

ДИМИТРИЈЕ В. ЉОТИЋ
САБРАНА ДЕЛА

1941-1945.

КЊИГА 10

Београд 2001

Димитрије В. Љотић

САБРАНА ДЕЛА

Књига 10.

1941 – 1945.

Београд, 2001.

Димитрије В. Љотић
Сабрана дела
Књига 10.

Приредио:
др Драган Суботић

Београд, 2001.

Уређивачки одбор:
Ђорђе Ј. Јанић,
др Драган Суботић,
Слободан Ивошевић,
Влада Гавриловић

Припрема:
Александар Карајовић

Издавач:
Задруга, Нови Сад

Штампа:
Art Print, Нови Сад

Тираж:
1.000 примерака

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	5
СВЕШТЕНИЦИ И НАРОДНА ПОЛИТИКА	36
ПИСМО ПАТРИЈАРХУ ГАВРИЛУ И ЕПИСКОПИМА НИКОЛАЈУ И ИРИНЕЈУ	36
ДЕФИЛЕ ДОБРОВОЉАЧКОГ ЂАЧКОГ ОДРЕДА	37
КАКО ЋЕ СРПСКИ НАРОД ИЗИЋИ ИЗ ДАНАШЊИХ ТЕШКОЋА	38
ПИТАЊА И ОДГОВОРИ	39
АКО СРУШИТЕ ПАКТ, КНЕЗ ЋЕ ПАСТИ У ПРОВАЛИЈУ, АЛИ И МИ СВИ И ВИ ЗАЈЕДНО СА ЊИМ!	41
ПО ОСМИ ПУТ	44
НИ ВРУЋИ НИ ХЛАДНИ	47
ЦАРСКИ ПУТ И СТРАНПУТИЦА	49
ПОНОВНИ ПОЗИВ	51
ДРАЖА МИХАИЛОВИЋ И КОМУНИСТИ	52
СВОМ СНАГОМ НАПРЕД ДО КРАЉЕ И ПОТПУНЕ ПОБЕДЕ	59
ПОБУЊЕНИМ ОСУЂЕНИЦИМА О БОЖИЋУ	60
У СПОМЕН ПОДНАРЕДНИКА - ДОБРОВОЉЦА ПЕТРА В. ГРУЈИЋА	62
ЛОНДОН И БЕОГРАД	64
ЧЕРЧИЛОВ ГОВОР	66
НАШИМ ЗАРОБЉЕНИЦИМА	69
ЈОВАН ТАУТ	71
ЈЕДАН ЗНАЧАЈАН ДОКУМЕНТ	73
МИЛАН-МИКА РАШКОВИЋ	76
НЕДИЋ И НЕКО ДРУГИ	77
ДИЈАЛОГ „РОДОЉУБА“ И „ИЗДАЈИЦЕ“	80
СИЛА ЗЛА	85
ПРИЧА О ЈЕДНОМ ЧУВАРУ ПРУГЕ	89
ГОВОР ДИМИТРИЈА ЉОТИЋА ОМЛАДИНЦИМА	90
СВЕЧАНИ ПОМЕН ЖРТВАМА ПРОШЛОГОДИШЊЕ КАТАСТРОФЕ У СМЕДЕРЕВУ	92
УЛИЧНА СТРАТЕГИЈА	92
КЛЕОПАТРИН НОС	99
РЕЧИ ГОРКЕ	104
ОБНОВА И ЊЕНЕ КОЧНИЦЕ	108
ПРОФЕСОР ДАРКО ЈЕЛИЋ ПОД СЛОВОМ „З.“	112
ПРОФЕСОР ДАРКО ЈЕЛИЋ ПОД СЛОВОМ „З.“	119
СВЕШТЕНИК ДРАГУТИН БУЛИЋ	121
БЕЗ НАСЛОВА	121
КОЦКАРИ	122
НА ИСТОКУ	125
ОПЕТ НА ИСТОКУ	129
ХЛЕБ НАШ НАСУШНИ	132
ВОЈКО МИЛИЧИЋ	134
У 27. МАРТУ РАЗУМ НИЈЕ УЧЕСТВОВАО	151
ЗАВЕТНА МИСАО ГРАДА СМЕДЕРЕВА	153
НАД СВЕТЛИМ ГРОБОВИМА	154
О ВАМА И ЗА ВАС	155
КО ЋЕ КАО БОГ	156

ЉУБАВ ЋЕ ЦАРОВАТИ И КАД СВЕ ПРОЂЕ...	158
ПУТ ГЕНЕРАЛА НЕДИЋА ИМА ТАКВУ СНАГУ ДА ЋЕ МУДРОСТ	
ВРАТИТИ ОНО ШТО ЈЕ ИЗГУБЉЕНО ЛУДОШЋУ	160
СМИСАО САДАШЊИХ ИСТОРИЈСКИХ ОБРАЧУНА	163
СРПСКИ НАРОД МОРА ЖИВЕТИ ПО ЗАКОНУ СВОГА БИЋА	167
ВЕРАН ЧАСТИ И ДУЖНОСТИ	168
ЛИК МИЛОША МАСАЛОВИЋА	170
БЕСМРТНЕ ЗАСЛУГЕ ГЕНЕРАЛА НЕДИЋА ЗА СПАС СРПСКОГ	
НАРОДА	172
ЗАВЕТНИ ДАН ГРАДА СМЕДЕРЕВА	176
ДИМИТРИЈЕ ЉОТИЋ О ДОГАЂАЈИМА У СВЕТУ	176
КРАЉЕВ ГОВОР	177
ПИСМО КРАЉУ	181
ПИСМО ДРУГОВИМА	194
НАЈВАЖНИЈА ИСТИНА	201
ЗА КРАЉА!	204
ЗАГРЕБАЧКЕ ЖРТВЕ	208
МИЛОРАД МОЈИЋ	209
КОМЕНТАР НА КОМЕНТАР	211
ДЕГЕНЕРАЦИЈА РАТА	216
МАЛИ ОДГОВОР ТИТУ	220
ЗАГОНЕТКА АМЕРИКЕ	221
О УСТАВНОСТИ НАМЕСНИШТВА	222
ТИТОВА ВЛАДА	225
РАЗГОВОР С ГОСПОДИНОМ ЧЕРЧИЛОМ	228
ЧЕТВОРОГОДИШЊИЦА	237
НОВИ РАТ	239
ОСЛОБОДИЛАЧКА МАСКА	242
ДОБОРОВОЉАЧКИМ СТАРЕШИНАМА	245
ИЗ ПИСМА МИЛОЈУ МАРИНКОВИЋУ	252
РЕГИСТАР ЛИЧНИХ И ГЕОГРАФСКИХ ИМЕНА	256

ПРЕДГОВОР

ДИМИТРИЈЕ ЉОТИЋ У ВРТЛОГУ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА (1941-1945)

а) О узроцима и последицама државне и народне трагедије

Иако се, на први поглед чини да није могуће у потпуности, делом и због непостојања релевантних историјских докумената, осветлити Димитрија Љотића у вртлогу Другог светског рата, ипак, јасно се оцртавају контуре његовог хришћанског лика и политичара са крстом, у тим тешким данима када се водила борба за биолошки опстанак српског народа.

Љотић се у току грађанског рата у Србији, 1941-1945. године, често освртао на узроке државне и народне пропасти из марта - априла 1941. године. Чинио је то неоптерећен било каквим идеолошким разлозима, стално тражећи путеве и начине да се сачува српски народ у сукобу великих и моћних светских сила.

По Љотићевом мишљењу, дубљи су, готово несагледиви корени народне и државне трагедије српског народа у 20. веку. Садржана су у либералистичкој, индивидуалистичкој нововековној идеологији која је разарала божанствену тријадну: Бог-Краљ-Домаћин, како записује јула 1942. године: „Говорили су једни: „атомизирани смо”. А други: „разбијени смо”. А трећи: „двојица нисмо заједно”.

Како смо могли бити заједно, кад је сваки сам са собом? Како, кад није било ни с оним до себе?”¹

Уљуљкивање и успављивање народа нововековним новотаријама о слободи, правди и једнакости, апсолутизацијом демократије, кулминирало је 27. марта 1941. године: „Да нам до 27. марта није друга вера постала демократија, ми бисмо, чим смо осетили да се купе црни облаци више европског неба, да се узвитлају буре, да се наговештавају турсови, ми бисмо себи одговора тражили о томе шта иде, и видели бисмо шта нам ваља чинити” - вели Љотић и додаје: „Али зато би требало да нам је у свакој ствари тежња за истином остала главно. А ми смо кроз демократију изгубили и укус, и инстинкт, и потребу и смисао за истину. Шта ће нам истина кад имамо већину!”

Примећујући да у догађајима од 27. марта 1941. године - разум није учествовао, а камоли дошла до изражаја вековна домаћинска мудрост нашег народа, Љотић је марта 1943. године записао и то да „изнад свега видљивог што се дешавало 27. марта и самог тог догађаја, по вајкадашњем народном мишљењу стоје три појма: грехови наши, Бог велики и казна његова... А одатле, да закључимо да нам спасење неће доћи друкчије, већ ако Бог дозволи да нам се памет врати при чему се надамо више у милост Божју него у његову правду”.²

За разлику од послератних комунистичких и историографско-марксистичких глобификовања 27. марта 1941. године, а што није случајно, јер је КПЈ ово добро дошло и омогућило да освоји власт, Љотић је подсећао да је Београд 25. марта 1941. године, „прегледао својим очима и мислио својом главом”, ухвативши се за Такт као спасоносну грану „дрвета које је на ивици провалије било израсло”, али је кривица тог режима „била што је прогледао тек 25. марта и што је раније не само и сам гледао туђим очима и мислио туђом главом, већ није дао ни своме народу да гледа и мисли друкчије. Зато су његови рођени слепи васпитаници пререзали

¹ Димитрије Љотић: „Речи горке”, „Наша борба”, бр. 45. 12. јули 1942.

² Димитрије Љотић: „У 27. марту разум није учествовао”, „Српски народ”, бр. 12, 27. март 1943.

оно дрво и режим се заједно с дрветом сурвао у провалију повлачећи за собом целу нашу земљу и све нас”.³

Београд је пише Љотић, после неславне капитулације 18. априла, „остављен сам себи, покушао да гледа својим, српским очима и мисли својом, српском главом”.⁴

Ко је говорио свом народу, опомиње Љотић, говорио да ићи у рат, значи ићи у пропаст, - тај је био издајник чак и онда када је тај рат дошао па се обистинило да он носи и пропаст и срам.

А они који су гурали земљу у тај рат, пропаст и срамоту, они су били родољуби, - чак и онда кад се пропаст и срамота доживела!

После пропасти мало збуњени, истина, они су прво ућутали, али су већ 22. јуна отпочели поново своју стару игру: опет гурају народ у нову несрећу. И у многим успевају”.⁵

Маја 1942. године, Љотић поново размишља о Косовском завету и опредељењу генерала Недића да сачува српски народ од биолошког уништења, правећи историјска поређења са косовским жртвама Кнеза Лазара: „Узмимо дакле Кнеза Честитог - чијим се моштима већ толико дана Београд непрестано поклања - и питајмо се: Да ли би он срљао у рат с народом и земљом својом да је рат могао избећи? Да је он био у приликама у којима су биле данашње лондонске избеглице, зар би он грешио и лудо бацио свој народ у пропаст, зар би он дао викати „боље рат него пакт?”

А кад је до рата дошло, зар би српска господа из Косовске трагедије напустила војску и народ свој првог дана рата, и оставила је без икакве везе са собом, јурећи безглаво и тражећи сигурно склониште за себе и своје?

И зар би Косовска српска господа пристала да побегну сами, њих нешто преко стотине, а војску и народ свој оставили да сnose сами тежину дела која су господа изабрали за њих?

Какве везе има између Честитог Кнеза Косовског и његовог јунаштва и мучеништва, и јунаштва и мучеништва остале српске честите госпode, - и дивљег и себичног бекства данашњих лондонских избеглица што собом у изгнанство поведоше и од његовог народа одвојише малолетног Краља, (чијим су се именом непрестано и самовласно служили, а и данас то чине на тешку несрећу народну?). Веза нека ипак постоји, као између светлости и сенке, светости и злочина, лепоте и грдобе.

А сад та и таква господа бацају блато на јуначку личност генерала Недића, који је узео на своја плећа свету дужност да спасава биолошки Србе од уништења, да заведе мир и ред у Србији, да окупи разбијене Србе око заставе коју је он уздигао, да Србију поврати на стари „царски пут” са кога су је одрођена господа под утицајем ненародног гледања на свет и народ скренула на широки пут пропасти и срама”.⁶

У тексту „Дијалог „Родољуба” и „Издајнице”,⁷ од 17. маја 1942. године, можда се најбоље оцртава страдалнички, мученички лик Димитрија Љотића у вртлогу Другог светског рата, у окупираној Србији. Љотић, свестан времена и историјских

³ Димитрије Љотић: „Лондон и Београд”, „Народни пут”, Београд, 1942, стр. 50.

⁴ Исто, стр. 51.

⁵ Исто, стр. 51.

⁶ Димитрије Љотић: „Недић и неко други”, „Народни пут”, Београд, 1941, стр. 73-74.

⁷ Димитрије Љотић: „Дијалог „Родољуба” и „Издајнице”, „Народни пут”, Београд, 1942, стр. 85.

прилика у којима живи, вели: „Родољуб” је увек био човек „савремених идеја”. Он је сматрао да су деветнаести и двадесети век „епоха светлости” у људској историји, јер је крајем осамнаестог века „грануло сунце” и кроз француску револуцију „обасјало” цело, дотле у „таму незнања и ропства” потружено, човечанство”. „Родољуб” је веровао у „прогрес човечанства” који се на непогрешан начин повећава са временом тако да доцније поколење мора бити „напредније” од претходног, - а „прогрес је управо смисао људске историје”. - Он је исповедао да закони и начела народног живота не само да нису непроменљиви већ се један народ мора „угледати на напредније народе”, па не само од њих научити како се праве путеви, железнице или канали, већ да мора копирати и њихове обичаје, навике, гледишта, језик, мисао, веру. „Родољуб” је био за „слободу, једнакост и братство”, верујући да се применом ових „узвишених начела” француске револуције живот јединке чини сретним, а „избор срећа јединки чини срећу заједнице”. „Родољуб” је веровао да њихове „напредне идеје” воде „оплемењивању и пацификарању” човечанства и „дефинитивном уклањању рата из цивилизованог друштва”. Отуда је био против „фашизма и хитлеризма”, а за „велике и моћне демократије”, иначе „наше верне савезнике”. На „Издајицу” је гледао попреко, мрко, шкрипећи зубима, као што приличи правом „Родољубу”.

Издајица је, сматра Љотић, био супротност сушта „Родољубу”. „Издајица” је непрестано указивао на беду „савремених напредних идеја”, на фаталну улогу Француске револуције кроз коју је ослобођено јеврејство постало главним крмашем целокупног живота Европе, а преко ње и целог осталог света. Он је указивао на осиромашавање и оплићавање духовно живота Европе из кога сигурно мора доћи не „прогрес” већ слом политички и економски целе Европе, пошто је духовно основа политике и економије, а није економија основа политике и етике. Он је указивао на беду и крајњу небригу „великих демократија”, главних криваца те сиромаштине духовне и њених последица у Европи и свету. „Издајица” је говорио непрестано да долазе Европи и осталом свету претешки дани, које је једним именом називао „велика ноћ” у којој ће сви народи који свој пут не нађу пре ње „бити трвени и сатрвени, млевени и самлевени”. „Издајица” је указивао на распаѓање породице и народа што изазивају „напредне савремене идеје”. Он је тврдио да сваки народ мора пронаћи свој пут, начела и законе свог живота и њих држати неодступно, јер сваки народ који те основе напусти пада у пропаст а ако у беспућу остане, онда иде својој смрти и уништењу неминовно у сусрет”.⁸

Можда завршетак ове свесне жртве Љотићеве за свој народ и Отечество, ваља потражити и пронаћи при крају рата, фебруара 1945. године, у једној полемици са Јосипом Брозом, тада већ, од стране Енглеца и Совјета, устоличеним комунистичким властодржацем у Београду.

Коментаришући тврдње Јосипа Броза, изречене на митингу у Београду, Љотић 24. фебруара 1945. године, у листу „Наша борба” вели да Броз „није био у Србији од децембра 1941. године до новембра 1944. године, скоро пуне три године - све од пада комунистичке ужичке републике па до напуштања Београда. Па, ипак, како за то време није био у Србији, он сад тврди да би остао и не би побегао као Недић, Љотић и други...”.⁹

Исто тако, образлажући херојски и мученички пут српских добровољаца, просто предосећајући голготу у Кочевју 1945. године, и издају савезника, Љотић пише и

⁸ Исто, стр. 86-87.

⁹ Димитрије Љотић: „Мали одговор Титу”, „Наша борба”, бр. 57, На положају, 24. фебруар 1945.

следеће: „2) Ми смо под окупацијом за ред и мир и то због нашег народа. Тако смо и сад за ред и мир - јер знамо да неред и немир има да послужи само на штету нашег народа. Због тога смо били тада против устанка лудих и још луђих саботажара. Зато нисмо могли остати у Србији и тамо под Брозовом окупацијом водити борбу. 3) Али то не значи да нисмо за борбу против бољшевизма и његове партизанске војске. Ми је водимо, и ми ћемо је водити, али тако да то што мање штете народу нашем донесе”.¹⁰

б) Српски и народни пут генерала Милана Недића

Однос Димитрија Љотића према Милану Недићу произлазио је из историјских прилика у коме су живели и радили. Поготову ако се зна да долазак Милана Недића за председника српске владе „под окупацијом није била ни част, ни слава, ни тежња за угледним положајем, већ велика мука и крајња невоља. Цела тадашња Србија (без комуниста), тражила је и захтевала, да се пронађе човек и начин, који ће спасити народ од сигурне пропасти. Да се тада могло гласати потпуно слободно, сигурно је да би 99 одсто гласало за ово решење. Генерал Недић, тешка срца, али јуначки и мушки примио се ове претешке дужности и тиме себе свесно принео на жртву”.¹¹

Прихватање генерала Недића да буде на челу српске владе било је одређено низом околности, које су у условима окупације могле да значе и биолошки опстанак народа: „У таквој ситуацији представници јавног и културног живота у Србији, као и лидери бивших политичких странака, једнодушно су молили ђенерала Милана Ђ. Недића да се прими да образује неку врсту Владе и да покуша да се постојећим српским полицијским и жандармеријским снагама заведе мир и ред у окупираној Србији. Након дугог колебања будући и сам дубоко свестан тешког положаја у коме се нашао српски народ ђенерал Недић се одазвао том вапају, те је уз сагласност Немаца 31. августа 1941. године, образовао Српску владу народног спаса”.¹²

Важност овог патриотског чина била је више него очигледна, јер се Недић ставио у „службу свесно и несебично”: „Кад се ђенерал Недић примио незахвалне патриотске дужности да (тадашњу) Србију сведену вољом тада свемоћног победника, на предкумановске границе, спасава од комуниста, та се мала земља налазила у изузетно тешкој ситуацији. Она је, под окупацијом, која је сама себи терет за сваки народ, морала не само да се одбрани од те опасности, не само да своје становништво сачува од крвопролића и драстичних репресија окупатора, већ и да пружи кров над главом и кору хлеба стотинама хиљада не само српских, већ и словеначких, и хрватских избеглица, које су, бежећи пред прогонима, тражиле спас и уточиште на тој малој територији осакаћене Србије”.¹³

Сведочанства и записе о Недићу оставили су и његови саборци и познаници, попут Адама Прибићевића, који је за Недића записао: „На челу једне власти наше био је генерал Недић. Као човек био је на своме месту. Као родољуб био је без премца... Његове заслуге за српство су несравњене. Спречио је цепање остале Србије између Независне Државе Хрватске, Бугарске и Мађарске. У Србију је избе-

¹⁰ Исто.

¹¹ „Записи из добровољачке борбе”, II, Минхен 1954, 8.

¹² Боривоје Карапанџић: „Српски добровољци 1941-1981”, Кливленд, стр. 49.

¹³ „Српски добровољци поводом 25-годишњице њиховог оснивања”, 1966, 67.

гло 300 до 400 хиљада Срба из других крајева. Спасао је 40 до 50 хиљада српске деце, осталих без родитеља...”¹⁴ Слично је записао блаженопочивши и патријарх Гаврило Дожић у својим „Мемоарима”, објављеним у Паризу 1987. године: „...„Што се тиче Срба који су радили у Комесарској управи за време Милана Аћимовића, и за време генерала Недића, ја сам се у потпуности слагао у тешком задатку у њиховом раду. Ја сам знао да они врше послове нужне за интересе српског народа од огромне вредности које је требало поштовати. Они су били потурили своје главе и част пред окупатором, да би помогли свој народ и пружили му сваку могућу корист, коју су могли учинити. Ја сам био затвореник, што значи исто што и роб. А они нису били далеко од тога, јер нису били слободни ни за какве самосталне одлуке”.”¹⁵

Чак се, на моменте, изгледа несвесно, и у комунистичкој историографији појавила „искрица истине”. Тако је др Милан Борковић историчар, о суштини Недићеве колаборације проговорио на посредан начин, тврдњом да је за три године: „Многа понижења за то време доживео он са својим министрима и осталим квислиншким функционерима. Међутим, упркос свему, стоички је поднео многе злочине и малтретирање које су Немци вршили над становништвом Србије. Интересе фашистичке Немачке увек је истицао у први план. Због тога је и могао тако дуго да остане на челу српске квислиншке владе. Иако је више пута подносио оставке и нацисти, с времена на време, нису били задовољни радом његове владе, они ипак нису дозволили да напусти овај положај, јер су знали да у Србији бољег и вреднијег сарадника од њега не могу наћи”.”¹⁶ У другом тому студије, Борковић вели да је Хитлер запретио „уколико квислиншка српска управа не буде спроводила уредбе и наредбе немачке окупационе власти, да ће Немци предузети још суровије репресарије према становништву Србије. Тако је Недић са својим министрима и владом радио по старом. Слушао је Немце, извршавао њихове уредбе и наредбе, све док није октобра 1944. напустио територију Србије, био је саучесник у нацистичким злочинима према становништву...”¹⁷ Ове произвољне оцене поновиће и шест година касније у књизи „Милан Недић” (Загреб 1985) тврдећи и следеће: „Уосталом, Недић није био никада ни приближно равноправан партнер Немцима. Он то није могао ни бити из објективних разлога, због тога што је морао углавном да слуша. Немци су га довели на власт, јер су знали да је профашистички оријентисан, и заклету непријатељу комуниста...”¹⁸

Један од ретких историчара који је далеко пре пада комунизма имао храбрости да проговори о карактеру окупације и наводном колаборационизму у Србији, био је др Веселин Ђуретић. Ограничивши се овом приликом само на његове радове о проблему којим смо тренутно заокупљени, промишљамо о његовом појму „српске одбрамбене дијалектике”. Први се, по Ђуретићу, непосредно наслањао на окупатора и био је оличен у добровољачким јединицама политичке организације „Збор” Димитрија Љотића. Истичући његов изразити антикомунизам (поред југословенства и сталешког уређења државе) Ђуретић закључује да због свог антикомунизма „који је више него код других био и идеолошки заснован, ове снаге су после комунистичког устанка, јула 1941. године, биле склоне непопуларном понашању, које је представљало директан одговор на окупаторске репресалије. Одбацујући

¹⁴ Адам Прибићевић, „Мој живот”, Виндзор 1980, 116.

¹⁵ Исто, 78.

¹⁶ В. Терзић: „Слом Краљевине Југославије”, II том, Београд, 1982, стр. 548.

¹⁷ Исто, књига II, 374.

¹⁸ Исто, 122.

комунизам, не само идеолошки него и онај облик војно-политичког „реализма” који се изражавао у директној сарадњи са окупатором, на антикомунистичкој линији”.¹⁹

Управа генерала Недића за време грађанског рата у Србији није била заснована на фашистичкој идеологији (као, на пример, у неким европским земљама, где је у Холандији, већ 1923. године, обновљена фашистичка странка, у Финској где исте године покушавају да изведу државни удар, Белгији где 1936. године добијају на изборима чак 11,5 одсто гласова, Француској где се 1934. боре за улазак у парламент) која је у предратном периоду једно време била присутна у неким политичким странкама и синдикалном покрету (у манифестационим облицима и разблаженој идеолошкој верзији у ЈРЗ и ЈУГОРАС-у). Једино слагање било је у антикомунистичкој идеологији, настојању управе генерала Недића да очува угрожени биолошки волумен српског народа у сулудом грађанском рату, у условима окупације и свођења Србије на тзв. „предкумановске границе”.

Уосталом о томе је Недић писао заповеднику Србије, августа 1941, када се прихватио ове незахвалне улоге: „2. У унутрашњој политици: а) борба против комунизма у првом реду је ствар српског народа и његове владе; оружана немачка сила потпомаже ово, уколико средства српске владе не буду довољна; б) случају саботаже против немачке војске, репресивне мере морају погађати само праве кривце, а никако недужна лица, па зато ове мере предузимати тек по хитном прибављању података код српских власти; в) с обзиром да је немачка војна сила успоставила Србију, потребно је одобрити државне и националне симболе”.²⁰

Одмах по прихватању понуде да образује српску владу у Београду, Недић се обратио јавности Декларацијом српском народу (од 2. септембра 1941). Већ у првом делу се каже: „Дошао сам на владу да спасавам народ, да се међусобно не истреби; да завлада ред и мир, рад и братство; да сачекамо свршетак рата здружени под српским барјаком. Само слога Србина спасава. Шта ми можемо сада да учинимо! Ништа. Само себи зло. Ми смо зрно песка у узбурканом светском мору. Данас се врше обрачуни највећих сила света. Ту ми нити можемо помоћи, нити одмоћи. Немој да се мешамо у туђе ствари, јер ко се меша у туђе ствари извуче обично дебљи крај. Решио сам да народ поведем правим народним путем: да гледа своје интересе и да се сачува од истребљења. Образовао сам Владу народног спаса”.²¹

Задатак је ове владе био да: „Властитом снагом српског народа спречи ту пропаст, дошла је нова влада. Она је добила право да слободно организује живу народну снагу национално и ради оружане одбране, и да је употреби за спас своје земље и народа. То је њен први и најважнији задатак. Ако у томе успе, а она у томе мора успети, она ће своме народу за зиму која предстоји обезбедити хлеб и огрев. У нашој земљи има и жита и угља и дрва. Победник у рату и окупатор наше земље није их уништио и не жели да нам их узме. Али их уништавају они који, служећи туђим интересима, позивају народ на буну, они пале жита, руше саобраћај, затварају руднике, спречавају рад у пољу, у шуми, у вароши као и на селу...”²²

¹⁹ В. Ђуретић, „Разарање српства у XX веку: Идеолошка употреба историје”, Београд, 1992, 257.

²⁰ Станислав Краков, „Генерал М. Недић”, Београд 1994, књ. I, 146.

²¹ „Говори генерала Милана Недића...”, Београд 1942, 9-10.

²² Исто, 11.

Влада је била одлучна у ставу да „као израз воље српског народа за живот и концентрације његове националне снаге, неће допустити да рушилачки елементи, ма како се они звали, добију превагу и доведу земљу до анархије и пропасти...”

Однос према немачком окупатору, Недић је у овој изјави српском народу дефинисао следећим речима: „Велики Немачки Рајх, и ако победник у рату, неће да буде непријатељ српског народа. Он нам је данас повратио право на употребу народних знамења: Грба и Заставе; верујемо дубоко да ће сутра имати пуно разумевање за животне потребе српског народа. Влада неће ни једног тренутка заборавити на те потребе. У том погледу, као и у погледу заробљеника, избеглица и у погледу унутрашње управе, влада је самим преузимањем своје дужности, обезбедила побољшање услова које ће постепено доћи до изражаја”.²³

Већ 10. септембра 1941, у Посланици српској омладини, Недић вели да се не трује пићем из „отрованог туђег Брлога”: „напајајте се чистом водом са извора здраве српске народне свести. Ту ћете једино имати најлепшу историју коју може један народ да доживи...”,²⁴ а четири дана касније, 15. септембра 1941, у јавном обраћању народу поручио је да је његова влада народног спаса изнад сваке политичке партије и групе, као бранилац српства и српског племена, дефинишући основни циљ: „Дубоко верујемо да је наш највећи национални задатак да спасемо од уништења језгро српског народа, да му омогућимо да на миру дочека крај овог страшног рата у коме велике силе воде борбу на живот и на смрт, и да бар тако дочекамо дан ослобођења, када крај овога рата нисмо умели да дочекамо у својој слободној великој домовини. Само ћемо тако одговорити заклетви коју смо дали Краљу и Отаџбини. Али испуњење овог светог задатка зависи искључиво од разумевања и одзива нашег народа. Ми позивамо свакога без разлога да испуни своју дужност према Отаџбини и према нацији”.²⁵

Већ 12. октобра 1941, обратио се и српским сељацима: „И зато те у име српства позивам: устај, брани своје огњиште од комунистичких пљачкаша, разбојника и одметника од Бога и власти, од породице и друштва, од цркве и вере. Знај да је ово света борба за одбрану Србије и српства. Са оружјем или без њега удри и уништавај црвене бандите где их стигнеш, јер ћеш само тако наћи спас. Ако и паднеш у тој борби, спашћеш свој дом, спасићеш своју децу, спасићеш српски народ”.²⁶ У „Посланици оним у шумама”, од 2. новембра 1941; када је после трагичних октобарских збивања у Краљеву и Крагујевцу постало јасно да предстоји биолошко уништење српског народа, Недић је поручио: „Ви вашом безумном акцијом само изазивате одмазду окупатора. За једну главу немачку узима сто српских. Је ли то хоћете ви? Желите ли ви истребљење српског народа? Кажите шта ви хоћете? Ко страда? Ви бежите у шуму, а остављате незаштићене своје миле и драге, родитеље и породице, село и град. Хоћете ли њих да доведете у опасност?”²⁷

Одвраћајући народ од комунистичке и прозападне пропаганде, која није тражила, попут Британаца од својих сународника са Каналских острва да се не супротстављају Немцима,²⁸ говорио је 1942. године: „Али Лондон и Москва не зову на

²³ Исто, 12.

²⁴ Исто, 13.

²⁵ Исто, 26.

²⁶ Исто, 35.

²⁷ Исто, 39.

²⁸ У вези овога видети: Zika Prvulovich: „Serbia between the Swastika and the red star”, Birmingham, 1986, стр. 211-231; Winston G. Ramsby: „The War in the Channel Islands - then and non”, London, 1981; Alan Wood and Mary Scaton Vood: „Islands in Dangers”, London, 1958.

оружје никог другог: ни Холанђане, ни Данце, ни Французе, ни Норвежане, као ни Чехе и Пољаке и друге народе. Никако њих не позивају на оружје, већ само Србе да они опет гину, као што су цабе гинули у априлу, септембру, октобру, новембру и целе зиме. Они сада опет зову. Хоћемо ли опет да идемо у крв на тај позив? Нећемо, док је вас и док је српских глава и српске свести. Нећемо више!”²⁹

Сарадња у административном смислу произилазила је из одговарајућих међународних правила, док у војном погледу треба нагласити да је Србија била једино окупирано подручје у Европи на којем је била успостављена домаћа администрација (под контролом војног заповедника Србије) која није послала оружане формације да се боре на страни Немачке у војном походу на СССР. То су учиниле колаборационистичке и квислиншке владе у усташкој Независној Држави Хрватској, Словачкој, Румунији, Мађарској и другим европским земљама, које су се просто утркивале која ће послати више војника на Источни фронт. Летимичан поглед у политичку иконографију ових профашистичких режима и њихових покрета (на пример, у Холандији, Данској, Словачкој, Мађарској, Француској, Бугарској, Хрватској и тзв. „Великој Албанији”) само на основу фотографија и политичких плаката, говори да је реч о типичним (про)фашистичким покретима и владама. Свега тога у Србији за време Другог светског рата није било. Кованица о „српском фашизму” представља класичну комунистичку послератну идеолошку представу о Србима, Србији и њеној грађанској класи као фашистичкој, десничарској и „ретроградној појави”, да би се у идеолошком смислу направила симетрија са Хрватима, Хрватском и усташким покретом који је у току Другог светског рата извршио геноцид над Србима, Јеврејима и Циганима у НДХ.

Трогодишње политичко деловање Недићеве владе у окупираној Србији од августа 1941. до октобра 1944, ваља посматрати и у равни међународних правних аката. Познати предратни правник др Живојин Перић, професор Правног факултета у Београду, образовање владе народног спаса 29. августа 1941. сместио је у оквире међународног права, саветовавши стога Недићу да прихвати ову државу и политичку функцију. О овој димензији проблема, покушаћемо да проговоримо анализирајући поједине одредбе међународних уговора, пре свега у већ поменутих одредбама Хашког уговора из 1899. и 1907. године.

У Законима рата на копну из 1880. године, у делу о окупираним подручјима, у члану 41. дефинише се да: „Подручје се сматра окупираним, када држава којој оно припада, услед провале непријатељских трупа, стварно престане да онде врши редовну власт и када непријатељски освајач једини може да онде одржава ред. Граница, у којима се та чињеница збије, одређује опсег и трајање окупације”.³⁰

Поредећи одредбе о капитулацији Краљевине Југославије, од 17. априла 1941, у којима се, између осталог, каже и то да: „Потписивањем уговора о примирју Југословенска оружана сила има да капитулира безусловно и одводи се у ратно заробљеништво”...³¹ са Недићевим писмом генералу Данкелману од 27. августа 1941. где он изричито вели да ће прихватити позив од стране немачких меродавних органа да образује једну нову управу „којој бих ја стајао на челу” под општим условима: „1. Да се образује Српска влада која управља свим пословима државе и народа српског на овој својој територији; под надзором Војног заповедника у Срби-

²⁹ Милан Недић: „Моја реч Србији: говори Милана Недића одржани 1941-1944. године”, Београд, 1944, 56.

³⁰ „Међународне конвенције о ратном праву и сигурности”, Загреб 1979, 154.

³¹ Ф. Чулиновић, „Окупаторска подјела Југославије”, Београд 1970, 374.

ји”, уочљиво је настојање Недића да се читав национални рад искључиво одвија у оквиру норми међународног ратног права.

Привремени карактер власти на запоседнутом подручју регулисан је и у чл. 5, у којем се каже да војни споразуми склопљени међу зараћенима за време рата, као што су примирја и капитулације, треба да се тачно одржавају и поштују, односно да се: „Ниједно запоседнуто подручје не сматра освојеним пре завршетка рата; да тада окупатор у њему врши само фактичну власт, која је у бити привремена” (чл. 6). Дакле, привремени карактер управне власти од стране окупатора значио је, и поред де факто губљења суверенитета, ипак (*de iure*), постојање легитимне, краљевске избегличке владе у Лондону, која и даље заступа интересе државе и народа. Прихватање генерала Недића да се стави на чело владе народног спаса није никакав авантуристички, а још мање неодговоран чин једног краљевског официра под заклетвом, а понајмање нелегитиман и нелегалан чин. Напротив! Његова легитимност била је двострука. Политичка легитимност, произилазила је из захтева, како пише Недић у поменутом писму од 27. августа 1941, да је позван од „стране немачких меродавних органа да се изјасни по питању замене досадашње Комесарске управе, једном новом управом којом бих ја стајао на челу, размотрио сам целокупан положај, како са гг. комесарима, тако и са истакнутим представницима српског народа у Београду”, а правни легитимитет из одредбе чл. 43. који окупатору оставља следећу могућност: „Окупатор треба да предузме све мере које од њега зависе да успостави и осигура јавни ред и живот”. Исто тако, окупатор: „треба да одржи законе који су били на снази у доба мира, и да их не мења, не обустави или не промени осим ако је то потребно” (чл. 44.). У већ помињаном писму Недића, поред одобрења српској влади оружане силе без које се не може обезбедити ред и мир у земљи, у тачки 4 се захтевало: „Побољшати досадашње економске и административне границе Србије могућим поседањем дотичних територија немачким трупима”. Овај захтев је у складу са чл. 42 у којем се каже да је „дужност окупаторске војне власти што пре обавестити становнике о власти коју она врши и о територијалном опсегу окупације”.

Занимљиво је да је у следећој тачки Недић захтевао од немачког окупатора „ефикасно обустављање убијања, пауперизације и прогона Срба под Хрватском, Бугарском и Мађарском”, чиме се допуњује претходна тачка, у смислу да се обухвати етнички простор и административне границе Србије (реч је о границама некадашње суверене Краљевине Србије, које су преточене у нову државу 1918).

Административни апарат Краљевине Југославије у Србији је поново активиран под владом народног спаса генерала Недића. Реч је о полицијском и управном апарату по селима и варошима Србије, који је функционисао и под претходном, Комесарском управом М. Аћимовића (и не случајно, већ с почетка грађанског рата, од стране комуниста био изложен рушењу, путем паљења општинских архива и образовања нелегитимних органа власти тзв. „народноослободилачких одбора”). У чл. 45 јасно се каже да: „Чиновници и цивилни службеници свих врста који пристају да наставе своје функције, уживају заштиту окупатора. Они увијек могу бити отпуштени и увек имају право напустити своју службу. Смеју се дисциплински кажњавати само ако не испуњавају обавезе које су слободно преузели, а судити им се сме само ако се о њих огреше”.³²

За идентификовање правног као и политичког карактера Недићеве управне власти и апарата у Србији од 1941. до 1944. не треба заборавити да у чл. 46 стоји: „У случају нужде може окупатор тражити помоћ становника да би удовољио потребама

³² Исто.

месне управе”; „становници се не могу силити да положи заклетву непријатељској сили” (чл. 47), могу се присилити на окупираном подручју да се покоре наређењима окупатора, али: „окупатор не може силити становнике да помажу код радова за напад и одбрану или да учествују у војним операцијама против властите државе” (чл. 48.) уз стандардну одредбу да: „част и права породице, живот појединца и њихова верска уверења и вршење њихове вероисповести треба да се поштују” (чл. 49).

Недићева очигледна свесна колаборација са окупатором била је одређена између осталог и његовим изразитим антикомунизмом, како је рекао, обраћајући се радницима 30. маја 1942: „Бољшевизам, та куга људског рода, под лажним паролама да жели да створи раднички рај на земљи, створио је пакао увукавши радни свет у страховиту револуцију, која већ годинама бесни, која и даље траје. Место привилегисаног положаја, бестијално искоришћавање, какво дотле никада није постојало у свету. А у исто време, капитализам је остао и даље главни непријатељ раднога света”.³³ Из овог антибољшевизма, изводио је и интерес српског народа у светском рату који је све више, што се његов крај ближио, добијао карактеристике идеолошког сукоба социјализма (бољшевизма) и капитализма. Зато се, критикујући неодговорне потезе Симовићеве владе која се склонила у Лондон и отуда позивала на оружани отпор, 25. марта 1943. оправдано запитао:

„И сада шта да радимо ми? Да бисмо спасли своје место у Европи, морамо да сносимо јуначки последице рата у који смо запали. Ми морамо да помогнемо оне који дају своје животе ради одбране Европе и нас самих од црвене немани. Јер, тешко детету у колевци ако би, не дај Боже, та куга покорила Балкан и Европу. Питаћете ме какву помоћ можемо пружити Немцима да савладају бољшевичку неман. Рећи ћу вам: останимо у миру, реду и раду. То је и њихов и наш интерес. Дајмо сву материјалну помоћ. Дајмо радну снагу само нека се победи бољшевизам”.³⁴

Такође, ваља подсетити још једном да се у члану 50. већ спомињаног међународног уговора изричито каже: „Иако окупатор замени непријатељску државу у владању освојеним подручјима, он ипак ту не врши апсолутну власт. Све дотле док је судбина тих подручја у питању, тј. до закључења мира, окупатор није слободан да располаже оним што још припада непријатељу, а не може служити за ратне операције. Одатле ова правила: окупатор може запленили само готов новац и вредносне папире који се могу утерати или продати ако су власништво саме државе, слагаишта оружја, залихе и уопште покретну имовину државе која може служити за ратне операције”. Значи, сам чин непријатељске окупације није дефинитивно стање, већ привремено, које окупатору даје могућност сарадње са становништвом на разним основама.

Међу Недићевим захтевима постављеним окупатору у вези са његовим прихватањем да формира владу националног спаса налази се и захтев да се на разне начине помогне ратним заробљеницима у Немачкој: да се болесни и инвалиди пусте кућама; пусте из заробљеништва сви они старији од 55 година; „отпусте заробљеници потребни за обнову земље, а за чије лојално држање Влада ће носити пуну одговорност; да се побољша исхрана наших заробљеника у Немачкој слањем потребних намирница из Србије бригом Српске владе”. И ови су захтеви готово преписани из одговарајућих међународних правних аката. У Конвенцији о поступању

³³ М. Недић, „Моја реч...”, 65.

³⁴ Исто, 31.

са ратним заробљеницима од 27. јула 1929, посебно је регулисан статус заробљеника и њихово смештање у логоре за ратне заробљенике”.³⁵

Тек на крају Другог светског рата, када је постало очигледно да су западни савезници заиграли на карту Јосипа Броза, напустивши Дражу Михаиловића и изигравајући националне интересе српског народа, постају очигледне стварне димензије Недићевог политичког ангажовања у Србији под окупацијом. Изневерени од западних савезника, пре свега Енглеза, Срби треба и данас да промисле о Недићевим речима изговореним 21. децембра 1943: „Има људи којима не смемо веровати, јер кад говоре лажу, а кад ћуте мисле како да лажу. Исто тако има народа који су перфидни и за њихову реч не можете дати ни пребијене паре, јер су лажови и преваранти. Ето, такви су били, хтели и биће увек Енглези. Енглеска политика од 1941. до 1944. године, према српском народу кошта га огромних жртава; ни мање ни више него милион несталих Срба. А Српски народ неће ни куснути ни лизнути од енглеске добити”.³⁶

И не само ове, већ и остале поруке народу који, скоро пола века касније, као да је пречуо Недићеве преклињуће вапаје поводом бомбардовања Ниша, изговорене 27. октобра 1943:

„За кога су досада пале толике жртве српске? За чији рачун толике патње? За кога толике сузе мајки, сирочади, удовица? За кога толики гробови опојени и неопојени! Зар за Черчила? Зар за Рузвелта? Зар за белосветске Јевреје или за Стаљина и Тита? Зашто? За кога? За Енглеску и за Америку ми таман толико значимо колико њихова црнацка племена у Африци. Они су нас помињали и помињаће нас увек само када треба да нашим месом напуне топове, да не би њихова фина, плава крв текла, или да нас баце у чељуст Стаљинових азијатских хорди”.³⁷

На крају, промишљајући о феномену колаборационизма у Србији који се везује за М. Недића (као да нису били могући други видови колаборације - на пример, издаје националних интереса сопственог народа зарад интернационалних - што је био случај са комунистичким покретом, од 1941-1945. па и касније!), опомињемо да је Недић отворено протествовао због бомбардовања Београда од стране савезника, у пролеће 1944, када су многи други (који су га пола века оптуживали за наводну колаборацију) једноставно - ћутали (или, из прикрајка, као приликом бомбардовања Лесковца) и посматрали како горе србијански и црногорски градови. Недић је осуђујући тај нехришћански и вандалски чин, 24. априла 1944. године изјавио следеће:

„Ја протествујем у име Српске Владе, пред Богом, српским народом, и целом светском јавношћу; што су Енглези и Американци, 'наши савезници', због којих смо изгубили слободу и државу и већ поднели тешке жртве у крви, бомбардовали Београд и толико још нових жртава му причинили, онај Београд који је страховито страдао због њих 6. априла 1941. године. Дижем глас против свих просвећених вандала што су за овај злочин изабрали највећи хришћански празник у години...”³⁸

Недићеве изјаве из доба грађанског рата у Србији треба да подсети будуће истраживаче да о феномену „колаборационизма” не суде пристрасно, користећи већ познате идеолошке оквире и оцене. Почетни корак је већ учињен, јер је садржан и

³⁵ Исто.

³⁶ Исто, 168-189.

³⁷ Исто, 162-163.

³⁸ Исто, 187.

кроз следећу историјску оцену о којој се може доста промишљати: „Ако је међународно ратно право предвиђало, за време окупације, и домаћу цивилну управу, уз међусобне обавезе, Недић је грађењем политичког концепта супротног поражене Југославији прекорачио те оквире и тако постао једна страна у очевидном грађанском рату”.³⁹

Љотић је, слично Милану Недићу, често говорио о српском народном путу у смислу да српски народ мора живети по закону свога бића⁴⁰ одређујући га као „пут генерала Недића”, „као писаљку узан пут кроз камену литицу испод кога се пружа амбис српске лудости, а изнад стрчи литица неповерења и неразумевања”, јер, није окренут интересима ни Москве, ни Лондона, ни Вашингтона. Он је аутентичан, српски национални, хришћански и мученички косовски пут, који српском наоду треба да дају позитиван одговор и на питање слободе и јединства. Разумео је генерал Недић - и ту је сва његова величина - да мора у име, и испред свог народа, да погне главу своју у знак покорности не људима, већ самој Божјој вољи (која нас је пропашћу државном и народном казнила) - и да је то једини пут који ће моћи променити изречену, а још неизвршену, смртну осуду нашу. А то је учинио, јер није тражио „славе код људи, већ славе код Бога”.⁴¹

Октобра 1941. године, Љотић је у јеку комунистичке акције у Србији, подсећао и позивао народ на разум у тешким тренуцима за Србе у окупираној земљи:

„Шта нисам чинио све да стадо буде скупљено?

Обраћао сам се Кнезу да учини шта треба да се народ скупи! Молбе су остале без одзива.

Обраћао сам се Цркви да учини шта треба да се народ скупи! Молба је остала без разумевања.

Обраћао сам се политичким и народним првацима да свој народ скупе. Молба је остала без одјека.

Обраћао сам се и војницима и грађанима да свој народ скупе. Они су мислили да то није њихова дужност.

Сад смо пали у провалију. Али не још најдубљу. Има и од зла горе, а од црног црње.

Треба пронаћи пут спасења”. Треба га целом народу истаћи. Треба заједнички на тај пут ступити. Треба чврсто и непоколебљиво њим корачати.

Зар има тако мало људи окатих у нашем народу?

Зар је љубав и самопрегоревање тако у нашем народу ослабило?

Зар заиста нисмо у стању да се одрекнемо себе или својих заблуда, - иако видимо да ћемо сви и све пропасти?

То питамо сад.

А опет молимо и позивамо на окуп.

Ето генерал Недић је истакао заставу да нас све свије и скупи.

Зар је могуће да то не видимо и да му не приђемо?

³⁹ Као нап. 2, 493-494.

⁴⁰ „Предавање Димитрија Љотића ваљевској омладини: Српски народ мора живети по закону свога бића”, „Ново време”, 26. фебруар 1944.

⁴¹ „Ко ће као Бог”, „Српски народ”, бр. 36, 18. септембар 1943, Упореди: „Друго предавање Димитрија Љотића у Ваљеву: Пут генерала Недића има такву снагу, да ће мудрост вратити оно што је изгубљено лудошћу”, „Ново Време”, 11. фебруар 1944; „Треће предавање Димитрија Љотића: Бесмртне заслуге генерала Недића за тле српског народа”, „Ново време”, 15. март 1944.

И то сви који осећамо да смо повезани нераздвојно с народом својим и да сами о својим интересима најбоље мислимо кад их у мемо потчинити интересима нашег народног друштва.⁴²

Заправо, Љотић је у овом и сличним текстовима као и јавним предавањима у Београду и другим крајевима Србије⁴³ упозоравао на духовно посрнуће нашег народа у XX веку опомињући га: „Да пазиш шта радиш са својим животом. Тек што сте отворили очи дошли сте у онај историјски период нашег народа када је он посрнуо духовно. Ми верујемо у велике могућности нашег народа. Верујемо да он неће ићи из пада у пад до своје пропасти. То нас и држи на овом најмучнијем путу кји стоји пред људима”.⁴⁴

У том смислу је у три предавања (5. и 19. јула и 3. августа 1941. године) преко Радио Београда, опомињао народ речима: „Без Косова, ми смо дочекали горе од Косова”, тражећи да се одговорно и достојанствено понаша под окупацијом не изазивајући судбину, али и трагао за узроцима српског слома 1941. године: „Само запамти: слободу ти ниси изгубио ни 27. марта, ни 6. ни 18. априла; слободу си изгубио раније, знатно раније. Ови доцнији догађаји су само политичка и физичка последица ранијих дубоких духовних и моралних узрока. Ти си као народ, изгубио свој пут. Залутао си. Изгубио си се. Постао си немоћан”.⁴⁵

Љотић је добро процењивао развој светске политичке ситуације, речима српском домаћину да се води „огромна битка од Црвеног до Балтичког мора. У тој битци ти, нажалост не учествујеш. А резултат је њен од пресудне важности за тебе”,⁴⁶ јер, слободу „неће ти донети они за које ти извесни људи кажу да су Руси, већ ће, напротив твоја слобода доћи, упамти то добро, баш од њиховог, совјетског слома, а не од совјетске победе”,⁴⁷ и то из разлога што не постоји још Русија, већ само Совјетија: „Не води она, према томе, никакву руску, а још мање словенску политику, већ само своју, комунистичку... Није циљ те њене политике: ни мир светски, ни мир европски, ни слобода света, ни слобода појединих народа, ни благостање радних маса већ само општа светска револуција, из које треба да изиђе слом сваког националног и хришћанског поретка...”⁴⁸

Ови политички погледи су наставак предратних Љотићевих идеја које срећемо у низу написа у „Билтену” 1939-1940 године⁴⁹ где јасно и гласно пише зборашку истину: „Ми ЗБОРАШИ смо хтели прави пут одбране земље. Хтели смо прво, да се наш народни живот врати основама свога народног духа и морала, да засолимо свој живот Правдом и Истином, Јунаштвом и Мучеништвом... Хтели смо затим, да држава буде верни алат народне судбине, да нам буде народна у правом смислу те речи, не само по форми да је национална, а стварно да је ненародна... Хтели смо напослетку, да нам привреда буде заиста народна, а не туђински интер-

⁴² Димитрије Љотић, „Народни пут”, Београд, 1942, стр. 28-29.

⁴³ Видети: „Пут ка слободи”, Београд, 1941; „Позадина рата њен господар”, Београд, 1944.

⁴⁴ Димитрије Љотић: „О вама и за вас”, „Заводски лист”, бр. 8, 10. август 1943, Смедеревска Паланка.

⁴⁵ Димитрије Љотић: „Пут ка слободи”, Београд, 1941, стр. 7.

⁴⁶ Исто, стр. 9.

⁴⁷ Исто, стр. 9.

⁴⁸ Исто, стр. 10.

⁴⁹ Видети, на пример, следеће радове: „Совјетија открива своје карте”, бр. 25. јули 1939; „У Пољској под Совјетима”; 14. јануара 1940; „Московски споразум (Преварене наде)”, 21. мај 1940; „Прилике у Совјетији”, 22. август 1940... али и другим публикацијама, поговору књиге Милосава Васиљевића: „Истина о СССР”, Београд, 1940.

национални капитал, да нас исцрпљује, а изнутра да нам онемогућава правду и благостање... Хтели смо, једном речју, оно што ће државу учинити чврстом и снажном”.⁵⁰

Као што се види, Љотић је био непоколебљив у борби против комуниста који су сулудом и неразумном акцијом против окупатора, изазивали репресалије и страдање народа. Стога је захтевао следећу акцију: „- прво, одупрети се јуначи комунистима и разбојницима, као што чујем да су наши стари четници већ сами то предузели, а чему треба и остали народ, наслоњен на своју владу, да следе. То је прва и најважнија ствар.

Другу ствар коју памет саветује јесте да обуздамо разбукталу себичност своју која слепо ради на нашој пропасти, изазивајући анархију у привредним и социјалним односима. То нам доноси несташицу и глад, иако сви знамо да је баш ове године Бог милостиви дао добру жетву. И ту разум саветује да себе победимо и ја херојскијег пута од тога не знам, пошто знам да свака шуша може другога победити, па чак и јунака, нарочито мучки из заседе, а себе победити може само херој.

Треће што памет саветује, (а што памет у ствари саветује на прво место, а ја сам само ставио на треће) јесте да пронађемо свој рођени духовни народни пут. На првом месту то саветује разум, јер је наше духовно беспуће узрок нашег данашњег тешког положаја.

Наша слепа, одрођена и однарођена, школована господа повела су народ у духовно беспуће и завела за Голеч Планину”.⁵¹

И као да му ови апели српском народу из септембра 1941. године нису били довољни, него је и даље упозоравао: „Сети се, роде српски, шта су ти говорили пре пет месеци. Зар то не личи као јаје на јаје на ово што ти говоре данас? Зар ти онда нису говорили о поносу, части и јунаштву они што су се после неколико дана показали без поноса, части и јунаштва? Зар ти онда нису говорили о „слободи” твојој људи који су те одвели баш у ову неслободу? Зар ти онда нису дали да чујеш о опасностима и тешким последицама, већ те, напротив, обмањивали, лажно ти износећи положај и стање оне стране на коју су те гурали? Зар није све тако било тада, пре пола године?”⁵²

Слично се обраћао и српским и војним заробљеницима у Немачкој, подсећајући да: „Ми други нисмо били изненађени нашом несрећом. Ми смо је видели како долази. Ми смо видели како читав народ као „човек везан на пружу” немоћан очекује да буде прегажен. Ми смо то писали и говорили, преклињући Намеснике, Војску, Цркву, Партије, Сталеже, народ сам, да се прену, да се отргну из летаргије смртоносне. Све је било без успеха. Зло је било сувише велико да би по Правди Божјој несрећа требала и могла бити избегнута. И ова је дошла. Али зато нас је изненадило оно питање које се много пута постави пред нас и у коме видесмо опасност да нам несрећа прође без користи”.⁵³

Али, борба против комунизма је значила и једну дубљу и коренитију, пре свега - духовну обнову српског народа. Под духом народа, Љотић је још раније, пре Другог светског рата, мислио „не на оне који су кроз школе прошли, нити на једно по-

⁵⁰ Димитрије В. Љотић: „Сад је ваш час и област таме: Ко и зашто гони Збор”, Београд, 1940, стр. 58.

⁵¹ Димитрије Љотић: „Како ће српски народ изићи из данашњих тешкоћа”, „Наша борба”, бр. 1, 7. септембар 1941.

⁵² Димитрије Љотић: „Питања и одговори”, у: „Народни пут”, Београд, 1942, стр. 10-11.

⁵³ Димитрије Љотић: „Нашим заробљеницима”, „Наша борба”, бр. 24, 15. фебруар 1942.

колење, већ на колективну психу народа што се кроз народне умотворине током векова изражавала”.⁵⁴ Заправо, као што и руском, православном, народу не одговара Совјетија, јер „То није Русија”, тако ни српском народу: „Не одговара нашем народном духу, дакле, ни атеизам, ни материјализам, ни класна борба”.⁵⁵ Разлог изгледа најглавнији, је и у томе што се „током сто педесет година своје последње историје, Европа подаде материјалистичком безбоштву и Христорборству. И изгуби оријентацију. И смете се...” - сматрао је Љотић и уверен у истинитост својих тврдњи додавао и следеће пророчке речи: „Ових сто педесет година Европа говораше: дај ми људе челичне воље и одлучности, аскетског поштења и генијалне памети. А то може бити и без Христа. И шта тражише, то и доби: Стаљина, Хитлера и Мусолинија. Сад је пред крахом. Пред опасношћу својом. Шта ће јој се одузети богатства, ни по јада. Али опустеће и пропаће, изгинуће јој чеда и у шуме побећи”.⁵⁶

А што је требао да чини српски народ почетком рата 1942. године, запитао се Љотић: „Сад треба, обратно, да уђе у саме себе и ту упозна свог највећег и одиста убиственог непријатеља, - кога је досада мазео и хранио.

Јесенас нам је била дужност да се боримо против комунизма, те духовне пометености и отеловљене себичности. И добро смо радили, јер је комунизам сачињавао непосредну опасност. Данас се морамо обратити корену одакле је комунизам избио и зло из корена чупати.

Отуда наш народ мора (као што је омрзнуо комунизам, пошто је сазнао за зло које доноси) да упозна корен његов, да га омрзне свом душом својом, и да га чупа из себе, као корен што се чупа из оплемењеног усева.

Борба против разбукталог комунизма била је тешка. Али скоро је завршена. Борба против корена му духовног је тежа и тек има да почне. Али не можемо стати на по пута. Већ и по томе што из корена остављеног лако избијају издаци, често упорнији и многобројнији од стабла прво посеченог.

Морамо, дакле, свом снагом напред - до крајње и потпуне победе”.⁵⁷

А то је обухватило, како је записао о Божићу, 1942. године, кога како пише Љотић, Срби дочекују „под тешким осудом”, да „ко хоће казну да скрати или ублажи или претвори у славу тај мора у себи тај троструки процес да пробуди и што га пре и дубље проживи, пре ће и осуда престати”.⁵⁸

Народни пут је царски пут, писао је Љотић, додајући октобра 1941. године, да постоји и странпутица, а да Срби треба да изаберу онај божји, царски пут: „О народе наш, народе царског пута и орловских узлета, зар није боље и достојније тебе, видети свој пут далеко испред себе, - а не овако као што ти то немилосрдно приређују сваког дана одређени твоји синови, тек кад као слепац паднеш у саму несрећу?

О немој учинити народе наш, да помислимо да си изгубио преретку и предивну снагу својих очију, што је чинила да ни кроз таму ниси пута губио, а у збрци догађаја увек им смисао схватио”.⁵⁹

⁵⁴ Димитрије Љотић: „Драма савременог човечанства”, Београд, 1940, стр. 34.

⁵⁵ Исто, стр. 36.

⁵⁶ Исто, стр. 47-48.

⁵⁷ Димитрије Љотић: „Свом снагом напред до крајње и потпуне победе”, „Наша борба”, 4. јануар 1942.

⁵⁸ Д. В. Љотић: „Побуњеним осуђеницима о Божићу”, „Српски народ”, Божић 1942.

⁵⁹ Димитрије Љотић: „Народни пут”, Београд, 1942, стр. 26-27.

Љотићева јавна предавања у сали Коларчевог универзитета, марта 1944. године, на пример, оно од 3. марта 1944. године, под називом: „Тамна позадина рата и њен господар”⁶⁰ показују обресе српског духовног пута, пута генерала Милана Недића, који је српски не по томе „што су сви Срби радили за њега, већ зато што се сви Срби користе њиме. Али ће зато бити све више Срба који ће радити за њега, јер се народи не уче разлозима већ искуством. А искуство ће сваки дан све снажније потврђивати у свести народа српског јединственост тога пута... а нико за њега неће добро писати ако он сам то не буде хтео”,⁶¹ али и само онда ако Господар Васељене стигне на време „и да нас зли духови неће подавити, кад смо били тако неуки шегрти па смо запамтили само како се изазивају зли духови, а не умемо да их вратимо натраг у мир”.⁶²

Поред Недићевог, српског пута разума и истине, била су још два пута, која су рушила унутрашње органско јединство српског народа. За онај пут везан за Москву, Љотић, у души словенофил, једноставно вели: „Ко си ти? То је питање које ја постављам. Ко си ти који хоћеш мени слободу да донесеш? Ти Русија ниси, ти си Сојуз совјетских социјалистичких република, ти си СССР. Да си Русија, ја бих могао поверовати да ми носиш слободу, али Русија ниси, не зовеш се тако. Што би ти крио своје име, ако си ти Русија?”⁶³

Проникнувши у дубину бољшевичке идеологије, Љотић се није могао заварати „совјетским рајом”, нити „обећаном слободом за српски народ” духовну робу, „тај еспап који хоћеш да унесеш у моју земљу, њу не примам. Јер, шта је тај комунизам који ти носиш? У духовном погледу то је борба против Бога, у националном погледу то је борба против сваке нације и Краља, а у социјалном погледу то је борба против домаћина”. Тако дакле, сматра Љотић, „сведен на најпростију основу комунизма није ништа друго него борба против Бога, борба против Краља, и сваке нације и борба против сваког домаћина. Како могу да примим ту мисао? Ту духовну робу, тај духовни еспап који ми ти доносиш ако је цео закон мога народа обратно: Бог, Краљ, домаћин”.⁶⁴

Љотић ће на предавању од 13. марта изрећи и једну велику политичко-антрополошку карактеристику српског народа у смислу да је „истински прав и здрав народ”, јер „прво реагује духовно, па затим национално”, а у трећем реду социјално, економски; тако само сваки прави народ реагује”.⁶⁵

Љотић је почетком марта 1944. године, јавно, усред Београда, указивао на пропаст Немачке, али и на реалну могућност запоседања Балкана од стране совјетских трупа, пошто је совјетска дипломатија успела да натера Англо-Американце да признају као ратујућу снагу, јачу од Краља Југославије, Тита, те према томе Тито је тај који има одсудну реч на Балкану, па ће овде у име Стаљина побости заставу коју он буде хтео и спречавати сваком приступ на Балкан”.⁶⁶

⁶⁰ Видети: „Ново време”, бр. 5, март 1944; „Обнова”, бр. 816, 5. март 1944.

⁶¹ Нав. према: Димитрије Љотић: „Позадина рата и њен господар”, Београд, 1944. стр. 113-114.

⁶² Видети: „Друго предавање Димитрија Љотића: „Народи су окренули леђа Богу...”, „Обнова”, бр. 819, 9. март 1944, „Позадина рата...”, стр. 74.

⁶³ Димитрије Љотић: „Има ли иће ишта добро да за Србина пише?”; „Обнова”, бр. 824, 15. март 1944; „Позадина рата...” стр. 85.

⁶⁴ Исто, стр. 87.

⁶⁵ Исто, стр. 94.

⁶⁶ Исто, стр. 97-98; Упореди: „Предавање Димитрија Љотића у Шапцу о развоју светских прилика”, „Обнова”, бр. 755, 22. децембар 1943.

Ова Љотићева предавања и остале написе из доба Другог светског рата, потребно је сагледати у оквиру прилика у окупираној Србији, јер је Љотић писао под окупацијом, „па и то треба да имају у виду читаоци. Тада се под војном цензуром окупатора, морало водити рачуна како се пише, на који се начин може да изложи једна истина која ће у том тренутку бити од користи народу. Цензура окупатора је и кластрила поједине Љотићеве написе, неке мање а неке више, али ипак основна мисао остајала је у њима”.⁶⁷

Дакле, има три пута који претендују да избаве српски народ из садашње ситуације, говорио је Љотић 13. марта 1944. године, у Београду, у великој сали Коларчевог универзитета: „Ми сада треба да видимо који пут има највише услова да одговори на она три акутна питања српског народа: слободу треба донети српском народу, јединство унутрашње треба донети српском народу и јединство спољашње треба донети српском народу. Који од та три пута најбоље одговара интересима српског народа?”⁶⁸ На ово питање најбоље је у једном разговору одговорио сам Недић: „Како ми је? Не могу да издржим, тешко ми је. Има негде у простору један пут, то је српски пут. Тај пут води средином једне шпице, пут широк, рече генерал Недић, извадивши једну писаљку из цепа, колико ова моја писаљка. Козја стаза била би аутострада према њему. Испод тог пута налази се амбис лудости српске, а изнад тог пута налази се шпица немачког неразумевања и неповерења. Кад бих могао да проширим, рече генерал Недић, пут на српску страну, ја бих победио немачко неразумевање и неповерење, а кад бих могао да проширим пут на Немачку страну, ја бих победио српску лудост. Али не могу да проширим ни на једну ни на другу страну. Пут је широк колико је широка једна писаљка, испод њега амбис, а изнад њега литица, па ипак тим путем треба да се спасе не један човек него читав српски народ. И нема другог пута, осим тога и таквог пута”.⁶⁹

За Титов пут, Љотић сматра да није српски пут већ „интернационални”, не решава „прво питање слободе, јер он доноси собом болшевизам, не решава питање унутрашњег јединства „јер он баш има задатак да разбије сваки народ изнутра, делећи га по унутрашњој линији на пролетере и буржује и гурајући их у међусобну борбу, а када је реч о питању унутрашњег јединства, не решава га, „јер ће у том случају српски народ бити распарчан у многе социјалистичке републике, пошто исто тако као што се болшевизам плашио од руског народа и зато га мајоризирао, тако и на Балкану плашио се Срба и зато мора да их поцепа и разједини”.⁷⁰

Када је реч о Дражином путу, Љотић увиђа и његову заблуду: „Замисао његова да ће се овде опет питати Енглеска и Америка двоструко је штетна: овде се већ сад оне не смеју да појаве пред Стаљином; и зато морају оне Тита да подупру. Ако буду хтеле да одмажу Дражу против Тита, распалиће се коалиција и онда опет Дражин пут не води слободи”.⁷¹

Али, предуслов за српски пут јесте било и остало све до данашњих дана - унутрашње српско јединство. Та забринутост за судбину свог народа, услед надируће болшевичке идеологије, није значила одрицање од југословенства. Напротив,

⁶⁷ Димитрије Љотић: „Револуција и рат”, Минхен, 1961, стр. 7.

⁶⁸ Димитрије Љотић: „Позадина рата и њен господар”, Београд, 1944. стр. 84-85.

⁶⁹ Исто, стр. 104-105.

⁷⁰ Исто, стр. 110.

⁷¹ Исто, стр. 110.

марта 1944. године каже: „Шта ће Србима донети померање граница ако се Срби међу собом мрзе, убијају, раде зло један другом, иако ни два Србина не иду, већ сваки за себе, својим путем, за свој рачун? Да нам неко цео Балкан да, мали би био за такве љуте осе међу собом смири. А на таквој неслози не одржава се заједница било велика било мала. Према томе, не вреди ни мислити о неком уједињавању Срба, док Срби нису међу собом сложни. И то прво овде у Србији, бар ми који смо за Бога, Краља и домаћина, ако с оним другим (а њих је срећом све мањи број) није ни мислити о јединству”.⁷²

в) О Дражи Михаиловићу

Крајем новембра 1941. године, Љотић је у „Нашој борби”, писао и о Дражи Михаиловићу,⁷³ са којим се током рата није сусрео, али су, (и поред повремених сукоба војних формација на терену, при чему су српски добровољци то максимално избегавали, колико је год било могуће) били у заједничкој борби против комунизма у Србији.

Љотић је записао да је прва слабост овог официра „у томе што ту јасну ситуацију није хтео да види или није имао смелости да прими. Није хтео да се призна заробљеником, али није хтео да буде ни одметник. Он је просто изнео једну немогућу правну теорију: да је он представник једне још недемобилисана војске која је у ратном стању с Немачком, ма да му је било познато да је та недемобилисана војска у ствари, и у праву, предата од стране Врх. команде у ропство окупатору. Међутим до 22. јуна, до објаве рата Немачке Совјетији, ова организација пуковника Михаиловића претстављала је једну платонску опасност за наш мир. Ничим није испољила своје непријатељство према немачкој војсци, ничим није вређала сигурност саобраћаја. Њени чланови су слободно силазили с Равне Горе у низину, путовали железницом, долазили у градове па и у сам Београд, налазили се са својом родбином, врло многи од њих примали своје припадљености, многи обилазили имућније грађане и од њих купили прилоге за јуначке непокорене војнике, причали о свом романтичном животу, изазивали лакоумно дивљење, увлачили нове чланове у те мреже. Од 22 јуна та организација отпочиње да игра своју судбински негативну улогу. Тада им прилазе комунисти”.⁷⁴

Друга слабост пуковника Михаиловића, пише Љотић крајем 1941. године, била је у томе што „он није видео, ни схватио, да његов смешни став неутралности, у ствари је био баш оно што треба комунистима, и то са два разлога:

Први разлог је у чињеници да комунисти покрећу револуцију. Њен точак је сувише тежак да би комунисти могли да га покрену, ако би се други одупрли, јер је комуниста сасвим мало, а других огроман број. Зато је потребно и довољно да последњи седе неутрални, да не сметају ничим комунистима. Кад се точак револуције пак покрене, кад добије довољну замајну снагу, онда ће и сви остали, који седе скрштених руку сад, имати или да играју како им се свира, или ако покушају точак револуције зауставити, онда ће их револуција смрвити.

Други разлог је у чињеници, да се код народних маса комунисти нису могли ни смели показати у почетку у правој светлости и с правим својим лицем. Они су зато себе назвали „партизанима” и објаснили народу да су то „све српске партије уједињене”. Њима је било потребно да се у својој акцији могу да огрну национал-

⁷² Исто, стр. 112.

⁷³ Димитрије Љотић: „Дража Михаиловић и комунисти”, у: „Народни пут”, Београд, 1942, стр. 31.

⁷⁴ Исто, стр. 31-32.

ним плаштом. Без тога им не би било успеха. Није било потребно да их пуковник Михаиловић огрће тим плаштом. Било је довољно да им тај огртач не скине. И он је на то пристао.

Комунистима је то било довољно. Негде с тробојком и Краљевом сликом, негде с петокраком звездом, они су успевали да се народним масама представе као ослободиоци, јер су грдили оне које је грдио и пуковник Михаиловић. И људи пуковника Михаиловића и комунисти су били за народ „шумски људи”, и народ није видео неку страшну разлику међу њима. Разлика је била између генерала Недића и пуковника Михаиловића, - али није било за народ у почетку разлике између партизана комунистичких и „Дражених људи”.

Покушавао сам од почетка јула па све до почетка септембра, и писмено, и усмено, да пуковнику Михаиловићу и његовим људима укажем на грех који чине против свога народа, према Србији, чинећи ово што чине. Они су с презривим осмехом на уснама слушали све те опомене и молбе, и уколико су ове биле топлије и упорније, осећао сам, да њихова слепоћа постаје гушћа и тврђа. То је за њих био знак да су у праву, да су на добром путу”.⁷⁵

Љотић је јасно увидео да је циљ комуниста једино болшевичка револуција, а да су интереси народа споредни, илуструјући то стањем у Србији 1941. године: „Зашто пале архиву комунисти? Да нашкоде Немцима? Сигурно не. Они то чине да би развили револуцију, јер нема револуције болшевичке док се не уништи дво-струки ред шипки на кавезу у коме је људска животиња затворена, два реда шипки: страх од Бога и страх од власти. Палећи несметано архиве они у ствари експериментално показују народу да власти нема, те да је страх од ње илузоран, - а онај први страх, од Бога, то је већ подмукла пропаганда поиздаље, годинама радећи несметано, довољно ослабила и тако њихов рад на ослобођењу људске животиње из кавеза ради њеног слободног изласка и разорног деловања, већ унапред помогла.

Кад комунисти благодарећи вама и вашем ставу буду довољно револуционирали масе, кад буду довољну брзину дали точку револуције, ви, са својим друговима, имаћете да бирате: хоћете ли с њима или против њих. Управо нећете моћи да бирате. Бићете далеко слабији, јер вам ваш став нерада не може снаге дати. И ви ћете против своје воље бити увучени у револуцију од стране комуниста”.⁷⁶

Трећа слабост овог „јунака наших дана”, сматра Љотић, „била је у томе што је сматрао да потписивањем споразума с комунистима он може сачувати неокрњен став официра Краљевине Југославије.

Ово је, разуме се, наивност првог реда. Кад су у Руској револуцији поједини национални људи мислили да могу бити неутрални у сукобима између белих и црвених или чак и споразуме да праве, они су за ту наивност имали и неко оправдање: пре њих није било никог ко би их својим искуством поучио да је такав став само на сопствену штету. Али после искуства Руске револуције слична наивност нема оправдања - осим у невероватном слепилу или уображености онога ко је има. Онај ко је и данас способан за такву немогућност показује се неспособним да ма шта политички или војнички паметно уради, а најмање способним да кога другог још и води - осим као слепац слепаца у пропаст”.⁷⁷

⁷⁵ Исто, стр. 34-35.

⁷⁶ Исто, стр. 36.

⁷⁷ Исто, стр. 37-38.

Пуковник Д. Михаиловић је следовао примеру генерала Љубе Новаковића и: „Он је сличан споразум закључио крајем септембра, а поновио га је крајем октобра. И док су ова два висока официра југословенска закључивањем ових споразума с болшевицима показали одиста невероватну „широкогрудост“, дотле међу собом не само да споразум нису имали, већ су се међусобно оптуживали, па и на смрт осуђивали. Колико да покажу своју начелност...”

Он је веровао пише Љотић за Михаиловића „да преко своје официрске организације може водити српски народ по налогу Лондона, чак и у спрегу са сатанским комунизмом. А није видео да ће то моћи само неко време, а да ће после тога његови одреди сами предузети што за добро нећу да раскину ту неприродну везу”.⁷⁸

И у напису од 26. априла 1942. године, Љотић за Дражу Михаиловића каже и ово: „Он није хтео да буде заробљеник, а није имао храбрости да постане ни отворено одметник. Он седи у планини, без велике опасности, пошто се месецима знало тачно где се налази, и чак „да се Немци повуку, да би преузео власт и направио ред”. Тиме је омогућио, као што смо доказали у своја ранија два чланка, да се комунисти под његовим окриљем домогну утицаја на народ и повуку читаву Западну Србију у анархију и несрећу. Пуковник Михаиловић је редак пример војника с претензијом за вођу, коме се све дешава супротно од оног што он жели.

Он није хтео да помаже комунисте, - али их је стварно помагао: да није било њега и његових људи никад не би комунисти добили онај јесенашњи замах.

Он није хтео да наређује мобилизацију и напада Немце, - али је све то ипак било: комунисти су претили да покупе сву популарност код народа, и он је потрчао за том лаком популарношћу, а не за интересима отаџбине и народа и наредио и једно и друго.

Он није хтео устанак, али је ипак то наредио, из разлога напред изнетих. Иако је морао знати лудило и скупоћу таквог сулудог поступка, он је у једном прогласу говорио народу: „Ви сте хтели устанак. Ја идем за вашом жељом”.

Он није хтео заједнички рад с комунистима, али кад се све десило што се десило, он је, краљевски генералштабни пуковник, направио два споразума с комунистима, остављајући им слободне руке у комунистичкој пропаганди против национализма за интернационализам, против вере за безбоштво, против Краља за Совјетску социјалистичку републику.

Он је правио овај споразум јер је хтео да добије половину моторних возила, оружја, муниције и новца опљачканог у Ужицу. То је био мотив његовог споразума. Као и све друго што је хтео или није хтео, тако и овде није постигао. Десило се сасвим обратно: комунисти су задржали све за себе.

Он није хтео доцније закључени споразум да раскине. То су учинили одреди из Пожеге, против његове воље, као и све друго што се код њега дешавало.

Он је покушао да обустави започету борбу између одреда његових и комуниста ујичких. Али ни једна страна није хтела да га слуша”.⁷⁹

Положај владе генерала Милана Недића у односу на Немце⁸⁰ није био нимало лак: „Немци нису имали много разумевања за тешкоће с којима је влада морала да се бори, већ су углавном водили рачуна о својим интересима. Тако је већ 1942. године дошло до оставке владе генерала Недића по питању извоза жита (пшенице и кукуруза) из Србије. Влада је приватно сазнала да се Немци спремају да из Србије извуку 2.000 вагона жита за своје потребе. То би значило да би велики део станов-

⁷⁸ Исто, стр. 41-42.

⁷⁹ Исто.

⁸⁰ Димитрије В. Љотић: „Видело у тами”, Минхен, 1976, стр. 144.

ништва био угрожен глађу. Недић и Љотић су се одлучно супротставили овом захтеву и влада је поднела оставку. Немачки надлежни фактори су били огорчени овим поступком, али су морали да попусте и да одустану од свог првобитног плана. Генерал Недић је том приликом реконструисао своју владу, из које су поред других испала и два члана Збора.

Немци су од Недића и Љотића захтевали да српски добровољци макар и симболично, са једном јединицом учествују у борбама на Источном фронту против Совјетског Савеза. Скоро све нације покорене Европе биле су заступљене на овом фронту. Недић и Љотић су се и овом захтеву Немаца успротивили, објашњавајући да се добровољци боре против комунизма и комуниста у својој земљи, али не желе да се боре у туђој земљи, на фронту против Совјетског Савеза који је уз то и „савезник наших савезника”. Претње да ће Српски добровољачки корпус бити растурен нису помогле. Немци су и овде морали да попусте.

Димитрије Љотић се није устручавао да износи своје мишљење и даје предлоге у вези са појединим проблемима чак и самом Хитлеру. У августу 1941. године Љотић је написао један меморандум у вези са страхотама убијања Срба у Павелићевој Хрватској, у окупационом делу који су држали Мађари, као и о прогонима и уништавању Јевреја на територији целе Југославије. У вези прогоњења Јевреја Љотић је у том меморандуму рекао да ће „невино просута крв Јевреја пасти на главу немачког народа” и апелује да се та прогонства обуставе. Каква смелост у данима када је немачка ратна машина била на врхунцу своје снаге и победоносног хода.

Овај меморандум је преко саветника немачког посланства Фајнеа стигао у руке министра спољних послова Јоакима фон Рибентропа. Овај није имао храбрости да меморандум покаже Хитлеру. Преко саветника Фајне је поручио Љотићу, да га „спасава само то што није Немац и што чујемо за њега да је искрен човек, иначе би за овако писање имао да повуче консеквенце. Саопштите му да ми у Берлину сматрамо као да нам меморандум није предат”. Кад је Фајне ово рекао Љотићу, он му је узвратио: „Утолико горе по Немачку и по целу Европу”.

Димитрије Љотић је касније упутио још један меморандум Хитлеру. У овом меморандуму Љотић је изнео гледиште на Совјетски Савез, специјално с погледом на немачку окупацију. Поред осталог у том меморандуму се каже:

„...Други светски рат је, више него ма који пре њега - идеолошки рат. Шта доносе армије Трећег Рајха руском народу и осталим народима Совјетског Савеза? Требало би, пре свега, да им донесу слободу, јер су бољшевици читаво беспрегледно пространство руске државе претворили у тамницу народа. Ако Трећи Рајх донесе Русији слободу, њему ће бити обезбеђена победа над бољшевизмом и његовим оружаном снагама. Донесе ли Трећи Рајх слободу Русији, зар се неће и сами роботи дићи на ноге да се разбијеним ланцима и веригама лупе по глави своје дугогодишње омрзнуте, окрутне тамничаре? А шта ли ће бити, ако армије Трећег Рајха не донесу Русији и руском народу слободу? ...Не буде ли Трећи Рајх заточник слободе у Русији и свуда у Европи, заставе Трећег Рајха неће се из Русије вратити окићене победничким ловорикама. Сваки покушај непоштовања руског животног простора, сваки покушај колонизирања југозападне Русије од стране Немачке изазваће страховиту реакцију код аутохтоног руског и украјинског становништва и отераће га у наручје мрских му бољшевика. То ће учинити да Совјетски Савез постане непробојан зид, о који мора да се разбије немачка оружана снага, па маколико она била огромна и убојита...”.

И овај меморандум није био боље среће од првог. У Берлину нису имали храбрости да га уруче Хитлеру”.⁸¹

Недић и Љотић су се трудили да „четницима и Дражи Михаиловићу помогну и материјално и морално да ојачају за судбоносан моменат који се приближава. И влади генерала Недића је из истих разлога пошло за руком да од Немаца издејствују дозволу за појачање својих оружаних снага. Тако је проширен и појачан Српски добровољачки корпус, а основана је и тзв. Српска државна стража и Српска гранична стража. Свима њима је био заједнички задатак, да поред очувања реда и мира у земљи, буду спремни да се одупру навали комуниста у Србију, што се развојем ситуације могло и очекивати.

Димитрије Љотић је предвиђао да ће рат потрајати дуго и да ће Немачка рат да изгуби. Стога је било веома важно да националне снаге, у моменту повлачења немачких јединица са Балкана, буду и остану господари ситуације у земљи, како би се спречило да комунисти упадну у Србију и уз помоћ Совјета дођу на власт. Наиме, Димитрије Љотић је знао и то да су савезници направили споразум да са својим трупима не улазе у Југославију. Овај ће споразум Англо-Американци стриктно и поштовати. Међутим, Совјетски Савез ће тај споразум изиграти на тај начин што ће Титу рећи да тражи њихове трупе у помоћ. И тако ће настати ситуација да Англо-Американци помажу Тита из ваздуха, али њихове трупе не стижу у земљу, док ће совјетске трупе доћи у земљу, заузети је с Титом и њега на власт поставити.

Димитрије Љотић је због свега тога у току 1944. године поручивао Дражи Михаиловићу, који је у међувремену био постао генерал и министар војске у југословенској избегличкој влади која се налазила у Лондону, да образује једну привремену краљевску владу, да о томе обавести краља и савезнике, да замоли Американце да се искрцају у Југославији, као и да све оружане снаге стави под своју команду. Ово би се преко радио Београда, који би заузеле српске националне јединице, објавило народу. Власт генерала Недића би у том моменту престала. Ово је било изводљиво, јер је у то време у Београду било врло мало Немаца.

Међутим, Дража Михаиловић и његов штаб су тада били обманути и веровали да ће се Англо-Американци искрцати у Југославији и они су желели да их сачекају и уз њихову помоћ спрече Тита да дође на власт у Југославији. Већ почетком 1944. године јаке комунистичке партизанске снаге су покушавале да се пребаце у Србију. Тешке и крваве борбе су вођене између удружених националних снага и партизана. Помагани обилато од Енглеза и Американаца оружјем, муницијом и осталим потребама, партизанима је ипак пошло за руком да у јесен 1944. године уђу у Србију. У исто време и совјетске трупе су се све више приближавале Дунаву кроз Румунију. Приближавао се, дакле, онај моменат који је Љотић тачно предвиђао, да Тито позове совјетске трупе у помоћ и да ове преко Дунава уђу у Србију.

У ово време није се знало да је Тито септембра 1944. године тајно одлетео авионом са острва Виса, где је био његов главни штаб, у Москву на договор са Стаљином, о томе да Црвена армија уђе у Србију и помогне партизанима да освоје власт у земљи. Тито о овом свом путу није био обавестио чак ни Англо-Американце, па је британски премијер Черчил био веома љут на њега због тога. Дакле, било је јасно да ће се сигурно десити оно што је Љотић јасно сагледао и тврдио, а што се стварно и догодило. Црвена армија је ушла у Србију преко Дунава.

Пошто од Драже Михаиловића није добио никакав одговор на свој предлог о стварању једне краљевске владе и о заузимању Београда, Димитрије Љотић је одлучио да се Српски добровољачки корпус повуче из Србије у Словенију, која се налази

⁸¹ Исто, стр. 146.

на крајњем северозападу Југославије. Иако су четници и Дража Михаиловић и даље веровали да ће доћи до искрцавање Англо-Американаца на тле Југославије, па су чак ширили и летке у народу са саопштењем, да то потврђује и шеф америчке мисије при врховном штабу краљевске југословенске војске у отаџбини, пуковник МекДаул, Димитрије Љотић у то није веровао, па је стога донео одлуку да се иде у Словенију. Он је на тај начин хтео да избегне да се националне снаге уплету у борбу са совјетским трупима, јер је Совјетски Савез био формално савезник Југославије. С друге стране, Словенија је део југословенске територије, тако да српски добровољци и друге националне јединице не би морали да напуштају своју државну територију.

Међутим, главна идеја Димитрија Љотића, због које је заговарао да се иде у Словенију, била је следећа. Сви југословенски националисти треба да се концентришу у Словенији и Истри. По Љотићевој замисли, ту ће се одржати одлучна битка између националиста и партизана - комуниста. Националисти не смеју да дозволе да Тито освоји Словенију. Она, напротив, мора остати у рукама националиста. Словенци би основали свој национални комитет који ће прогласити слободну федеративну јединицу краљевине Југославије - Словенију - која не признаје Тита, него краља Петра II. У даном тренутку биће позван краљ Петар II да дође у Словенију и преузме своју краљевску власт.

У даном тренутку такође би се од Англо-Американаца тражило да се не дозволи совјетским и Титовим трупима улазак у Словенију, већ да у Словенију дођу англо-америчке трупе као савезничке. У Словенији би се онда извршио плебисцит народа под међународном контролом.

Димитрије Љотић је са добровољцима напустио Београд 9. октобра 1944. године и преко Срема и даље возом се пребацио у Словенију. У Словенији је одмах развио живу активност. Водио је разговоре са представницима словеначких четничких јединица, са генералом Рупником који је командовао словеначким легалним трупима, са словеначким политичким првацима, као и са словеначким бискупом Католичке цркве Рожманом. Свима њима је говори о своме плану и они су га прихватили.

Димитрије Љотић се затим сав посветио остварењу овог плана. Како је у Словенији већ била једна група четника из Лике, на челу са војводом Јевђевићем, то је у заједници и договору са њим успостављена директна веза са штабом Драже Михаиловића, који се у то време налазио у Босни. Димитрије Љотић је молио Дражу Михаиловића да са својим четницима, око 25.000 људи, дође у Словенију, да нареди и осталим четничким снагама да крену ка Словенији, тако да би се ту нашла једна армија у снази од око 100.000 војника. Димитрије Љотић је чак у Дражин штаб посао и свога опуномоћеног делегата Бошка Костића, да Дражи и директно изложи целокупан план, и да му нагласи да Немци неће моћи дуго да издрже. То је било у фебруару 1945. године.

Дража Михаиловић је овај план потпуно одобрио и прихватио. Међутим, он је сматрао да ће Немци „издржати овако још годину дана”, па је стога сматрао да он не треба да се жури у Словенију. Посао је генерала Дамјановића као свога опуномоћеника, који је у Словенији формирао заједничку команду за све националне јединице које су се у Словенији налазиле. Ова погрешна процена Драже Михаиловића о томе колико ће дуго још издржати Немци на простору Југославије, је у ствари омела да се план пуне концентрације националних снага изврши онако како је то Димитрије Љотић замишљао. То ће, с друге стране, да буде фатално и за Дражу Михаиловића и остале четнике, јер кад су били решили да крену у Словенију, онда је већ било касно и немогуће да се до Словеније уопште стигне. Последица свега тога ће бити да ће стотине и хиљаде четника изгинути од комуниста, а и од усташа.

Немци су приликом повлачења из Београда одвели са собом и патријарха Српске православне цркве Гаврила, кога су били интернирали већ одмах по уласку у Србију 1941. године, јер је патријарх Гаврило био један од главних заговорника пуча од 27. марта 1941. године. Такође су повели собом и епископа СПЦ Николаја, који је био најпознатији и најпопуларнији епископ СПЦ. Немци су их обојицу, и патријарха Гаврила и епископа Николаја, сместили у злогласни концентрациони логор у Дахау.

Димитрије Љотић је у међувремену интервенисао код Немаца да ослободе и патријарха Гаврила и епископа Николаја. У томе је и успео, па их је довео у Словенију. Жеља му је била да се они, патријарх Гаврило и епископ Николај, што пре пребаце у Швајцарску, и одатле ступе у везу са савезницима како би помогли остварење плана Димитрија Љотића.

Вредно је овде споменути и један разговор Димитрија Љотића са немачким генералом Глобочником, командантом немачких трупа на овом одсеку. Поред Љотића генерал Глобочник је позвао и остале четничке војводе и команданте са генералом Дамјановићем на челу. Генерал Глобочник је био веома забринут због тешке ситуације, јер је имао мале одбрамбене снаге на расположењу, а није било искључено да се Англо-Американци искрцају у овом делу Јордана. Зато се интересовао какав ће став заузети југословенски национални вођи у таквој ситуацији. Настао је тајак. Онда је Димитрије Љотић узео реч и објаснио генералу Глобочнику, да је он свој став одредио већ у Београду, а то је да се српске трупе не могу употребљавати у борби против Англо-Американаца јер су то „наши савезници”. То је био и услов да се дође у Словенију рекао је Љотић и додао: „Ако се Англо-Американци овде искрцају, ми ћемо се повући у брда и придружити им се чим за то добијемо могућности”. „Па то значи”, рекао је генерал Глобочник, „да нам ви у леђа пуцате?”

Љотић је одговорио: „Док се савезницима не прикључимо, можете бити сигурни да вам у леђа пуцати нећемо...”

Генерал Глобочник је био задовољан овим одговором.

23. априла 1945. године, пошто се опростио са патријархом Гаврилом и епископом Николајем, који су требали да крену у своју мисију, Димитрије Љотић је погинуо у аутомобилској несрећи, на путу између Постојне и Горице. Није доживео остварење свога плана. Највећи део националних јединица прешао је у Италију у сусрет Англо-Американцима, а мањи део је после тешких борби са партизанима, прешао у Аустрију, одакле су их британске трупе преваром вратиле Титу, а овај највећим делом побио у шумама Кочевја у Словенији”.⁸²

г) Љотић о будућности српског народа, Европе...

Неоспоран је Љотићев монархизам, испољаван јавно, чиста срца и из дна душе, за све време крвавог грађанског рата, у Србији од 1941. до 1945. године. И даље је то снажан монархистички набој, убаштињен у органској филозофији, органском погледу који „место индивидуалистичког, дају народу и држави одмах онај други недемократски али народни, сталешко-задружни облик - у коме Краљ - домаћин на врху са народним сталежима у Сабору решава најозбиљнија и најосновнија државна питања...”, односно, да је у данашњем строју, „Краљ или лутка или тиранин - само Домаћин није. А он Домаћин мора бити. Такав је земљи потребан. Зато на-

⁸² Исто, стр. 148-153.

род наш није могао никад државу без Краља замислити, исто онако као што не може замислити Васељену без Бога ни Дом без домаћина”.⁸³

Тако је у „Нашој борби”, 12. октобра 1941. године, Љотић описао Краља Александра - као Домаћина државе, заправо Југославије као заједничке куће свих њених народа: „Он је дрхтао за живота свог над својом земљом. Гледали смо својим очима једне вечери на Хан-Пијеску како му се бурно груди дижу и спуштају од тешког узбуђења што му причини кратка визија тешке судбине њене. Изнад свега другог, његовог личног и породичног, он је имао пред собом земљу своју. Он је осећао свим својим бићем да јој је баш Он, и нико други, Домаћин. Сви други могу спавати и дремати, али он не може и не сме. Сви други могу мислити на себе и своје, он сваком својом мишљу мора сваки дан и сваки сат бити искључиво везан за своју краљевску мисију”.⁸⁴

По мишљењу Љотића, Други светски рат је требао да „органиски разбије народе као политичке и духовне организме. То жели или желе она моћна мистериозна лица. Нарочито се то односи на хришћанске народе, а то ће рећи народе европске по садашњој судбинској везаности или пореклу. Ко то не види како је замишљено у плану, нека види како се испуњава на делу. Ми то овде у српству видимо. Видимо интроспекцијом како моћне силе разбијају народну нашу целину у свима њеним органицима функцијама...”,⁸⁵ а борба против комунизма „дозволила нам је да поставимо јасне белеге српског националистичког пута - Бог, Краљ, Домаћин, читав духовни, политички и социјални српски домаћински систем, као закон живота нашег народа с једне, и противтезу комунистичкој борби с друге стране, борби против Бога, против Краља и против Домаћина. Ми смо знали, да се национализам не слаже са окупацијом. Али окупација није наш грех, који су неразумљиво извршили 27-ог марта пуч...”⁸⁶

Зато је у писму Краљу Петру II, 1944. године, поручивао: „Једно увек знајте, Господару: генерал Недић Вам је веран свакад и у свему. Водећи Србе овим путем, он ни за часак није престао радити, у најдубљој оданости, за добро Ваше и Вашег Дома, гледајући у томе добро Отаџбине и народа. А исто тако знајте, Господару, да је Ваша и Дому Вашем увек верни и одани слуга,

Димитрије В. Љотић”.⁸⁷

И у окупираном Београду, 13. марта 1944. године, у доба када је постало јасно да предстоји пропаст Немачке, али и издаја „савезника” пре свега Енглеза, Љотић је смело говорио да „наши разумни уставотворци водили су унапред о томе рачуна, те су одредили границе краљевске власти и казали: народ увек дугује Краљу верност, а послушност кад је Краљ на своме престолу, а не када се налази у иностранству. Није, дакле, никакав акт нелојалности према Краљу ако смо злоупотребе енглеске пропаганде са Краљевим именом увек одбијали”.⁸⁸

⁸³ Димитрије Љотић: „Драма савременог човечанства”, Београд, 1940, стр. 55.

⁸⁴ Димитрије Љотић: „По осми пут”, „Народни пут”, 1942, стр. 12-13.

⁸⁵ „Писмо Краљу Петру II, упућено 1944. године”, Видети: „Краљев говор”, „Обнова” бр. 197, 25. септембар 1944.

⁸⁶ Исто.

⁸⁷ Исто.

⁸⁸ Исто, стр. 99.

За разлику од многих који су били разочарани говором Краља Петра септембра 1944. године, Љотић га разуме и схвата као „продужење шаховских потеза Англо-Американаца, којима они покушавају да зауставе бруталне гестове Стаљинове. Није дакле Краљ ни изневерио свој народ, ни принципе монархије, нити се сам показао недорастао и недостојан, већ у претешкој невољи, притешњен „великим и верним савезницима...”.⁸⁹

Љотић је, као убеђени монархиста, али и врстан правник и познавалац уставног права, коментарисао 10. марта 1945. године, именовање Краљевских намесника речима: „Наше је гледиште јасно: ово намесништво је проста узурпација власти, и то путем изнуде. Нагнат је сам Краљ - изнуђена му је изјава - о намесништву. Према томе ово намесништво је неуставно”,⁹⁰ а неколико дана касније, у тексту: „Титова влада”, разоткрио суштину владања комунистичке власти у окупираној земљи: „Противуставно намесништво дало је Титу мандат за састав владе, пошто је Шубашић поднео намесништву оставку. Тито је потом распустио НКОЈ, а сам образовао 7. марта своју владу од укупно 28 чланова”.⁹¹

Љотић је и овога пута исправно предвидео будућа политичка збивања проценом да је Тито „саставио један многобројни кабинет у коме ће несметано моћи да спроводи своју антикраљевску, комунистичку и антинародну политику. У влади ће он имати покоран инструменат за спровођење такве политике у потпуности”,⁹² видевши политичку судбину послушних грађанских политичара: „Неко време ће му требати и Грол, и Продановић и Шутеј (мало али ипак); а после могу и да иду. Главно је да сваки под неким брдом пристане да попуни Титова кола до на врх, а на врху већ више није потребно”.⁹³

Љотић је снагом свог политичког ума али и хришћанског православног срца и чисте душе сагледао и неславан крај грађанских странака „као опозиције” у послератном Народном фронту,⁹⁴ „ради освајања власти, при чему комунистичке странке не морају саме на власт, али у коалицији у којој се налази власт ће бити под њиховим највећим утицајем”.⁹⁵

Зато је Љотић, сходно свом антикомунизму, 14. априла 1945. године, просто преклињао и упозоравао народ да не заборави на крајњи циљ комунистичке владавине који се огледа у следећем: „да странка комунистичка уопште нема права да говори о родољубљу, јер је с предумишљајем радила на слабљењу и унесрећавању својих отаџбина, да би их тако унесрећене могла у рат бацити; да комунистичка странка нема права да говори о својој борби за мир, јер је рат с предумишљајем од 1935. године спремала... да комунистичка странка нема права да говори о својој ослободилачкој акцији, јер ко воли слободу, тај не гура свој народ у ропство, а то је комунистичка странка баш и хтела па је и извела”.⁹⁶

⁸⁹ Димитрије Љотић: „Краљев говор”, „Обнова”, бр. 977, 25. септембар 1944.

⁹⁰ Димитрије Љотић: „О уставности намесништва”, у: „Наша борба”, бр. 59, на положају, 10. марта 1945.

⁹¹ Димитрије Љотић: „Титова влада”, „Наша борба” бр. 60, на положају, 17. марта 1945.

⁹² Исто.

⁹³ Упореди: Димитрије Љотић: „Ослободилачка маска”, „Наша борба”, бр. 64. На положају, 14. априла 1945.

⁹⁴ Видети: Војислав Коштуница, Коста Чавошки: „Страначки плурализам или монизам”, Београд 1983, стр. 43-86.

⁹⁵ Димитрије Љотић: „Ослободилачка маска”, у: „Наша борба”, бр. 64, На положају, 14. април 1945.

⁹⁶ Исто.

И заиста, после полувековног комунистичког ропства, неслободе, духовног раслабљења, и националног затомљења, почетком 90-тих година прошлог века, дошли су ратови, патње народа и распад југословенске државе.

Прозревши још 30-тих година болшевичку идеологију, Љотић је и у току грађанског рата у Србији упозоравао на опасност од Совјетије⁹⁷ и говорио: „Обнову хоће српски народ, а неће и не може хтети, јер се противи његовој души, основним начелима његове историје, нешто тако ново што му нуде „партизани“, јер ни он, нити ичији други народ није никад могло то ни замислити, а камоли тим животом слободно живети. Обнова не значи нити може значити, да се потпуно напусти све на чесму се и кроз шта се дотле живело - па да се пође сасвим новим, дотле неслућеним и никад несхваћеним правцем”.⁹⁸

Али, ову обнову ваља „прочитати” и у једној продуженој историјској димензији, укључујући ту и протекла пола века комунистичког затирања свега националног, духовног и светосавског, баш кроз Љотићеву тврдњу изречену 10. фебруара 1944. године, на предавању у Ваљеву о трећем, најпресуднијем духовном плану, због кога ће рат дуго трајати, пошто је „свет заборавио на Бога, а Бог је жива и највећа стварност. Све остало је сенка... Нема плодова покајања. Узалуд жртве када нема благомирисног даха покајања. И даље гране обасипамо ситним, смрдљивим и опорим плодовима, место да се расцветају и набујају сочним, слатким и крупним плодовима. Услед тога, и са трећег, духовног плана, рат ће дуго трајати”.⁹⁹

Увек се може поставити, барем када је реч о Љотићу, једно те исто питање: Зашто толико инсистира на духовној снази народа, како рече у Смедереву 5. јуна 1942. године: „Није главно само грађевине подићи него и дух треба променити. Ако државе пропадају, оне пропадају највише зато, што је подлога њихова, дух њихов разривен. Зато и јесте наша жеља да они који после нас дођу оснажени духом буду”.¹⁰⁰

И за време тешких ратних дана, Љотић је опомињао да је „духовно основа политике, а политика, основа технике”¹⁰¹ увек имајући на уму самоубилачки пут Срба, српски пут, светосавски, божји пут Милана Недића прецизирајући то при крају Другог светског рата у чувеном тексту: „Разговор са господином Черчилем”¹⁰² где пропитујући овог енглеског државника размишља и о Европи после рата, посебно судбини народној у оном делу где су завладали Совјети: „Говоримо о другим земљама; о Француској, о Белгији, о Југославији, о Грчкој, о Холандији, и нарочито Пољској? Да ли ће оне бити слободније него што су биле пре свог уласка у рат? Да ли ће код њих бити бар толико правде после овог рата, колико је било пре њиховог уласка у овај рат? То је питање. А оне по Вашем мишљењу нису овај рат скривиле јер су биле уз Вашу земљу? Питате ме шта хоћу? Ето само то”.¹⁰³

⁹⁷ Димитрије Љотић: „Један значајан документ”, „Наша борба”, 15. март 1942.

⁹⁸ Димитрије Љотић: „Обнова и њене кочнице”, „Наша борба”, бр. 46, Београд, 19. јули 1942.

⁹⁹ Димитрије Љотић: „Смисао садашњих историјских обрачуна”, „Ново време”, Београд, 10. фебруар 1944.

¹⁰⁰ „Заветни дан града Смедерева”, „Наша борба” 10. јуни 1942.

¹⁰¹ Димитрије Љотић: „Хлеб наш насушни”, у: „Наша борба”, бр. 52, 30. август 1942; Упореди:

„Говор Димитрија Љотића омладинцима”, „Обнова”, бр. 298, 27. април 1942.

¹⁰² „Наша борба”, бр. 61, На положају 24. марта 1945.

¹⁰³ „Наша борба”, бр. 61, На положају, 24. марта 1945; Упореди раније текстове: „Царски пут и странпутица” „Наша борба”, 26. октобар 1942; „Поновни позив” (Исто.)

Љотић је марта 1945. године, при крају овоземаљског живота, често промишљао о антропоцентричном српском политичком бићу, и неким карактеристикама политичке културе, увидевши да му у појединим историјским тренуцима, итекако недостаје она христоцентрична димензија, илуструјући то на примеру 27. мартовских збивања, 1941. године, али и четири године касније: „Слушам синоћ радио Београд. Прослава четворогодишњице 27. марта. Прославља га Тито и партизани у Београду. Ох... како је јасан у светлости те прославе 27. март. Трешти радио - апарат од громогласних узвика комунистичке гомиле! Пре четири године, Београд је 27. марта кликтао са заносом: Живео Краљ! После четири године Београд је 27. марта урлао: „Живела комунистичка република!“. Како је могло доћи да један народ кличући краљу из срца дође да у његовој престоници седи сад Тито и кличе комунистичкој републици - покушао сам да објасним. Да ли би тај народ онако кликтао да је знао где иде, да је видео где иде? Сигурно да не би. Значи није знао и није видео. А то незнање и то слепило, морали су бити нечим проузроковани. Чиме? Духовно: узрок сам напред описао. Политички: није нас сигурно пријатељ водио, да тако сами себи дом разоримо. Тај који нас је руководио да тако радимо није нам могао бити пријатељ. Осим ако је и сам био слеп, по оној светој: „Кад слепац слепца води, обоје падну у јаму“.¹⁰⁴

И заиста, после скоро више од пола века комунистичке владавине над српским народом, зар нам реалност у којој тренутно живимо, не говоре да су биле тачне оне пророчке Љотићеве речи: „Каква се то тајна с нама зби? Како се предадосмо труљењу? Како постадосмо поданици смрти?... Унутрашњи живот - духовни и политички - оплићао би... Живели смо по површини и на површини. Највећи број кожом, понеко душом, једва ко и духом, душом душе своје. А то значи: нисмо живели, животарили смо. Јер живот значи одуховљење, кајање, расветљавање и расламсавање...“.¹⁰⁵

Иако је Љотић у вртлогу Другог светског рата, деловао као политичар, ипак, био је политичар са крстом, који зарад биолошког опстанка народа и државе, свесно пристаје на разна понижења и уцене од стране немачких окупационих власти о чему сведоче архивска документа, али и јавна обраћања народу, на пример припадницима ђачког добровољачког одреда, којима после дефилеа, 10. септембра 1941. године, вели: „На вама је, децо моја, да ослањајући се на света три начела земље наше: Вера у Бога, чојство и јунаштво, решите борбу Србије у корист њену“,¹⁰⁶ или пак, 5. јуна 1942. године, када на годишњицу трагедије у Смедереву, проглашава овај дан за заветни дан града Смедерева“.¹⁰⁷

Правећи синтезу духовних и политичких погледа на свет, особених и често неспоживих, одвојених и сучељених вредности, идеја и етичких постулата, Љотић је особена и по много чему јединствена личност и појава у нашој новијој политичкој историји. Његов политички профил није тешко препознати и правилно дефинисати, јер је на трагу и изданак је највећих умова нашег народа у вековима који су иза нас. У њему се скупило оно вековно народно искуство, способност народног предвиђања догађаја обичног српског човека, који поседује природан самозаштитни, одбрамбени осећај и потребу да заштити своју породицу и народ.

¹⁰⁴ Димитрије Љотић: „Четворогодишњица“, „Наша борба“, бр. 62, На полагају, 31. марта 1945.

¹⁰⁵ Исто.

¹⁰⁶ „Дефиле добровољачког ђачког одреда“, „Ново време“, бр. 111, Београд, 11. септембар 1941.

¹⁰⁷ „Свечани помен жртвама прошлогодишње катастрофе у Смедереву“, „Обнова“, бр. 281, 6. јуни 1942.

Зато је Љотић далеко пре избијања рата, како изјави Ратку Парезанину, уреднику листа „Наша борба”, 28. септембра 1941. године, (а поводом покретања предратног „Билтена”) „осећао да ће кроз шест месеци, најдаље с јесени 1939. године, доћи до новог европског сукоба. Тај сукоб за мене није био обичан рат. Он је носио све знаке своје апокалиптичке природе. Ја сам видео овај рат као огромну и страшну драму читавог савременог човечанства. Осећао сам да се та драма спречити не може, али сам свом снагом хтео да све учиним да Балкан не буде увучен у ту драму, јер је то био једини начин да наша земља буде спасена”,¹⁰⁸ што није могло да се оствари, јер, како је записао из склоништа 26. марта 1941. године: „Једини излаз из наше ситуације била је правилна и чврста балканска политика... На ивици овог амбиса израсло је дрво што се зове пакт. И Кнез, који је крив што је земља била на низбрдици, у последњем тренутку ухватио се за то дрво које се зове пакт. И сад он заједно с нама виси над провалијом прима честитања што није пао у провалију. Они који раде против Пакта лако ће то дрво престругати, али и Кнез ће онда пасти у провалију, али и ми сви Ви заједно с њим... Политичка последица тога биће расуло државе...”¹⁰⁹

Могућа Иванићева политичка рецепција философије Димитрија Љотића, посматрана у вртлогу Другог светског рата и стања у окупираној Србији захваћеној грађанским ратом, у ствари, идеолошким сукобом три концепције: „Титоистичке, Дражине и Недићеве”, заснива се на ставу да је био „проповедник који је, као Јеремија на водама Вавилонским, говорио своме народу, да га одврати од пута опасна, да га спасе од раскрснице кобне, да му спречи пропаст страховиту. Он је био као скроман стражар на прузи, који се троши и гори, дајући сигнале народу своме, да га скрене на прави пут”.¹¹⁰ То ће неколико деценија касније, записати и Влајко Влаховић, сматрајући да у политичкој историји, име Димитрија Љотића „заузима једно особито и оригинално место”, односно, ту оригиналност „чини његово, на свој начин схватање политичког живота и рада...”¹¹¹ Заправо, Љотић је на првом месту истакао проблем човека „као најважнију ствар у заједничком животу, било државе или друштва уопште”, окупљање људи, како је сматрао: „Ових триста људи светаца, били би у стању да нашој земљи даду друкчији лик и дух. Кад би такви узели судбину државе у своје руке, онда се не би требало бринути за њену судбину”.¹¹² Као моралиста, Љотић се залагао за домаћински систем, а тиме и за реализовање основних хришћанских начела у приватном животу, породици, а шире - и друштву. Отуда не чуди његов изразити антикомунизам, али, он је, како сматра Влаховић: „с погледом на наше национално-државне прилике, Љотић је Југословен. У Југословенству он је нашао остварење једне велике идеје, којој су тежили највећи наши умови и неколико генерација. Ова идеја је диригована потребом”.¹¹³ Али, сматра Влаховић: „Поред Југословенства Љотић је био и велики Словен и заступао идеју Свесловенства. Одрастао и васпитаван у крају где је народно расположење вековно издизало Русију, из које је струјао вал словенофилства и одушевљавао све патриотске духове, захватио је Љотића још у младим да-

¹⁰⁸ Р. П.: „Како је покренут и зашто угушен Билтен Д. Љотића: „Ако срушите Пакт, Кнез ће пасти у провалију, али и ми сви и ви заједно са њим!”, „Наша борба”, 28. септембар 1941.

¹⁰⁹ Исто.

¹¹⁰ Наведено према: „Из дела Димитрија Љотића: Саставио др. Стеван Иванић”, део: „Др Стеван Иванић: „Уместо предговора”, (стр. 1-3), недатирано, (вероватно 1946-1947 - прим. приређивача).

¹¹¹ Влајко Влаховић: „Предговор” у: „Димитрије В. Љотић: „Одабрана дела”, И књига, Минхен, 1981, стр. 7.

¹¹² Исто, стр. 10.

¹¹³ Исто, стр. 2.

нима”.¹¹⁴ Исто тако, био је као и сви из породице Љотић, задојен и идејом задругарства, увек имајући на уму интересе и потребе свога народа. Зато се, на основу наведених политичко-историјских параметара може, с правом, утврдити да је Љотић „створио школу, него политички покрет”, иако је његова организација тако названа: „За нешто мало више од пола деценије, формиран је особити ученик који је прошао кроз ту школу, у којој је примано оно знање у којем се оскудевало. Као основно правило он је увек наглашавао еванђелску мисао: „Истина ће вас ослободити”. Ниједан старешина ниједне наше политичке странке, није учио онако своје присталице, као што је чинио Димитрије Љотић. Код њега је, како је већ констатовано, владало правило: не прво политика, него етика”.¹¹⁵ Али, и „квалитет човека - политичара, државника, предводника друштва. Отуда и његов неуморни труд да човека постави на право место и да му у руке да исправан компас како би био поштеђен лутања и последица тог лутања”.¹¹⁶

Својевремено је ђенерал Коста Мушицки, командант Српског добровољачког корпуса, 25. априла 1945. године, у наредби добровољцима записао да Димитрије Љотић „покојник само телом. Његов дух је жив, вечит. Тим његовим духом живимо и живећемо даље и ми да његове аманете остваримо”,¹¹⁷ док је др Димитрије Најдановић Љотића означио као великана који је свом народу оставио: идеални лик нације, устројену енергију, сређено хтење. Свој ум, своје срце, своју вољу генија - великана као образац будућега живота свога народа оставио је”.¹¹⁸

Љотић се служио „свим формама писмености и речитости, наступао као публициста, као оратор, тужитељ, проповедник, као писац посланица и писама, он ствара књижевне саставе и импровизује живе дијалоге који се нису збили - све у једном циљу: да отвара очи, да скрене пажњу на опасност, да спасава”.¹¹⁹

Дакле, „оно што нарочито задивљава код Д. В. Љотића јесте његово тачно, математичко предвиђање догађаја. Са пророчком визијом, он је видео испред себе, у непосредној будућности, збивање и код нас и у свету...”¹²⁰

Списи Д. В. Љотића данас се друкчије читају но што су се читали у време кад их је он писао: „Догађаји који су се у међувремену одиграли дали су њему у много чему за право. Многа његова предвиђања су остварена, а авет комунизма с којим се он био одлучно ухватио у коштац још пре три деценије, све више нагони државнике некомунистичких земаља да на ову опасност гледају друкчијим очима но што су на њу гледали у она времена кад је Д. В. Љотић све чинио да свој народ спасе од те опасности”, писало је у предговору једне књиге о Љотићу још 1961. године.

У том смислу занимљиве су Љотићеве процене ситуације почетком 1945. године. Он је у листу „Наша борба”, који је после повлачења из Србије, излазио у Словенији, (бр. 55, Љубљана, 13. јануар 1945.) у тексту: „Коментар на коментар”, писао да је „од уздизања њеног - главна мисао њене спољне политике у Европи јесте: Не дозволити ниједној европској сили да у Европи буде у превласти”,¹²¹ предвиђају-

¹¹⁴ Исто, стр. 3.

¹¹⁵ Исто, стр. 9.

¹¹⁶ Димитрије Љотић: „Одбрана дела”, II књига, Минхен, 1990, стр. 9.

¹¹⁷ „Наша борба”, На положају, 25. априла 1945.

¹¹⁸ Димитрије Најдановић: „Великан”, „Наша борба”, на положају, 25. април 1945.

¹¹⁹ „Димитрије Љотић у рату и револуцији”, Минхен, 1961.

¹²⁰ „Димитрије Љотић у рату и револуцији”, Минхен, 1961, стр. 6.

¹²¹ Димитрије Љотић: „Коментар на коментар”, „Наша борба” бр. 55, Љубљана, 13. јануар 1945.

ћи да Енглеској, на почетку 1945. године „стоје само два пута: капитулација пред Совјетима или радикална, одлучна промена свог досадашњег става. Једно од тога нам доноси 1945. године”. Али, предвиђао је крајем марта 1945. године и могућност избијања једног новог сукоба, између Англо-Американаца и Совјета, антикомунистичког и комунистичког блока држава, видевши још тада зачетке „хладног рата”. Зато, у тексту: „Загонетка Америке”, почетком марта 1945. године, пише да „позади разних конференција и декларација напредује полако али сигурно, отпор према болшевизму и код оних који су толико учинили до сад за његово напредовање... Главно је да напредује оно што треба да многим народима врати слободу - одузету под изговором ослобођења”.¹²² Али, и свега онога што ће уследити наредних деценија у Европи и шире у свету, а све до наших дана, сведочећи тако о актуелности мисли овог „слуге народа”¹²³ и у 21 веку.¹²⁴

Др Драган Суботић

¹²² „Наша борба”, бр. 3, 3. март 1945.

¹²³ Матеја Матејић: „Нова искра”, бр. 5, Београд, април 1994. стр. 13-15. Упореди: Небојша Јовановић: „Смедерево је било добро обновљено”, Смедерево, 2001.

¹²⁴ Видети: Димитрије Љотић: „Нови рат”, „Наша борба”, На полагају, 7. април 1945.

Има две врсте политике, па и два могућа начина односа свештениковог према њој. Ако је политика ствар интереса личног, котеријашког или кликашког, како свештеник може у њој да учествује?

Ако је политика везана са судбином једног народа, како да свештеник може бити према њој равнодушан?

Нико данас разумно неће моћи порећи да ова или она политика народна води овој или оној судбини дотичног народа, а ова или она судбина води онаквим или оваквим резултатима у животу народа и његових чланова, који резултати могу бити од највеће важности и за спасење појединих и многих душа.

Ми тиме нити можемо нити хоћемо да кажемо да политика једног народа има искључивог утицаја на питање спасења, јер знамо да су се појединци спасли чак и из Содоме и Гомора. Али хоћемо да подвучемо да политика једног народа може водити појединца и читав народ духовном расулу, као греху и душевном помору појединце. А то је и већа и страшнија од политике пропасти или економске беде. Ми управо мислимо да политичка пропаст и економска беда долазе као плодови духовног расула и друштвеног помора, јер стојимо на гледишту да је духовно битно, оригинално, коренито, и да је и политичко и економско само одблесак духовног.

Ми знамо да су „разни дарови” па онда мислимо да је правило да прави и свети свештеник не може бити војсковођа, па чак ни практичан управљач државе. Али зар зато свештеник, имајући у виду ону горњу истину може и сме да остане политички индиферентан, перући руке као Пилат у свима судбинским питањима његовог народа?

Ми сматрамо да је свештеник дужан, по служби својој, да исповеда истину и за њу се бори, о свим судбинским народним питањима, увек - не тек „кад се кола полеме”, - јер тада се и без њега види да „има других путева”, па се нису морала кола гонити путем којим су их гонили „политички дилетанти и партиске наказе”.

Важно је међутим, да то што он исповеда и зашта се бори буде заиста истина, а не заблуда. И он је дужан и себи и својој служби, и својој пастви, да то питање добро и свесрдно испита. Али кад се увери, онда ћутати не може и не сме.

Ми дакле сматрамо:

- 1) да је свештеник дужан и индивидуално, као сам, да исповеда јасно и гласно истину о свакој судбоносној ствари свога народа, - и по потреби за њу и да се бори, начином достојним своје свештеничке службе;
- 2) да је он то дужан да чини увек, а не само „кад се кола полеме”;
- 3) да, ако постоји политичка организација, која ту истину и сама проповеда и за њу се бори, дужан је да је својим исповедањем и својом борбом помогне.

ПИСМО ПАТРИЈАРХУ ГАВРИЛУ И ЕПИСКОПИМА НИКОЛАЈУ И ИРИНЕЈУ¹²⁶

Београд, 26. марта 1941, год.

...Једини излаз из наше ситуације била је правилна и чврста балканска политика. Она је једино могла да обезбеди слободу и мир Балкана, али таква се политика није могла водити без жеље за слогом и миром међу самим балканским државама. Ту политику у нашој земљи, на жалост, није нико заступао осим нас... Кад се та-

¹²⁵ „Жички Благовесник”, фебруар, 1941.

¹²⁶ Наведено према: Димитрије В. Љотић: „Одабрана дела” И књига, Минхен, 1981, стр. 237

ква политика није водила, онда је земља већ била на низбрдици, а та се низбрдица завршавала амбисом. На ивици овог амбиса израсло је дрво што се зове пакт. И Кнез, који је крив што је земља била на низбрдици, у последњем тренутку ухватио се за дрво које се зове пакт. И сад он заједно с нама виси над провалијом и прима честитања што није пао у провалију. Они који раде против пакта лако ће то дрво престругати, али и Кнез ће онда пасти у провалију, али и ми сви заједно с њим... Политичка последица тога биће расуло државе...

Према томе ја вас молим и преклињем да се с ваше стране не чине овакве ствари које ће нас све бацити у пропаст. Кад је већ пакт потписан, тражите од Кнеза да одмах дође на чело једна права, пуна и чврстине и ауторитета влада која ће с једне стране пакт поштовати а с друге стране народу улисти поверење да ће слобода и независност бити сачувани...

Ако се о ову молбу оглушите па продужите антипактовски рад, онда ћете на своја леђа натоварити сву одговорност за слом државни и народни и пред Богом ћете испасти као они људи „који траже славу не код Бога већ код људи”.

На завршетку морам поменути да су сва моја предвиђања из спољне политике досад била углавном испуњена, па отуд и ова моја тврђења ваља гледати под тим углом...

ДЕФИЛЕ ДОБРОВОЉАЧКОГ ЂАЧКОГ ОДРЕДА ¹²⁷

Омладинцима је држао говор г. Димитрије Љотић

Ретки су дани, у којима се један поражен народ може да одушеви. Одушевљење одлази заједно са изгубљеном битком: оно је синоним победе, прегалаштва и жртве. Но сретна околност да је окупатор схватио потребу консолидације унутрашњих српских питања, дозволила је Београђанима да јуче буду сведоци једног дирљивог догађаја. Младићи, чланови добровољне службе, продефиловали су главним улицама града. Пред полазак ових весника новог доба, одржао им је говор изванредни комесар за обнову Смедерева г. Димитрије Љотић. Узбуђен што види пред собом зору лепше сутрашњице, г. Љотић је између осталог рекао: „Крајње је време да одбијемо талас анархије, која запљускује већ и предграђа престоног нам града. На вама је, децо моја, да ослањајући се на света три начела земље наше: Вера у Бога, чојство и јунаштво, решите борбу Србије у корист њену. Ако ли пак победи анархија, зацариће беда и јад, које не само да ће продубити нашу несрећу, но ће дефинитивно запечатити судбину нашег народа. На вама је да другачије испадне.” После говора и отпеваних родољубивих песама растали су се добровољци са својим председником. Потом су кренули улицама града чврстим кораком и озбиљним изгледом, како то и доликује добровољцима за борбу против саботера и изрода. Успут су били предмет општих симпатија и одушевљеног клицања. Појава ових младића на плочнику престонице свега Српства, изазвала је у очима многих патриотских грађана сузе радоснице. Омладина смене ново време носи... Цвеће, усклици и благослов су их успут пратили. Пред зградом Председништва владе генерала г. Недића манифестанти су акламирали, који се убрзо појавио на балкону зграде у друштву Министра народне привреде г. Михајла Олђана. Радостан јунак што види дејство свог апела упућеног омладини, отпоздравио их је очито задовољан одушевљењем младића. Од председништва владе добровољци су се упутили у свој круг, да би ускоро кренули у крсташки бој против уништитеља Српства.

¹²⁷ „Ново време”, број 111, 11. септембар 1941. године.

КАКО ЋЕ СРПСКИ НАРОД ИЗИЋИ ИЗ ДАНАШЊИХ ТЕШКОЋА ¹²⁸

7-IX-1941.

- Како ће српски народ изићи из данашњих тешкоћа?
- Ако схвати да се битке изгубљене сабљом могу добити памећу.
- Како то мислите? Објасните нам то мало опширније.
- Ми смо у нашој историји досада све губили и све добијали на сабљи. То је ударило херојски печат целој народној души. Против тога печата не само да човек ништа не може имати, већ се мора управо дичити њиме, јер док се другим дају поуке да херојски мисле, дотле српском народу такве поуке нису потребне. Али, ми смо, вођени слепим и лудим вођама, водили такву непаметну политику да смо, без икакве потребе, на своју рођену штету, 27. марта извукли мач из корица, који нам је 18. априла на бедан начин по нас избачен из руку. Оно што нашем сраму додаје још нарочити бол јесте чињеница да нам победник с правом може рећи, па нам то и говори: „Шта вам је то требало? Ми вам то заиста нисмо желели”.

Ми смо, дакле, изгубили рат. Јер тек не могу бити тако луд ни тако слеп ни тако покварен па да верујем, да нешто прикривеног оружја и разбацане спреме може извојевати наш спас, кад је искуство од 6 до 15 априла показало како смо преслабо прошли са свом огромном спремом и организованом војском коју смо имали. Хоћемо ли, дакле, сад кад нам је мач из руку избијен, да клонемо? То, мислим, да нећемо, јер нам не да херојски печат историје коју смо с мајчиним млеком у се упили. Ради се само о томе на који ћемо начин борбу продужити.

- Кажите нам неколико речи о начину те борбе?
- Један је онај који предлажу комунисти по шумама, са својим ортацима, одбеглим разбојницима. Тај пут води потпуном уништењу и истребљењу нашег народа.

Други је пут пут разума, којим мора ићи сваки родољуб, сваки онај који више воли свој народ него црвену Москву или масонско-плутократски Лондон.

- А шта сад, дакле, саветује разум?

- Прво, одупрети се јуначки комунистима и разбојницима, као што чујем да су наши стари четници већ и сами то предузели, а чему треба и остали народ, наслоњен на своју владу, да следује. То је прва и најважнија ствар.

Другу ствар коју памет саветује јесте да обуздамо разбукталу себичност своју која слепо ради на нашој пропасти, изазивајући анархију у привредним и социјалним односима. То нам доноси несташицу и глад, иако сви знамо да је баш ове године Бог милостиви дао добру жетву. И ту разум саветује да себе победимо и ја херојскијег пута од тога не знам, пошто знам да свака шуша може другога победити, па чак и јунака, нарочито мучки из заседе, а себе победити може само херој.

Треће што памет саветује, (а што памет у ствари саветује на прво место, а ја сам само ставио на треће) јесте да пронађемо свој рођени духовни народни пут. На првом месту то саветује разум, јер је наше духовно беспуће узрок нашег данашњег тешког положаја.

Наша слепа, одрођена и однарођена, школована господа повела су народ у духовно беспуће и завела за Голеч Планину. Наше су школе, рекао ми је пре седам година владика Николај, највећи непријатељи народа. Оне су позване да народу очи отварају, а, у ствари, највећи део оних који кроз школе прођу остају духовно сле-

¹²⁸ „Наша борба”, бр. 1 Београд, 7. IX 1941. Објављено и у: „Народни пут”, 15, Београд, 1942. стр. 5-7 (примедба приређивача).

пи. Тако је од основне школе до универзитета. Јер да није тако, како би од 1932. године универзитет у Београду био тврђава комуниста под разним именима? То је ишло дотле да наш Краљ од 1932. године није могао присуствовати прослави Светог Саве на Универзитету. Зар би то било могуће да нисмо изгубили духовни пут, да школе нису биле канали кроз које је пролазио интернационални и анационални отров, те тровао дух народни и убијао народу вид духовни? Зар би било могуће да највећи део „интелигенције” народне буде одат интернационалном и анационалном духу, а стран потпуно нашем народном схватању света и живота?

Ухватити се, дакле, у коштац са тим интернационалним и анационалним раком, што је школе наше узео као најповољнију средину кроз коју ће се разврежити, зауздати себе и своју себичност и тако омогућити бољи ред и општије благостање у економским и социјалним односима, - и одупрети се и победити растећу анархију комуниста и разбојника, - јесте једини пут који нам разум саветује за спас народа, за добро његово и за добро браће наше која данас нису с нама.

Мислим да увиђате да за такав пут треба много херојства, бескрајно више него за онај први - комунистички и разбојнички.

ПИТАЊА И ОДГОВОРИ ¹²⁹

21-IX-1941.

1) Можеш ли ићи по густој магли или по мраку, српски роде?

Можеш, али полако и опрезно, пипајући. - Иначе можеш зло проћи, нарочито ако је пут и иначе опасан. Тако то говори твојој деци мајка њихова. Тако говори сваки прави пријатељ.

Ко ти друкчије говори, непријатељ ти је. Ко те друкчије саветује, злотвор ти је, ма шта му било на језику.

Јер ти знаш из рођеног свог искуства, да је врло често „на језику мед, а у срцу јед”.

Тако ти и ми говоримо: густа магла и тешки мрак су се свили над земљом; корачај опрезно, пипајући, јер си у провалију пао, али иако дубоку, још не и најдубљу, па се можеш отиснути и пропасти без трага.

Тако смо ти говорили пре него што си пао у ову јаму, док си слободан ходио горе, изнад провалије. Али, или не допре глас наш до тебе, - услед паклене дреке оних што су те друкчије учили, - ти га не чу, или зар га не схвати, - тек смело закорачивши и снажно кренувши у маглу и мрак ти се, роде српски, отисну низ подмуклу литицу и заустави се тек у овом њеном подножју.

Онда нас ниси чуо. Почуј нас сад.

Онда су ти говорили да је наша реч реч издајника. Почуј нас сад бар, кад си својим падом утврдио да није издајник онај ко те је учио да се чуваш од провалије, већ они што су ти говорили супротно и тако те довели до садашњег положаја.

Зар ћеш опет дозволити да те уче исти учитељи?

Зар ћеш одбацити ово своје искуство?

Тако ти питање чиним, а одговор ти самом себи дај, роде српски.

2) Ако ти је сабља, роде напаћени, из руку испала, хоћеш ли се бар памећу својом послужити, - или ћеш пак и памет одбацити, па дозволити да те туђа и луђа води?

У борби се човеку дешава да остане без оружја, али се тада свако памећу служи да себе из грдне невоље, колико може, извуче.

¹²⁹ „Наша борба”, бр. 3, 21. септембар 1941; Објављен и у: „Народни пут” стр. 8-11.

Истина је и то, жалосна и тешка, да си ти зато сабљу и испустио, што те је, пре тога већ туђа и луђа памет водила. Јер да си гледао својим орловским очима и мислио својим оштрим умом, не би ти никад ни дошао у бедни положај у коме ти је сабља из руку твојих морала испасти.

Али ако ти са то онда десило, зар ћеш дозволити да ти се сад поново „исто то, само мало друкчије”, страшније и теже, деси?

Сети се, роде српски, шта су ти говорили пре пет месеци. Зар то не личи као јаје на јаје на ово што ти говоре данас? Зар ти онда нису говорили о поносу, части и јунаштву они што су се после неколико дана показали без поноса, части и јунаштва? Зар ти онда нису говорили о „слободи” твојој људи који су те одвели баш у ову неслободу? Зар ти онда нису дали да чујеш о опасностима и тешким последицама, већ те, напротив, обмањивали, лажно ти износећи положај и стање оне стране на коју су те гурали? Зар није све тако било тада, пре пола године?

А зар сад опет не чујеш исто то? Као да није прошло пола године, већ као да смо тек пред пролећем, - као да није протекло толико воде Дунавом, као да нисмо ништа доживели овог пролећа и овог лета, - као да нисмо, благодарећи баш таквој речи и таквој памети, доживели све ово.

Они, роде мој, што ти тако говоре, рачунају да ти је памет као у свраке, кратка и танка. Они мисле да ти ниси ништа упамтио, ништа схватио, ништа дубоко преживео.

Као коцкари што су се кладили на једну карту па изгубили, јер ова није изишла, што поново удвајају улог опет на исту карту, уверени да ће овог пута морати изићи, - тако и они, осрамоћени због губитка на коцки на којој је срамно прокоцкана Југославија, сад улажу поново на исту карту - с исто тако мало памети и мало среће - судбину Србије и српског народа.

Тврдоглаво и сујетно се везали за карту која не излази и све на њу стављају, срамно се коцкајући у судбину неогледних векова твоје земље и твог народа. Место покајања, место усрдног и пожртвованог рада да се поправи што је коцкарска страст упропастила, наши коцкари продужују с туђом судбином лудо коцкање.

Тако они. А ти, роде српски, зар ћеш ти ту коцку допустити, коцку, у којој су губитак и пропаст твоја сигурни, без обзира како ће се цела игра свршити, пошто је јасно да ће оно мало заосталог ти капитала брзо отићи, пре него што главни партнери у игри ову сврше?

Зато те и питам: хоћеш ли се ти, што ти је сабља из руке испала, бар памећу својом служити или ћеш пак и ову одбацити и дозволити да те туђа и луђа води?

Такво ти питање чиним, а одговор ти сам себи дај, роде српски.

3) Знам и осећам свим својим бићем да ти је данас претешко.

Али, и то је оно што ћу да те питам, зар мислиш да ће ти ико, осим Бога, помоћи? Зар си заборавио сву поуку свога тринаестовековног искуства, да Бог праведни удара бреме на рамена народима и сам Бог милостиви дозвољава да бреме са себе скину?

Прво бива „због големих наших согрешења” као што вели твоја песма, - друго бива кад се „испуни време”, кад „земањ дође” - као што то вели друга твоја песма, роде српски.

И никад, и нигде није било друкчије него увек тако.

А теби стално говоре твоји унесрећитељи, што су те својим сулудим вођством и саветима доведе довели, све друго само не то. Уче те да ти своје осврте упућујеш час на запад а час на исток, само не на Бога страшног, Господара свега што постоји, и на себе.

Зар је, међутим, могуће да те ико други из садашњег стања извуче осим Бога, који ће то учинити кад „земањ дође”, кад се „мера твог наказања испуни”, кад сазру ствари, кад нарасте тесто из кога је Господ дао месити и умесити хлеб народима?

А ти, док ти очи лутају од запада на исток, и од истока на запад, ометаш тиме дело Божје, продужујеш „време”.

Не велим ти да постанеш присталица вере у судбину, вере која држи да је све унапред писано, као у камену уклесано, „суђено”, - а сад има само да се то и „деси”.

Наша вера је вера не у скамењену судбину већ у живог Бога.

Бог одређује судбину нашу по делима нашим, правдом и милошћу својом. Ти си то знао, роде српски, од како си се у Христу родио.

Зар си дакле заборавио сву поуку свог тринаестовековног искуства да Бог праведни удара бремена на народе и исти Бог милостиви дозвољава да се бремена скину?

Такво ти питање чиним, а одговор ти сам себи дај, роде српски.

АКО СРУШИТЕ ПАКТ, КНЕЗ ЋЕ ПАСТИ У ПРОВАЛИЈУ, АЛИ И МИ СВИ И ВИ ЗАЈЕДНО СА ЊИМ!¹³⁰

Како је покренут и зашто је угушен „Билтен“ Д. Љотића

У очи самог пуча, 26. марта у вече, Д. Љотић упућује из склоништа последњу опомену

У наставку досад објављених писама и докумената који откривају консеквентну неуморну акцију Д. Љотића да држава не буде увучена у рат, данас доносимо нашим читаоцима доње редове. Наш уредник водио је јуче разговор са г. Љотићем о његовом Билтену који је изашао у 58 бројева за годину и по дана - од марта 1939. до октобра 1940. - као и о последњим апелима које је упутио уочи самог пуча утицајним факторима. У овом апелу, поред данас објављених редова у нашем листу, налазе се и места која предвиђају како ће се после обарања Пакта развијати догађаји и како ће Југославија доживети расуло и слом. И са тим местима биће упозната јавност.

Зашто је режим прогонио и забранио Билтен?

- Билтен није никад ни био одобрен. То је био орган јавног мишљења, који је излазио од марта 1939. год. и чији ниједан једини број није дозвољен. Ја сам увек стајао на гледишту да се закони једне земље треба да поштују и никад се нисам хвалио гажењем закона. А кад сам био принуђен да то ипак чиним, чинио сам то ведра чела, јер би то било само у случајевима кад би се сама власт одметнула од закона с једне стране, а с друге, иако одметница од закона, законе употребљавала као бусију иза којих је сакривено могла лако нас да гађа. У таквом случају остати на терену закона значило би стварно помоћи безаконје и зато сам био принуђен да свесно од пролећа 1937. године прекорачим с оне стране закона да бих се против безаконја власти могао бранити.

На пример: 1. марта 1937. године влада издаје распис свима полицијским и управним властима у целој земљи којим се наређује да се нама не могу дозволити никакви јавни скупови, конференције и зборови. У складу с том забраном, власти су само 1937. забраниле преко 400 наших зборова, па и велики земаљски збор у Смедереву 16. маја 1937. Повинути се таквим незаконитим забранама, док су те исте власти дозвољавале свима осталим политичким групама - па чак и комунистима - зборове, док су нама, једној од четири дозвољене политичке организације у земљи, незаконито сваки састанак забрањивале, значило би, у ствари, дозволити да

¹³⁰ „Наша борба”, бр. 28. септембар 1941. стр. 3-4.

безакоње сакривено иза бусије закона тријумфује. Ми смо преко тога морали прећи и због тога су моји политички пријатељи само у 1938. години осуђени на преко 20.000 дана затвора и преко један милион динара новчане казне.

Или други пример: Ми смо располагали с толиким јавним органима („Отаџбина”, „Наш Пут”, „Вихор”, „Збор”, итд.), а 1937. године доживели смо да сви ти органи буду угушени. Примити то и ништа са своје стране не учинити да са глас истине чује, значило би дозволити да најгоре безакоње побеђује.

Зато се морало прећи преко тога. Тако се дошло до многих наших илегалних летака и брошура, тако се дошло и до нашег Билтена.

- Какав је задатак имао Билтен?

- Осећао сам да ће кроз шест месеци, најдаље с јесени 1939. године, доћи до новог европског сукоба. Тај сукоб за мене није био обичан рат. Он је носио све знаке своје апокалиптичке природе. Ја сам видео овај рат као огромну и страшну драму читавог савременог човечанства. Осећао сам да се та драма спречити не може, али сам свом снагом хтео да све учиним да Балкан не буде увучен у ту драму, јер је то био једини начин да наша земља буде спасена.

Билтен је, дакле, требао да с једне стране обавести своје читаоце о неминовности страховите драме, која се свету припрема, а с друге стране да покаже читаоцима како и на који начин ће бити могуће да наша земља и Балкан остану изван ње, и, најзад, да открива у конкретној спољној и унутарњој политици све опасности које унутра земљи припремају расуло, а споља је излажу опасности увлачења у сукоб европски.

Билтен је успевао у свом задатку. Он је стекао врло брзо велики број читалаца. Да нису власти издале наређења да се поштански пакети Билтена отварају и краду, Билтен би достигао тиражу највећих дневних листова. Али, без обзира на број, његов утицај на духове био је огроман. Тврдим да Југославија не би улетела онако бесмислено у авантуру која се завршила капитулацијом војске и расулом државе после несрећног 27. марта, да пре тога није настало беспримерно гоњење мојих пријатеља и мене, и на тај начин све везе биле покидане, тако да је самим тим и Билтен, крајем октобра прошле године, морао да престане излазити, пошто је целокупно вођство нашег покрета било у интернацији или у затвору или у бекству.

- У којим је круговима Билтен имао утицаја?

- Билтен је имао нарочити утицај баш у војсци. Ја сам осећао да је двадесет година сиромаштине нашег духовног и идејног живота изровало нашу војску, убило у њој најсветлије моралне покретаче и направило од официрског кора углавном униформисане чиновнике. Зато сам се трудио да Билтен што више и боље продре баш у војску и да официрском кору даде ону духовну и политичку храну, које га је малокрвност нашег двадесетогодишњег живота била лишила. Ми смо у том погледу постигли највећи успех. Упркос разних клеветничких гласова које су комунисти, масони и Јевреји упорно противу нас износили, Билтен је стекао врло велики број читалаца који су већином постајали и његови пријатељи. И на основу познавања ствари могу да кажем да Билтен није престао да излази шест месеци пред 27. март, не би било ни несрећног пуча од тог дана, који се после тога дана претворио у нашу државну и народну трагедију.

- Да ли нам неке конкретне чињенице о томе можете навести?

- Могу. Ви знате да је главни организатор пуча од 27. марта био ваздухопловни генерал Бора Мирковић, главни извршилац пуча мајор Живан Кнежевић, а министар војни у пучистичкој влади армијски генерал Богољуб Илић. Ето, само та три имена да узмем, па је довољно да докажем своју тезу. Сва тројица су били одушевљени читаоци Билтена, помагачи и растурачи његови, људи који се нису устручавали да јавно заступају скоро потпуно она гледишта која је Билтен износио. Разуме се то је било у оно време док је Билтен сваких десет дана излазио и изно-

сио својим читаоцима нове аргументе за своје старе тезе, из нових догађаја код нас и у осталом свету.

Под утицајем Билтена они су прихватили становиште да је нашој земљи унутра потребан за њен унутрашњи живот јак и постојан ауторитативни импулс, а споља таква политика која ће нас очувати од уласка у рат. Зато они нису крили симпатије своје за нас, помагали су материјално Билтен, растурали га међу својим друговима и бранили нас од разноврсних клеветничких напада. Међутим, кад је Билтен престао да излази, кад је по том шест месеци јеврејска, масонска и комунистичка пропаганда земљу потпуно припремила за фаталне догађаје које смо напред изнели, онда су и ова тројица официра потпуно заборавили своја ранија гледишта и опрезу коју им је налагао Билтен, па су се примили и у нашој најжалоснијој историји несвесно одиграли улоге коју им је иностранство злонамерно наменило. Ето, зашто, дакле, ја смем да тврдим да је гоњење и угушивање Билтена дошло као последица са знањем Редитеља наше сцене из драме савременог човечанства: да док Билтен излази, дотле нема начина да наша земља учини фатални корак који ће је одвести расулу и ропству.

Јер ако претпоставимо да Билтен није престао да излази, онда би морали доћи до закључка да и његов утицај не би опадао него растао, као што је за све време његова излажења и било, а самим тим, узевши у обзир напред наведене три личности, не обзирући се на остале многобројне врло истакнуте личности у војсци, закључити би се морало да они, који су у рат хтели да нас увуку, не би могли наћи лица која би за такве циљеве примила на себе извршење онаквих улога.

- Да ли сте Ви кад је Билтен био већ угушен, а Ви приморани да живите у склоништу, предузимали какве акције да објасните положај меродавним факторима?

- Само гоњење мојих пријатеља и мене почело је на тако бесомучан начин и са таквим циничким игнорисањем закона да је мени одмах било јасно већ по томе да у ствари ми идемо рату. Ово с разлога, јер таква безакоња као што су се према нама почела чинити, може само покрити или рат или револуција, пошто ниједан орган не би смео ни помислити да таква безакоња чини, ако не би био обезбеђен да ће наступајући рат или револуција сва ова безакоња у заборав бацити.

Отуда сам, почетком новембра упутио по једно писмо Управнику града Београда и Министру Двора у којима сам их обавестио да ми је јасна цела ствар, да је у ствари рат решен и да се само зато може у безаконна дела према нама прелазити. Самим тим сматрао сам да је и мисија Билтена завршена, пошто је задатак Билтена био у томе да спречи рат.

Међутим, због отпора грчког до рата тада није дошло а зима и пролеће 1940. и 1941. утицали су на Кнеза Намесника да политику промени, изненадно и неприпремљено, то јест да, пошто је месецима његова влада допуштала да јеврејско-комунистичко-масонска пропаганда народ несметано упућује у правцу Енглеске он и та иста влада, без припреме и без обавештења, учине преокрет у правцу Тројног Пакта.

Ако је когод имао разлога да мало брани Кнеза и његову политику, то смо били ми, које је он бесомучно и непошtedно дао гонити. Али се није радило о нашим личним стварима и зато смо, кад је пакт потписан, из склоништа упућивали писма свима лицима за која смо могли претпоставити да на њих имамо каквог утицаја, не би ли их зауставили у акцији која се припремала противу пакта.

Тако смо 26. марта у вече извесној господи у Београду писали и преклињали их да ништа не раде противу пакта. Овако смо им, између осталог, те вечери писали:

„Једини излаз из наше ситуације била је правилна и чврста балканска политика. Она је једино могла да обезбеди слободу и мир Балкана, али таква се политика није могла водити без жеље за слогом и миром међу самим балканским државама. Ту политику у нашој земљи, на жалост, није нико заступао осим нас... Кад се та-

ква политика није водила, онда је земља већ била на низбрдици, а та се низбрдица завршава амбисом. На ивици овог амбиса израсло је дрво што се зове пакт. И Кнез, који је крив што је земља била на низбрдици, у последњем тренутку ухватио се за то дрво које се зове пакт. И сад он заједно с нама виси над провалијом и прима честитања што није пао у провалију. Они који раде против Пакта лако ће то дрво престругати, али и Кнез ће онда пасти у провалију, али и ми сви и Ви заједно са њим... Политичка последица тога биће расуло државе...

Према томе ја Вас молим и преклињем да се с Ваше стране не чине овакве ствари које ће нас све бацити у пропаст. Кад је већ Пакт потписан, тражите од Кнеза да одмах дође на чело једна права, пуна чврстине и ауторитета влада која ће с једне стране Пакт поштовати, а с друге стране народу уливати поверење да ће слобода и независност бити сачувани...

Ако се о ову молбу оглушите па продужите антипактовски рад, онда ћете на своја леђа натоварити одговорност за слом државни и народни и пред Богом ћете испасти као они људи „који траже славу не код Бога већ код људи”. На завршетку морам поменути да су сва моја предвиђања из спољне политике досад била углавном испуњена, па отуд и ова моја тврђења ваља гледати под тим углом...”

Нажалост, писма су отишла, али коцка је била бачена. Догађаји који су за тим следовали нису нам дали за право само у оним предвиђањима која су давала колико толико херојски карактер нашој будућој трагедији. Све остало се исувише потврдило...

Овим речима био је завршен наш разговор са г. Љотићем.

Р. П.¹³¹

ПО ОСМИ ПУТ¹³²

12-X-1941. г.

Није то било давно. Али толико се догађаја, и још како огромних, у том раздобљу догодило, да изгледа као да 9. октобар није био пре седам већ пре седамдесет година.

Али и ако тако удаљен, он остаје незаборављен и чак ни осенчен. Напротив, сви догађаји после њега објашњавају се њиме.

9. октобар 1934. године погодио је Југославију посред срца.

Ми смо додуше, погрешно тумачећи тешки плач што се чуо од Сплита преко Загреба до Београда, а одатле по васцелој земљи, судили да су се злочинци преварили, и да Југославија није погођена.

Али речи које је Краљ умирући изговорио стварно, (или су се пак само причуле онима око њега што је опет исто) нису биле аманет (као што се мислило), већ опомене Стражара који се смењује и који закорачивши с оне стране видљивог, види и оно што долази, па још налази, ужаснут виђењем, снаге да проговори само две речи, које показују неисксану страхоту догађаја који наступају.

Он је дрхтао за живота свог над својом земљом. Гледали смо својим очима једне вечери на Хан-Пијеску како му се бурно груди дижу и спуштају од тешког узбуђења што му причини кратка визија тешке судбине њене. Изнад свега другог, његовог личног и породичног, он је имао пред собом земљу своју.

¹³¹ Р. П. - Ратко Парезанин (примедба приређивача).

¹³² „Наша борба”, бр. 6. 12 октобар 1941. стр. 3-4. Објављено и у: „Народни пут”, стр. 12-17.

Он је осећао свим својим бићем да јој је баш Он, и нико други, Домаћин. Сви други могу мислити на себе и своје, он сваком својом мишљу мора сваки дан и сваки сат бити искључиво везан за своју краљевску мисију.

Али две сметње су постојале: једна изван њега, друга у њему.

Изван њега је постојао сплет организациони, тајни и јавни. Тај сплет је имао једно за циљ: Краљ је украс, лутка, Величанство, али неодговорно и зато немоћно. Краљ не може бити Домаћин. Домаћин ће бити хиљадуглава охолократија¹³³ и партија, само Краљ то бити неће.

А она у њему је била трагичнија: он није јасно, будући претеча свију других националних револуција, видео како ће је извести. Он је знао јасно да не може натраг, али није видео јасно како ће ићи напред.

Отуда је лако, као Гордијев чвор његов велики имењак, пресекао ону прву препреку и показао се јавно и смело своме народу у својој домаћинској улози и био сузама усхићења и оданости поздрављен одиста одушевљено на Бадњи-дан 1929. године. Божић је те године био одиста везан с радошћу коју је давала нада да ће Краљ са Народом својим поћи путем, за којим је све живо жудело, о коме су слутње слатке шапутане речима неисказаним више наше Земље, по чијем Небу су „прилике” давно навикле да говоре народу својим језиком.

Али оне друге препреке нису биле тако слабе као прве и с њима се Краљ борио од тог Божића па све до своје смрти. Он је падао и дизао се, грешио и исправљао се, тражио, налазио, губио, опет тражио, - али прави пут није нашао.

Осећала се његова херојска воља да нађе, - да победи себе (супротно онима који све побеђују, само не себе). И сигурно би то и било. Дело би изникло из хаоса сумње и колебања би нестало, светлост сазнања би их разгонила, да у Марсељу, у уторак 9. октобра 1934, није злочин, у тами подземља припреман, пресекао живот Краља Александра. Његово убиство су плели сви они који нису хтели да краљевски Херој пронађе прави пут свој и своје земље.

Требало је да Југославија остане само по форми национална држава, али не и народна држава. Требало је да Југославија остане само оквир, натпис, наречена али недоречена мисао, празна правна љуска без органске садржине. Требало је зато да народ остане без вере, расут као стадо расуто без домаћина, без пастира.

Отуда су и јавни и тајни непријатељи запањени 6. јануара силином и снагом краљевског геста, већ 7 јануара отпочели да рију и снују да се Краљ заплете у хаос и не избије на прави краљевски пут.

Нису одмах помишљали сви на смрт његову. Дуго се нису сложили. Једни су мислили да ће га вратити натраг, други да ће га учинити својим, трећи су се надали на замор и немоћ његову. Али сви су напослетку видели да су им наде без основа, да је Краљ упоран и неуморан у свом делању и стремљењу ка правоме путу. Тада је одлучено да се конач живота његовог пресеке.

Не знам да ли ће кадгод пред људе изићи тачна историја подземног рада који је довео до Краљевог убиства. Али кад буде познато утврдиће се то што смо напред извели да је Краљ пао само зато што се није хтео одрећи своје домаћинске улоге и што је упорно тражио себе у њој и њу у себи и био вазда на стази која га је право жељеном циљу и водила.

Једном, у мају 1931, кад писац ових редова наваљиваше на свог Краља да прихвати нацрт будућег уређења земље, упита Краљ:

- А реците ми, молим: има ли у којој год земљи тај систем који предлагете?

- Место одговора, Величанство, дозволите Ви мени да поставим друго питање: да ли сте Ви петог јануара питали себе: да ли у којој земљи има шести јануар?

¹³³ Владавина руље.

- Нисам,

- Е па како хоћете, Величанство, да сад излазак из 6. јануара личи на решења која себи дају друге земље? Сасвим правилно Ви шестог јануара нисте поставили то питање. Ви сте видели невоље своје земље и за њих сте тражили решење. Сад морате исто тако. Ви сте шестог јануара били револуционар иако Краљ. Не бих Вам, вероватно, уочи тог дана то саветовао са разлога које сам Вам другом приликом износио. Али Ви сте то учинили с великим успехом. Сад морате ићи до краја и извести своју краљевску револуцију, дати трасу будућег пута своме народу онако исто оригиналну као што је оригиналан био и шести јануар, као што су историја Ваше Земље и Вашег Народа, дух и стремљења његова оригинални, а не копија и плагијат ма чијег духа, поретка, историје,

- Имате право, одговори Краљ. И сам увек видим то и тако. Нема другог пута него тај што је.

Али тај пут није нађен до 9. октобра. Рекли смо и зашто. Упорна воља пак да се нађе плашила је многобројне непријатеље и одлучила смрт несаломљивог Хероја. Тог дана је Југославија бачена низ стрму раван која се завршавала амбисом. Сасвим обичне, а не пророчке, очи су то могле видети. Сасвим обичан ум је то могао открити.

И то под једним условом: да у срцу има љубави за свој народ. Без тога је све било невидљиво и неразумљиво, чак је могло изгледати и потпуно безопасно.

Краљ херој је имао ту љубав. Они после њега нису је, изгледа, имали.

Краљ херој се због тога, грешећи и падајући, исправљао и дизао и хитао путу спасења. Они после њега су мирно и хладнокрвно, као чистокрвни Енглези, пустили да држава и народ клизе низ ону стрму раван у провалију пропасти и ропства.

Краљ херој би ту пропаст избегао. О, то ми сви што смо га познавали добро знамо. То осећа цео његов народ и данас. Поред свију лутања и грешака, у Краљу је била снага несаломљива, смелост неустрашива, пожртвованост изненађујућа, а све је излазило из љубави непресушиве и осећања домаћинске одговорности према отаџбини и народу.

Има једна фотографија Краљева коју би велики неки уметник требао да овековечи на платну.

У неком селу србијанском он иде с неколико сељака. Раскопчан му шињел, а он корача и сав се предао слушању приче једног средовечног сељака. Краљ сагао главу и слуша предано и предивно, како је само он умео да слуша чак и ствари тешке и непријатне, које би његови министри, начелници, секретари или чак и пандури окатегорисали као „опорочавање власти”.

Јер он је Домаћин ове земље био и то хтео бити свом снагом својом. А домаћин мора да види, да чује и да осети.

То су му оспоравали једни. У томе су га спречавали други. На томе су га убили трећи.

И истинита историја наше земље, кад буде написана, утврдиће да су све невоље које су нас после тога заплуснуле тако обилато, и дошле зато што је у Марсељу 9. октобра 1934. погинуо Краљ Александар.

А да је у нас остало више способности да непосредно изражавамо себе, а мање другог, опет би негде у Шумадији, као онај спомен-камен Стевану Високом, нашла будућа покољења запис:

„Благоверни Господин и Краљ. Добри и благи и слатки Господин!

О тешко оном ко га на овоме месту виде мртва!”

НИ ВРУЋИ НИ ХЛАДНИ ¹³⁴

19-X-1941. г.

Саслушали смо посланицу наших отачаствених архијереја, окупљених у Синоду и око њега. Позивају народ на мир, љубав и слогу.

То је исто тако умесно данас, као кад би га позвали да добро загреје своје пећи, да деци и себи ујутро да топлот млека и хлеба са маслацем или скорупом, а за подне и за вече спреми добар и обилан ручак и вечеру.

Сигурно је да нико против тога не би био. Али ипак је изузетан мали број људи данас у стању да то има. Из простог разлога што или уопште нема огрева, млека, меса и масти, или је неприступачно кеси онога који би га хтео набавити. Ако би, дакле, данас неко упутио суграђанима такав позив, то би изгледало као подсмех жељнима огрева, млека, масти и меса, - и они би, увређени морали гњевно одговорити: „Кад ниси у стању да помогнеш, боље да ћутиш!” За то такав проглас сигурно нећемо ни читати.

Наши архијереји нису тако поступили. Они су једноставно позвали грађане на мир, слогу и љубав, чувајући се добро да кажу како ће се доћи до мира, слоге и љубави. А да би то резервисање било још видније, они су се пазили да ниједном речју не помену ко су ти људи у нашој земљи што вређају мир, слогу и љубав, што убијају свештенике и друге мирне грађане и вређају цркву.

Наша вера забрањује узалудне, празне речи. Она захтева од нас да свака реч наша буде као зрно пшенице у сејача: способно да донесе плода. Истина је да оно ипак не мора донети плода: зависи где падне, на пут, камен, у трње или на плодно земљиште. То зависи од оних који речи слушају, ту ће они одговорити. Али, кад ми неку реч изговарамо, од нас се тражи да нам речи не буду празне, штуре, узалудне, и за сваку нам такву реч вера наша прети одговорношћу пред Судом.

Ако, дакле, наши архијереји кажу нешто, онда то треба да буде једно, пуно животне снаге, тако, да ако ипак остане без плода, да то не буде због штурости њихове речи, већ зато што је „једно зрно пало на пут, друго на камен, треће у трње, а четврто тек на плодну земљу”.

Позвати грађане на мир, слогу и љубав јесте празна реч у време немира, неслоге и мржње, ако се не укаже отворено, смело, јасно и конкретно на пут којим ће се доћи до тих одиста ретких добара. А говорити празне речи не приличи ни обичним људима, а камо ли онима који су „со земљи и видело свету.”

Нисмо од оних који уживају да зло говоре о црквеним представницима. Чували смо се врло пажљиво од тако чега. Зато ће нам се ваљда више веровати да сад немамо куд него да говоримо овако отворено.

Ако живот обљутави, со ће га засолити. Ако је свет у тами, видело ће га просветлити. Али ако со обљутави, и ако видело постане тама, - шта ћемо онда? Ко ће чувати со без укуса и погашена видеља?

Невоље због којих су архијереји написали посланицу су велике. Они то и излажу, па унеколико и набрајају. Али површно, овлаш, не улазећи у суштину и не називајући сваку ствар својим именом. Дају утисак као да су против воље уопште и говорили, као да су више волели да ћуте. И штета је што нису ћутали.

Цркве су увек највише грађевине у сваком људском насељу. И с правом: са свију страна треба да се могу видети, - као куле светиље. Али шта помаже кула светиља из које не избија светлост? Кома ће она пут указати? Кога ће она од опасности одстранити?

¹³⁴ „Наша борба”, бр. 7. 19. октобар 1941; Објављено и у: „Народни пут”, стр. 18-22.

Народ зида куле црквене. И добро чини. Али уље еванђелске љубави у светионик архијереји треба да уливају. Јер откуд ће светлост еванђелске љубави да сине, ако уља нема наливеног тамо? А ако у опасна, тмурна и бурна времена светионик откаже и не светли, - како људи и народи да не залутају?

Таква су времена баш данас. То каже и посланица. Па наставља и вели: „Склоните се с буре у тихо пристаниште”.

А ми велимо: „Сасвим добро. И ми то желимо. Али, реците нам како доћи до тог тихог пристаништа? Покажите нам и осветлите пут.” А на то баш посланица не даје одговора. Остаје нема. Ту баш кула светиља остаје без светлости. Шта онда вреди њен позив у тихо пристаниште?

Јер и генерал Недић позива у пристаниште мира, љубави и слоге, и то врло јасно, врло речито.

Ако су архијереји наши мишљења да је његов позив исправан, зашто то не кажу? Шта их у том погледу чини немим? Ако пак мисле да није исправан, зашто то не кажу?

Зашто не оду њему, па га науче и просветле и покажу му у чему нема право! Зар то није њихова и духовна и национална дужност!

Знамо, међутим, да то нису чинили. Знамо, напротив, да су појединим лицима пребацивали „што не спасавају ситуацију”, „што се не прихватају положаја који им се нуди”, и саветују их да „изиђу из резерве” и „узму власти”.

Ако је тако искрено мишљење наших архијереја, као што ови савети и прекори показују, онда је ваљда и пут генерала Недића исправан. А ако је исправан, зашто се то не каже јасно, снажно, просто срдечно, еванђелски, - да може разумети „и роб и господар, и стар и млад и богат и убог.” Шта вреди беседа пуна еванђелских цитата, а без ове основне еванђелске садржине?

Није Еванђеље противу опрезности нити је неопрезност еванђелска врлина. Саветује нам оно да будемо „мудри као змије”. Али не да будемо само то (јер би нас онда одвело са свог пута). Упућује нас оно да се у безазлености угледамо на голубове. Наша кривица ако заборавимо да су те две препоруке органски, неразделиво везане, те срам на нас пада ако смо само лукави као змије, а подсмех само нас погађа ако смо само неопрезни као голубови.

Пишемо ове ретке са жалошћу. Нама одиста није лако писати ову прекорну реч. Али зар се може даље ћутати?

Није време српском народу данас нимало угодно: изложен је свакојаким невољама.

Али и пре тога духовно је тако било. Ово данас је само отеловљење оног што је духовно и пре тога постојало.

Тада смо се обраћали црквеним представницима и опомињали их да затрубе у своја моћна оруђа, да покупе своје расуто стадо, да укажу пут спасења. Нису нас чули или разумели.

Место тога су „као они што траже славу код људи, а не славу код Бога” обраћали своју пажњу на улицу да чују њено одобравање. Тако смо дошли до садашњег положаја.

Сад је дошло за српски народ основно питање: хоће ли остати жив као народ или ће бити уништен?

Комунисте за рачун црквене Москве хоће саботажу, метеже, побуне. То води народном уништењу. Генерал Недић неће ни саботажу, ни метеже, ни побуне, јер то води животу српског народа. Чак и они што су сретно добегли до Лондона поручују да се чува мир и да се народ клони саботаже и побуна.

Црквени представници прелазе преко тога и говоре о миру, љубави и слози, не говорећи ниједне речи који је од два пута бољи: онај којим иде генерал Недић или онај којим иду комунисти. Ако је посланица била потребна, она је баш зато била

потребна да то каже. Ако то није хтела рећи, онда је и славније и мудрије било - ћутати.

Ако пак наши архијереји нису умели одабрати који је од ова два пута бољи, како су умели наћи да себе из својих Богоспасених епархија склоне овде у Београд? Што тамо нису чекали комунисте?

Нико од њих нити је тражио, нити му је требало, нити би им дозволио, да они говорећи против болшевизма славе стање у коме се сад налазимо, и које сигурно (ми то знамо најбоље) није нимало славно.

Али из овог свог стања садашњег народ наш може пасти у још теже, у још страшније, у још мање славно. Рећи му то отворено, истинито и часно била је еванђелска дужност архипастира Српске Цркве.

Да тако није сад први пут, показује нам блиска прошлост.

Чему ће то пак одвести, показаше нам будућност!

ЦАРСКИ ПУТ И СТРАНПУТИЦА ¹³⁵

26-X-1941. г.

Ми нисмо имали само љубави за свој народ. Ми смо му се и дивили истински. Као кад човек застане пред изванредном величином или лепотом.

Јер љубав према свом народу је редовни становник душе нормалног човека. То је проширење оне богомдане чуварке сваког бића, љубави према самом себи. Али човек може волети а да се не диви.

Ми смо међутим волели свој народ и дивили смо му се.

Нисмо, разуме се, никад говорили о његовој култури, нити се њој клањали (јер што рекао владика Николај, кад је Бог забранио клањање својим великим делима, сунцу и месецу, како ћемо се клањати ми својим малим делима?). Али смо се дивили зато његовој видовитости.

Нема народа који је тако видовито кроз метеж своје историјске прошлости сагледао главну нит и главни смисао њен, као што је наш.

Нема народа који је у догађајима што су се пред њим нашли, умео да нађе своју стазу да пође јуначки њоме, да је изгради у пут царски, као што је наш. И нико није умео, као народ тај, да језиком, реским и звонким, што уме да затутњи као бура и зачас опет умили се као једва чујни дах тихог пролетњег дана, искаже потом тај свој пређени пут, - и да као у огледалу неком покаже како су га и Небо и Земља учили да се на том путу одржи.

Љубили смо га дубоко, јер смо му припадали.

Дивили смо му се предано, јер је то реткост над реткостима.

И баш је нама било дато да запазимо да смо отпочели губити, као народ, ту богомдану видовитост.

И баш је нама било дато да окусимо ту горчину, горчију од сваког пелена, да опазимо све јасније знаке тог нашег општег слепила.

Али која корист, кад смо, поред свега тога, доживели да вођени слепцима, видимо свој народ како се стрмоглављује у провалију, пошто је свој царски пут напустио, заведен на стромглавицу?

Прелазимо преко наше личне невоље при том, да смо доживели да нам и заинтересовани и заведени довикују да смо ми издајници. То је најмања жртва коју у својој преданој љубави дугујемо свом позвању и своме народу.

Али и у томе су знаци баш наше опште трагедије.

¹³⁵ „Наша борба”, бр. 8, 26. октобар 1942; објављено и у: „Народни пут”, стр. 23-27.

Јер да смо и ми, као и други, говорили ласкајући, да смо на добром путу, а не, као што смо говорили, да смо добри свој царски пут напустили, - онда се не би за нас говорило да смо издајници.

Да смо говорили, као други: да је Немачка слаба, - да су Енглеска и Француска јаке, - да Совјетија води словенску и руску политику, а не само јеврејску политику светске револуције, - онда за нас не би говорили да смо издајници.

Да смо говорили као други: да ће Југославију да спасе „споразум” а не, као што смо говорили да је тај „споразум” у ствари споразум о подели сфера два греха који ће Југославију појести, - онда за нас не би говорили да смо издајници.

У опште, да смо говорили да је наш двадесеттругодишњи пут славе и величине, пут царски, - а не пут срама и пропасти, страпнутица, - онда за нама не би викали да смо издајнице.

Али ето: ми смо баш тако говорили, а не онако као што би за нас лично било угодније. Ми смо више волели да се за нас каже да смо издајници, него да стварно издајемо свој народ, не говорећи му истину, држећи га у заблуди, обмањујући га.

Па и сад, кад се на делу показало да смо (о горке наше несреће!) имали право, - да се све збило као да нам је било недостојнима дато да видимо све унапред, - и сад слепило не престаје. Опет смо ми издајници, а не они који су нас све заједно у ову несрећу увели. Опет се на нас баца камен и блато, а не на оне слепце који су својим саветима или својом заглашном вицом спречавали да се прави и истинит пут сагледа.

И данас, кад одмах по нашем државном слому, свесни родољуби покушавају да укажу тешки али прави пут из садашњег нашег положаја, - подмукла пропаганда слепих вођа, гњевних (што су лудо водећи доживели слом, и тврдоглаво желећи да устрају на истом путу, лудо верујући да је на крају имати право) - истим начином, каменом и блатом, гађа нас из подземља као издајнице.

Ми смо хтели да очувамо своју земљу да не упадне у страховиту драму човечанства - што је јеврејство спремило слепим европским и осталим нејеврејским народима. - Ми смо зато издајници.

Ми смо хтели сад, после пропасти државе, да очувамо народ свој у миру, да би га сачували у животу и снази, без чега нема ни слободе ни величине. - Ми смо зато издајници.

Нису издајници они што су нас бесмислено увукли у страховиту и пустошну драму што је паклена мржња јеврејска и двадесетвековна њихова припрема спремила.

Нису издајници они што су нам државу разбили изнутра и тако разбијену је бацили у рат преслабу морално и материјално.

Нису издајници они што су својим сулудим саветима и делима припремили Косје-рић и Скелу, Мачву и Поцерину и Јадар, Г. Милановац, Краљево и Крагујевац.

Не они нису издајници. Они су „борци за народну слободу и народну величину.”

Понављамо: прелазимо овде преко наше личне невоље, што смо то доживели и доживљујемо! Бескрајно је то ситно и мало, према стихијским размерама наше народне несреће. Па то и не износимо да се потужимо ради себе, већ да покажемо као доказ слепила.

Знамо ми да народ као целина не говори тако и не мисли тако. То говоре они што су пред његовом несрећом криви, што су га доведе и довели.

Али да ми нисмо доживели то опште слепило, - зар би ико могао пред народом тако говорити, а да не буде сам бачен под блато срама и камен смрти?

Знамо ми да народ у дубоким својим деловима је и данас најприступачнији истини и да, кад је чује, одмах је и позна, и кроз сузе патње успева да види и врати се своје царском путу истине.

Али, толика је и такво копрена лажи која му је преко очију бачена, и тако је подмукла и заглушна лаж посејана око њега, да на жалост тешку, само тек после крвавих и пустошних искустава, које гвоздена и неумољива рука, као судбина, баца на његово тело и његова села и градове, успева да копрену поцепа и из густе чевара лажи изиђе пред чисту Божију истину.

О народе наш, народе царског пута и орловских узлета, зар није боље и достојније тебе, видети свој пут далеко испред себе, - а не овако као што ти то немилосрдно приређују сваког дана одрођени твоји синови, тек кад као слепац паднеш у саму несрећу?

О немој учинити, народе наш, да помислимо да си изгубио преретку и предивну снагу својих очију, што је чинила да ни кроз таму ниси пута губио, а у збрци догађаја увек им смисао схватио.

ПОНОВНИ ПОЗИВ ¹³⁶

26-X-1941. г.

Познато је да сам на челу Збора. Оно што је мање познато, то је да сам увек желео да се скупе све позитивне стваралачке националне и социјалне снаге, да нађу истинита начела и правилне смернице и да заједно крену једним путем, путем Народног спаса.

То сам 1936. Септембра 27. на збору у Београду код „Славије” истакао. То сам много пута и на многим местима, усмено и писмено, изрекао. То и сад кажем.

Нас је наша партијска поцепаност онеспособила да видимо интересе опште. Треба то да одбацимо. Треба да нађемо свој народни пут и њиме отворено, мушки, чврсто да пођемо.

Народне масе осећају ту поцепаност. Збуњени су због тога. Расут је народ те не може свој пут да нађе, као стадо без пастира.

Шта нисам чинио све да стадо буде скупљено?

Обраћао сам се Кнезу да учини шта треба да се народ скупи! Молбе су остале без одзива.

Обраћао сам се Цркви да учини шта треба да се народ скупи! Молба је остала без разумевања.

Обраћао сам се политичким и народним првацима да свој народ скупе. Молба је остала без одјека.

Обраћао сам се и војницима и грађанима да свој народ скупе. Они су мислили да то није њихова дужност.

Сад смо пали у провалију. Али не још најдубљу. Има и од зла горе, а од црног црње.

Треба пронаћи пут спасења. Треба га целом народу истаћи. Треба заједнички на тај пут ступити. Треба чврсто и непоколебљиво њим корачати.

Зар има тако мало људи окатих у нашем народу?

Зар је љубав и самопрегоревање тако у нашем народу ослабило?

Зар заиста нисмо у стању да се одрекнемо себе или својих заблуда, - иако видимо да ћемо сви и све пропасти?

То питамо сад.

А опет молимо и позивамо на окуп.

Ето генерал Недић је истакао заставу да нас све свије и скупи.

Зар је могуће да то не видимо и да му не приђемо?

¹³⁶ „Наша борба”, бр. 8. 26. октобар 1941; Објављено и у: „Народни пут”, стр. 28-29.

И то сви који осећамо да смо повезани нераздвојно с народом својим и да сами о својим интересима најбоље мислимо кад их умемо потчинити интересима нашег народног друштва.

ДРАЖА МИХАИЛОВИЋ И КОМУНИСТИ ¹³⁷

23-XI-1941. г.

I

Очи и разум служе људима да им унапред открију препреке и опасности које им се на путу налазе.

Они људи које те препреке својим очима не виде или својим разумом не открију, показују се слепим, иако очи имају, и малоумним, иако нису без разума.

Како пак то бива да човек може гледати, а не видети, - и мислити а лудовати, - потражите најстарију а најсветију књигу света, па ће вам она многобројним примерима из историје разних народа показати да су то врло честе појаве, а речима кристално јасним објаснити откуда ове долазе.

Моје није да то овде износим. Ово само стављам као увод кратки, да бих данас могао рећи да је наша нејуначка пропаст открила многе наше недостатке. Али сигурно и право правцато чудо од слепила које је ударило водеће наше људе, па ни очи ништа не видеше, а разум ништа не откриваше од страховитих опасности којима смо трчали као луди у сусрет.

Доћи ће време па ће и о томе историја говорити својим као у камену гранитном уклесаним истинама, а опет видовити слепац раствореним истинама у лепоти као млеко напајати дух народни новим поукама како је и само небо говорило Србима жеље своје, - али кнезови народни, овог пута, слушајући друге жеље, вођени другим приликама, нити видеше, нити разумеше. Сад овде хоћу само да изнесем низ чињеница која ће показати слепило једног вишег генералштабног официра наше војске, слепило којим је он успео заразити знатан број нижих официра, - а које је за последицу имало и Мачву, и Краљево, и Крагујевац и многа друга места чије је мучеништво још у тами.

Ради се о генералштабном пуковнику Дражи Михаиловићу.

Није мој обичај да пређем у грдње.

Говорићу језиком јасних чињеница. Ту ће се најбоље показати опет оно исто чудно слепило, које нас је довело до 27. марта и 6. и 18. априла.

Кад је наш војнички слом одзвонио нашој држави пропаст, генералштабни пуковник Дража Михаиловић није хтео да оде ни својој кући, ни у заробљенички логор. Он се повукао на Равну Гору, обронак Суворора и ту са неколико официра и војника образовао језгро једне официрске организације, која је себе претстављала као језгро остатка некапитулиране војске.

Разуме се да правно ова претензија не може стајати на ногама, јер је јасно да је југословенска војска по свима правилима и у потпуно исправној форми капитулирала, наложивши свима својим члановима да имају положити оружје пред непријатељем и да се више не смеју борити против њега. Правно је дакле и пуковник Михаиловић ратни заробљеник баш као и они у заробљеничком логору - и то по во-

¹³⁷ „Наша борба”, бр. 12. 23. новембар 1941; Објављено и у: „Народни пут”, стр. 30-45.

љи југословенске Врх. команде. Ако пак он то не признаје, онда је правно он обични одметник.

Прва слабост овог официра јесте у томе што ту јасну ситуацију није хтео да види или није имао смелости да прими. Није хтео да се призна заробљеником, али није хтео да буде ни одметник. Он је просто изнео једну немогућу правну теорију: да је он представник једне још недемобилисана војске која је у ратном стању с Немачком, ма да му је било познато да је та недемобилисана војска у ствари, и у праву, предата од стране Врх. команде у ропство окупатору.

Међутим до 22. јуна, до објаве рата Немачке Совјетији, ова организација пуковника Михаиловића представљала је једну платонску опасност за наш мир. Ничим није испољила своје непријатељство према немачкој војсци, ничим није вређала сигурност саобраћаја. Њени чланови су слободно силазили с Равне Горе у низину, путовали железницом, долазили у градове па и у сам Београд, налазили се са својом родбином, врло многи од њих примали своје припадности, многи обилазили имућније грађане и од њих купили прилоге за јуначке непокорене војнике, причали о свом романтичном животу, изазивали лакоумно дивљење, увлачили нове чланове у те мреже. Од 22. јуна та организација отпочиње да игра своју судбински негативну улогу. Тада им прилазе комунисти.

До 22. јуна ови - комунисти - су били људи који су с једне стране покушали да ухвате везе (јер им је прљава савест налагала да се на сваки начин обезбеде од могућих изненађења), а с друге стране то су били изванредно вешти ствараоци јавног мњења, они који су шапатам од уха до уха проносили разне вести.

Од 22. јуна уплашивши се за своју слободу и свој живот, они су одбегли у шуме и одмах покушали да ухвате везу са разним четничким, тамо већ налазећим се, организацијама. Спој је био лак и могућ, јер у главама многих наших људи, благодарећи погрешкама режима Цветковићевог, који је признао Совјете, дозволио страховиту пропаганду његових агената, у лаковерног народа створило се уверење да је Совјетија Русија, да она води руску и словенску политику, да је она заштитник малих а нарочито словенских народа, да је то социјални и економски рај правде и благостања, и војнички непобедива сила. Противно тврђење, доказивање истине о духу, природи, циљу, методама и стању Совјета било је забрањено. Изванредна књига инж. Васиљевића „Истина о СССР” готова 1940. године била је забрањена и није се смела растурати све док није пропала Југославија, док су књиге совјетског агента Махина, као и комунисте Драговића биле једина храна нашег народа.

Тако се и могло десити да Милан Гавриловић, иако сам паметна глава, оде у Совјетију пун уверења да ће тамо наићи на словенску мајку, пресилну и пребогату, а кад је дошао тамо он сагледа истину и пише о томе извештаје који су пуни истинитих чињеница о правом стању ствари. Али те истине нису трезниле ни нашу спољну политику па ни самог Гавриловића (јер није био слободан да дође до потпуне истине и у својим закључцима), - а још мање су могле отрезнити нашу интелигенцију, која је својим поступцима показала да то име заслужује само изузетно. Међу оне који су делили то мишљење спада и пуковник Михаиловић са својим присталицама. Како би после тога оним одбеглим комунистима могли сагледати право лице, - како према њима имати одређени став?

Па ипак није дошло до спајања. И то због комуниста. Ови су покушали покренути четнике на акцију против Немаца. Ови то нису хтели. А комунисти став данашњих романтичара нису разумели. Ко хоће да седи скрштених руку да не напада окупатора, тај то може и у градовима. А ко већ седи у шуми, тај мора у акцију револуције. Тако је дошло до разилажења, али не и до непријатељства. Комунисти су предложили да се не нападају, да се не пролива братска крв. Комунисти су предложили, а одметник Михаиловић примио.

Овде да отворимо малу заграду. Био је у шуми још један сличан одметник, генерал Љуба Новаковић. Његова памет је била радикалнија. Он је чак примио и сарадњу са комунистима, називао је своје сараднике умереним комунистима и то му је било довољно. Али неподесан за вођу, он је брзо изгубио сваку вредност, па се склонио с Букуље и ишчезао негде ка југу.

Пуковник Михаиловић је радио друкчије. Он није хтео отворене комунисте примити у своје редове, и тако су они образовали засебне одреде, али је примио тезу њихову да се не туче против комуниста. И зато смо присуствовали одиста чуду: да се одреди пуковника Михаиловића и одреди комуниста не туку међу собом, иако они не врше саботаже, а ови други то врше у велико.

Друга слабост пуковника Михаиловића била је у томе што он није видео, ни схватио, да његов смешни став неутралности, у ствари је био баш оно што треба комунистима, и то са два разлога:

Први разлог је у чињеници да комунисти покрећу револуцију. Њен точак је сувише тежак да би комунисти могли да га покрену, ако би се други одупрли, јер је комуниста сасвим мало, а других огроман број. Зато је потребно и довољно да последњи седе неутрални, да не сметају ничим комунистима. Кад се точак револуције пак покрене, кад добије довољну замајну снагу, онда ће и сви остали, који седе скрштених руку сад, имати или да играју како им се свира, или ако покушају точак револуције зауставити, онда ће их револуција смрвити.

Други разлог је у чињеници, да се код народних маса комунисти нису могли ни смели показати у почетку у правој светлости и с правим својим лицем. Они су зато себе назвали „партизанима” и објаснили народу да су то „све српске партије уједињене”. Њима је било потребно да се у својој акцији могу да огрну националним плаштом. Без тога им не би било успеха. Није било потребно да их пуковник Михаиловић огрће тим плаштом. Било је довољно да им тај огртач не скине. И он је на то пристао.

Комунистима је то било довољно. Негде с тробојком и Краљевом сликом, негде с петокраком звездом, они су успевали да се народним масама представе као ослободиоци, јер су грдили оне које је грдио и пуковник Михаиловић. И људи пуковника Михаиловића и комунисти су били за народ „шумски људи”, и народ није видео неку страшну разлику међу њима. Разлика је била између генерала Недића и пуковника Михаиловића, - али није било за народ у почетку разлике између партизана комунистичких и „Дражених људи”.

Покушавао сам од почетка јула па све до почетка септембра, и писмено, и усмено, да пуковнику Михаиловићу и његовим људима укажем на грех који чине против свога народа, према Србији, чинећи ово што чине. Они су с презривим осмехом на уснама слушали све те спомене и молбе, и уколико су ове биле топлије и упорније осећао сам, да њихова слепоћа постаје гушћа и тврђа. То је за њих био знак да су у праву, да су на добром путу.

- „Шта вам ми сметамо тиме што седимо у планини?” питао ме је иронично један поручник - емисар пуковников, који је свратио случајно и до мене.

„Мени не сметате ништа. Али сметате српском народу те не може да види разлику између вас и комуниста. Ви сте ти који тиме дозвољавате да се комунисти могу огрнути националним плаштем. Да вас нема, да су сви националисти у селима и градовима, онда би народ знао да су само комунисти у шумама, и онда би друкчије његово држање било. Овако народ не зна. А ви сте ти који га у заблуди држите.”

„Али ми нећемо да сарађујемо са комунистима”, рекао је поручник.

- „То је сад. А већ сутра мора бити друкчије. Данас ви седите на Равној Гори, а на два километра од вас комунисти пале општину у Кадиној Луци. Општинска архива из Кадине Луке није својина ни потреба окупатора, већ потреба и својина срп-

ског народа. Ви пак мирно гледате то. За мене је то зло значајна ствар кроз коју видим ваше будуће односе.

Зашто пале архиву комунисти? Да нашкоде Немцима? Сигурно не. Они то чине да би развили револуцију, јер нема револуције бољшевичке док се не уништи дво-струки ред шипки на кавезу у коме је људска животиња затворена, два реда шипки: страх од Бога и страх од власти. Палећи несметано архиве они у ствари експериментално показују народу да власти нема, те да је страх од ње илузоран, - а онај први страх, од Бога, то је већ подмукла пропаганда поиздаље, годинама радећи несметано, довољно ослабила и тако њихов рад на ослобођењу људске животиње из кавеза ради њеног слободног изласка и разорног деловања, већ унапред помогла.

Кад комунисти благодарећи вама и вашем ставу буду довољно револуционирали масе, кад буду довољну брзину дали точку револуције, ви, са својим друговима, имаћете да бирате: хоћете ли с њима или против њих. Управо нећете моћи да бирате. Бићете далеко слабији, јер вам ваш став нерада не може снаге дати. И ви ћете против своје воље бити увучени у револуцију од стране комуниста.

- „Не! то неће бити!” рекао је поручник.

- „То ће вам већ сутрашњица показати”.

Сутрашњица је и показала. Заједничка акција комуниста и „Дражених људи” почела је код Крупња, Лознице и Богатића да пређе одатле на целу земљу.

Акцију код Крупња повео је пуковник Мисита, против воље и без наређења Дражиног. То пуковник признаје у истом писму у коме због тога наређује општу мобилизацију свих војних обвезника. Показало се, дакле, да пуковника Михаиловића људи, из таштине пуне заостали по шумама, сад нису више неутрални, већ заједно с комунистима дижу устанак у Јадру, Поцерини и Мачви - против своје воље, просто зато што је точак револуције довољну замајну брзину добио, точак револуције који су националисте лудо дозволиле својим „неутралним” ставом да комунисти покрену.

У идућем чланку видећемо како је пуковник Михаиловић био и остао до краја играчка у туђим рукама све због његове таште жеље да на јевтин начин игра улогу ослободилачког вође.

II

Трећа слабост овог „јунака наших дана” била је у томе што је сматрао да потписивањем споразума с комунистима он може сачувати неокрњен став официра Краљевине Југославије.

Ово је, разуме се, наивност првог реда. Кад су у Руској револуцији поједини национални људи мислили да могу бити неутрални у сукобима између белих и црвених или чак и споразуме да праве, они су за ту наивност имали и неко оправдање: пре њих није било никог ко би их својим искуством поучио да је такав став само на сопствену штету. Али после искуства Руске револуције слична наивност нема оправдања - осим у невероватном слепилу или уображености онога ко је има. Онај ко је и данас способан за такву немогућност показује се неспособним да ма шта политички или војнички паметно уради, а најмање способним да кога другог још и води осим као слепац слепца у пропаст.

Ова невероватна наивност је прво утврђена код поменутог генерала Љубе Новаковића. Он је споразумом од 4. септембра први потписао „пакт о узајамном ненападању” између својих јединица и комуниста. Ту је остављена слобода рада комуниста и националиста - забрањено врбовање и одвлачење путем врбовања чланова туђих одреда, - дозвољено да свака страна може истицати своје амблеме, а да их друга страна неће вређати, - уговорено међусобно помагање у борби против оку-

патора, са циљем „ослобођења земље”. Кад пак земља буде ослобођена, онда ће „слободном вољом грађана народ одредити форму” владавине.

Овај југословенски краљевски официр не види колико је морално пао кад дозвољава да се питање облика владавине ставља у зависност ма и од тако зване „слободне воље грађана”. Да и не говоримо шта значи ова слободна воља у болшевичком систему, где је сам оснивач Лењин показао растурањем првог слободно изабраног парламента руског, у коме су болшевици били у мањини, колико мало осећања има за тај „буржоаски политички изум”.

Пуковник Д. Михаиловић је следовао примеру овог генерала. Он је сличан споразум закључио крајем септембра, а поновио га је крајем октобра. И док су ова два висока официра југословенска закључивањем ових споразума с болшевицима показали одиста невероватну „широкогрудост”, дотле међу собом не само да споразум нису имали, већ су се међусобно оптуживали, па и на смрт осуђивали. Колико да покажу своју начелност.

Не знамо шта је мислио пуковник Михаиловић. Можда је хтео сатану да веже уговором. У време кад уговори и међу честитијим људима губе своју вредност, сатана са својим духовним породом нема разлога да се стиди, већ напротив може гордо да укаже да је изигравање уговора управо његова традиција. Или је пак хтео сатану да надмудри. Али је и ту рђав пут изабрао. Јер „ко с ђаволом тикве сади, о главу му се лупају.”

Да видимо уосталом шта је добио српски народ, а шта пуковник Михаиловић из тог споразума.

У „ослобођеној Србији” национални људи су били, по овом споразуму, слободни. Разуме се, то не важи за „издајнике”. Њих тај споразум није штитио. А ко ће бити убрајан у „издајнике”, то се унапред споразумом не може предвидети. Отуда чујемо да је у самом Ужицу стрељано до 20. октобра око 400 људи. Управо зна се да су цигани ископали толико рака, а колико је бачено тамо лешева, то се сад не може знати.

Али, рецимо да су сви национални људи добро прошли. Замислимо да су они што су стрељани све сами „издајници”, које је оштро чуло комунистичког „родољубља” пронашло. Није важно што се националисти слободно крећу, ако се крећу, (за то није требало дизати устанке, пошто је до 22. јуна та слобода била потпунија и општија него ма која друга коју ови „ослободиоци” доносе). Важно је да су комунисти добили право да могу да се слободно оружају, да се слободно крећу, да слободно окрећу точак револуције. То је главно. И то им споразум даје. А што неко време могу и националисти да се крећу слободно то није важно. Кад то време прође, престаће и та слобода, па ће „у име радника и сељака” комунисти узети све слободе и дати их људима таман толико колико могу да удану и издану ваздуха, да попију воде, да поједу колико да одрже снагу и да читају оно што им комунисти буду писали.

Дотле, док то не дође, могу слободно бити истицане и српске заставе, поред црвених. Ко како хоће. У Богатићу, кад се ушло, пола црвених а пола тробојних застава је било. Исто тако, као што су се носиле слике Краљеве носиле су се и слике Стаљинове, и клицало се и Краљу и Стаљину. А да би то било маси разумљиво, објашњено је да је млади Краљ испросио Стаљинову кћер за жену!

Пуковник Михаиловић је и то могао сматрати за успех. Успех је свакако био на другој страни. Комунисти су добили могућност да под заштитом уговора с пуковником Михаиловићем могу несметано агитовати за себе, све више уништавајући власт, све више ширећи анархију, све више захуктавајући замајну снагу револуције, све више изазивају и ниске инстинкте људске и вукући их себи.

Ужице је од 21. септембра у рукама комуниста, и изгледа, да треба венац мучеништва међу свима градовима српским да понесе. Оно је постало седиште Срп. Сов.

Социјалистичке Републике. Председник је др. Душан Недељковић, проф. универзитета из Скопља (онај који је у једној брошури о демократији доказивао да право већине долази од веће количине мозга која се налази на њеној страни, - на шта му је одговорио инж. Васиљевић да би по томе два служитеља универзитета више вредели у погледу умном од једног професора универзитета) али главни су фактори четири Јеврејина, без чијег се одобрења ништа не ради и који се из својих соба у „Хотел Паласу” много не показују, али им се од стране председника по двадесет пута дневно шаљу предмети на разгледање и сагласност.

Тамо је скинуо комунизам маску са свога лица. А како би могао да је и држи, кад је Ужице постало међународно сметлиште где је комунизам сваке нације избацио из себе све што је могао. Каквих ти све комуниста ту нема! Нема ваљда европске нације која ту нема свог представника. С њима је пуковник Михаиловић, по сугестијама свог политичког и правног саветника, Драгише Васића, потпредседника Српског културног клуба из Београда, закључивао споразуме!

Тамо се организује српски комсомол (ком. сов. омладина). Да би се привукла деца испод родитељске власти организује се у Ужицу народни дом, где мушка и женска омладина заједно станује. Ту им се говори о слободној љубави и ова се слободно испољава. Ту се говори деци против родитеља, - каже им се да родитељи нису доводећи их на свет мислили на њих, децу, већ само на себе и своје задовољство; говори им се да никакву послушност не дугују они родитељима, јер су раздвојени као прошлост и будућност, као смрт и живот.

Тако се већ примећују дечаци и девојчице пред којима старији људи не смеју ни двојица стати на улици да говоре из страха да не буду достављени као „петоклонаши” и „издајнице”.

Забрањене су јавне верске манифестације: помени, пратње, славе. Још мало па би дошло до опште антирелигиозне пропаганде.

Све то није видео пуковник Михаиловић. Све је то видео и осетио народ Чачка, Пожеге, Ивањице, Ариља, Ужица, Чајетине, Косјерића.

И сад долази она последња слабост пуковника Михаиловића: четврта по реду:

Он је веровао да преко своје официрске организације може водити српски народ по налогу Лондона, чак и у спрегу са сатанским комунизмом. А није видео да ће то моћи само неко време, а да после тога његови одреди сами предузети што за добро нађу да раскину ту неприродну везу.

Официри југословенске војске - сјајан људски материјал иначе - показали су у току ове несрећне 1941. г. много негативних особина. Њих ће историја оптужити за пропаст Југославије. Они су - или бар неки од њих извели несретни пуч од 27-III, - потпуно несвесни несреће у коју, за рачун туђина, гурају своју државу и свој народ.

Српски официри, - они који су пошли са пуковником Михаиловићем, - показали су се исто тако слепи према несрећи у коју гурају српски народ. Они су остали неосетљиви на позиве које им је упућивао генерал Недић. Многи од њих су га звали издајником. Многи од њих су роварили на све стране, (међу њима је био и несретни генерал Путниковић кога су баш за време трајања споразума пуковника Михаиловића с комунистима, комунисти убили) и утицали на официре и подофицире да не врше своју дужност. Нека, и глупа и слепа ревност, гонила је ове официре да не чују разлоге разума. Нека бар сад знају да комунизам не би Србији нанео ни стоти део штете да они нису били у организацији пуковника Михаиловића, - да овај није седео, под утицајем кобног Лондона и злочиначке црвене Москве на Равној Гори и тиме покривао плаштем акцију комуниста, - да с њима заједно није вршио мобилизацију ради устанка против окупатора, - да није све то облачио у правне формуле закључујући споразум са комунистима, - да с комунистима заједно није нападао окупаторску војску! Сав тај огромни вишак штете у крви, имови-

ни и политичким односима нашег народа нека прими на себе њихова организација с њиховим пуковником Дражом на челу!

На срамоту нашу то се није могло објаснити многим генералима и пуковницима, мајорима и капетанима Србима. Али народ је ипак сам видео то што нису могли видети они који су га требали водити. И реагирао је на свој начин.

Пожешки крај са Ариљем и Ивањицом показао је највећу отпорност према комунистима. У Пожеги су комунисти били само шест дана у септембру, а одмах су били прогнати од стране националних четника и добровољаца. Ови нису имали куд, после тога него да се придруже пуковн. Михаиловићу, да би очували Пожегу и цео крај Моравице слободним од комуниста. И тако по споразуму, у Чачку остану и комунисти и михаиловићевци, у Пожеги само михаиловићевци, у Ариљу и Ивањици једно време обоје, док четници не преотму маха и не остану сами тамо, - у Ужицу пак сами комунисти.

Тај крај - пожешки - није могао мирно подносити ту сарадњу. Воз између Чачка и Ужица пролази кроз Пожегу. Пожежани су прегледали возове. Скидали су муницију и оружје намењено комунистима. Они су отпочели у октобру да раде активно на своме плану да пресеку фактички везе пук. Михаиловића са комунистима. Зато су спремили напад на Ужице у договору са Златиборцима и црногорским срезом, све без знања и против воље пуковникове. Напад је требало да почне 2. новембра. Напад је и почео. Око 2000 пожежана кренуло је тог дана на Ужице и допрло у три колоне до Трешњевице. Али Златибораца и Црногораца није било. Изгледа да су их комунисти зауставили и разоружали. Тада се комунисти с великим снагама појаве и одагнају Пожежане ка Пожеги, коју заузимају 3. новембра, после огорчене борбе, у којој су Пожежани били присиљени на повлачење због нестанка муниције. При прелазу Скрапежа пало је неколико стотина комуниста, али ниједан ужички сељак: од Срба интелектуалци, иначе Цигани, Јевреји, Маџари, Бугари, Арнаути, Хрвати.

- „Не уме да ми каже српски: „Баци пушку”, него ми довикује нешто на неком неразумљивом језику”, причао ми је један пожешки сељак.

За ова два дана, пуковник Михаиловић је чинио огромне напоре да обустави борбу. Слао је делегате у Ужице и Чачак, - слао налоге Пожежанима да обуставе борбу. Али није ништа помогло. Борба се није обустављала. Сам српски сељак је видео даље и боље од генералштабног пуковника Михаиловића и његових политичких саветника.

Разговарајући с истим сељаком, упитих га:

- „Добро! Доћи ће српски одреди сигурно, кад нареди генерал, да ослободе и твој крај и разбије комунистичке банде, као што су их свуда разбили. Али остаће ту и тамо усамљене двојке и тројке. Реци ми: да их после не приме сељаци и не очувају преко зиме.”

- „О, господине! Само нека се разбију ове главне њихове снаге, - а за те усамљене се не бој. Никог на свету није омрзнуо тако сељак наш као комунисте. Семе ће им затрти. И да знаш, не наше одреде већ ће и Немце дочекати цвећем, као „ослободиоце”.

- „Па откуд таква мржња код вас на комунизам?” упитих га.

- „Упознао народ комунисте. Ништа не треба више да му се прича. Сад он може да прича о комунизму. Осетио га је. Видео је народ да су комунисти и против Бога и против Краља. Како би онда могли бити за народ, кад народ не може без Бога и без Краља.”

И комунисти су се приближили Равној Гори.

Пуковник Михаиловић је покушао да задржи код себе трупе, али ове више неће да чују за његов став. Пожешки одред је дошао генералу Недићу и ступио одмах у борбу с комунистима на Руднику.

А пуковник Михаиловић месец дана пре тога остављен од стране Колубараца, сад бива остављен од ових других. Усамљен, он поручује да се повлачи с терена, баш оног дана кад га Лондон производи за генерала, колико да покаже да увек мора да задоцни.

Иако је пуковник Михаиловић тешко скривио српском народу због десетина хиљада мртвих, због многих милијарди имовинске штете, због анархије и пустоши којој су његови понајбољи делови били изложени пуна четири месеца, не бих његовој личности посветио оволико времена, - да није било потребно у његовом случају испитати како од слепила не чује ни генералски, ни пуковнички чин, ни генералштабна струка, ни патентирани политички саветници, ни добра и јака организација. Јер ето пуковник Михаиловић је све то имао, па је опет био слеп од чудног слепила, - које му није дало да види ни прст пред оком.

Слеп он се на челу своје организације наметнуо да води знатни део западне Србије.

Резултат је поразан: Хиљаде порушених кућа, десетине хиљада упропашћених домаћинстава, милијарде штете - и огромна, нова непроцењива и ненадокнадива политичка штета српског народа.

СВОМ СНАГОМ НАПРЕД ДО КРАЈЊЕ И ПОТПУНЕ ПОБЕДЕ ¹³⁸

Наш уредник поставио је за Божићни број „Наше Борбе” г. Љотићу следеће питање: - У првом броју „Наше Борбе” рекли сте да је прва наша дужност да се сузбију и разбију комунисти у Србији. После разбијања комунистичких банди шта треба да ради наше друштво да би било боље српском народу?

Комунистичке банде су биле и јесу само спољна манифестација с једне стране наше духовне пометености, а с друге стране наше разбуктале себичности.

Да ми знамо свој духовни пут, да га нисмо изгубили, (као ждралови покатак у касно јесењој магли што свој изгубе) не би нам се могло десити да комунизам нађе у нашем народу толики број свесних и несвесних помагача.

Да држимо своју себичност на узди, у руци, да смо прво терористи према самима себи, ми бисмо били правичнији према другима, а самим тим би стварно било мање повода за комунистички бес рушилачки. Али у нас ври себичност и ми је не спутавамо већ јој слободно дајемо маха.

Ви ме питате: које задатке после разбијања комунистичких банди има наше друштво!

Одговор је јасан: савладана је ерупција комунистичка, али вулкан је жив. А том вулкану главну снагу дају та наша духовна пометеност и та наша разбуктала себичност.

Савладати ерупцију је нешто, али није све. Док вулкан живи и ради, опасност од нових ерупција је непрестано ту.

Наш народ мора да сазна одакле му опасност прети.

Он мора да сазна да нема веће опасности за њега самог од њега самог, а то ће рећи: од те духовне пометености и од те разбуктале себичности.

Нико му живи под небом веће несреће не може учинити, него што могу те његове велике и смртоносне бољке.

¹³⁸ „Наша борба”, бр. 17-18. 23. новембар 1941; Објављено и у: „Народни пут”, стр. 46-48.

Њему су стално говорили о његовим спољним непријатељима. И он их је мрзео. А нису му казали да он нема већег непријатеља него што је сам себи кад изгуби свој духовни пут и кад пусти да се разигра несметано себичност.

Сад треба, обратно, да уђе у сама себе и ту упозна свог највећег и одиста убиственог непријатеља, кога је досада мазио и хранио.

Јесенас нам је била дужност да се боримо против комунизма, те духовне пометености и отеловљене себичности. И добро смо радили, јер је комунизам сачињавао непосредну опасност.

Данас се морамо обратити корену одакле је комунизам избио и зло из корена чупати. Отуда наш народ мора, (као што је омрзнуо комунизам, пошто је сазнао за зло које доноси) да упозна корен његов, да га омрзне свом душом својом, и да га чупа из себе, као коров што се чупа из оплемењеног усева.

Борба против разбукталог комунизма била је тешка. Али скоро је завршена.

Борба против корена му духовног је тежа и тек има да почне.

Али не можемо стати на по пута. Већ и по томе што из корена остављеног лако избијају изданци, често упорнији и многобројнији од стабла прво посеченог.

Морамо, дакле, свом снагом напред до крајње и потпуне победе.

ПОБУЊЕНИМ ОСУЂЕНИЦИМА О БОЖИЋУ¹³⁹

Већ други Божић дочекују Срби под тешком осудом. Тај дан Милости највише окитили су наши стари таквом светлом и топлом љубављу да милост зрачи са Божића на све људе и сва створења.

Услед тога изгледа о Божићу као да су сви окови већ раскинути, све тамнице откључане, све осуде заглађене.

Па ипак ето нашег већ другог Божића под казном тешком.

Отуда, баш поводом овог светлог дана Милости, морамо мислити о осуди нашој.

Онај који је донео Милост свету донео је истовремено и Истину. Милост и Истина су тек кроза њ засијали свету.

И није могло бити друкчије. Повукла се и Милост и Истина од грехопаденија људског. И најљубазнија срца нису Милост после тога у пуноћи осетили, и најпроницљивији умови Истину нису могли у пуноћи видети. Већ су то наслућивали и назирали живећи законом телесним и законом правде природне.

Отуда је Онај који је о пуноћи времена донео свету Милост и Истину морао пасти као жртва света без Милости и без Истине.

Али овог пута се Истина и Милост нису повукли. Остали су у свету као „мало квасца замешеног у три копања брашна”, и ето тај процес оквашавања теста овога света Милошћу и Истином траје већ пуних двадесет векова. Како сад о празнику Милости да заборавимо на Истину кад су Милост и Истина од Њега и кроз Њега од овог дана поново засијали на свету?

Отуда и потреба да осуди - несмањено размишљамо о нашој и неублаженој - баш о Божићу нашем, кад иначе изгледа да Милост у пуноћи својој највишој зрачи с Божића само Милост већ и Истина нераздељиво и несливено. Милост би сигурно укинула све осуде, да Истина не тражи њихово одржавање.

¹³⁹ „Српски народ”, Божић, 1942.

Осуда наша није дошла неочекивано 6. односно 18. априла лањске године. Било је људи и пре тога који су годинама указивали на неминовност њену ако продужимо ићи дотадашњим путем. Само ми не хтедосмо примити озбиљно те опомене.

Њихов глас је сведок заслужене осуде. Јер да је само један човек једном узвикнуо ту опомену већ би то био доказ потпун, да ово што нас је снашло није случајно, није нити последица напрасите ћуди једног човека нити једног народа, већ одиста сасвим правична осуда изречена над нама са грехова наших. А није само један човек, нити су само двојица то чинили, већ је множина људи на множини места множину пута то понављала. Али отврдла срца, наше очи су гледале, а нису виделе, наше уши су слушале, али ми нисмо разумели. Отуда је дошао наш слом. Отуда наша осуда.

Највише нам међутим смета да ово видимо „квасац фарисејски”, онај од кога је Исус нарочито опомињао своје ученике, да га се чувају, јер је одиста то квасац смрти.

Ми ту опомену Његову не разумемо као што је тада не разумеше ни његови ученици.

Фарисеј је међутим био стварно бољи од нас, јер није имао видљивог греха. Испунио је сав закон и све пророке потпуно. Само је једном греху главно место у срцу оставио. Ономе због кога и Анђели Божији могу пасти у „најдубљу таму” и постати сотонска војска. Направио је место гордости. Па је ставши пред Бога захваљивао што није као човек с видљивим гресима који је истовремено у Храму Божијем био и пун скрушености молио за милост исповедајући своје тешке грехе.

Фарисеј оде због тога осуђен из Храма, а грешни цариник оде оправдан.

Нама не да да видимо свој стварни положај исти тај квасац нашем телу. Ми не видимо свој фарисејски одлично замешен у грехове већ стално гледамо туђе. Па се због тога чудимо како то да ми паднемо под осуду а други буду у бољем положају.

Фарисеј из Еванђеља је био без видљивог греха, па је због свог грешног мерења пред Богом с другим људима, осуђен.

Како ми, који имамо и још какве велике и видљиве грехове, да се пред Богом упоређујемо с другим људима и народима?

Јер, зар се није дешавало да народи с мање греха од нас буду у нашим рукама по Божијој дозволи, јер „свачему има време”? и зар смо заборавили да смо и сами дуго били у рукама чак и некрста „због голема наша сагрешења”?

Божија правда не мери нашим мерилем. Бог постиже једнакост неједнакошћу: коме је више дао од тога више и тражи, а према коме је Господ био стрпљивији у његову греху тај мора бити стрпљивији у својој осуди.

Шта вреди онда поглед на туђе грехове из наше јежевске и јазавичарске перспективе, кад ми не знамо и не можемо знати шта је све Господ коме дао ни колико је кога чекао?

Али ако ово никад нећемо знати с једне, - с друге стране, такво мерење нам смета да видимо себе саме пред Богом, - да видимо праву дубину свога греха и значај своје осуде. А без тога ни наша осуда не може бити ни смањена ни ублажена.

Јер нису људи само створења Божија, с којима бива по божијој вољи само, већ су то слободна створења која су самим тим позвана на активну сарадњу ради изградње своје судбине.

Није Бог наш као камен гранитни на коме је од века уклесана неизмењива судбина појединаца и народа, већ је Бог Дух Свесиле, Свемудрости и Свељубави, коме су ангели и људи сарадници у историјском процесу који је почео Стварањем а као историја свршиће се Страшним Судом. Није тај процес ради саме историје већ ради нас и нашег ускрсавања и вознесења у слави.

Није дакле потребна Богу, ради Бога, наша сарадња, јер Његовој Сили, Мудрости и Љубави нема ко шта да дода, пошто је од века у пуноћи апсолутној, већ ради нас и нашег обожења, нашом слободном сарадњом по вољи Господњој.

Јер једног и истог дана два разбојника за иста дела буду осуђена на исту казну и истог дана би казна и извршена: распети беху на крст.

Али један оста осуђен до краја, јер не виде ни тада дубину свог греха, нити страха Божијег имаде његово срце, нити се смилостиви видевши трећег распетог на правди Божијој с њима грешницима, већ Му се још ругаше. А други се спасе.

Отуда, да ли ће наша осуда бити замењена тежом, или пак ублажена, или сасвим опроштена, - или чак кроз прилике које нам она пружа ми будемо и прослављени, зависи од нас.

И хвала Господу што нисмо стена која се креће само туђом снагом, ни друго које животно створење што непогрешно креће само слепи нагон, већ људи пуни слободе који, истина, можемо слободом себе бацити у адску таму, али и вазнети се у висине највише.

Нису осуде за пропаст нашу, јер „неће Господ смрти грешника”, већ су осуде за добро наше, које често само тим путем можемо досегнути.

Јер ето милостиви разбојник тек кроз осуду на крст узнесе се у славу. Војници што га спроводише, извршиоци казне што га на крст прибише, и народ што посматраше његов срам „смрти на крсту” не дођоше до његове славе - а он се ове доможе једном речју својом. У ствари не једном речју већ предубоким трајним процесом који се одиграо у једном само тренутку (за Бога је један трен као пет тисућа година и пет тисућа година као један трен) процесом који се показао као: сагледање свега свог пада злочиначког, - страх Божији пред смрћу којом завршава живот пун грехова и љубав и самилост према праведнику невино распетом.

А из тога видимо да ко хоће казну да скрати или ублажи или претвори у славу тај мора у себи тај троструки процес да продуби и што га пре и дубље проживи, пре ће и осуда престати.

У СПОМЕН ПОДНАРЕДНИКА - ДОБРОВОЉЦА ПЕТРА В. ГРУЈИЋА ¹⁴⁰

Говор Д. Љотића одржан при преносу тела из Лесковца у Смедерево 13-1-42. г.

Којим речима да се пред овом белом црквом опростим и пред оволиким светом с добровољцем поднаредником Петром В. Грујићем, опростим на последњем растанку при његовом поласку на вечни пут, - којим речима?

Та ја бих највише волео да с тобом, друже Петре, на овом твом путу не беседим овако јавно, већ да уђем у клијет срца свога и ту сам с тобом беседим да ти кажем све што ми на срцу лежи и што ти до сад нисам рекао.

Али ето потребно је да и други чују тај наш разговор, да би и они који нису чули за чудног човека и врлог друга Петра чули, да би га упознали, и да би се његовим скромним а дивним животом поучили.

Којим дакле речима да се данас опростим од тебе, пред оволиким људима који су дошли да те испрате, врли друже Петре?

¹⁴⁰ „Наша борба”, бр. 20, 25. јануар 1942.

Нећу те, скромни мој друже, хвалити ни данас, - јер ти похвале ниси тражио ни за живота.

Питаћу те само. И чекаћу твој одговор. Чекаћу га, ал' га дочекати нећу. Па ипак ћу те питати.

Зашто те убише, друже Петре? Да ли зато што си преорао туђу њиву, па онај од кога си хтео отети скочи на тебе и уби те. О не, друже Петре.

Имао си ти, друже Петре, много њива и лугова својих што су ти у наслеђе од доброг бабајка остале. Ниси ти много, и поодавно, ни њих погледао, а камо ли да си хтео да их увећаваш. Није да их ниси волео, није да ниси био домаћин. Али иако сељак и потомак наших сељака, ти си, друже Петре, мање, далеко мање волео своје њиве и лугове од велике Отаџбине своје. Осећао си ти, ретки мој друже, да су дошла времена где не помаже човеку сељаку добро орати и добро сејати, - и добро жњети, добру стоку подизати, - ако у Отаџбини твојој буде рђаво ишло. Та је мисао, друже Петре, стално била пред твојим очима, - и ти си годинама већ напустио дом свој, верну љубав, милу дечицу, родне њиве и бујне лугове и бацио се о свом руху и круху у разне крајеве своје земље да јој послужиш, да је одбраниш, да јој народ упутиш истини и правди.

Нису те дакле убили, друже Петре, на некој отимачини, јер ти си као голуб био смеран, већ на служби земљи својој и народу своме, на истинитој служби својој земљи и свом народу.

Зашто те дакле, друже Петре убише? Да ниси издао Краља свога па те зато убише?

О не, друже наш верни, веран си ти био ономе коме верност дугујемо, веран до смрти мученичке своје.

Знао си ти и у то веровао свом душом својом, да нема земље без домаћина, као ни Васељене без Бога - домаћина. То је била вера твоја најдубља и знање твоје највеће. Она је давала снагу твом животу, она мудрост твом говору, она сласт горчинама које си на путу свом сретао.

Нису те, дакле, убили због тога што ниси био веран, - већ баш зато што си био свом душом одан и веран - домаћину нашем, - далеко вернији и од оних што га од народа одвојише, у туђи свет поведоше и што га и сад тамо окружују.

Зашто те дакле убише, друже Петре? Да се ниси неком несрећом одрекао вере својих праотаца и отаца, - да ниси заборавио њихове путеве и њихове наде?

О не, друже Петре, ти си био оличење вере наше, просте као у детета, а дубоке као жите у великих храстова.

Ти си и живот свој мученички изгубио зато што си чуо да у близини места где си био постоји црква нека. Пошао си с другом својим тамо на поклоњење, без оружја, као што се цркви и иде. Као јагње пошао си на клање, друже Петре, - јагње моје. Ухватише те тамо они што у самој цркви заседу наместише. Ухватише те и заклаше.

Па зашто те убише, друже Петре.

Да ниси против народа свог што чинио?

О не, друже Петре, па све што си чинио, ти си и чинио ради свога народа, ради добра његовог. И ти си, као други, и боље но други, могао гледати „само своја посла“?, - имао си их и више но други, и боље но други. Али ти ниси могао раздвојити добро народно од свог личног добра.

Зато на глас, да су они што су против Бога, против Краља, и против домаћина устали да с једне стране наметну своје веровање народу нашем, а с друге да изазову окупатора да на народ наш удари и крваве невоље по божјим и људским законима на њ баца, ти си и похитао да их у томе спречиш.

Твоји другови и ти сте добру ствар помогли. Сузбили сте напаснике, сотонску децу. Али ето ти си пао и ето те сад нема и укочена пред нама.

Много љутих и тешких гласова допрли су до твог председника ове године. Многе другове смо изгубили ми, друже Петре. Али међу најгорим гласовима био је за твог председника глас о твојој смрти. Свила се тешка туга на срце његово од тог маха, јер је одиста редак био твој случај, верни међу највернијима.

Убили су те, дакле, зато што ниси био као они. Што си љубио своју Отаџбину више него своје њиве или свој дом, - што си био веран домаћину нашем, и стално о његовом добру мислио, што би био веран вери светој својој, - што си љубио народ свој. Верност и љубав су биле главне одлике твоје, верни и љубљени друже, - а убили су те они којима је отац сама древна злоба, отац лажи и мрзост опустошења.

- Да ли се кајеш, друже Петре реци ми сад. Да ли се кајеш што си ишао путем који те је довео до твоје преране, мученичке смрти, питам те ја?

- И као да чујем твој мили глас! Жао ми је што рано умирем. Жао ми је дома мога, верне љубе, деце сирочића, брата свога, њива мојих и лугова мојих, жао ми је другова мојих.

- Знам да ти мора бити жао, - као што је још више онима које си оставио. Али не питам да ли ти је жао, већ те питам да ли се кајеш, друже Петре. Једно је жалост, а друго је кајање. За жалост не питам, за кајање те питам.

- Не кајем се, чујем твој одговор.

Нисам могао ићи другим путем него овим. Привлачила ме је истина тог пута, јунаштво његово и мучеништво његово. Привлачила ме је неминовност његова, суђеност његова, сматрао сам га идиолом свог живота, достојанством његовим, чашћу његовом, украсом и диком његовом.

Како сад да се кајем? Да сам живео и дуже и лепше, једног дана би смрт дошла по мене. Смрт би дошла, али мој живот би био друкчији, а не овакав какав сам преживео. А без онога што му је праву вредност, сјај и славу учинио.

Зато се не кајем. Зато мирно остављам све вас и излазимо пред творца свог.

Пођи с миром, друже Петре, на пут тај!

Пођи с Богом!

Опрости нама, друговима твојим ако ти своју љубав и уважање не показасмо по заслуги твојој.

Показаћемо је према онима које си за собом оставио и према светлој успомени твојој.

С миром пођи, друже Петре!

Вечан ти помен био међу људима!

ЛОНДОН И БЕОГРАД ¹⁴¹

И данас је Лондон престоница једне слободне, и ако тешко тетуралује се светске империје, - али престоница у којој се и даље не гледа сопственим очима и не мисли сопственом главом, већ се гледа туђим очима и мисли туђом главом.

А Београд је престоница једне до јуче слободне а данас разбијене и покорене државе, у којој се почиње гледати својим очима и мислити својом главом.

Овде их, дакле, баш само по томе упоређујемо, јер нам и не пада на ум да их упоређујемо по броју становништва, њиховом богатству и другом светском значају.

¹⁴¹ „Наша борба”, бр. 22. 1. фебруар 1942.; Објављено и у: „Народни пут”, стр. 49-52.

Не гледа Лондон ни данас још својим очима и не мисли својом главом. Гледа очима међународног јеврејства и мисли његовом главом.

Зато се његова империја љуља из темеља.

Зато се хтела светска империјалистичка политика, а нису се хтела средства за такву политику. Зато је империја силно раслабљена.

Зато се водила политика ратоборна кад је било јасно да је империја раслабљена, и то је довело овом рату.

Зато се избегавао мир, кад се већ ушло у рат, иако се видела јасно своја слабост и снага противника.

Зато се очекивала помоћ од уласка у пожар осталог света - што је и нас у огањ бацило.

Зато се стално чекала помоћ од уласка у рат Совјета - иако је јасно шта би пораз Немачке у том случају значео за Европу и човечанство.

Зато се сад стално гурају покорене од немачке земље и народи да се дижу на оружје, ма да се зна у какву то пустош те земље и Европу увлачи.

Зато се водила глупа политика празног блефа према Јапану, а сад Јапан угрожава основе моћи и богатства не само Енглеске, него и њених савезника.

Зато је све тако, јер Лондон данас не гледа својим енглеским очима, и не мисли својом енглеском главом, - већ гледа очима међународног јеврејства.

Београд је 25. марта прогледао својим очима и мислио својом главом. Одавна му се то није било десило. Али тог дана се десило. Он је угледао пред собом провалију и да се не би стропоштао, ухватио се за грана једног дрвета које је на ивици провалије било израсло. То је дрво било пакт.

Кривица тог режима је била што је прогледао тек 25. марта и што је раније не само и сам гледао туђим очима и мислио туђом главом, већ није дао ни своме народу да гледа и мисли друкчије. Зато су његови рођени слепи васпитаници пререзали оно дрво и режим се заједно с дрветом сурвао у провалију повлачећи за собом целу нашу земљу и све нас.

Двадесет седмог марта ујутру пучисти су објавили Краљеву прокламацију и указ о новој влади, - па је чак објављено да Краљ лично чита свој проглас народу; а истина је била сасвим друкчија: не само да Краљ лично то није читао, не само да Он тај указ и ту прокламацију није био потписао, не само да они тада још нису били ни допрли до Краља, - већ је генерал Симовић успео после писма Кнеза Павла Краљу, код Краља да уђе тек предвече. - Па ипак је на тој одвратној лажи, да је млади Краљ ступио на престо, 27. марта ујутру, заснована наша народна и државна несрећа.

Београд је после неславне капитулације 18. априла, остављен сам себи, покушао да гледа својим, српским очима и мисли својом, српском главом.

Ко год је пре наше народне несреће покушао то, ко је покушао да не гледа онако како гледају не Енглези већ Јевреји из Лондона, не Французи већ Јевреји из Париза, не Руси већ Јевреји из Москве, и не Американци већ Јевреји из Вашингтона, - ко је покушао да гледа само својим српским очима и мисли својом српском главом, тај је био оглашен за издајника. Огласили би га одмах за издајника Јевреји и њихов духовни пород: поклоници и припадници демократије, капитализма, масонерије и комунизма. Огласили би га да му глас угуше, да спрече народне масе да истину сазнају, - да их од истине одврате. Само они нису били издајници. Они који су свесно или несвесно гурали своју земљу и свој народ у пропаст.

Ко је говорио свом народу, да ићи у рат, значи ићи у пропаст, - тај је био издајник чак и онда када је тај рат дошао па се обистинило да он носи и пропаст и срам.

А они који су гурали земљу у тај рат, пропаст и срамоту, они су били родољуби, - чак и онда кад се и пропаст и срамота доживела!!

После пропасти мало збуњени, истина, они су прво ућутали, али су већ 22. јуна отпочели поново своју стару игру: опет гурају народ у нову несрећу. И у многим успевају.

Генерал Недић међутим успева са својим јуначким борцима да их победи и да болшевичку опасност од Србије одагна.

Али јеврејски накот не малаксава. А и како би кад је ту Лондон?

Припрема Лондон опет нова искушења српском народу. Не да Лондон српском народу да гледа својим, српским очима и мисли својом, српском главом.

Јер ако српски народ буде гледао својим очима, - онда га заиста нико, па ни Лондон не може водити, већ ће угледати пут свој, пут истинске слободе и величине. А то јеврејски Лондон не да ни једном народу овога света, па ни самом енглеском народу.

Београд, напротив, баш то хоће и ништа друго до то.

Зато се Лондон гневи на Београд, - зато је сад Београд издајник српскога народа, - а ослободилац и усрећитељ треба опет да је Лондон!!

Онај Лондон што нас је учио 25. и 26. марта да вршимо пуч, да би бацили своју земљу у рат, срам и пропаст.

Онај Лондон што нас је учио после 22. јуна да су наши ослободиоци и усрећитељи „партизани”.

Онај Лондон што сам не гледа својим сопственим очима и не мисли својом рођеном главом.

Нека се само љути! Али нека зна да ће тешко успети да ономе који прогледа својим очима слепац постане вођа.

ЧЕРЧИЛОВ ГОВОР ¹⁴²

1-III-1942. г.

Дошао ми је до руку говор који је Черчил одржао пред Доњим домом, по свом повратку из Америке.

Тај говор је изванредно важан био у време кад је био изговорен. Данас пак не само да није изгубио своју важност већ је управо тек сад добио своју вредност. Разуме се за нас овамо с ове стране фронта. За Черчила и оне који гледају јеврејским очима и мисле јеврејском главом он је важан утолико што би волели да га се нико не сећа, да не би кроз њега могао сагледати сву дубину пада Велике Британије.

Не пишем ово из злобне пакости. Пишем напротив са сетом коју сваки прави човек мора осетити пред трагичним сломом неког великог људског дела. Пишем и са извесном зебњом коју човек мора осетити пред визијом дубине промене коју огромност слома мора изазвати у свету. Али пишем да би се истина издвојила из магле којом јеврејство непрестано, и на сваком месту, истину хоће да покрије, да би тако успело у својим крајњим циљевима.

Черчил се вратио из Америке и наишао на дубоко огорчење у енглеском јавном мњењу пред изненадним и запрепашћујућим нападом Јапана, - за који се одмах, првог дана, видело да му уједињење Велике Британије и САД немају много шта супротставити. Осетило је први пут у својој историји јасно енглеско јавно мњење да се иде слому Царства.

¹⁴² „Наша борба”, бр. 26, 1. март 1942; Објављено и у: „Народни пут”, стр. 59-64.

Јер шта чини праву снагу Царства британског?

То свакако није мајка-земља која држи на себи 47 милиона душа, а мало је већа од бивше Југославије. То није чак ни Канада, простор огромни са десетак милиона душа. Права су снага Британије делови Царства у Азији, Аустралији и Африци. А ови су баш на путу да буду покупљени, односно одвојени од Царства. То је чак и Холандска Индија тесно везана савезом са Британским царством, које му услед плутократских веза стоји на расположењу. А ово царство холандско исто тако у нападу јапанском има бити прогутано.

Отуда је разумљиво да се изненађење које је Јапан приредио Великој Британији и Северо-америчким државама претворило у запрепашћење и страх, а изрази њихови су дочекали Черчила при његовом искрцавању у Енглеску и он је требао то нечим да победи. Отуда овај његов говор.

„Замера се”, говори он зато, „што на крајњем Истоку нисмо имали довољно снага да бранимо своје поседе од јапанског напада”.

Заиста их, - тако у главном говори Черчил - нисмо могли имати, - из два разлога: прво, ја нисам уопште предвиђао да ће Јапан смети да нас нападне, па зато нисам имао потребе слати снаге наше тамо где није било опасности, - а друго, ми смо имали мало снага и те снаге морали смо слати на два угрожена места, Египат и Кавказ.

Не заборавите да смо ми две и по године у рату, а већ једва држимо главу изнад воде.

Ретко је овако цинично признање своје злочиначке политике према својој земљи и Европи, као што је Черчил овде учинио.

„Управљати значи предвиђати” давно је речено. Черчил једноставно признаје да није уопште предвиђао да ће се Јапан усудити да нападне.

То управо и није никакво оправдање Черчилово. То је самооптужба.

Јер како је могао Черчил да не предвиди тај напад? Зар он није видео да Јапан располаже огромном ваздушном снагом, трећом флотом по снази у свету и са првокласних 70 дивизија слободних, које може за час бацити тамо где му буде требало? Зар он није знао за тежњу Јапана да се стави на чело Великоазијског савеза ради ослобођења Азије од европског господства? Зар он није знао да и Јапан зна да је Европа сад завађена и да, ако сад не искористи то ради својих циљева, да му се та прилика неће скоро пружити? Зар није напослетку знао да је Јапан везан тројним пактом са европским осовинским силама с којима Черчил већ ратује? Како је могао онда не предвиђати тај напад? Нарочито кад узме у обзир особити елан Јапанаца и могућност изненадног напада на ваздушне и поморске базе Енглеске и Америке, а то је морао у виду имати кад је знао да Енглеска и Америка морају да ратују у Атлантском и Тихом Океану, а Јапан само у Тихом Океану.

На сва та питања Черчил одговара: „Ја нисам предвиђао да ће Јапан смети да нас нападне”. Свакако његов одговор објашњава ствари, али не оправдава Черчила.

То би исто тако било као кад би возовођа рекао: „Ја нисам могао видети сигнале, јер сам жмурио, спавао или пак зато што сам слеп”. То само објашњава али не оправдава. На месту возовође не може човек ни жмурити, ни спавати, ни бити слеп. Али Черчил мисли да на месту првог возовође Британске империје може човек бити и слеп.

Настаје питање: А ко јамчи да ће сад, после непредвиђеног јапанског напада, видети Черчил добро, предвиђати правилно! И ми мислимо да то питање сваким даном све већи број Енглезе мора себи постављати.

Овај други разлог који Черчил даје, да је Енглеска имала мало снага и да их није морала слати на две јако угрожене тачке личи више на оправдање од првог.

У време кад је овај говор држао тај је разлог изгледао заиста лепо. Енглези су били у заливу Сирте и на домаку Триполиса, Совјети су пак услед обуставе напада од стране немачке војне снаге, бацили се у многе и снажне и прескупе нападе. Све је то Черчил употребио за оправдање беспомоћног стања Британске империје на крајњем Истоку.

Али од тог времена ствари су се на сва три ратишта промениле, и те још како, и све на штету Енглеске.

У Египту је Ромел опет на граници Египта, а у самом Египту се осећа антиенглеско врење.

У Совјетији се оцртава већ поново преузимање иницијативе од стране Немачке, а већ се осећа малаксавање совјетског напада.

На крајњем Истоку пао је Сингапур. Само за недељу дана. А Суматра и Јава су предзнаци контроле Индијског океана од стране Јапана.

Сутра ће Јапан пресећи поморске путеве којим Индија општи са осталим царством. Прекосутра ће снабдевање Совјета преко Персијског залива и везе Египта преко Црног мора и Суецког канала бити потпуно угрожене.

Шта ће то значити за Империју британску? Шта за Совјете? Шта за поседе и протекторате Египат, Арабију, Палестину, Сирију, Ирак, Иран? Шта ће остати од утицаја британског на Турску?

Пре свега тога, у овом говору Черчил је већ рекао: „Ми једва успевамо да држимо главу изнад воде.” Како ће држати после тога!

После свега тога, ако продужи са ратом на два фронта (Азија и Европа), Велика Британија ће потонути, тј. престаје да буде Империја, силази у ред другоразредних сила. Има се њено становништво у масама иселити у Канаду, а на острву да остану музеји, катедрале и палате и посада предстраже англо-саксонске према Европи.

То све излази из овог говора Черчиловог.

Јер ако није имао довољно снага пре пада Сингапура и толиких других база, сад ће је имати још мање.

Улазак Америке у рат ништа битно стратегијски не мења. Јер овај улазак долази кад је на другу страну пришао Јапан чији је војнички потенцијал далеко јачи од америчког. А заузимање првокласних база британских и америчких лишавају Британију и Америку оних могућности којима Јапан сад располаже. Надмоћност пак коју је над њиховим флотама задобио не може изгубити Јапан све док су Америка и Британија приморане да своје флоте расподеле и у Атлантском океану и у Средоземном мору.

Черчил у овом говору није хтео да скида одговорност са себе. Да би показао хладнокрвност. Тада му је то упалило.

Али порази на крајњем Истоку су се ређали један за другим. Путнике на броду више не може умирити само хладнокрвност капетанова. Увиђајући и опасност капетан мења тактику. Он сад већ проналази кривце. Прво је бацио у море два своја „верна помагача”. Публика се опет није умирала. Он је бацио затим даљих пет „верних сарадника”.

То би помогло кад би серија пораза престала.

Али зар је то сад могуће?

У Египту се осећа да Ромел не мисли седети скрштених руку. Јапан пак почиње да влада Индијским океаном.

Шта ће онда радити путници на великом и чувеном броду који се зове Велика Британија?

Има само два излаза: Или да остану са овим капетаном, али онда нека се спремају сами да скачу у море са брода који неминовно мора потонути, - или нека самог капетана баце у море, да би брод променио правац, и да би се спасло што се још спасти може. Трећег начина нема.

Ову прогнозу само потврђује последњи - четврти по реду рачунајући од овог о коме сад пишем - говор Черчилов.

НАШИМ ЗАРОБЉЕНИЦИМА ¹⁴³

15-II-1942. г.

Ове речи долазе од ратног заробљеника на одсуству, а упућене су заробљеницима у лагерима.

Случај је најчешће одлучио ко ће отићи у лагер, а ко остати на одсуству.

А колика је разлика: једни су заробљеници стварно, а други само формално, - једни то осећају од јутра до мрака, а други врло често сасвим заборављају.

Не ваља што ови други заборављају, јер неће никакве поуке извући из свог положаја, - а ако не извуку, неће ни за себе ни за свој род најскупљим духовним плодом занети, већ ће остати сами штур и роду своме некорисни.

Не ваља с друге стране, ако они први, у лагерима, само телесне недостатке заробљеништва осећају а опет духовни му смисао не виде. Они ће се вратити из заробљеништва не само лакши него што су отишли, већ ће им и сама унутрашња садржина осиромашити.

Сигурно је, напротив, да ће они који духовни смисао свог заробљеништва схвате, лакше поднети и саме телесне невоље ропства.

Молимо да ове речи не озлоједе ни гладне, ни жедне, - јер сам слушао да је велика невоља сама глад кад се нема шта јести, а знам људе који телесно здрави не једу, јер их нека љута брига или жалост мори, иако би имали шта јести. Први би дали не знам шта да имају шта појести. Други би дали и више да немају брига или жалости која им је потпуно сваку жељу за јелом убила.

Који је пут духовних плодова којим ратни заробљеници треба да пођу?

То је прво размишљање о прошлости која нас је довела да задобијемо својство ратног заробљеника.

Да се упитамо прво као на опелу: „О что сије с нама бист тајинство”? Како предахомсја тленију? Како сопрјагохомсја...? („О каква се то тајна с нама зби”, „Како се предадосмо тлењу? Како се потчинисмо....?”). Да то питање поставимо онако истински, дубоко, трагично, - не уснама само или само памећу већ свим бићем својим.

Ко то питање, и овако, не постави тај ако и зацвета процветаће без заметка, неће плода донети. Проћи ће кроз своје садашње стање, као „пас кроз воду”, и тиме ће најбоље показати да и није био, и није достојан слободе.

Јер површност, непонирање у дубину, живљење епидермом, клижење преко ствари, води ропству и уништењу једног народа.

Овакви народи губе свој духовни лик. Губе свој духовни пут. Лутају као ждралови у магли. Лако падају у мреже које им се постављају. Губе лако слободу, јер за следе и не виде замке лукавости. А тешко је стичу, јер узроке дубоке своје трагедије не виде, па самим тим ни пут који води слободи.

¹⁴³ „Наша борба”, бр. 24. 15. фебруар 1942; Објављено и у: „Народни пут”, стр. 53-58.

Нисам тако изгледао несрећан при нашем слому војничком, као при призору који је настао у Србији после 18. априла. И тад сам чуо реч нечију која ми се урезала у памети: „Док Срби не буду сваког дана сузе ронили, и то не због своје личне већ због опште невоље, нема им спаса”. Тада тек кроз сузе, које су мерило открављеног срца, тада се тек Срби уздижу до трагичности и тада се тек испуњавају речи песника:

*„Ништа нас тако великим не чини, -
Као велики бол
Стихови пуни бола стихови су најлепши.
А знам бесмртне који су прави јецај...”*

Не искористити дакле несрећу да се кроз њу постигне величина, - то значи трпети горчину лека, горчине пелена, а не излечити се. Двострука штета, у којој ова последња управо и даје смисао првој. И обрнуто, ако друге није, онда ни прве нема, јер коме лек помаже тај лако прелази преко његове горчине.

Већ сам рекао на једном месту да ме је запањило питање које су ми сељаци постављали кад сам после овог неславног рата од Горњег Милановца преко Рудника ишао својој кући: „Ко нас издаде, господине?” јер сам у том питању видео две ствари: погрешно схватање да несреће онакве сразмере и онако лако догодивши се могу имати свој узрок у издаји једног или хиљаде људи, - и друго жељу да увек другог оптужимо за своју несрећу, да нађемо кривца изван себе.

А то је опет најбољи пут да се кроз несрећу прође без користи, неизлечен.

Ми други нисмо били изненађени нашом несрећом. Ми смо је видели како долази. Ми смо видели како читав народ као „човек везан на пружи” немоћан очекује да буде прегажен. Ми смо то писали и говорили, преклињући Намеснике, војску, Цркву, партије, сталеже, народ сам, да се прену, да се отргну из летаргије смртоносне. Све је било без успеха. Зло је било сувише велико да би по правди Божијој несрећа требала и могла бити избегнута. И ова је дошла. Али зато нас је изненадило оно питање, које се много пута постави пред нас, и у коме видесмо опасност да нам несрећа прође без користи.

О не дајте, браћо и друзи, не дајте да несрећа ова велика прође без користи, јер ће тада бити тек права. Пијмо горки, као пелен, лек заробљеништва и нека нам буде на здравље.

Зато свим бићем, до оних најтањих нити где се биће граничи са небићем, постављајте себи питање: „О што сије с нама бист тајинство? Како предахомсја тљенију? Како сопргагохомсја...?”). Постављајмо питање стално док одговор не дође. А он мора доћи, ако поступимо по Христа Господа речи: „Тражите и наћи ћете! Куцајте и отвориће вам се”. - Знајмо да нема другог пута спасења нашег већ тај. Није милостиви Господ узалуд, излишно, непотребно, ту горчину досудио нама. И ако се за чији казнени систем може рећи да му није циљ одмазда, то се може рећи за казнени систем Правде Вечне. Али ако није циљ одмазда већ преобраћање, повратак, покајање и исцељење, - онда је горе него обична одмазда, онда је пут уништења и пропасти, - (и то опет по оној речи Господа и Христа: „Не бојте се оног који убија тело, бојте се оног који може и душу убити”) уништења и пропасти духовне, иза које нема васкрса јер је смрт потпуна, сасушење и уништење сваке животне клице, - за оне који су се на позив за преобраћање, повратак, покајање и исцељење оглушили, па горчину лека осетили само језиком, а не душом, а још мање духом.

О какве, браћо и господо, видим богате и предивне видике ако ропство своје употребимо да се погрузимо у дубине узрока што су нас довде довели!

Нећемо ми тада, сродници и друзи, постављати никоме оно питање, које при бедном повратку из неславног рата толико пута чух: „ко нас издаде?“, - већ ћемо видети одмах да смо ми себе сами издали, одrekli се гледања својим рођеним очима и мишљења својом сопственом главом, - па гледали очима туђим, очима не Енглеца, већ Јевреја из Лондона, - не Француза, већ Јевреја из Париза, - не Руса, већ Јевреја из Москве, - не Американаца, већ Јевреја из Вашингтона, - и мислили њиховом главом.

Ми смо отпочели живети животом који су нам они препоручили. Одбацили смо живот који су нам у аманет дуга поколења предака наших оставила, пригрлили живот који нам је лукави Јеврејин, замашћен и заслађен, а обешчашћен препоручио.

Како смо могли не пасти у ту лукаву замку, кад смо се претходно одrekli својих очију и своје главе и прихватили њихово гледање и њихов начин мишљења.

Глас предака наших говорио је: „Што ме остави, што ме изневери, сине?“ Али ми смо га ућуткавали сажаливим осмехом с висине на коју нас је попело наше шупље уображење да све што је старо, то је и застарело, изгубило вредност сваку, - а све што је ново, то је и потребно и корисно. Ми смо то опет примили од лукавог Јеврејина који је нашу грешну слепоћу лако уверио у то, а нисмо при том видели да он сам не троши овај отровни свој производ, и да се он држи своје древне вере тврдоглаво и да баш у дубинама њене старости налази доказ више њене вредности и снаге.

Видећемо ако прогледамо сопственим очима, да нисмо сами ми у Европи што смо ту издају учинили према себи, - да је Европа тај грех самоиздаје давно починила и у греху век и по сладострасно провела, - да је зато заиста обнова Европе потребна, али да она без дубоке духовне обнове није могућа, - а иначе сва зла која је постижу и која ће је постизати само су горки лекови које јој Господ пружа, и које ако само језиком осећа, одвеше је у уништење и пустош какве није још у таквим мерама запамтила.

Тада, сродници и друзи, ако све то видимо, можемо сагледати оне богате видике које упркос наше суре садашњице, наша душа слуги као сигурно Обећану земљу, ону за којом су жудели сви што су нашег рода били и за коју су без колебања тако многи од њих животе на „жртву угодну“ приносили.

Без тога, чама и пустош нашег заробљеништва само су предворје пакла нашег уништења, из чијег ћемо једног круга у идући све дубљи тонати - осветљени трагиком хаоса, све док нас тама вечне смрти потпуно не покрије.

Не умањива овај друг и брат ваш све незгоде, неслободе и гладовања. Али не дајте, о сродници и друзи, да иза тога не видите дубине других несрећа које можемо дочекати, ако нам те велике невоље не буду спасоносни лек, већ само увод у казнени систем велике Правде Божије.

Дајте, и ви тамо и ми овде да будемо као благословене пчеле што из горчина и међу горчинама успеју да нађу од чега ће мед слатки направити.

Или као мудри човек што зна да се највећа блага бране највећим препрекама, - те зато ако је пошао за благом, не напушта пут мучни већ му је то баш потврда да је то пут прави.

Тако да буде!

† ЈОВАН ТАУТ ¹⁴⁴

народни учитељ

¹⁴⁴ „Наша борба”, број 28, 15. март 1942. стр. 3.

Нисам могао мислити да ћу драгом Јовану Тауту писати некролог. Тауту писати некролог. Сурово време у коме живимо донело ми је то болно изненађење.

Не знам, у мученичком нашем венцу, скромнијега, трагичнијега лика од лика Јована Таута, народног учитеља из села Миријева, код Александровца пожаревачког.

Не знам човека способнијег да се без једне речи жртвује за друге, него што је био Јован Таут.

Он је под увек једном упорном маском свога лица носио истовремено одлучност, доследност и пожртвовање.

Он није сматрао себе само учитељем поверене деце. Село у коме је радио и крај у коме је било село он је сматрао пољем свога свестраног рада.

Почео је са задругарством. И ту је брзо дошао у сукоб са разним, мањим и главнијим људима, који живе од задругарства. Његов честити и несебични рад у задругарству учинио је да буде прогоњен из краја у коме је дотле радио.

Прешао је у смедеревски крај. Ту смо се упознали. Он је био учитељ и домаћин. Радио је у школи, а радио и на њиви, по свршеном послу у школи да би тако показао селу да је он њихов, не господин, већ неко који предњачи у добром сељачком послу. Цео сељачки домазлук он је сматрао да мора учитељ познавати као што га сељак познаје. Радио је у задругарству смедеревског краја предано, пожртвовано, до самозаборава као што нико осим Јована Таута није умео ни могао, - и све без много речи.

1935. године о посланичким изборима, зато што се владиним људима замерио својим зборашким ставом, Јован Таут бива премештен из села Шалинца (где се упознао и здружио са покојним дивним нам другом, Петром В. Грујићем, кога као добровољца убише код села Вучја, пред Христовом црквом, комунисти), у пожаревачки крај.

Ту наставља свој предани просветитељски рад наш дивни Јован Таут. И под каквим приликама. Ствари му продају, домаћинство му се растиче, с породицом се раздваја. И од тог времена удар за ударом га постиже, али никад не обара.

Прво му умире девојчица. Сломилу руку те услед тога настане тровање крви. Док јаве Јовану већ је доцкан. Он долази и девојчица му на рукама издише. Неми бол га раздире. И он иде на гробље добија место за гроб и ником не да да га копа. Саме родитељске руке копају вечни дом ћерци као колевку што би градиле. А кад је сахранио онда се баца на рад са дивљом поамом, да би у телесним мукама угушио свој тешки бол.

Затим му умире син Димитрије, већ младић, од туберкулозе. Нисам ни знао за тај његов страشان губитак. Никоме ништа није јављао, Сахранио га овде у Београду. Како је то чинио не знам, нисам ни могао ни хтео питати. Сазнао сам за смрт Димитријеву једне вечери, јануара 1940. у Петровцу, по свршеном збору, кад сам изишао у мрак, на улицу. Једна рука је потражила моју и стегла је и ја сам тада угледао свог доброг Јову Таута.

- О мој Јово! Рекао сам му место поздрава.

- А ја Димитрија изгубих! - би његов одговор.

- Како? Рекох запрепашћен.

- Тако! - одговори скрушено и већ мирним болом отац Димитријев.

И док сам ја јадиковао и над рано изгубљеним младићем и над родитељским болом мајке и оца, он је већ прекидао и говорио о нашем раду и ја сам осећао да тај велики јунак схвата рад и борбу као средство за одстрањивање очајања - и покло-
нио сам му се сасвим дубоко.

Али већ се назирао, у то време, црвени одблесак огромног пожара што је запалио био Европу. Заједно са осталим друговима он је узео на себе да чува своју отацби-

ну да се и она не запали. Доказивао је неуморно да је то непотребно. Доказивао је да је то преопасно. Доказивао је и да моћни и лукави Редитељ светске драме то жели, а ми од тога баш треба да се бранимо.

Исмеван, гоњен, пљуван, као и остали другови, Јован Таут је вршио своју дужност, увек на свој, смерни али упорни начин.

Ништа, као што знамо, није помогло. Рад „голема нашег сагрешења” спустила се густа ноћ над нама, пресеца на црвеним пожарима и потмулом и тешком грмљавином која прати рушења великих ствари.

Јован Таут се није изгубио. Он није као дивни мудрац исто тако смерни човек, Душан Стојановић, учитељ погинуо 6. априла, - он је преживео наш државни слом. Отишао је у своје место међу своје ђаке и своје сељаке, да их чува од зла, мудро својом речју и честитим својим животом. Сад је, мислио је он, настало време тихог и сложеног рада српског народа. Ово га једино може подићи и спасти.

Али разорне силе раде и даље на пропасти нашој. Богати људи из његовог краја не бране се од комуниста, а сироти Јован Таут, радник и мученик, устаје и брани своје село. Међутим одбрана је слаба, а навала јака. И он напусти своје село и уписује се у добровољце, у 6. добровољачки одред. Са овим одредом он се бори с пушком у руци против комунистичких банди. Заједно са осталим оружаним одредима и родољубивим четницима овај одред ослобађа пожаревачки округ од комуниста. Тада се Јован Таут враћа опет своме селу. Ту ради сад удвојеном снагом на организацији безбедности с једне и на моралном пречишћавању села с друге стране.

Ту га и смрт затиче. Разуме се од комуниста. Не знамо још како је дошло до тога, како су га комунисти успели да убију. Само знамо да је Јован Таут погинуо.

Оставио је за навек своју породицу коју је ради свију нас жртвовао.

Оставио је своју школу.

Оставио је своје село.

Оставио нас своје другове, које никад и низашто није остављао.

Убили су несрећници честитог апостола и истинског учитеља, Јована Таута.

Знамо ми да то није последња жртва коју дајемо, као што није ни прва.

Али ретко која је тако тешка, иако су све тешке, као што је ова.

Дивни, смерни, неустрашиви, упорни јуначе и друже. Јоване Тауте, опрости друговима својим, а Бог милостиви нека те прими у лик изабраних, ти одиста преретки човече и учитељу.

ЈЕДАН ЗНАЧАЈАН ДОКУМЕНТ ¹⁴⁵

Писмо псковског председника општине В. М. Черепењкина читаоцима руског листа „Нове речи”

Драги пријатељи!

Као што сте ви непрестано мислили о нама, тако су и наше мисли биле стално устремљене вама, руским људима који су отишли, али се нису покорили совјетској власти. Били сте далеко од нас, али ми никада нисмо били ближи један другоме до у овим годинама страдања наше домовине.

¹⁴⁵ „Наша борба”, број 28, 15. март 1942.

Дописник „Новога слова” замолио ме је да вам напишем о томе шта нам је у наслеђе оставила совјетска власт. Ја са задовољством испуњавам ту молбу и пишем вам.

Ужас те хвата када у руској историји читаш о најезди Татара, о међусобицама, народним бедама, које је судбина додељивала руском народу.

Али када помислиш о томе шта су комунисти са својом јеврејском интернационалом учинили у нашој отаџбини, онда видиш да сви ужаси ратова и најезди бледе пред оним кошмаром кога су собом донели бољшевици. Тај кошмар - јединствени који је наш народ икада преживео и његове последице могуће је изгладити само упорним и самопожртвованим радом кроз године и године.

Они су потпуно срушили руску државотворност и лишили руског човека појма о државотворности и национализму, - они су иза себе оставили сиву, безличну масу, која ће тешко моћи да управља државом.

Они су срушили религију, а с њом и сваки појам о човечности, моралу, дужности и љубави према ближњем.

Они су срушили породицу као основу државе.

Они су срушили приватну привреду, која је људима омогућавала здраву утакмицу а самим тим и тежњу ка усавршавању.

Они су уништили појам сопствености, који је давао вредност нашем земном постојању и нашем раду.

Они су срушили све што је наш народ стварао током хиљаду година, а самог руског човека претворили су у - ништа.

„Ништа” - ето шта нам је совјетска власт оставила за собом. Ви питате има ли код нас човека, таквог човека каквог ствара културна држава? На то вам ја одговарам - не, а ако га има, онда је то највећа реткост.

У каквој средини је израсло такозвано „совјетско поколење?”

Стран читавом становништву колхоз у коме се могло радити само по принуди, страни заједнички дом, у коме си данас могао живети имајући осам квадратних метара на човека, а сутра бити избачен; људи чије је главно занимање било пијанчење, свађа, тужакање и шпијунажа. Ето у каквој су средини они расли, а ми живели. Морални облик комунизма: лаж, пијанчење, мангуплук, интриге, тужакања и бескичмењаштво. „За нас су сва средства добра ако воде постизавању нашег циља”, цинично су говорили они и одатле лаж у новинама, превара у књигама, школе сличне лудницама, суђења, расправе, издаје, лењост, невероватне свађе најординарнијим језиком људи, жена и деце и све то уз непрестано подвлачење да си ти припадник радничке класе, да ти све и сва можеш, нарочито ако си потекао „из народа”, али се под тим није поимао народ, већ најгори олош. Сви ти људи су прослављали совјетску власт; они су добро знали да их у другом режиму није чекало ништа друго до робија. Они су испливали на површину и били чврсто уверени, да они, најстрашнији олош, могу управљати државом ништа горе од осталих. Они су држали најглупља предавања, прочитавши неколико редака из најдошаднијих новина, они су се увлачили у школе, не мислећи ништа о њеним задацима, они су се старали да ставе своју руку на све животне појаве и они су је стављали. И данас ти људи заједно са совјетском влашћу бране своје „право” на даље господарење нашом домовином. Они добро знају да је крај совјетске власти и њихов крај.

Двадесет и четири године богаљили су бољшевици руског човека и успели су да га убогаље. Они су га претворили у „ништа”.

Ето какво су наслеђе за собом оставили бољшевици.

Шта треба радити? Треба прерађивати људе на онај тип који је израдила савремена култура, а зато су потребни људи. Таквих је код нас мало и они су немоћни да то учини без помоћи споља. Ту помоћ морате указати ви.

Немачка војска и народ заузети су ратом. Велика им хвала што су наш народ спасли најстрашнијег ига. Они физички уништавају болшевизам. Зар се сме од њих тражити више? Не. Ми смо сами дужни да се постарамо о духовној ликвидацији болшевизма. И у томе сте дужни помоћи нам ви, руски људи, што сте некад оставили своју домовину.

Нама су потребне све професије. Инжењери, доктори, правници, техничари, агрономи, свештеници, учитељи, администратори, службеници. Али потребнији од свега су нам просто људи. Потребан нам је изнад свега просто човек. Нов, свеж, енергичан човек, који ће живом речју лечити убогаљену душу руских људи. Потребни су нам мисионери антикомунизма. Таквим мисионерима били сте ви годинама. Као такви морате доћи и к нама.

Пут тих људи није лак. Трње, а не цвеће сагледаће они овде. Развалине, а не земљу затећи ће овамо. Пустину, а не душе сретће међу нама.

Ето шта вас очекује на дому. И само свест да помажу својој браћи задржаће их овамо.

За све нас има овамо места, сви пођите у подвиг. Руски народ још није умро, он ће васкрснути. Он вас позива себи, као своју љубљену децу. Пружите му руку помоћи и не само што ће вам ваш народ бити захвалан, већ ће и историја записати ваша имена на својим вечним странама.

В. М. Черепењкин
Председник општине града Пскова

Овај докуменат говори оно што је „Наша борба” од увек писала. Ето каква изгледа „Русија” после двадесет и четири године јеврејско-марксистичке диктатуре: ПУСТОШ.

Ова диктатура је подизала индустријска предузећа али је рушила и убијала човека, тј. оно што је највеће и једино велико у човеку: душу човечју.

Нису узалуд марксисти са својим прецима, материјалистима и својим потомцима, комунистима, ударили у подругљиви смех чим чују да се говори о души. Они су просто порицали да душа постоји. Из тога су дошле две значајне последице: прва, према ономе што не постоји, не мораш бити ни пажљив. И друга, они су према томе што се зове душа, били намерно свирепи до уништења.

Обе последице су довеле до убијања човека у човеку, до убијања душе човечије. Христос је рекао да нам не вреди читав свет задобити, ако душу изгубимо. Значи да само једна душа људска вреди више од читавог материјалног света у коме се човек креће. А овде, у Русији се не зна број погубљених душа! И под тим не мислимо на побијене људе, већ на погубљене душе, на душе људске у којима је пустош направљена. Остао живот телесне животиње, али човек је умро.

Што ми не осећамо сами сву истинитост речи Христове, па не осећамо да сви материјални светови не вреде колико једна душа то је зато што смо и сами сувише осиромашили па не знамо да су то два реда вредности: ред материјалног - и ред духовног живота, и овај други је бескрајно виши од оног првог, - као што је протозоа кад се развија према мртвом камену.

Очајне су перспективе новог руског живота. Читајте, људи, болно је ово писмо па ћете то најбоље осетити.

Траже се сва људска занимања тамо али прво и углавном једино човек, јер тога нема. Убијен је човек у Русији. „Жива му је само кожа”, „а душа му је умрла”.

То се осећало из далека. О где је она Русија: огромна, свечовечанска, Достојевског? Где је оно што је дао само XIX век? Ко може упоредити духовну сиромаш-

штину данашњег совјетско-руског духовног стваралаштва са оним што је дао XIX век преко Русије Европи? „Жива кожа” не може стварати, а душе већ није било да ствара.

То треба да зна цео српски народ. Сви Срби треба ово писмо да прочитају и да кроза њ сагледају сву беду совјетског раја у коме се четврт столећа мучила Русија и руски народ.

То треба да зна српски народ не само због Русије и руског народа, већ и због себе, и нарочито због себе.

Онда ће схватити колике су грехе према њему учинили они који су га уверавали да му та Совјетија може донети националну слободу, а крили му истину да та Совјетија напротив и саму душу народа великог може убити.

Онда ће схватити у какву пропаст су хтели да га увуку његови усрећитељи, они који су му живот у Совјетији као идеал износили, а крили му истину да на земљи таквог Пакла, и у таквим циновским размерама, још заиста није било.

† МИЛАН-МИКА РАШКОВИЋ¹⁴⁶

17. текућег месеца увече убијен је у Осипаоници Милан - Мика Рашковић земљорадник из Осипаонице, пред самом својом кућом, од комуниста.

Врло је значајно да су у срезу подунавском, где није било комуниста ни јесенас, сад од 16. марта отпочела комунистичка убиства. Они су се бацили на овај срез баш зато, изгледа, што прошлог пута нису овде имали ни мало успеха.

Али је још значајније што су напади почели убиствима наших најбољих бораца. Знају они добро ко држи народ у отпору против њихових сулудих, злодуховских напада. И отуда падају главе најбољих.

Отако је убијен и покојни Рашковић. Уз Петра Грујића, Јована Таута, Благоја Мирковића, о. Младена Милошевића и учитеља Бошковића ето где погибе и наш Рашковић.

То је огроман губитак за његов крај, за све другове његове, а ненакнадив за његову породицу и његовог старог оца.

Личност Милана Рашковића је била пример пробуђеног сељака, кога је наша мисао и наша борба пробудила, ставила на ноге и упутила га правим, јединим правим путем.

Не знамо сељака тако оштро бистрог, тако дубоко идеолошки убеђеног као што је био покојни Рашковић.

Његов оштри профил симпатичног му лика био је оличење те његове оштре мисли, која је успевала за трен ока да одвоји и најдубљу суштину од оног што јој не припада.

Човек је морао остати задивљен пред дубином умовања и оштрином проницљивости.

Тако је Рашковић био и у свом приватном и јавном деловању, као задругар, кандидат за председника општине и народног посланика.

Одиста је то поразан губитак за народ тога краја и народ уопште, што је Мика Рашковић, млад, у најбољој снази, тако уман, тако борбен, тако пожртвован и тако честит погинуо.

Дубоко смо ми његови другови уцвељени његовом смрћу. Али баш због тога борба се наставља.

Бог нека прости душу М Рашковића.

¹⁴⁶ „Наша борба”, бр. 29. 22. март 1942.

НЕДИЋ И НЕКО ДРУГИ ¹⁴⁷

26-IV-1942. г.

Оно неколико наших избеглица (у Лондону) скоро свакодневно бљуну једом на генерала Недића, па га назову издајником, прљајући његово јуначко име, док на супрот томе, преузносе пуковника Михаиловића, као витеза и хероја над херојима.

То ће тако ићи све до слома Енглеске, слома који би се могао избећи само кад би у дванаестом часу Енглеска прогледала својим рођеним очима и збацила јеврејске наочари кроз које већ одавно посматра свет.

Разумљив је тај став избегле господе: генерал Недић је жива оптужба њихова пред историјом и народом. Да је примљен његов меморандум од првог новембра 1940. године не би било 27. марта, па ни 6 ни 15. априла 1941. године. Да су они гледали као он, српским очима, и мислили као он, српском главом, не би се догодило ово што смо преживели. Била би наша држава цела, слободна и велика, - а народ не би доживео ова страдања и ове муке које је до сада доживео, ни оне које још стоје пред њим.

Разумљив је тај став и према пуковнику Михаиловићу. Наша избегличка господа у Лондону играју сад на његову карту, да би с једне стране себи као бедним избеглицама подигли вредност, а да би с друге, гурнули несретни наш род у нове узалудне патње, и опет отуда извлачили користи за свој избеглички положај.

Ни мало истинског родољубља ту нема. Ту пир пирује само чисто самољубље. Јер господа у Лондону знају какав је данас положај Енглеске у Средоземном мору, а слуте какав ће бити сутра. Они знају да развој прилика у Индијском Океану и Средоземном мору води неуздрживо спајању немачко-талијанских снага са јапанским. Они знају да то значи ликвидацију енглеског утицаја на Средоземном мору, а то ће рећи у Египту, Палестини, Сирији, Ираку. Они знају да ће сутра Источни фронт бити на граници Европе. Они знају да ће сутра на крајњем Истоку бити један нов фронт који ће пресећи многе наде. Све они то знају, па ипак играју на карту пуковника Михаиловића, иако знају да та игра може само њима лично нешто угледа и материјалног обезбеђења донети, а Србији и њеном роду само пустош и смрт.

При том се они непрестано позивају на „коначну победу” с једне, и на одређење цара честитог за царство небеско с друге стране, коме ако српски род остане веран, онда по мишљењу избеглица из Лондона, нема другог пута него да се одреде за Лондон.

Из тога њиховог позива излази да се генерал Недић одредио за царство земаљско, да је његов пут лак, удобан и угодан, да га на томе путу само част и сласт обасипа, и да га је управо баш то за овај пут и одредило.

Док је Срба дотле, одиста, косовско одређење никад неће и не може бити заборављено. Косово је средиште и смисао њихове историје и косовско мерило ће увек у њиховим очима морати бити пресудно по коме ће прави Срби мерити људе и прилике.

И генерал Недић пристаје да му се тим мерилом суди.

Узмимо дакле Кнеза Честитог - чијим се моштима већ толико дана Београд непрестано поклања - и питајмо се:

¹⁴⁷ „Наша борба”, бр. 34, 26. априла 1942. Објављено и у: „Народни пут”, стр. 72-78.

Да ли би он срљао у рат с народом и земљом својом да је рат могао избећи? Да је он био у приликама у којима су биле данашње лондонске избеглице, зар би он грешно и лудо бацио свој народ у пропаст, зар би он дао викати „боље рат него пакт?”

А кад је до рата дошло, зар би српска господа из Косовске трагедије напустила војску и народ свој првог дана рата, и оставила је без икакве везе са собом, јурећи безглаво и тражећи сигурно склониште за себе и своје?

И зар би Косовска српска господа пристала да побегну сами, њих нешто преко стотине, а војску и народ свој оставили да сnose сами тежину дела која су господа изабрали за њих?

Какве везе има између Честитогa Кнеза Косовског и његовог јунаштва и мучеништва, и јунаштва и мучеништва остале српске честите госпode, - и дивљега и себичног бекства данашњих лондонских избеглица што собом у изгнанство поведоше и од његовог народа одвојише малолетног Краља, (чијим су се именом непрестано и самовласно служили, а и данас то чине на тешку несрећу народну?). Веза нека ипак постоји, као између светлости и сенке, светости и злочина, лепоте и грдобе.

А сад та и таква господа бацају блато на јуначку личност генерала Недића, који је узео на своја плећа свету дужност да спасава биолошки Србе од уништења, да заведе мир и ред у Србији, да окупи разбијене Србе око заставе коју је он уздигао, да Србију поврати на стари „царски пут” са кога су је одрођена господа под утицајем ненародног гледања на свет и народ скренула на широки пут пропасти и срама.

Историја наша говори да нису били издајице кнегиња Милица и њен син Високи Стеван, иако су по смрти кнеза Лазара и Косовског пораза не само остали с народом, већ и пружену руку од стране Косовског победника примили, па му и вазали постали, и војску му чак давали у његовим азијским ратовима. Историја наша на против са сетом, и као кроз тешке уздахе, све то с признањем износи а нарочито ону личну жртву коју приноси светица и кнегиња и мајка тиме што најмлађу кћер своју, Оливеру, даје за жену некрсту-победнику и усмртитељу Косовског кнеза Лазара, Бајазиту. Нема драматичније историје него што је та покосовска. Не може је човек читати без дубоког бола. Зар Мехмед-паша Соколовић, уочи своје мученичке смрти три века после Косова, није као велики везир Отоманске империје, тражио од свог омиљеног ђака читача да му баш тај део чита, а он за то време тешке сузе лио? Није народ сузе лио над Вуком, који умре, прогнан, без земље (изгледа у Београду, осам година по Косовској трагедији) иако није мир с Бајазитом направио, иако Бајазит Вукову земљу предаде Милицу, те она, као „госпођа Евгенија”, са синовима „благоверним Стефаном и Влком” доби тада и Дечане, које посети и затече запуштене, што горко пребаци у повељи дотадашњем господару, Вуку. Али је за Милицу и Стефана Високог сачувао сву своју љубав која се огледа у познатом епитафу што неки поп Марко постави на камену урезаном, на месту „Глава”, где Стеван 19. јула 1427. године умре: „Благоверни господин деспот Стеван! Благ и добри и мили господин. О тешко ономе ко га на овом месту виде мртва”. Заиста никад ваљда епитаф није био непосреднији крик бола него што је овај који нам остави забележену огромну тугу народну за својим владарем - витезом.

А Вуку не помаже пред народним судом ни то што по Косову не направи мир са Бајазитом, - ни то што остаде и умре без земље, - ни то што би растављен од жене и деце који побегоше у Дубровник и ту нађоше уточишта, а не на двору Миличином и њених синова, - ни то што се те његове земље нађоше у Лазаревих наследника, и то по вољи самог Лазаревог усмртитеља. Све то не скиде ореол с Лазара, с Милице и Стефана, - и све то не скиде проклетство с Вука. А доцније кад мудри Ђурђе као наследник Стефанов ступи на престо деспотски, народ се клањаше

пред његовом трагичном фигуром с дубоким поштовањем, али као унуком Лазаревим и сестрићем Стефановим, трудећи се да се не сећа да је овај истовремено и праунук севастократора Младена, и унук исто тако славног господина Бранка Младеновића, а син моћног али за сва времена осуђеног Вука Бранковића, - па прекиде дотадању праксу за Ђурђа, и никад га не хте запамтити под именом Ђурђа Вуковића, (како се звао до ступања на престо) већ да би с њега скинуо везу с Вуком прозва га Ђурђем Бранковићем.

Ето тако, лондонска господо, изгледа суд историје и народа о царству небескоме, о онима који су пред њиним очима достојни да му се приближе.

О пуковнику Михаиловићу смо писали. Он није хтео да буде заробљеник, а није имао храбрости да постане ни отворено одметник. Он седи у планини, без велике опасности, пошто се месецима знало тачно где се налази, и чека „да се Немци повуку, да би преузео власт и направио ред”. Тиме је омогућио, као што смо доказали у своја ранија два чланка, да се комунисти под његовим окриљем домогну утицаја на народ и повуку читаву Западну Србију у анархију и несрећу. Пуковник Михаиловић је редак пример војника с претензијом за вођу, коме се све дешава супротно од оног што он жели.

Он није хтео да помаже комунисте, - али их је стварно помагао: да није било њега и његових људи никад не би комунисти добили онај јесенашњи замах.

Он није хтео да наређује мобилизацију и напада Немце, - али је све то ипак било: комунисти су претили да покупе сву популарност код народа, и он је потрчао за том лаком популарношћу, а не за интересима отаџбине и народа и наредио и једно и друго.

Он није хтео устанак, али је ипак то наредио, из разлога напред изнетих. Иако је морао знати лудило и скупоћу таквог сулудог поступка, он је у једном прогласу говорио народу: „Ви сте хтели устанак. Ја идем за вашом жељом”.

Он није хтео заједнички рад с комунистима, али кад се све десило што се десило, он је, краљевски генералштабни пуковник, направио два споразума с комунистима, остављајући им слободне руке у комунистичкој пропаганди против национализма за интернационализам, против вере за безбоштво, против Краља за Совјетску социјалистичку републику.

Он је правио овај споразум јер је хтео да добије половину моторних возила, оружја, муниције и новца опљачканог у Ужицу. То је био мотив његовог споразума. Као и све друго што је хтео или није хтео, тако и овде није постигао. Десило се сасвим обратно: комунисти су задржали све за себе.

Он није хтео доцније закључени споразум да раскине. То су учинили одреди из Пожеге, против његове воље, као и све друго што се код њега дешавало.

Он је покушао да обустави започету борбу између одреда његових и комуниста ужичких. Али ни једна страна није хтела да га слуша.

Пуковник Михаиловић је показао тиме да нема много јуначког у себи, осим жеље да за јунака важи. Јер прави херој руководи догађајима, а не да догађаји увек иду супротним смером којим би иначе он желео.

Што има људи који га за таквог сматрају, може бити објашњено или тиме што не знају праву истину о његовом раду или тиме што о јунаштву ништа не знају.

Избеглице у Лондону свакако долазе у ову другу категорију уколико, као што смо напред рекли, не чине то само у најсебичнијој намери, - што уосталом доказује да ни о чојству појма немају, а ово опет показује да с народом својим никакве везе немају и да није случајно што су тамо далеко у туђини, јер им је туђина ближа од родине.

17-V-1942. г.

Није то први њихов сусрет, али није ни обичан. Зато и пишемо о њему.

Али прво да ти их, пријатељу читаоче, представим. Јер и ти, ако их сретнеш, треба да их познаш. И то што боље. Чуј ме дакле.

„Родољуб” је увек био човек „савремених идеја”. Он је сматрао да су деветнаести и двадесети век „епоха светлости” у људској историји, јер је крајем осамнаестог века „грануло сунце” и кроз Француску револуцију „обасјало” цело, дотле у „таму незнања и ропства погружено, човечанство”. „Родољуб” је веровао у „прогрес човечанства” који се на непогрешан начин повећава са временом тако да доцније поколење мора бити „напредније” од претходног, - а „прогрес је управо смисао људске историје”. - Он је исповедао зато да закони и начела народног живота не само да нису непроменљиви већ се један народ мора „угледати на напредније народе”, па не само од њих научити како се праве путеви, железнице или канали, већ да мора копирати и њихове обичаје, навике, гледишта, језик, мисао, веру. „Родољуб” је био за „слободу, једнакост и братство”, верујући да се применом ових „узвишених начела” Француске револуције живот јединке чини сретним, а „избор срећа јединки чини срећу заједнице”. „Родољуб” је веровао да њихове „напредне идеје” воде „оплемењивању и пацифицирању” човечанства и „дефинитивном уклањању рата из цивилизованог друштва”. Отуда је био против „фашизма и хитлеризма”, а за „велике и моћне демократије”, иначе „наше верне савезнике”. На „Издајицу” је гледао попреко, мрко, шкрипећи зубима, као што приличи правом „родољубу”.

Не знам да ли си га који пут, пријатељу читаоче, срео и да ли ћеш га по овом доста мутном опису познати, али ако добро претресеш успомене на своје познанике све се бојим да ћеш помислити да сам овим описом циљао на многе од њих. Уопште наш „родољубиви народ” је киптео тада, у тим круговима, од „родољуба”. И једно је ипак, чудо, коме се довољно начудити никако не могу како је то испало, да поред толиког броја „родољуба” наша земља онако брзо пропадне прошле године? И што је главно, није био само велики број „родољуба” већ су били и одушевљени, изван себе, сви су били одушевљени што смо се „приволели царству небескоме”, што смо се „определили за наше велике и верне савезнике”, што смо „спасли своју част”, што ћемо „нападачу и освајачу показати” да јунаштво није у Европи изумрло”. И ето, и сад се чудимо, где и кад се то одушевљење и остало витешко расположење расплину!

Срећом „издајица” је било много мање у тим круговима у нашем народу него „родољуба”. Они су били увек и свуда у мањини. Јадна и бедна мањина! Отуда њихов глас, у познатој „родољубивој” вици није ни доспео до широких народних маса. Ове су остале поштеђене њиховог утицаја.

„Издајица” је био супротност сушта „родољубу”. „Издајица” је непрестано указивао на беду „савремених напредних идеја”, на фаталну улогу Француске револуције кроз коју је ослобођено јеврејство постало главним крманошем целокупног живота Европе, а преко ње и целог осталог света. Он је указивао на осиромашавање и оплићавање духовно живота Европе из кога сигурно мора доћи не „прогрес” већ слом политички и економски целе Европе, пошто је духовно основа политике и економије, а није економика основа политике и етике. Он је указивао на беду и крајњу небригу „великих демократија”, главних криваца те сиромаштине духовне и њених последица у Европи и свету. „Издајица” је говорио непрестано да долазе

¹⁴⁸ „Наша борба”, бр. 37, 17. мај 1942; Објављено и у: „Народни пут”, стр. 85-97.

Европи и осталом свету претешки дани, које је једним именом називао „велика ноћ” у којој ће сви народи који свој пут не нађу пре ње „бити трвени и сатрвени, млевени и самлевени”. „Издајица” је указивао на распадање породице и народа што изазивају „напредне савремене идеје”. Он је тврдио да сваки народ мора пронаћи свој пут, начела и законе свог живота и њих се држати неодступно, јер сваки народ који те основе напусти пада у пропаст а ако у беспућу остане, онда иде својој смрти и уништењу неминовно у сусрет. „Издајица” је тврдио да је сукоб светски коме се иде на сусрет сукоб који режира јеврејство у тајној жељи да пропадну ту сви европски народи и да кроз то Израил светом завлада, да он зато код „демократија” европских распирује мржњу на „фашизам” и да је зато баш дужност наша да се тог отрова мржње чувамо, да гледамо својим очима и мислимо својом главом, јер ћемо иначе упасти у рат без потребе своје, и ту изгубити своју слободу и јединство свог народа и доживети највеће несреће. На „родољуба” је гледао са страхом, неким чудним страхом, који је свакако долазио од „издајничке гриже савести”. (бар је тако мислио „родољуб”).

Ето, читаоче, ето „издајице”. И њега сам описао. И изнео све његове „грехове”. Може бити да си и њега срео. Рекох ти већ да је „срећом за наш народ” ових „издајица” у високим круговима било врло мало. Тамо је било много, врло много, „родољуба”. Али ето! и поред те „срећне околности” ми смо прошле године доживели државни и народни слом.

Ја мислим да је требало бити обратно. Кад смо имали тако велики број „родољуба” а тако мали број „издајица”, ми нисмо требали да доживимо ту несрећу државе и народа. Тако мислим, али ето догодило се друкчије. Сасвим супротно. Не умем то ни теби да објасним. Молим те зато читаоче, да ти промислиш и да ми ти објасниш: како и одакле да нам пропаст дође кад смо имали тако много „родољуба” - а тако мало „издајица”.

Али да оставимо та нагађања, и да пређемо на главну ствар. Састали се дакле „родољуб” и „издајица”. Може бити да до састанка не би ни дошло да „издајица” није пришао „родољубу”. И разговор је почео.

- Ето шта дочекасмо! - поче „родољуб”.
- Не дај, Боже, горе! - одговори „издајица”.
- А зар може и то бити? - упита први.
- А зар не може? Погледајте на ону браћу која нису с нама. Зар нисте чули за њихова страдања, која се описати не могу? А они су и пред Богом и пред људима далеко мање криви од нас! - одговори други.
- Па шта смо ми скривили, по Богу брате? Немојте тако говорити. У чему је наша кривица?
- У чему је наша кривица? Питате! - прихвати „издајица” и погледа продорно у очи „родољуба”. - Мене одиста чуди ваше питање. Ја истински осећам кривицу. И моју личну и нашу заједничку. Осећам је живо. Чудим се онима како живе а то не осећају?
- Па баш добро, - продужи „родољуб”, - што о томе почесте. Шта су крива та наша браћа и сестре и деца што страдају тако како рекосте?
- Можда они сами и нису толико. Али страдају због кривице оних што их зову браћом и сестрама, а сами не страдају. Сигурно због кривице моје и ваше. Ми скривисмо а они плаћају. „Поред сувог и сирово гори!”
- Па у чему је моја кривица?
- Ваша? У томе што нисте ништа видели. Што сте били слепи. Што нисте разликовали истину од неистине, па сте лаж као истину износили и друге место исти-

ном лажи учили! - рече „издајница”. - Ама како Ви то говорите? - рече љутито „родољуб”. - Нисам ја никад био за лаж.

- Нисте можда свесно. Али несвесно, не знајући ви сте туђу лаж за истину прима-ли, износили и друге томе учили. Тако смо ми као народ завођени са свог старог, царског пута и доведени доведе.

- Као напредан човек, - прихвати „родољуб” - ја сам од најсавременијих људи и књига црпео своја знања и убеђења и то пружао своме народу желећи да му из мрака незнања помогнем изићи.

- А по чему сте ви ценили шта је „напредно”, шта „знање”, а шта „мрак незнања”?

- Како по чему? Чудно питање! Па сигурно је да сам учећи се код великих народа на Западу био у могућности да...

- И ти „велики народи на Западу”, у време кад сте ви ишли њима на науке, већ су нагињали своме заходу, они су се већ стидели своје старе славе и своје праве величине, као и ми своје пред нашу пропаст. У то време кад Французи већ нису во-лели Француску већ се распадали и пропадали, ви сте ишли код њих на науке, и с њима заједно се напајали са затрованих и запрљаних извора јеврејским сплачина-ма. И то сте понели у своју земљу, међу свој народ да и његове вечне изворе зага-дите.

- Па ипак је та Француска показала чуда храбрости и пожртвовања 1914-1918. год.

- Показала! Али и Немачка је то показала у исто време па јој се нисте дивили! Ни-је дакле ни у вашим очима храброст и пожртвовање једино мерило већ су и друге неке ствари потребне. Још није у то време јеврејски отров био потпуно овладао француским организмом. Још није Француска једног Блума, Моша и Зеја имала на својим врховима. Али ако тада још није отров потпуно био показао своју снагу, он је већ увелико дејствовао и ви сте се ту тог отрова напили и пренели га у своју земљу. За вас је историја Француске почињала од 1789. г. а то ће рећи од почетка њеног дефинитивног опадања.

- Па зар ратове Револуције и Наполеона сматрате за опадање Француске - упита победоносно „родољуб”.

- Има отрова који у почетку делују раздражујући на организам. Организам се пу-ни као неком снагом. Изгледа као да је тада јачи од целог света. Али пошто тај пр-ви стадијум прође (као код пијанства) наступа депресија, замор тешки и тада се види да она прва показана снага није то у ствари.

- Па ко је био здрав и паметан кад смо тако сви ми остали били затровани? - упита „родољуб”.

Здравији је и паметнији био онај ко је мање с отровних извора пио. А најздравији онај ко уопште није пио с њих већ само са својих старих незатрованих народних врела. Ја сам налазио људе неписмене али тако мудре да би се и сад с њима могло поново обновити чудо Карађорђа и Милоша. Налазио сам једва писмене људе из народа који су ме задивљавали својим разговорима и који би многе професоре Универзитета по мудрости оставили далеко за собом. Али све те мудрости неза-троване покрила је, опростите али морам рећи, лудост наше неинтелигентне „ин-телигенције”.

Ко наш народ одвоји од Бога и Христа?

Ко нашем народу показа у серијама примере нејунаштва и нечовештва, а одвоји га од његовог веровања да ко није човек и јунак није ни Србин?

Ко наш народ гурну у материјалистичко схватање живота? Ко га упуту да је ва-жнија економика од етике, трбух од образа и „посао” од душе?

Ко разори нашу народну органску целину, господине? Ко учини да индивидуали-зам постане мерило нашег народног живота?

Ко гурну наш народ с његовог народног и националног пута цароставног? Ко му уби домаћински принцип његов од кога се није никад растајао и без кога није могао схватити ни васељену, ни државу, ни дом?

Ко га поче тровати интернационализмом и класном борбом?

Ко наш народ угура да легне, из пријатељства, у болесничку постељу „наших великих савезника”. Ја знам, господине, да се из пријатељства обилазе оболели пријатељи, али се у њихову постељу здрав не леже. Ко наш народ хоће у гроб с тим истим нашим савезницима да пошаље? Ја знам, господине! да из љубави умрлога рођаци и пријатељи испраћају али сами у његов гроб не лежу?

Ко нас, силом, без потребе, без икаквог нашег интереса, и против сваког нашег интереса, 27. марта нагна да објављујемо рат Немачкој и Италији?

Ко после слома нашег хтеде да поспе главу своју пепелом, - ко се бар после слома покаја, кад је видео шта донесоше држави и народу нашем наши тешки грехови?

Кога пустисте, господине, да друкчије него што сте ви „мислили” говори и ради? Оне који видеше на време и на време говорише и опомињаше и преклињаше њих назвасте „издајцима”. Они „издајце” зато што су истину видели, а ви „родољуби” што иако слепи хтедoste да водите народ. И водисте га и одведoste, па зато у пропаст и дођосмо.

Ко све то, него та наша неинтелигентна „интелигенција”.

- Ама, молим вас, па ја сам се увек слагао са вашом унутрашњом политиком. И ја сам хтео поштену и паметну управу, - упаде „родољуб”.

- Да! Ви сте хтели „поштену и паметну” управу, али добро забележену и запажену и потпомогнуту од масонских ложа, а таква је самим тим морала пити воду са отровних извора, иначе би ложе биле против ње. А чим би пила ту воду онда ни памет ни поштење не би помогли и државна и народна кола би дошла овде где су сад. Уосталом, и ви лично то овим својим признањем потврђујете и нехотице, јер ви признајете да сте били само за моју унутрашњу политику, а то значи да сте били против оне спољне политике коју сам ја заступао, а која је једино могла спасти нашу државу и наш народ од ове пропасти и овог срама. Били сте против ње, јер су против ње били сви масони, цела масонерија, сви Јевреји, сви комунисти, сви који сте пили воду са отровних извора „великих демократија”.

А ко 22. јуна отпоче трубити глас по Мачви и Подрињу, Колубари, Посавини и Подгорини, око Маљена, Рудника и Суворора, дуж Западне Мораве и Моравице како је сад куцнуо час нашег ослобођења? Не сигурно ми „издајце”, већ разни „родољуби” који су свом душом желели и хтели да уђемо у рат с Немачком!

Ко је био подлога и подршка целокупног комунистичког устанка? Ко је својим држањем помогао да до њега дође? Ко је тај устанак прижељкивао и помагао? Ко је с комунистима правио споразуме и савезе о заједничкој „ослободилачкој акцији”?

Ко је крив за Крупањ и Лозницу, ко за Мачву и Шабац, ко за Краљево, ко за Крагујевац? Нису сигурно Немци што су унапред по ратном праву објавили и објаснили колико ће српских глава скинути онај ко скине једну немачку!

Ко се није хтео борити против комуниста? Ко је називао „издајницима” оне који су похитали да се против „партизана” боре? Ко је прилазио тој борби тек потом кад је видео да ће комунисти ипак бити смеђени?

Ко и данас проноси лажне вести којима се иде на то да се опет гурнемо у нове несреће? Ко ружи и грди људе што упућују и саветују свет наш да прогледа својим српским очима и не верује више лажима оних који су га у пропаст и ропство увукли? Ко прети подмукло како ће сваки који поштено служи своме народу данас „висити” једног дана?

Ко други, господине, него наша „родољубива интелигенција”.

- А! Па немојте молим вас тако! Ви сумњате чак и у наше родољубље.

- Не господине. Ја сам увек стајао на гледишту да је родољубље сасвим нормално осећање љубави јединке за своју врсту, за свој род. Отуда бих родољубље могао порицати само наказама. Ја вама родољубље, дакле, никад нисам порицао. Али нисам мислио ни да је то нека ваша нарочита особина. Ви сте пак, напротив, мени то порицали називајући ме „издајцом”.

- Та немојте, молим...

- Не господине, не браните се. Утолико пре што као што видите, ја говорим без срџбе. Али потребно је да се каже истина и ја вам је говорим.

Нисам никад, дакле, сумњао у ваше родољубље, а што говорим о „родољубивој интелигенцији” то је зато што није интелигентна, па је свој народ водила као слепац слепца, те су обоје пали у јаму, и што му ни сад не да да из јаме изађе, већ га лажним вестима гура из пропасти у пропаст, - а ипак нама осталима родољубље пориче.

- Али, молим вас, немојте тако. Сад није време да о томе расправљамо... - упале „родољуб”.

А јесте време да се клеветамо! А јесте време да претимо!

- Па ко то чини? - упита „родољуб”.

- Они исти који су све оно чинили што сам напред изнео. Па и ви међу њима.

- Ја? - упита „Родољуб”.

- Да! Ви. Зар не рекосте: „Сад није време да о томе расправљамо”. Размислите шта то значи, па ћете видети.

- То значи да нисмо слободни. ..

- Ко нам смета да расправљамо? - упита „издајца”.

- Ех! Ко? Па окупатор.

- Па њега нема овде кад ми говоримо.

- Може бити да вама не смета ... - додаде иронично „родољуб”.

- Е ту вас чекам. То сам и хтео да кажете. Јер се то и налази у оном вашем: „Сад није време да расправљамо”.

Ви хоћете да кажете: „Вама „издајцама” је лако. Ви сте слободни. А ми „родољуби”, ми нисмо”. То ми личи на претњу коју ми је упутио неко. „Чекајте само док дођу „наши”. Омастићете ви конопац”. Одговорио сам му: „У томе јесте разлика између нас. Ми „издајце” спасавамо главе српског народа, па међу тим главама и главе многих „родољуба”, који сnose најглавнију кривицу за пропаст државе наше и губитак слободе нашег народа. А ти исти којима се тако главе спасавају клеветају нас за „издајство” и прете нам вешалима”. - То и вама сад кажем. Ви хоћете да кажете: „Сад нисмо једнаки, и зато није време да расправљамо”. А ја вам кажем: никад нећемо бити једнаки.

Јер, ето, ви сте слободни и живи, - а ако би се десило оно што ви замишљате, ја нећу бити ни једно ни друго.

Па нисмо једнаки: јер сте ви са својим друштвом, све из „родољубља”, гурнули своју државу у рат, а свој народ у ропство и несрећу. А ми смо очајно запомагали и преклињали, ми „издајце”, да то не чините ни 22. јуна, ни данас, ни сутра.

Па нисмо једнаки: јер се ви за све то, у свом „родољубљу”, никако не осећате кривим. Савест вас не гризе за стотине хиљада српских живота, врло често живота жена и деце, - за губитак државе, слободе и јединства народног, - за десетине хиљада порушених домова и опустошених газдинстава, - за сузе и болове какве никад народ наш није трпео. Ви и не видите ту своју кривицу. Ви који сте, без потребе, из „родољубља” гурнули своју државу и свој народ у рат и пропаст. - А ми „издајце” ми се осећамо кривим, иако нисмо хтели рат, иако смо били против рата.

- А зашто сте онда ви криви? - упита „родољуб”.

- То ви нећете моћи разумети. Покушаћу да вам објасним овом причом:

Била два брата рођена у неком великом граду.

Становали на четвртом спрату једне палате. Разболи се један од тифуса тешко прошлог лета и падне у постељу. Болесник лежи у бунилу, а прозор отворен. Једног сунчаног дана он осети мирис топлог лета и чује шум људског кретања. И прохте му се да се шета. Скочи из постеље кад му брат није био у соби и приђе отвореном прозору. Загорачи преко прозора. Иде човек у шетњу. У тај мах наиђе брат његов викне и прискочи. Обухвати свог брата да га свуче. Али овај неком лудачком снагом изуједа, изгреба свог брата, отргне се од њега, и скочи у пропаст.

- Ех... И досад сте причали свашта. А сада заиста претерасте! Дакле ми остали смо као тај оболели лудак!

- А мислите да између оног што сте урадили 27. марта и чина оног несретног лудака има велике разлике? Има додуше, ипак неке разлике: Он је бацио самога себе у провалију, ви сте пак бацили друге, а вама засад није штета велика. По луцидности међутим, нема разлике. Луцидности сте имали таман толико колико и он.

Него да завршим причу: Сад онај преостали брат тугује за својим несретним братом и непрестано сваког дана, чим му онај злосретни дан падне на ум, испитује сваки свој покрет и процењује да ли је како год могао несрећу спречити. И кад дође до закључка да није заиста могао, онда у томе опет себе криви: Зашто да није могао спречити!

Али то већ ви, господине, као „савремени човек” нећете моћи разумети. Ви који не осећате своју кривицу што сте активно (разуме се у свом „родољубљу”) проузроковали (са својим „родољубивим” друштвом) несрећу свог народа, - ви не можете разумети како ми остали који смо били против тог и таквог вашег рада, можемо себе кривити што вас у томе нисмо могли спречити.

Главна је да ви остајете „родољуб” - а ја „издајница”.

Али надам се, не за дуго!”

Разговор се на овом сврши. А ми га прибележисмо да се не заборави.

СИЛА ЗЛА¹⁴⁹

Ваљда је и најповршнији човек, при сагледању садашњих прилика у свету, морао да стекне утисак као да је нека бескрајно већа сила него што је човек, шчепала у своје руке судбину света и са сладострашћем сеје пустош и тамо где природни развој рата то не би тражио.

Као да је сама Сила Зла, ослобођена од неких окова и обавеза, пуштена да ради шта хоће, узела да оствари давно замишљени програм рушења свега што јој под руку дође, а што је човек упорно, с муком и љубављу, вековима градио.

А дело човеково изгледа као онај чаробњаков шегрт што ослобођено зло не уме или не може да врати натраг у своје скровиште.

Хоће ли човек да дигне руке зато од свог дела па да зло пустош носи и тамо где је не мора бити, - или ће му се и сам придружити и постати медијум зла ради сладострасног рушења дела свог и својих предака, - или ће му се напротив супротставити и не дати да пустош сеје? То је питање.

Пред ово питање данас су сви народи и сви људи постављени. Нико га обићи не може, нико се оглушити о њега не може. Сви морају одговорити на један од три изнета начина: или ће се придружити Сили Зла и постати медијум Зла, - или ће

¹⁴⁹ „Наша борба”, бр. 38, 24. мај 1942.; Објављено и у: „Народни пут”, стр. 99-104.

остати скрштених руку, не спречавајући Силу Зла да дело опустошења врши, - или ће се Сили Зла супротставити и борити против ње спречавајући њено дело опустошења.

Људи површни, (који живе „кожом”, а не душом), покушаће да нам спрече ово излагање навлачењем у расправу о томе да ли постоји заиста Сила Зла, а онда исмевањем ако се већ у то упустимо. Али немамо потребе да на тај пут идемо. Довољно је за њих да утврдимо како заиста „нешто” има сталну тенденцију да пустош повећава и против памети и интереса и воље људи. Чим кажемо „нешто”, а не кажемо „Сила Зла” наши „реални људи” ће се умирити. А за наше излагање је и то довољно. Толико можемо попустити, а да саму ствар не оштетимо. Јер то „нешто” дела као нешто сасвим свесно свога циља и својих средстава, као „нешто” што хоће тај циљ путем тих средстава, као „нешто” што је способно, да страшно жели тај циљ и страшно иде за њим.

Светим Оцима је било дато да ту Силу Зла сагледају и анализирају. Они су у њој угледали: Древну Злобу. Оца Лажи и Мрзост Опустошења. Прво као корен, друго као средство, треће као циљ, а све заједно као јединствену Силу Зла.

Толико само да поменемо за сад. А даље ће се видети колико је та анализа тачна и по ономе што ми преживљујемо.

Ми смо се сломили прошле године.

Али ми се нисмо морали сломити, Било је путева милости и истине и градилаштва. Одгурнути су. Сила Зла је хтела, да се једна држава још поруши да се њеном територијом оспу рушевине за рушевинама, - да се народом њеним разбукти рушилачки бес и да он сам стане својим рукама раскидати своју утробу.

Како је дошло до тога? Сетите се само: прво је злоба прорадила. Засиктала је змијски као све што је од Древне Злобе рођено. Пружена нам је рука мира и пријатељства. Да није било злобе ко би је одгурнуо? Ми смо је одгурнули. Злоба је то хтела. Пљунули смо јед злобе на пружену руку.

О ниси то учинио ти, мој незлобиви, неписмени или неучени, у страху Господњем живећи, прости, брате мој и сестро моја. То су учинили они други, и за тебе, и за мене, и за вас, и за све нас заједно.

Они су то учинили јер нису милости имали. Суве душе као жедна земља у сушно лето, кад ни капи милости Божје не роси, они су дисали само злобом. Пружена рука је злобу само повећала и довела је до беса.

Али да ли је само злоба била? Та ње је било код малог броја. Како би та злоба могла, да успе да покрене читав народ - или ако не да покрене, а оно да га укочи да се не брани од лудила самоуништења? Иако је злоба сиктала и хтела, она је сама слаба била. Прискочила јој је у помоћ сама Лаж. Пробеседила је медено, увијено, али увек у једном циљу. Лаж до 27. марта, Лаж 27. марта, Лаж после 27. марта.

”Немачка хоће да нас прогута! Немачка хоће без борбе на превару да нас освоји! Немачка хоће да нас разоружа да би нас лакше освојила! Немачка тражи пролаз за своју војску до Солуна, а кад освоји Солун, онда смо готови. Совјети и Турска ће међутим објавити рат Немачкој само ако буде смела да нас нападне. Енглеска искрцава многобројну војску у Грчкој, а Америка нам шаље огромну авијацију. А наш народ, као један човек, чека да покаже чуда од јунаштва”.

Ниси лагао то ти, мој незлобиви, неписмени или неучени, у страху Господњем живећи, прости брате мој и сестро моја. То су чинили други: и за тебе, и за вас, и за мене, и за све нас заједно.

Знали су они да то што говоре није истина. Дакле знали су и лагали, - као сваки кога потчини Древна Злоба, Отац Лажи - Сила Зла.

И тако је дошло до рушевина наших. До почетка рушевина наших. Сила Зла је на жалост ликовала - јер је бес рушења, Мрзост Опустошења победила.

Задрхтао си ти, мој незлобиви, неписмени или неучени, у страху Господњем живећи, прости, брате мој, и сестро моја. И завапио до Бога гледајући у рушевинама оно што су преци твоји и ти градили. Та ти си се и родио за грађење, а не за рушење. Цела твоја историја од твог рођења у Христу сведок је за то.

Рекао нам је једном Неко¹⁵⁰ ову чудну реч: „Верујем да су Кинези подигли зид кинески да се заштите од најезде Срба. Верујем да су они Скити што их као страву износе за питоме колоније грчке, Херодот и Тукидит, били у ствари Срби. Верујем да је Омар запалио библиотеку александријску јер мора да је у својој војсци имао Срба. И уопште држим да где год је било рушења и паљења да су то морали бити Срби. Све тако док нису своју дивљу подлогу окалемили Христовом племенитом гранчицом. А од тог времена гране његовог дрвета рађају само слатким, крупним и благородним воћем. Ту и тамо избије, додуше, опет по нека грана из оне дивље подлоге па рађа ситним, опорим и горким плодом. Али за мало, јер се таква грана очени, и опет остаје оно крупно и благо са благородне гране Христове.”

И ми то примисмо и уверисмо се да је заиста тако. Не, разуме се, баш кинески зид, александријска библиотека и Скити - већ оно о племенитој калем гранчици којом света браћа Кирило и Методије (да их бар на празник њихов поменемо и поклонимо им се) са светим „седмочисленицима” окрунише нашу дивљу подлогу, а наш Свети Сава очени дивље изданке које подлога гурну дивље из себе као да угуши једва примљену калем-гранчицу, те је тако ослободи од помаме дивље и даде јој (вечити и дивни наш градинар) слободу да расте, цвета и плод доноси.

Завапио је народ и изгледало је као да му је вапај услишен. После првог стравичног изненађења, настало је освешћење. И вечити градилац наш отпочео је поново свој рад.

Али и Сила Зла није стала. Како? Зар само тако мало рушевина? Само тако мало суза? Само тако мало крви? Само тако мало и тако кратко? Па то се не исплати заиста толики труд и муке од 27. марта.

И опет Злоба засикта. Али јој много не помаже. Јер у додиру са војском што му поруши државу, народ не осети мржњу. Од ње сазна најбоље да нису хтели да нас нападају, да су се изненадили обрту ствари, да се чуде нашој лудости. То сазнаде народ од простих немачких војника. Зато Злоба и кад засикта поново, слабог одзива нађе.

Али ту је зато Лаж. Злоби је доста да Лаж покрене, а ова ће већ успети.

Неко ће нам на ово рећи: та пустоши већ тада није било мало. Зар око нас браћа наша нису, довољно крвљу својом, и сузама, и сиротињом својом, пустошењем и рушењем земље њихове и наше, платили тај данак, зајазили ту злобу, којој је Мрзост Опустошења крајњи циљ.

Како питате то? одговарамо. Зар сва пустошења, све крви и сузе које човек претрпе и проли од века началног до данас не зајазисе Древну Злобу, (провалију без

¹⁵⁰ Мисао Владике Николаја.

краја и дна, коју гордост бесконачна насупрот љубави бесконачној провали у тами преначалној) па да је сад ово што наш народ прелести око нас, зајази?

Зато се опет Отац Лажи баци на посао те додирну својим штапићем чаробним очи наше и ми заслеписмо за истину. Постаде нам он сам вођа и руковођа и тако нас поведе новим рушевинама, новим сузама, новој крви - новом опустошењу душе и тела и земље народа нашег.

Закикоташе се тада Подземља неуздржано. Јер је сетва лажи била обилна и преобилна. Сејаше сама Древна Злоба семе Лажи. Пустош ће се звати жетва Пакла.

Узаман се борисмо против Лажи. Лаж беше моћна. Једне превари, друге укочи, тек Мрзост Опустошења дође до жетве обилне и преобилне.

Зашто да сад износимо све оно што смо доживели сви заједно? Та тешко је већ и перу да понавља, а камо ли души да преживљава све што је преживела, и то истински, доживљавајући као да је све попаљено њено, све порушено њено рођено, све побијено њено најрођеније, свака суза као с њене зенице да је канула!

Ето нећемо даље. Стаћемо ту. Јер то је за нама. То је прошло.

Али зар не чујете опет сиктање Злобе? Оне исте Древне Злобе без које се још Сила Зла није могла показати.

Зар не чујете глас Лажи? Зар не чујете поново исту Лаж „само мало друкчије”?

И зар не знате већ из оног што доживесмо за ову годину дана, да где Злоба почне сиктати и Лаж шаптати ту се Опустошење похлепно и сласно спушта на грешну нашу земљу и род грешни наш? Или зар сте толико обузети помамом Зла да у томе чак сладострасног неког уживања налазите? Станимо! Отрезнимо се за име Божје!

Сатанска је и богоотпадничка то троичност: једнобитна и нераздељива Сила Зла: Древна Злоба, Отац Лажи и Мрзост Опустошења. Није потребно високумудрије да је покаже: станује она ту поред нас од века началног. Само снажни Богом, појединци и народи, одупиру јој се. Нема она власти над њима. Злоба слике али их својим отровом не може затровати, - Лаж се пред њиховим очима топи као снег од сунца и ништа од ње не остаје, - Опустошење узалуд прижељкује да их посети: затворени су јој сви прилази.

Код нас, на тешку жалост, није тако било. Већ друкчије. Онако као што горе изложисмо.

И још има људи који то што доживесмо, приказују као наше „опредељење за царство небеско!”

Царство небеско под руководством и надахнућем Силе Зла! Чудног ли слепила! Или богохулства! (што је опет исто).

Јер заиста у ову нашу несрећу само нас је Сила Зла увела и кроз њу водила.

То нам показује ова последња година дана наше историје.

ПРИЧА О ЈЕДНОМ ЧУВАРУ ПРУГЕ¹⁵¹

Ми смо годинама били као чувар пруге што покушава јурећем возу да знацима из свог фењера каже извесне важне истине. Давали смо знаке машиновођи и ложачу, - давали их возовођи и спроводницима воза, давали путницима. И то не - много компликоване ствари, - сасвим просте истине: да је огромна опасност пред возом, - да треба ход воза сасвим зауставити, да су наши колосеци подлокани, а мост набујалом водом скоро однет, - док на другој страни реке ни пруге ни насипа већ нема. Машиновођа је на све то ударио чувара по фењеру жарачем, те га је овај из руку испустио. Возовођа се нагао из јурећег воза да чувару љубазно довикне да га треба затворити у лудницу. Неки путници су га плували, а неки уздигнутим пеницама претили.

Воз је победоносно прогурао поред сиротог чувара пруге - и његовог разбијеног фењера. А одмах затим десило се оно што је чувар хтео спречити: воз је налетео на ровиту пругу, предњи вагони с локомотивом су успели да наиђу чак и на мост, задњи су испали и одвојили се од воза с ове стране и претурили, - предњима се то десило на самом мосту, па неки пали у реку набујалу, а неки се задржали на стубу као чудом неким, - локомотива са два три вагона прелетела с оне стране и упала у дубоки муљ. Несрећа огромна и невиђена. Запомагање језиво. Жртве небројене. Тако бива увек кад се сигнали не дају: воз јури, пруга слободна, а чувар пруге заспао. Његов фењер чкиљи поред његовог кревета. А несрећа зија пред јурећим возом.

Али тако бива и кад се сигнали дају, а нико неће да их види.

О! Није трагедија у овом другом случају у осрамоћеном чувару пруге и његовом разбијеном фењеру. Трагедија је у растављеном возу, преврнутим и поломљеним вагонима, у путницима измрцвареним, подављеним и осакаћеним. Чувар пруге и његов разбијени фењер долазе у ту трагедију само као објашњење зашто се несрећа догодила, а сами нису несрећа.

Од марта 1939. наше сигнализације је прешло у наш Билтен. Један по један од наших ранијих листова беху забрањени. Онда смо се свом снагом бацили на Билтен. Сваких десет дана отприлике излазио је по један број. Тако годину и по дана. Зато време написали смо много страна да изложимо, објаснимо и докажемо само неколико истина.

Неколико пута манути фењером било је довољно за то. Али јурећи воз није заустављао ход. Сигнали чуваревог фењера морали су зато бити продужавани и умножавани непрестано.

Зато неколико редака није било довољно. Зато је написано за осамдесет недеља преко хиљаду три стотине штампаних страна. Само да неколико крупних истина сазнаду машиновођа и ложац, возовођа, спроводници и путници јурећег воза кроз ноћ која је земљу обухватила, воза који се звао Југославија.

Молимо да нам читаоци не пребаце уображеност. Да не кажу: „Шта? Ви да спречите такву несрећу? Са Вашим Билтеном!” - Молимо их да се сете нашег горњег примера. Зар сасвим скромни, непознати, сиромашни усамљени чувар пруге, поред кога сваки дан стотине милиона богатства земног пролете и хиљаде путника, често светски чувених или изванредно богатих и славних, не може са својим замашћеним чкиљавим фењером да спасе од огромне несреће по дану и ноћи јуреће

¹⁵¹ Димитрије Љотић: „Прича о једном чувару пруге, Београд, „Народни пут”, 1942. стр. 105-108. Објављено и у: „Наша борба”, бр. 39, 1942.

возове? А ми смо ту себе свели само на његову улогу. Ни мало важну. Важнији су свакако сви они што гурају возовима, што сваки дан пролазе поред чувара пруге. Он је ради њих а не они ради њега. Не пребацујте нам дакле ни уображеност ни нескромност.

- „Ех!“ - Добацује нам наш проницљиви читалац, „не правите се тако наивни кад нисте. Није ваша нескромност у поређењу са обичним чуварем пруге, већ са чуварем пруге који није спавао, који је видео опасност, који је истрчао у воз, који је очајно давао знакове да се воз заустави, чији знакови нису били примљени, кога је чак машиновођа ударио жарачем по руци те му фењер из руку избио. И тако даље, и тако даље”.

- Имате право! Одговарамо ми сасвим понизно нашем читаоцу. Признајемо грехе своје нескромности. Молимо да нам то опростите. Искрено молимо. И верујте да и нама није угодно о томе говорити, утолико пре што се већ несрећа догодила. Наша улога је неуспела. Несрећу нисмо спречили. Сад ћемо бити само сведоци пред истражном комисијом која мора доћи, сигурно мора доћи.

Али знате ли, читаоче - пријатељу, зашто о томе говоримо: Зато што се све несреће још нису догодиле. Још има живих путника у раскомаданом возу. Још има вагона који висе на порушеним стубовима. Због тога говоримо. Да је све готово, верујте, не бисмо ни писали, ни говорили. Немамо жеље, ни времена, да пишемо ни мемоаре ни историју, али хоћемо, морамо и немамо куд већ у историји да учествујемо, јер смо ту у животу, у пуном животу. Због још недогођених несрећа, због још непогибних путника пишемо, да их опоменемо на чувара пруге и његов бедни и презрени фењер који нису хтели видети ни послушати. Да би бар сад послушали. Сад кад се толико већ зла догодило. Да поверују бар сад кад онда нису. Да се држе мирно у оним вагонима што висе над водом или су се изврнули по напипу, јер најмањи неразуман покрет може их стрмекнути у набујалу реку. Да добро пазе на сваки корак свој бар сад, кад су онда с хуком и сладострасним задовољством и машина и вагони, и возовођа и машиновођа, и ложац и спроводници и многи путници, јурећи возом, гурали кроз тамну ноћ тамо где се сад налазе.

А то пишемо, јер и сад видимо неке песнице подигнуте у преврнутим или над водом висећим вагонима, или у онима што су у муљу заглавили, - и сад као да чујемо многу псовку упућену нама коју је већ у ранијем пролетању јурећег воза поред чувара пруге овај успео ухватити.

Није нам до тих песница, верујте! Та већ смо рекли напред да у томе није несрећа. О како је то све мало и незнатно према огромној и неизрецивој несрећи што је задесила цели воз и његове путнике.

Него због тога што се бојимо да је то знак да се несретни путници још нису снашли, још не виде положај свој, још не виде истину.

Како би иначе, да је виде, могли продужавати да дижу песницу, шкргућу зубима и довикују псовке бедном чувару пруге који је баш хтео несрећу ту страшну да спречи дајући оне очајне сигнале својим фењером.

Ето зато смо само, верујте, молимо вас, испричали ову причу.

ГОВОР ДИМИТРИЈА ЉОТИЋА ОМЛАДИНЦИМА ¹⁵²

Смедерево, 26. априла

¹⁵² „Обнова”, бр. 248, 27. април 1942, стр. 11.

Родитељи смедеревских ђака и студената били су у недељу присутни заклетви коју су њихови синови положили за обнови земље и духовни препород свога народа.

Још рано изјутра три чете од преко 150 младих људи промарширале су кроз град и у савршеном реду дошле на службу Божју у Саборну цркву. Већ само узорно марширање показало је да обвезници нису узалуд провели првих неколико дана у касарнама на Царини. После службе Божје обављена је свечано заклетва у великој сали Гранд-хотела. Сва места, до последњег, била су испуњена. Поред родитеља и родбине обвезника запажен је нарочито велик број ваншколске омладине, која још није могла да буде позвана, а која се веома интересује за рад и живот својих другова у радној служби. По доласку изванредног комесара Димитрија Љотића, коме је дежурни официр поднео рапорт, отпочео је црквени обред. Чиноејствовао је протојереј Милан Благојевић.

Пре заклетве прота Благојевић упутио је обвезницима неколико очинских савета. Указујући на несрећу коју је српски народ доживео, прота Благојевић је, између осталог, казао:

- Баш зато што смо се разишли од Божје воље, која је наше претке руководила у сваком њиховом делу, ми смо доживели несрећу у којој се данас налазимо. А ви сте они који сте позвани да се повратите на пут предака, да својим делима испуњујете Божју вољу.

Потом је командант националне службе замолио изванредног комесара за обнову Смедерева да са своје стране упути неколико речи обвезницима. У овом скоро једночасовном говору Љотић је упоредио данашњи дан са истим даном прошле године, када је Врховна команда југословенске војске објавила капитулацију. Развијајући своју мисао да је 18. априла 1941. године значио свршетак једног периода нимало славног ни часног по наш народ, док тај исти дан годину дана после значи враћање старом српском народном духу, чему је доказ баш ова заклетва. Љотић је рекао:

- Наше народно и државно животно стабло било је пре годину дана потпуно посечено. И ми смо се у бризи питали, да ли је народни корен остао нетакнут. И дошло је искушење једно за другим: слом и потом комунистичка побуна. Свако за себе било би тешко, а оба заједно су још тежа. Међутим, народни корен ипак није био уништен. Јавила се омладина баш из наших редова, која је схвативши озбиљност тренутка и замашност задатка одлучила да по цену сопствених живота осигура свом народу бољу будућност. Ви сте данас ту да наставите њихово дело: што они постигоше пушком на рамену, употпуните ви ашовом у руци.

Речи изванредног комесара за обнову Смедерева, Љотића, праћене су живом пажњом како од стране обвезника тако и од присутног грађанства. На крају је говорник испоручио поздраве председника српске владе генерала Милана В. Недића и министра просвете Велибора Јонића, који жали што и поред своје најбоље воље није могао лично да присуствује свечаности.

Најзад се командант обавезне националне службе у Смедереву обратио грађанству захваљујући му на бројној посети, као и комесару коме је заблагодарио на свима његовим напорима око обезбеђења рада националних служби. Читањем поздравних телеграма упућених председнику српске владе генералу Милану В. Недићу и министру просвете Велибору Јонићу свечаност је завршена.

Грађанство се разишло под утиском озбиљних речи изванредног комесара Љотића. А кад су на свршетку обвезници промарширали поново кроз град с песмом, сваком је било јасно да су ови млади људи весници нових, лепших и срећнијих дана.

ПОТПИС

СВЕЧАНИ ПОМЕН ЖРТВАМА ПРОШЛОГОДИШЊЕ КАТАСТРОФЕ У СМЕДЕРЕВУ ¹⁵³

На јучерашњи дан, пре годину дана, тежак, изненадни удес узбудио је цео српски народ. Страховита експлозија муниционог складишта у тврђави Ђурђа Смедерева проузроковала је велику штету, уништила неколико стотина људских живота и од једног напредног града направила страшну гомилу рушевина. Поводом овога тужног дана Смедерево је данас приредило комеморацију палим жртвама. Данашњи дан проглашен је заветним даном града, даном који ће сваке године бити испуњен низом патриотских манифестација.

Потом је одржао говор изванредни комесар за обнову Смедерева Димитрије Љотић, који је рекао:

- Дозволите да са овог места у коме ће почивати сви унесрећени на дан 5. јуна 1941. год. да вас са неколико речи подсетим на тај тешки удес. Тога дана као да се утроба земље отворила и као да су све разорне снаге отпочеле да играју ужасну игру. Прави број жртава ни данас се тачно не зна. Осим 423 позната имена погинуло је изванредни број немачких војника. Претпоставља се да је унесрећене и вода однела и да изванредни број нико није пријавио. Укупно је било 1.500 рањених од којих је остало 250 као тешки инвалиди.

Из зидина Смедерева извлачили су се људи и жене и деца и као бесомучни бежали пољима. А над Смедеревом као букет светлео је један облак са више од хиљаду муња. Људи су говорили да знају после те несреће како треба да изгледа суд Божији. За успомену, на тај тужни удес, а из жеље да тај дан не буде никад заборављен, одлучено је да он буде проглашен за заветни дан града Смедерева.

УЛИЧНА СТРАТЕГИЈА ¹⁵⁴

14-VI-1942.

Кад у једном народу стратегију почне да води такозвано „јавно мњење”, кафана и улице, - онда је то сигуран знак тешке оболелости и поремећености његове.

Јер ако постоји нешто у државном и народном животу што не може и не сме да води „јавно мњење”, кафане и улице, то је баш стратегија. И то не само због тајности војничких планова, - већ и због изузетних особина и знања које праве војсковође морају имати и скоро аскетског начина живота који морају водити да би њихови планови добили ону утанчаност, дубину и оштрину кад почињу да личе на највиша уметничка стварања, - и да би њихово извршење, савлађивањем препрека које поставља супротна страна организацијом и искоришћењем расположивих сопствених снага, претворило те замисли у плодоносну победу.

Овде не мислимо на преклапања и нагађања улице и „кафанских стратега”, - који су редовна појава која прати у рату сваки народ. Већ мислимо на другу појаву кад „јавна мњење”, улица и кафана отпочну имати такав утицај на војничке планове једног народа, те се види и осећа да они у ствари стратегијом свог народа управљају.

Оно што са догодило 27. марта 1941. године у Београду остаће за векове најбољи пример те уличне стратегије. Симовић (за кога чујемо да се налази у неком сана-

¹⁵³ „Обнова”, бр. 281, 7. јун 1942. страна 7.

¹⁵⁴ „Наша борба”, бр. 41, 14. јуни 1942; Објављено и у: „Народни пут”, стр. 109-123.

торијуму за нервне болести) управо је био тип стратега који је сав под упливом те уличне стратегије. (Ако се пак покаже горња вест истинитом, и ако би се утврдило да је та болест ранијег датума, онда би наша несрећа имала шекспировску трагику: стратегију оболеле улице води оболели стратег.)

Духовно и није друкчије могуће. Није могуће у народу здравог духовног живота, да стратегију води улица. У народу где је духовно здравље потпуно, постоји хијерархија вредности разних функција. Сваки део народа ради с вољом, тачно и на време оно што у народном животу њему припада да ради, уверен да с друге стране други органи народни врше своје улоге исто тако.

У здравом организму је тако. Тако је у нашем телу док је здравља тамо. А кад растројство настане, онда бива и друкчије, али онда долази и расуло и пропаст и уништење. Тако би морало бити и у сваком народу у погледу стратегије, - за коју, као што смо напред видели, треба изузетног знања, изузетних особина и изузетног начина живота оних којима је та функција поверена.

Али улична стратегија има једну врлину. Неодговорна, она пустоши оболели народ, упада из грешке у злочин, из злочина у други, гура с одушевљењем један народ стрмом равни пропасти, - и све до коначне пропасти, она се не признаје побеђеном. Ако погрешни одговоран усамљени војсковођа једном, већ губи поверење; два пут: одузима му се сигурно команда. Анонимна улица, стоглава стратегија улице и „јавног менења” оне никад не одговарају. Све што се изгубило улудо, све што се расточило, расуло, - све рушевине, све пустоши, сва крв, све сузе, - за све то улична стратегија сасвим лако налази оправдање. Она своје стратегије брани, јер брани себе. Она се од њих не може растати. Они су управо пројекција, отеловљење једног болесног духовног и менталног стања. Све што су они учинили, све је добро, па је и зло добро, јер су „жртве неопходне”, а „победа само из жртава долази”.

При томе се заборавља да није сваки губитак жртва, јер би онда и сви људи што изгубе имање на коцки имали око главе ореол светости, - а све самоубице постали народни хероји. Истина је да се семе баца у земљу да би се добила жетва, - и истина је да које семе не умре, неће плода дати, - али је истина и то да свако семе које се баци плода не доноси, јер би иначе и оно бачено на камен, на пут или трње могло плода донети. А знамо из неземаљских уста да ту плода никад не треба очекивати.

Улична стратегија је дакле најдурашнија стратегија на свету. Она је побеђена онда када је сатрвен, уништен народ који је дозволио да тако судбинском функцијом његовог живота завлада неодговорно хиљадуглаво „јавно менење”. Све док то није она живи, баца вео заборавља преко својих јучерашњих разочарења и хита уверена у своју победу даље.

Она никад не сагледа стварност и садашњост! Она брзо заборавља поуке прошлости! Она стално живи у будућности! Али каквој будућности? Будућност је плод чије је семе посејано у прошлости, а чија се стабљика обделава у садашњости. У каквој то будућности може живети улична стратегија кад заборави прошлост а не види садашњост? У будућности која се никад остварити неће, - у оној сачињеној од самих снова, - у оној коју праве њене жеље без контроле разума. То је као „рачун без крчмара”.

Наша улична стратегија није се 27. марта ни родила ни угинула 15. априла. Она је отпочела много раније, с Абисинијом и Шпанијом.

То управо није била наша улична стратегија. То је била стратегија коју су Јевреји из Њујорка, Лондона, Париза и Москве припремили за народе оболеле од демократије. Јевреји су сами знали малу вредност такве стратегије, као што је знао некад бели трговац ништавну вредност ђинђува које нуди црнцима у Африци за злато или слоновачу. Али за „црнце” је таква стратегија добра и „црнци” су је прима-ли, гутали, у њу се клели, за њу и због ње се рушиле државе, градови, пустошила се поља, губили животе тисуће тисућа људи, жена” и деце, и непрестано губе. О људском болу и сузама које је та стратегија изазвала нећемо ни говорити.

Та је стратегија засејала пустош Европом, а данас су обухваћени победом њеном већ сви континенти. Она се није уморила, није разочарала, није се уплашила. Она је уверена „у крајњу победу”, јер је „тако било и 1918. године”, - и никако неће ни себи ни другима да објасни како то крајња победа може доћи и за све самих сам-цатих њених пораза.

Ако бацимо поглед уназад - од отварања Чехословачке кризе - ми ћемо најбоље приказати нашем читаоцу оно што карактерише ту стратегију.

После присаједињења Аустрије Немачкој, било је јасно да долази на ред отварање питања Чехословачке. То је било јасно и самим представницима Чехословачке. Два су разлога била ту: једно је компактна маса Судетских Немаца, а друго је став самог Прага, као централе бољшевичко-демократске према Немачкој.

Улична стратегија је тврдила да Немачка неће смети то питање да реши, јер ће „велике демократије” с једне, и Совјети с друге стране, у том случају напасти на Немачку ради одбране Чехословачке. Ова улична стратегија није хтела да види ове чињенице:

да је унутрашњи положај Чехословачке изванредно тежак да би она смела ући у рат с Немачком;

да је њен стратегијски положај још очајнији;

да Велика Британија и Француска неће ни метка испалити због Чехословачке;

да Совјети неће хтети то учинити нарочито зато што је циљ њихове спољне поли-тике у Европи рат између Француске и Енглеске с једне, и Немачке и Италије с друге стране, - рат, који треба да се прошири и на осталу Европу, - и из кога треба да изиђе општа европска бољшевичка револуција;

да је Немачка велика, уједињена, снажна духом и оружјем;

да Италија и Јапан овог пута нису против ње.

Све то улична стратегија није видела, јер није хтела видети. Она је знала само оно што је она желела:

Немачка је национал-социјалистичка. Према томе Немачка треба да изгуби рат. Чехословачка је демократија. Према томе она треба да добије рат.

Тако су мислили и они у Прагу и зато се догодило онако како се догодило септем-бра месеца 1938. и марта 1939. године. Словачка се издвојила. Чешка је изгубила самосталност.

Али улична стратегија није побеђена. Могу земље које се повере њеној бризи про-падати колико хоће, она је непобедива „јер је њена крајња победа”.

За овим је дошло питање енглеско-совјетског савеза.

Спремала га је нико други до улична стратегија. Њој је био потребан тај савез, као огромна кљешта којим треба „велика демократија” с једне и Совјетски савез с друге стране да стегну национал-социјалистичку Немачку.

Преговори ти почели су априла 1939. године и трајали до 23. августа.

Улична стратегија је овог пута владала малтене целим целцатим светом. То је било истовремено тако просто и тако корисно. Према томе, мислила је улична стратегија, како да тако проста а корисна ствар не буде остварена? Отприлике, као кад деца маштају да скину месец с неба и њим се мало поиграју.

Улична стратегија није хтела да види:

да Совјети хоће рат, али рат туђ, у коме они неће учествовати, али којим ће се користити;

да Немачка неће такав положај у рату у Европи, где би се она нашла између два фронта;

да Совјети знају да њихови демократски партнери нису још довољно спремни, те у случају рата главну тежину рата имају да носе они, а ови иза утврђења и мора да се спремају;

да Совјети, напротив, желе да рат прво избије у Европи, а не на њиховој граници, да траје подуже, да се они за то време спремају на миру, - да рат у Европи и осталом свету развије довољно силе расула у свакој земљи и тек тада они у рат да уђу и преваљају својим револуционарним ваљком све што је за ваљање.

Улична стратегија на све то није хтела да погледа. Она је знала само оно што је њој требало и ништа више. Узаман смо довикивали скоро потпуно усамљени: неће Москва закључити савез с демократијама и указивали смо зашто не може да хоће. Улична стратегија широм Европе је изјављивала: „Сутра ће бити окончани преговори. Идуће недеље ће бити потписан уговор о савезу. Идућег месеца ће бити закључена војна конвенција” - само зато што јој је требало, што је она то желела.

Преговори су заиста окончани. Уговор је заиста закључен. Само не онај који је желела улична стратегија, већ супротни: пакт о ненападању између Берлина и Москве.

Дипломатски никад већи пораз улична стратегија није претрпела. Она је требала да види да то значи и губитак сутрашњег рата. Али она није посула главу пепелом. Њени стратези нису застали да прегледају планове своје стратегије, како то бива с њом, да њени планови бивају тако потпуно изиграни, и њена предвиђања тако потпуно демантована. Стратегија улице је просто пренела своје наде у будућност, као увек после сваког свог пораза. А њени стратези су продужили, увенчани славопојкама „јавног мњења”, свој ход у даље поразе.

Одмах за овим је дошла Пољска и почетак новог светског рата.

Улична стратегија је изгубила стрпљење. По њеном мишљењу рат се више није могао одлагати. До рата је морало доћи. Она га је хтела. И Данциг и Коридор су јој послужили као повод. Улична стратегија је наговарала Пољску да не попушта. Њу ће бранити „велике демократије”. И рат је дошао.

Она није хтела да види следеће чињенице:

да је Немачка силна, а Пољска према њој слаба;

да „велике демократије” не само да неће бити у стању да пробију утврђену Сигфрид линију, већ нису у стању честито ни јачи притисак на Немачку да изврше, и то не пешадијом већ ни авијацијом;

да иза леђа Пољској стоје Совјети и да ће они са своје стране покушати да учествују у новој деоби Пољске, да би се тако што више приближили Европи, а што више уклонили опасност Немачке од себе.

Она је желела да рат једном дође, а после ће се већ видети шта ће се. На крају „биће као 1918, биће њена победа”.

И Пољска је пропала. Али улична стратегија није посула своју главу пепелом, а њени стратези су продужили и даље, убеђени да ће на крају бити добро.

Сад су се Енглеска и Француска нашле у рату према Немачкој. Стратегија би саветовала да направе мир, кад већ у своје време нису биле паметне да избегну рат. Али улична стратегија то не дозвољава. Њој треба рат велики, широк, простран, дубок, рат демократија против фашизма и хитлеризма. И она ће га повећати, проширити, продубити и појачати.

Она није могла да укљешти Немачку између француско-енглеског фронта на Рајни и совјетског на Истоку. Она ће зато створити фронтове на крилима Немачке. Немачка има као свако живо биће своја плућа: једно је Скандинавија, друго је Балкан. Улична стратегија хоће да изазове запаљење оба плућна крила Немачке. Њој треба и она ће га створити.

Прво га је створила у Норвешкој. На несрећу Норвешке.

Говорили смо њеним стратезима. Говорили смо им:

- Ви не видите да ће Немачка оба та запаљења локализовати и угасити. Али после тога ће Норвешка и Балкан доћи, сасвим оправдано, под искључиви војнички, политички и економски утицај Немачке.

Улична стратегија то није хтела да чује. Како бисмо могли очекивати да она и њени стратези чују и разумеју наш говор, кад не виде и не разумеју говор тако громадних чињеница које као планина стоје на њиховом хоризонту?

И тако смо 8. априла 1940. године слушали увече саопштење енглеског адмиралитета о полагању мина у норвешким територијалним водама да би се тако спречили немачки трговачки бродови да плове тим водама, - а већ сутрадан ујутру ми смо чули да је због тога Немачка окупирала Данску и Норвешку упркос положених мина.

Није посула своју главу пепелом улична стратегија после Норвешке. Нису њени стратези изгубили своје добро расположење и свој оптимизам. Шта је пораз у Норвешкој - мислили су они према суђеној, неминовној, непогрешној „победи демократије?” Зар није ушло већ код тих у пословицу: да та страна „губи све битке, па ипак рат добија?”

Стратези ове уличне стратегије су после тога нашли да рат иде сувише спорим темпом. Па су решили да га „активирају”.

Стратегија би саветовала оној страни која је упала у рат лакомислено и нашла се према одважној другој страни, стратегија би саветовала да хвали Бога што се рат није активирао.

Тако би радила стратегија, али улична стратегија, разуме се, не ради тако. Она жели да рат уђе у нову активнију фазу, иако су јој и средства материјална и стање духовно недовољни и неповољни.

Ту жељу уличне стратегије испуниће Немци. Они су је само предухитрили и за непуних десет дана Немци су освојили Холандију и Луксембург, прикљештили Белгију и упали у Северну Француску, изманеврисали Мажиновљево линију, одвојили знатне француско-енглеске и белгијске снаге од осталих на југу. Резултат тога било је испадање Француске из рата.

Да се после тога улична стратегија није признала побеђеном - није потребно ни говорити. Француска је побеђена. Узрок су пронашли њени стратези: „мостови на Мези!” Заборавили су неки нижи официри да баце мостове у ваздух. Они су криви за изгубљени рат. А нису криви стратези уличне стратегије који су Француску увукли у један бесмислен и унапред изгубљени рат.

(Ови „мостови на Мези” подсетише нас на наша београдска три велика моста. Увек смо се питали зашто су бачени у ваздух ови мостови кад су Немци на једној

страни били у Земуну и Панчеву, а на другој на Авали. Вероватно да су их бацили у ваздух да не би, ако их не баце, због тог изгубили рат.)

Тада се улична стратегија баца на Балкан. На сваки начин треба изазвати отварање другог фронта на Балкану. „Гаранцијама” бацаним из рукава Енглеске гледа преко својих масонско-демократско-плутократско-комунистичких веза да створи погодно тле за други фронт. Ту упада одмах Грчка. Енглеска спрема ту, „кад се спреми” базу за искрцавање на Балкану.

Јасно је да то силе осовине неће трпети. Јасно је да их никакви обзири неће спречити да то онемогуће. Отуда би стратегија саветовала Балканским државама да своје међусобне односе среде, да никакве гаранције не примају од Енглеске, никаква обећања из Америке, и да са силама осовине гаје искрене односе пријатељства. Јер је јасно да рат на Балкан жели да донесе улична стратегија, у жељи да изазове ново и опасно, балканско запаљење плућа, док Немачка то не жели. А ако се запаљење појави, онда нико бржи од ње неће бити да га ликвидира на муњевит начин, далеко пре него што се икакав нови „Солунски фронт” ма где на југу могне створити.

Тако би саветовала стратегија. Али, разуме се, улична стратегија би саветовала и радила обрнуто.

Слом наш и слом Грчке били су последица ове друге стратегије, - стратегије која се не учи прошлости, већ живи у будућности онаквој каквом је она замишља, по жељама срца свог.

Али ни овде ова стратегија не посу главу своју пепелом. Не, улична стратегија је непобедива!

На Далеком Истоку постоји један народ. То је јапански народ. Чудна је и величанствена његова историја. То је народ чија је династија стара двадесет и пет векова. То је народ који је пре осамдесет година натеран од белаца да отвори своја врата трговини и цивилизацији европској. Он је покорно то послушао и запливао пуном снагом у цивилизацију и у привреду европску; ништа од свога не остављајући, он је за неколико деценија достигао и прстигао нашу цивилизацију и нашу привреду.

Стратегија би саветовала Англо-Саксонцима да буду сасвим пажљиви према овом јуначком и загонетном народу. Али улична стратегија, разуме се, није тако саветовала. Она је напротив опучила типичног носиоца те уличне стратегије, Рузвелта, да према Јапанцима поведе енергичну политику. То је добро послужило и Јапану и Немачкој и Италији. Јер, Америка је и дотле помагала Енглеску и Совјете. Али Немачка и Италија су то подносили. Сами с Америком због тога нису могли ратовати. Сад кад и Јапан улази у рат, сад и они могу. Јапанци су примили изазивање и одговорили на свој начин, 8. децембра 1941. године, добивши изненадном објавом рата и истовременим нападом на америчке поморске базе првог дана, надмоћ над флотом и ваздухопловством англо-саксонским у Тихом Океану. Иза тога је Јапан пробио 5.000 километара широки продор између Индије и Аустралије, продро у Индијски океан, загрозио свим империјалним путевима Велике Британије, а данас се истовремено налази на прагу Индије, пред Аустралијом, пред Африком и пред Аљаском. Сутра ће Јапан угрожавати (и већ је почео) и саму пловидбу дуж Африке, саобраћај кроз Суец и преко Персијског залива. Очигледно је да силе осовине иду за тим да се на обалама Црвеног Мора и Персијског залива споје.

Овај упад Јапана у игру, по последицама војничким и политичким, највећа је грешка уличне стратегије. Грешка њена јер је она то упадање изазвала. Она га је себи на врат натоварила. А његов улазак у рат угрозио је Тихи и Индијски океан, у коме је дотле Велика Британија суверено и несметано црпела богатство, сировине и људе за свој рат у Европи и у Средоземљу.

Али овај упад Јапана је имао и другу последицу, не мање важну. Сад су и Немачка и Италија могле ступити у рат с Америком. А овај рат је довео подморнице осовинске до саме обале Америке, па чак и у њене велике реке. Те подморнице су толика потапања бродова трговачких извршиле да то потапање у највећој мери доводи у питање озбиљан саобраћај између крајева које иначе држе Англо-Саксонци.

За стратегију је бродска тонажа изванредно важна ствар, јер се на сваког војника који се из Америке хоће да пошаље у Европу мора рачунати 2-3 тоне бродског простора. Чиме да се пренесе то фамозно наоружање које спрема Америка, кад се годину дана сагради само десетина оне тонаже која се потапањем пошаље на морско дно?

Разуме се, то је важно за стратегију. За уличну стратегију то није важно. И она ће извојевати победу и без свега тога, просто она ће победити, јер „демократија мора победити”!

И опет нисмо видели да је наступило разочарење код обожаваоца уличне стратегије. Та шта је све то: Пирл Харбур,¹⁵⁵ Филипини, Малаја, Сингапур, Борнео, Суматра, Јава, Н. Гвинеја, Бурма, Адаманска и Алеутска Острва? Шта је све то? Све то вреди само тако кад држе демократије. Чим га оне не држе, све то постаје без вредности. Ко у оној причи кад се злато претворило у ђубре кад је променило гзду.

Намерно смо оставили да о Совјетима говоримо на крају.

Улична стратегија је осећала да мора доћи до сукоба између Немачке и Совјета. Па на томе је цела њена борба и била срачуната.

Ближи се година дана од тог гигантског сукоба. Немачка је првих шест месеци освојила огроман простор у Русији дошла пред врата Кавказа, Донског базена, Москве и Петровграда. У томе је дошла зима.

Улична стратегија је тада покренула Совјете на контра офанзиву која је трајала пуних пет месеци. Немци су остали тамо где су били. А Совјетске снаге су изгубиле за једанаест месеци одбране и напада највећи део свог материјала, људства и морала.

Стратегија би бољшевицима саветовала опрезнији поступак. Али, улична стратегија (та то ми већ знамо) саветовала је онако како су Совјети и радили.

Сад имамо почетак дванаестог месеца рата на Истоку, а већ Керч, Харков и Севастопољ показују шта ће се десити тамо.

Целе зиме улична стратегија је очекивала да ће се Немачка скршити под навалом бољшевика и опасним уједима изузетне зиме. То јој се није испунило. Зар је то прво и последње њено предвиђање које се није испунило? Та она за собом ништа друго и нема већ само предвиђања која се не испуњавају и планове који бивају предухитрени и изиграни!

Зар мислите да ће сад малаксати. Чим један план пропадне, одмах изнеси други, стави га у будућност, сави руке око њега, уздај се у њега, уздај се у њега и не бој се. Кад овај пропадне, ти прави трећи. Увек ведро гледај у будућност, јер иза свију пораза, мора (чујете ли: мора) доћи „победа демократије”.

Она сад зна да долази немачка офанзива. Она зна, а већ види да ће она бити силна. Али ништа не попушта: ведро гледа у будућност - у своју „победу”.

Па ко ће јој донети ту победу? Како ко? Та „руски простор”. Шта може Немачка? Да потискује и туче совјетску војску? Да, то је истина. Али где је крај „руског простора”?

¹⁵⁵ Перл Харбур (примедба приређивача).

На ово питање ће јој права стратегија и прави стратези одговорити својим језиком. Ми ћемо јој рећи да те границе увек може поставити воља победиочева где за добро буде нашла. Права стратегија, не она улична, може дакле, и мора и овде наћи право решење, и на тај начин заобићи замку коју улична стратегија поставља Немачкој у бескрајности „руског простора”.

Али кад ту границу постигне онда совјетска опасност већ неће постојати. Црвена војска и совјетски строј претрпели су такве ударе да им живота нема иза постављене линије. Они који су хтели да загосподаре светом, као у огромном кавезу неком без много прозора, наћи ће се затворени у заосталом простору Совјетског савеза без свега што је дотле чинило главну подлогу његове огромне снаге.

Дотле Англо-Саксонци никако неће моћи да поставе „други копнени фронт”. Пажљиво пробају у Француској, па иако говоре о милионским војскама својим никако да се искрцају на европско копно, - знајући добро каква су преимућства немачке одбране. А после кад немачка војна снага достигне на Истоку линију коју буде изабрала, - кад тамо постави само најпотребнију одбрану и посаде, - какве наде уличној стратегији остају да ће моћи Немачку да туче? Обичној стратегији, оној јединој и правој, јасно је да је тада свршено с ратом у Европи. Немачка га је војнички извојевала.

Шта ће тада улична стратегија рећи? Где ће преместити своје наде? Хоће ли тада посути главу пепелом?

Шта ће бити са стратезима те уличне стратегије? Где ће се они наћи?

Али још важније је питање народа који су ту стратегију и те стратезе за вође имали? Шта ће с њима бити?

Да ли ће бар онда видети, у рушевинама и беди свог доцнијег живота, - какво големо слепило мора да је ударило њихове вође те да тако дуго и постојано воде своје народе путем, за који је она обична и једина стратегија унапред могла рећи да другог излаза осим слома нема?

Ако виде, онда слом може послужити за почетак обнове.

Ако не виде, онда је слом само као врата кроз која се улази у дефинитивно уништење и смрт.

КЛЕОПАТРИН НОС ¹⁵⁶

Била, пре двадесет векова, краљица над истом овом земљом египатском, жена изванредне лепоте, по имену Клеопатра.

У Риму се ломила дотадашња седмовековна, цинцинатска, граховска и катонска република. Осећала се навала снага што су изазвале осећај мисије „заповедања целим светом”. Тражио се зато облик кроз који ће та воља за заповедањем да се изрази. Рађала се тамо Империја.

Набујале снаге нису имале много обзира према препрекама које су постављали пред њих закон, обичаји, религија, и морал унутра, као ни дотадашњи обичаји међународни споља.

Рим је споља растао, а изнутра се распињао узаврелом снагом. Потомци старих патриција носили су та врења и сукобљавали се међусобно унутра у Сенату и пред народом на форуму, па чак и у правим биткама пред лицем других народа.

¹⁵⁶ „Наша борба”, број 44, 5. јули 1942. године.

Тако су Цезар и Помпеј делили мегдане од Драча, па по Тесалији на Балкану, - тако су Август и Антоније делили поморске мегдане на Средоземном мору. Августов такмац држао је источни део нове Римске државе, али најдражи му беше Египат, баш због Клеопатре која ни Египат ни своју лепоту није бранила од овог римског силника. И што је главно, она је била пронашла да јој државнички положај не само не забрањује већ наређује да своју лепоту стави у службу политике своје земље. Зато Клеопатра иако је уз Антонија била у самој бици код Акциума, после пораза и смрти његове, дочека у својој земљи младог Августа тако снисходљиво. Али Август освоји Египат, а њу и не погледа и даде је у ропство, а она се даде ујести од отровнице-змије, због свог двоструког пораза, као царице и као жене.

Мислећи о том догађају велики Паскал, пред чијом сам се величином иначе дивио, изрекче пре три века, мисо: „Да је Клеопатрин нос био мало краћи, лице света би изгледало друкчије”, хотећи тиме да каже да у најкрупнијим збивањима људским сасвим ситне ствари имају често највећи утицај, то јест: да се, после Акциума, Клеопатра свидела Августу (а није, јер се говорило да је имала нешто мало нос дужи), да Август не би заузео Египат већ би као Антоније, остао и растапао се у уживању која је Клеопатрина земља тако обилно нудила, па би услед тога и судбина царства римског и осталог света била другачија, и услед тога и лице света (карта света) друкчије.

Ето управо о тој Паскаловој изреци, о том начину гледања, хоћу да пишем.

Не верујем у њену тачност. Не верујем да сасвим мале ствари могу имати огромне последице. Чудим се дивном и великом Блезу Паскалу како је ово могао рећи. Увек мале и незнатне ствари, саме за себе, могу донети само мале или незнатне последице.

Може се поштовани читалац зачудити што, у сред овог бурног времена, ја пишем о тако незнатној ствари, као што је Клеопатрин нос, и о тако нетачној изреци као што је ова Паскалова мисао.

Њему, моме читаоцу, може изгледати да бисмо ми имали важније, и за наше време значајније, теме за наш сваконедељни разговор.

Морам се дакле пожурити да га умирим. О сасвим актуелној теми ћу данас писати, па ипак у извесној мери са Клеопатром и њеним носем. Писаћу поводом енглеског слома у њеној земљи, у Египту. А писаћу баш о томе, како и данас, нарочито кад стратегију воде такви стратези као Рузвелт и Черчил, опет постаје актуелно веровање „да је Клеопатрин нос био краћи, лице света би изгледало друкчије”, то јест: да, рецимо, слом у Египту не би дошао, да се нека сасвим незнатна ствар тамо није десила.

Морам подсетити читаоце на другу ствар. Овог пута далеко ближе временом него што је догађај с Клеопатром.

Кад је у мају 1940. године, само за неколико дана капитулирала Холандија, прегажена линија јаким белгијским утврђења, па затим немачки клин забијен између Мажонивљево линије и северне групе енглеско-белгијско-француских армија, и Немци избили код Абевиља на море, онда је тадашњи председник француске владе, мали, у сваком погледу, Рејно, одржао говор у коме је сву кривицу за овај беспримерни слом бацио на неке ниже старешине, које су пропустиле да сруше мостове на Мези, те су Немци лако прешли ову реку и зато избили на море.

Поводом тог случаја сам у нашем билтену писао чланак: „Демократија и мостови на Мези” у коме сам приказао изразиту дрскост овога у сваком случају бедног човечуљка, кога је међународно јеврејство избацило на кормило Треће Републике, у тренутку њене највеће слабости, - дрскост која релативно ситне тактичке погреш-

шке или омашке непознатих војника истиче за узрок беспримерног стратегијског слома француског фронта.

На овај случај ми личи узбуна у англо-саксонском свету, поводом либијске и египатске катастрофе коју им је Ромел приредио. Да сам имао стрпљења сачекати Черчилов говор, вероватно бих сазнао да је кривац за ову енглеску срамоту неки шофер јужно-афричких трупа који није на време дотурио у предње линије потребно мазиво за подмазивање тенкова енглеских оклопних дивизија, - или посиљни на колима генерала Ричија што није благовремено затворио прозор од аутомобила генераловог, те су му од пешчане буре засуте биле очи песком, услед чега овај, у одлучном тренутку битке, није могао приметити извесни Ромелов потез, а баш је тај потез одлучио о судбини Тобрука.

Не бих хтео да изгледа да се војничком слому Енглеца подсмевам, јер свачијој несрећи дугујемо пажњу и обзире. Али хоћу да кажем да се тој несрећи подсмевају баш они што за њену огромност не траже узроке тамо где су, (јер би то на првом месту морали проказати себе и своју одговорност), већ беже од тога, и траже и налазе какву ситну чињеницу, која иначе може имати извесан тактички значај, па за сву огромну несрећу, са свима њеним последицама, бацају одговорност на тог незнатног, скоро непознатог или анонимног кривца и његову баналну омашку или погрешку.

Да нисмо имали случај са оним човечуљком, јеврејским политичким и финансијским агентом Рејноом и његовим грмљењем против оних који су заборавили да баце у ваздух мостове на Мези, признајем да не бих имао куражи веровати да ће поводом либијске катастрофе смести ма ко да пође тим путем.

Али све ово што читамо о узбуни и забуни преко Ла Манша, после овог искуства, упућује нас да видимо да се и овде сад „истражују узроци“, као рецимо кад неко сагради кућу, па све учини да чврсто буде сазидана, а она се одједном, неочекивано, незаслужено сруши.

Додуше, Черчил је дубљи од Рејноа. Може да се деси, као зимус поводом говора о уласку Јапана у рат, да Черчил опет одбије да истражује узроке, да се испрси пред Парламентом и каже: „Ако је неко крив, онда сам ја“, уверен да често дрскост ставља збуну гомилу и она пређе преко кривца и остави кривца, пошто тешко може веровати да би неко тако лако смео истурати своја прса и примати тако мирно одговорност за такву огромну несрећу.

Али „улична стратегија“ ту у главном долази у помоћ оваквом њеном носиоцу. Зар Черчил није водио стратегију јавног мњења, то јест ону коју је хиљадуглаво јавно мњење желело? Зар ће оно сад моћи да осуди онога који је био веран извршилац њених стратегијских погледа? Отуда то јавно мњење прима ово примање кривице на себе као једну племенитост више свог идола: „Не! није он кривац. Откуд би он то могао бити? Зар није увек радио што смо и сами мислили да је потребно радити! Не! није он крив. Кривица је у некој ситној непредвиђеној и непредвидљивој чињеници, која се изненада појавила и направила чудо од несреће. У огромној ратној машини код Тобрука нека чивија што се зове Цим ми Џон учинила је неку глупост или свињарију и отуда је сва наша несрећа“.

Ако дакле Черчил не буде тражио мостове на Мези или Клеопатрин нос да објасни ову несрећу што је причинио Ромел Енглеској потражиће хиљадуглаво јавно мњење да оправдава себе, ако не свог идола, и наћи ће неку незнатну погрешку или омашку неког подофицира или нижег официра и ствар ће ући у популарну историју, и запамтиће је човек као нешто невероватно што привлачи човечју пажњу, како та и та мала ствар, рецимо: „Што се шофер Цин, прејео и покварио стомак, па услед тога закаснио са својим камионом мазива, учини да се изгуби тако судбоносна битка као што је она код Тобрука“.

Пишемо цео овај чланак против таквог одиста смешног гледања ствари.

Кад би овакво гледиште било исправно, не би људски разум могао ништа унапред предвидети. Јер он није у стању да обухвати све ситнице и њихове комбинације које могу настати у тако огромном склопу људи, животиња, машина, ствари, неба и земље, из чега се, са чиме се, под чиме се и на чему се води једна битка. А чим није у стању да обухвати све те милијарде, милијарди чињеница и њихових комбинација, онда његово разумно предвиђање није ни могуће, - јер ето и једна бескрајно незнатна ствар, као што је дужина неког носића или покварени стомак или натруњено око све то може имати утицаја на судбину света, а камо ли не на судбину једне битке.

Кад би ово гледање било исправно, онда шта би био војсковођа? Каква би била његова улога? Какав домаћај његовог карактера, његове воље, храбрости и памети у бици? Ма колики број чињеница које учествују у бици, или околности под којима се битка води, да је војсковођа предвидео у свом рачуну, ако једна остане изван његовог предвођања, - а он их ни мали део не може обухватити, а још мање њима владати, ништа није предвидео, јер свака од ових необухваћених и несавладаних чињеница, а тим пре све заједно, може упропастити судбину његове битке! И чиме би се онда одликовао велики војсковођа од оног који то није? Велики би био онај коме је помогао неки покварени стомак, дужи мало нос или натруњено око, а мали би био онај коме су ове ствари одмогле. Другим речима интелигенција, моћ предвиђања, одлучност чврстина воље, храброст, срце војсковође ништа не вреде као ни све паметне одлуке његове, ни сва средства која он прикупи, ни паметан начин на која их употреби, - све то мало вреди, јер милијарде чињеница незнатних стоје изван његовог знања и домаћаја, и она све то, као бескрајно бројније од оних које он зна и може знати, могу упропастити услед неког глупог случаја.

Из овога већ видимо како би то били немогући, апсурдни закључци. Отуда ни тај начин мишљења нема вредности.

Не спорим да може и „ситница” постати крупна. Али само због ње се не губе судбинске битке. Оне могу послужити као прозор или као врата кроз која давно нагомилани узроци упадају. Као окупљени крадљивци у зграду у којој неопрезни домаћин безбрижно спава. Али, иако има на свакој кући много врата и прозора, ипак се ретко дешава да и један лопов уђе да изврши свој посао, а и кад дође, дешава се често да буде ухваћен. Како пак да се многи лопови скупе несметано, да обијају врата или разбијају прозоре, и да их ни јавни органи ни приватна домаћинска опреза не открију, не даду знаке узбуне, не позивају благовремено у помоћ? Нису дакле узрок покрађи прозор или врата, већ несметано односно непримећено прикупљање толиких лопова и њихов несметан односно непримећен злочиначки рад. Али горњи начин мишљења изоставља потпуно из Васељене Домаћина њеног, Провиђење Божије. Само би у Васељени без Домаћина могао дужи или краћи нос, покварен стомак или натруњено око овог или оног знаног или незнаног учесника, или чак и непорушени мостови на Мези, да имају тако далеке и тешке последице. Добијање и губљење судбоносних битки, у Васељени нашег Домаћина и Господара тако равнодушне моралне ствари као што су горе наведене не одлучују. Ако по одлуци његовој и кроз тако ситне ствари могу доћи напомињани раније узроци и направити од зграде наших намера праву пустош.

Овај чланак је у ствари као неки наставак оног о „Уличној стратегији”. Само, тамо се излаже њен механизам и њено функционисање. А овде приказујем, како, кад се догоде претешке последице, хиљадуглава аждаја јавног мњења никако да види узроке, већ гонећи даље у несрећу несретни народ, где се родила и израсла, она у

ситним стварима објашњава своје неуспехе и теши се да ће сутра бити боље него што је данас.

Та тежња је сасвим разумљива!

Све би иначе било добро. Ромел би био тучен, чак и одбачен до Триполиса, ако не и заробљен, само да се није десио та и та ситна глупост, или свињарија, за коју, разуме се, ни Черчил, а још мање „јавно мњење” не може бити криво.

То је на пример, као после нашег слома, кад сам се враћао преко Рудника својој кући, исто сам бивао непрестано питан! „Ко нас издаде, господине?” Питање које је хтело да каже да је наш ратни план, наша стратегијска ситуација, наша средства, па чак и наше вођство - све је било на свом месту, само тако неки „издајник и петоколонаш” или десеторица или стотина, негде направили рупу кроз коју се непријатељ увукао, - док напротив, ни наш стратегијски положај, ни наш план, ни наша средства а најмање наше вођство, ништа није било на приближној висини противника, па се отуда није могао ни очекивати други резултат већ онај који смо дочекали 15. односно 18. априла 1941. год. Али то, разуме се, може да види и да каже само онај ко је то видео и говорио и пре тога, а врло тешко може видети и рећи онај који је 27. марта пливао у радости свакоме ко би покушао да га уразуми, добацивао увреде и претње у лице место разложних одговора.

И у Египту је тако. Општи ратни положај Енглеске је слаб од почетка. Он је катастрофално погоршан 8. децембра 1941. године уласком Јапана у рат и његовим угрожавањем Тихог и Индијског океана. Она то онда није схватила да на време извуче закључке из тога. Она је морала знати да ће сад Немачка све учинити да заузећем Египта омогући извршење продора у Индијски океан, као што је то учинио Јапан заузећем Сингапура, те да на тај начин одвоји Совјете од англо-саксонских им савезника, као што је од њих одвојио Јапан Кину. Овим што Ромел сад чини и оним што ће чинити сутра, то се испуњава.

„Тајмс” пише о узроцима тога пораза, па налази да су то: недостатак стваралачке снаге и недостатак фантазије.

Сасвим су други узроци. Писаћемо о томе ускоро, ако Бог да. Али једно можемо већ сад рећи:

Фантазије у овом рату, у његовој припреми, политичкој и војничкој, у његовом досадашњем извођењу, фантазије Енглеизама и њиховим савезницима није недостајало. Напротив, то је ваљда једино, чега су имали у преобилу. То је била фантазија недисциплинована, разуздана, фантазија коју није водила стварност, јер се на стварност фантазије није хтела обазирати.

И данас, и јуче, чује се с те стране чудна реч: „Не може се ни замислити да би демократије могле изгубити рат”. А то је међутим једина ствар коју није требало замислити, та је стварност говорила својим јасним језиком, то је требало само видети. А видети нису могли, јер је зато требало гледати својим, а не јеврејским очима, и мислити својим, а не јеврејском главом. Али где би то могле демократије?

Замислити међутим њихову победу, е то је заиста само ствар фантазије. И они су је имали довољно. Јеврејин је распиривао, непосредно или посредно преко својих агената, (демократије, плутократије, масонерије, и комунизма) фантазију њихову, и они су видели победу, и тим заголицани, они су ушли и досад стално губили битке на свим фронтовима.

Па ни сад их фантазија не оставља. Уочи спајања осовинских сила на обалама Индијског океана, Черчил и Рузвелт, изјављују да њихова ствар сад боље стоји него што је стајала јесенас и зимус.

И још се „Тајмс” жали на недостатак фантазије!

Писати кад се има шта; и кад се зна, није тешко. Али није нам до тога. Шта нам вреди писати, ако ти то не читаш или ако читаш, а не разумеш, народе наш? Нека нас Господ сачува да будемо „као звоно што звони и прапорац што звечи”. Није срце празно, нисмо без љубави, да бисмо могли писати и говорити напразно као воденица без млина. Зато и велимо: ово што пишемо ништа је, ако до тебе не дође, ако га „бистре очи срца твога не прочитају и у клет срца свог не уведу.” Јер цела ствар је баш у томе да уђу речи у ту клет. Тамо једино ако уђу, неће бити просуте узалудно. Свако друго место где би пале, биле би: или као пут, где би их птице позобале, или као камен, на коме ништа пораста, ако и, никне, не може, - или као трње, у коме све мора бити, ако и почне расти, угушено. Тако је срце твоје, народе, једино плодно место за речи ове, као најплодније њиве твоје за семе пшенично где једно зрно рађа по двадесет, по педесет или по сто зрна нових. Јер су речи човечије скупочени сасуди духа. Скупоченија од најскупоченијег бисера који се на делиће од грама продаје. Рачуна полагати морамо за сваку реч. Не смемо је бацати у лудо. Јер ако су незреле, штуре и празне, онда смо криви што их такве изговарамо. Ако су једре, пуне, зреле онда су као бисерје, па морамо пазити пред кога их бацамо. Зато се увек питамо: да ли су нам речи одиста стасале, па је време дошло да ти их упутимо? Или, ако су то, да ли је време да их изнесемо пред тебе, да се не деси да их узалуд изговоримо, па тако и тебе да осрамотимо и себе кривим учинимо.

Дошла у наш град избегличка деца без родитеља. А деца гладна и поцепана, покупљена тамо на Дрини од добрих људи послата у наш град.

Ошишана сва, и мушка и женска. Измешана седе са својим сестрама у сенкама касарнских павиљона. Повратила им се боја лица, постала су ведрија. А кад из гласа хоће да вас поздраве и завичу несложно: „добар дан! добар дан! добар дан”! лепше вам звони њихов детињски, топли поздрав него најлепша песма птица Божијих у рано летње јутро, изнад плодовима пуних поља наших.

Прво вече кад су дошли добили су хлеба колико хоће. Изненађеним сестрама кад су приметиле да деца пола једу, а пола стављају под узглавље, одговорили су: „ово треба за шуму”, мислећи да ће и одавде опет у збег. Сад им је добро, не боје се глади. Шалећи се питамо: „има ли ко да хоће да се врати у Бајину Башту, а они одговарају: „нема никог! нема никог”! А ми им кажемо: „Доћи ће нам још толико деце из Бајине Баште. Ако дођу, онда ћемо морати да поделимо хлеб што имамо и на њих, па ће онда мање вама хлеба бити, зато; да ли да их примимо да дођу?” - а деца у глас! „нека дођу! нека дођу!” Божија су то дечица! Жива је душа њихова! Благо нама!

Обучена су разнобојно и разнообразно. Отвориле су се шкриње, претресени су сви кутови и нашло се чак и у једном граду порушеном од експлозија толико кошуљица и гаћица, и бенки, и сукњица, и чакширица, да су сад сви обучени, и у магацину стоји друго за њих и за оне који ће још доћи. О како је добро што су нам ова деца тако разнообразно обучена: многа су се срца значи отворила, а не једно само; мајке наше државе, Србије.

Долази свет и хоће унутра. Посада добровољачка чува стражу на улазу своје касарне, па чува и прилаз Радној служби и овој деци. Долазе девојке и младе и старе жене. Долазе људи. Хоће унутра. Хоће да виде, да се исплачу, да пруже, да прило-

¹⁵⁷ „Наша борба”, бр. 45, 12, јул 1942.

же, да даду и да оду. А стража к'о стража: не да. Упућује на ред и стрпљење. Љуте се они што су дошли. Жао им је. Говоре: „не дате нам да видимо нашу децу”. И одлазе љути на тај ред што се испречио између њиховог срца и те дечице.

Долазе сељаци и сељанке. У кругу се шећу већ навикли на нову средину, гуске и патке, пилићи, кокоши и петлови. То су донеле сељанке. Пошла у град и понела. Мами град високом ценом. Али ни да се осврну. Није то понето за продају. То се даје онако. Срце се стегло прво од неког бола, сузе наврле у очи, па се од једном опустило, као кад се „топи восак од лица огња” и сузе се бришу рукавом с лица.

Дошли председници сеоских општина. Био тмуран дан. Деца по собама. Још немају кревета. Леже по чистој слами застрој разноврсним покривачима. Бришу очи сељаци кријући један од другог. Кад изиђоше, отпоче договор: деци треба млека: пет дана мрсних у недељи по двеста педесет литара. - Да дамо!” повикаше у глас сељаци. - Стално? упитасмо их. - Стално! Док буде требало. И бесплатно! одговорише. - Не треба бесплатно. Да платимо! Поклањате нам и за новац кад дајете! рекосмо. - Нећемо новац. Грехота је! Али како ћемо прикупити млеко? Има општина далеких и блиских! Има разних судова! Један да не пази на чистоту, све ће се покварити!” - Ја! Истина је! И замислише се као о најважнијем и најдражем послу. Док ће један: - Ама, људи, да купимо и поклонимо двадесет добрих крава млекуља. Па ви овда само нађите где ће те сместити и са чим хранити, и ето вам млека”. И тако и решише. Обиђоше одмах да виде и велике шупе намењене тенковима и дадоше упут, онако домаћински, како треба да са са мало поправке од ових зидина шупа добију одличне стаје за краве. И одмах одоше у села да покупе новац за краве. А биће и сточне хране.

Дошла и жена у годинама. Држи неку прњицу завијену у парче новина, а у другој обрамицу. Она носи воду по кућама и од тог издржава себе и своју децу. Нема куће своје. Али њено срце је запиштало кад је видела дечију поворку и она је нашла ову прњицу и стидљиво стоји међу другима што прилоге доносе и чека свој ред. А кад ред и на њу дође, она пружи ону прњицу, па томе додаде и три динара. - „Молим вас, говори она, примите, молим вас, и ово моје, Сад сам баш однела две канте воде те ово зарадила”. И док се људи збунише, она протумачи то као да јој хоће одбити, па понови бришући очи своје: „Молим вас, примите”.

Нико пре тога није рекао ову реч: „Молим вас, примите” осим ове жене, а то је била права реч коју је требало рећи или осетити. Ко даје стотину и хиљаду тај мисли да нема потребе још и да моли. А ова сиротица, мисли да ако не моли да ће њен мали дар, међу толиким великим, бити одбачен. И отуда њена молба.

Заиста је то била права реч и само су је усне ове сиротице из страха да не буде одбачен дар њен, изрекле. Више и боље од тога. О! како наш град треба да буде захвалан овој деци што су њихова несрећа, њихове муке, њихови болови, дошли међу нас и потресли, скамењена скоро наша срца! Шта бисмо ми радили да нам није њих? Кад би наше очи засузиле због другог, осим само кад се нама лично бол, мука или несрећа деси? Учаурили бисмо се у нашу уску, бедну чауру себичности и она би постала наша васељена, а наше бедно ја, њено средиште и њено божанство. О тешко човеку, - макар имао богатство, славу, снагу и величину најбогатијих, најславнијих, најмоћнијих и највећих људи, од кад свет зна за себе, - тешко човеку, који се окамени у својој себичности, који се увије у чауру себичности и од ње направи своју васељену и себе у њој божанством! Заиста се тај није имао „рашта ни родити”. Збиља већи грех самоубиства чини овај него онај што веже себи камен о врат и скаче у дубоку воду да тамо сврши.

Тако смо се ми у граду нашем увили сваки понаособ у чауру себичности. Тако смо имали један град али десетине хиљада васељена себичности, од којих је свака на другу по преко гледала.

Али ето дошла нам ова дечица. И доста ја било само да погледамо њихове главице и очице, њихове ручице и ножице, доста је било да чујемо њихове патње и њихове несреће, и срце се наше, у нашем граду почело топити, као ледена кора пред првим топлим зрацима пролећа. Попуцале чауре себичности. И ми смо угледали једни друге, први пут после толико времена. Осетили смо дубоко негде у нама, како је бескрајно велика Васељена Божија, како смо ми сви заједно пред њом мали, како је бескрајно срећнија и несрећа пред Његовим очима, него срећа у нашој мрачној, затутуљеној и замумуљеној чаури себичности. И сузе које рони још увек наш крај нису толико сузе над њиховом несрећом него над нашом бедом, из које излазимо благодарећи овој дечици, коју нам је Бог послао, да би нас кроз њих Себи привукао.

Ударила нас је пре тога страшна несрећа. Други су били потресни нашом несрећом. Експлозија је међутим била у стању да сруши снажне градске зидове и куле, - али није порушила нашу себичност изаткану годинама у чауру. Наш град то је била мал'те не чаура до чауре, и у свакој чаури по једна ларва људска. Ниси кад је несрећа дошла, могао наћи ни толико милости да се изгинули покопају. Сваки се, изгледа, још брижљивија умотао у своју чауру.

Данас тек изгледа, да је почела наша обнова: хвала буди овој дечици.

Није ту крај нашег чланка. То је све било само почетак, иако крај не може бити далек.

Не осуђуј град наш, народе наш. Ништа ниси далеко од њега утекао.

Упитај се како си доспео у положај у коме си.

Одговор на то питање биће ти одмах дат кад се сетиш слике свог предратног народног живота: читав народ као чаура до чауре, и у свакој по једно брижно завијена људска ларва. Свака спава својим сном. Свака прежива своју храну, свака брине своју брижицу, свака иде за својом парицом, свака мисли на своју славицу.

Кад је гомила учаурених ларви могла представљати народ? Више вреди у Божјим очима јато дивљих гусака, што једним непогрешним нагоном вођене, лете у дивном поретку, - него гомиле учаурених људских себичности, повучених свака у се и свака за се, које све остале и сво остало сматрају само пољем на коме њихова себичност треба да брсти.

Говорили су једни: „атомизирани смо”. А други: „разбијени смо”. А трећи: „двојица нисмо заједно”.

Како смо могли бити заједно, кад је сваки сам са собом?

Како, кад није био ни с оним до себе?

Како, кад смо разбили народ свој на атоме, а те атоме међу собом никаква веза, осим пословне, не важе!

Нас су још „послови” само везивали. Ми смо одиста економику успели да направимо смислом и покретачем чак и везом народног живота. А како и не би, кад је Маркс, Јеврејин, преко разних јеврејских полуга успео тако да завлада нашим друштвом кроз школу, штампу, уметност, а Маркс је тврдио да је заиста основни покретач људске историје економика?

Међутим нико и никад није рекао да се и такво друштво не може направити. И ми смо га направили. Само се тврдило, да такво друштво не може опстати. А ми то нисмо знали, - или смо то заборавили, - или просто у то нисмо веровали.

Сад питаш како смо доспели у положај у коме се налазимо!

О не сматрајте узроком томе руку која је гурнула трошну зграду те се срушила. Да није та рука ударила, ударио би крилима својим ветар, или би лака дрхтавица земље учинила своје. Узрок је у трошности нашег народног живота. Као зрна пе-

ска смо били једно поред другог, без везе: на чему да се темељи државна нам зграда? На томе песку зар? Зар није Господ дивно рекао: да се кућа не зида на песку већ на стени.

Уздисали смо за слогом, а ишли смо путем неслоге. Код слоге имамо једнодушје а ми смо имали тисуће тисућа душа, воља, себичности. Од куд би у нас могло бити једнодушје?

Ми смо то болесно стање (исто као и напред показани материјализам) узели као природно стање друштва и пригрлили индивидуализам као философску основу друштвеног поретка. Свака ларва за себе васељена космос, - свака себичност за себе мерило. А заједница само скуп тих ларви и срећа њена збир тих себичности. При чему се нисмо питали: кад сви мислимо на себе, - ко ће мислити на заједницу и за заједницу!

Никад и нигде није речено да се таква заједница не може направити. И зато смо и ми били у стању да је таквом начинимо. Било је говорено да се таква заједница не може одржати. А ми смо то заборавили, или никад нисмо то ни знали, или нисмо у то веровали.

Сад питаш како смо доспели у положај у коме се налазимо!

Демократија је постала наша вера зато.

Али не само због гласања већ и зато што су на тај начин наше ларве држали у својим ручицама крајеве каишева којим би заједница требала да нас стегне. Хтели смо распасаност, јер то годи себичности. У демократији нико није имао право да нас притегне, а ни моћи, ако би му то на ум пало. И то не само у држави, већ и у дому и у цркви.

И не само због тога, већ и зато што нам је демократија говорила да труд, напор, мука, жртва нису неопходни. Све је обезбеђено правима. Свет се развија путем прогреса. Аутоматски, само од себе: чим си се доцније родио, ти си паметнији од оног што је имао несрећу да се роди пре тебе. А чим си паметнији, ти имаш право на већу слободу, на више права, на мање труда, на више уживања.

Нисмо хтели видети да су пре нас биле и ишчезле расе, народи и државе. Нисмо хтели схватити да то ишчезавање раса, народа и држава и почиње баш у таквом облику: народи и као појединци и као целина избегавају напор и жртву, дужност и дисциплину, а привољевају се лаком путу уживања, грабљењу о права, распојасаности, разбибризи и лудовању.

И сад питаш: како смо доспели у положај у коме се налазимо!

Да нам до 27. марта није друга вера постала демократија, ми бисмо, чим смо осетили да се купе црни облаци више европског неба, да се узвитлавају буре, да се наговештавају трусови, ми бисмо себи одговора тражили о томе шта иде, и видели бисмо шта нам ваља чинити.

Али зато би требало да нам је у свакој ствари тежња за истином остала главно. А ми смо кроз демократију изгубили и укус, инстинкт, и потребу, и смисао за истину. Шта ће нам истина кад имамо већину! Успели смо тако да се заглупимо да смо почели озбиљно веровати, да где је већина, ту је и истина и светиња. Ми смо зато питали само где је већина, а подсвесно смо се са већином опредељивали и против истине, - заборављајући да се све ствари ипак у свету не решавају гласањем, или још боље: да се ниједна ствар на свету у последњем степену не решава гласањем.

Да нисмо тако оболели, били бисмо дакле тражили да сазнамо истину о суштини сукоба који се припрема. Да смо ову сазнали, ми бисмо видели да није ни наша дужност, ни наш интерес да идемо против Немачке.

И ми бисмо тада остали у својој држави слободни, цели, неповређени.

Истина би нас спасла.

Већина нас је упропастила!

Не питај се дакле, како смо доспели у положај у коме се налазимо!

Реци себи, или боље: урежи ово у срце своје, да никад не заборавиш: све док не уклониш из свог народног живота ове узроке своје пропасти, нећеш оздравити. Не заборави, народе наш, да ти се треба побунити на самог себе да би однео највећу победу: победу над самим собом.

Пре тога, изван тога или против тога, нема нам спаса.

Све невоље дошле су кроз ову основну, коју си сам себи нанео, народе наш.

Горке су ове речи!

Да те не љубимо, да ти не служимо, да се не надамо твојој обнови, не бисмо их ни изговорили.

Опрости нам, али овој бољци лека нема, ако се од горчине бежи!

ОБНОВА И ЊЕНЕ КОЧНИЦЕ ¹⁵⁸

С доста страна чујемо као прекоре: „обнова! обнова! па где је то ново? Не видимо га! Напротив! Још колико старог, и то неваљалог старог, - па чак и погоршаног видимо на сваком кораку! Чујемо речи о обнови али обнову не видимо и не осећамо! Прети опасност да ни речи не почну изазивати ироничан смеј, управо онај који је најтежа осуда и људи и њихових дела”.

Овде пишемо о оним приговорима који долазе од добронамерних људи, не од оних пакосних, не од оних који уживају кад запазе зло, а пате горко кад сретну добро. О њиховим замеркама не пишемо, јер шта би тим пакосним несретницима могли уопште рећи: та њихова душа је згрчена, истини и милости је неприступачна, на њином чуну ветар злобе надима једра лажи и гони га у луку пустоши. Њима не вреди говорити.

И одмах у почетку да кажемо да су ови добронамерни приговори у главном основани.

Хоћемо само да поводом тога неке ствари, које се обично испуштају из вида, изнесемо овде, да би се разумело оно што се без њих разумети не може.

Пре свега, има људи међу нама који никакву обнову и не желе.

Чули смо за таквог једног, а сигурно има врло много таквих. Судија је. Долази у суд, али ништа не ради и то не из лености, већ из начела: „Судије”, вели „морају да предњаче у поштовању законитости. А ово је стање незаконито. Зато судије не треба да раде. Треба да избегавају сваки рад. Што мање раде, то су боље судије”.

А пре неки дан дошао код једног мог познаника. Тражи да се што пре реши нека његова ствар.

- Не може, господине, говори мој познаник. Све што ми овде радимо, све је незаконито. И сви смо ми тешки грешници, то што год радимо, јер чим умочимо перо да напишемо неко решење, одмах чинимо незаконитост.

- Ама, молим вас, говори законољубиви судија, па немојте тако, - а очицама својим пажљиво испитује мог познаника, као да на њему хоће да открије праву мисао овога, питајући се у себи, да ли се ове речи баш на њега на циљају.

- Не, господине судија, па ви бар закон знате. Па и ви се свакако, као судија трудите да што мање безакоња почините, а то ће рећи да што мање радите у суду!

¹⁵⁸ „Наша борба”, бр. 46, 19. јул 1942.

Према томе, што не желите себи, немојте ни другоме. Ви ме добро разумете, зар не?

Дозволите, молим вас, отпоче судија. Ви знате моје гледиште. Али ово је сасвим друга ствар!

Ваљда зато што се вас тиче! Не! Не! Господине, ја сам исто тако начелан човек и ја имам исто гледиште!

Ми смо уопште погрешили што нисмо и казаљке на сатовима обуставили кад су они наши злосретни управљачи, после луде наше објаве рата од 27. марта, и удара од 6. априла, „срећно” устали да нас „теслиме” уговором о капитулацији од 15. априла, а сами да се разлете по свету.

Једино што нам је као лојалним грађанима могло бити дозвољено то је да одржавамо снагу, да не помремо од глади и жеђи и да слушамо радио Лондон. Све остало је безакоње и издајство.

- Молим вас, говори судија сад прекорно и као преклињући, па овде је сасвим друга ствар. Овде се ради...

- Знам о чему се ради. Треба да вам исплатим депозит који је послала полицијска власт. Али замислите: па која је то власт, и у које време, послала тај новац? Ко је ту власт поставио? По којим законима она ради? И ко је мене поставио? Не, не, господине, све је то незаконито. Ланац законитости пресечен је 15. априла и може бити настављен тек кад се врате оних неколико десетина „наших” из бела света. А све дотле нас четири и по милиона треба да мирујемо, не треба ништа да радимо. Можемо само да дремамо, мало да се трудимо да не ослабимо, на једно око да жмуримо, на једно уво да слушамо, и да чекамо оно што треба да дође.

- Па ви се мени подсмевате! Говори сад прекорно судија.

- Не подсмевам вам се. Говорим вашим језиком, говорим оно како ви радите иначе у свом суду.

А сад да вам кажем! Кад бих тако мислио као ви, ја ни часа не бих седео у суду, већ бих изишао и чекао да се успостави „законитост”, - а не бих примао плату од незаконитог режима.

- Па ово и није плата; ово је милостиња.

- Признајем, господине, да су плате одиста несразмерне према скупоћи данашњој. Али милостиња није, већ опет плата. Милостиња ја за онога ко је прима, а не ради, - и с те стране може бити да сте у праву да је тако зовете. Ја бих милостињу још мање примао. Ишао бих да носим малтер и циглу на грађевинама па бих заслужио данас више. И било би ме далеко мање срамота од тог рада него да примам плату, да не радим, да тврдим да су и та плата и цео мој рад за који се плаћам незаконити. Шта велим, било би ме мање срамота! Море каква срамота? Срамота би ме било кад бих радио онако како Ви радите”!

Наведосмо овај разговор колико да покажемо један не малобројан и не маловажан облик у коме се појављују они који ново не желе, из овог или оног разлога.

Број њихов и утицај њихов је веома важан. Што је главно, они су увек скоро из кругова наше „неинтелигентне интелигенције” који носи највећи део одговорности за све што је снашло овај народ за последњих двадесет и четири године његове историје, а нарочито за последњих петнаест месеци његовог страдања.

Међу њих не спадају само чиновници државни који мисле да поштење, закон, и родољубље налажу да се сад не ради, - већ и они други из осталих сталежа који према сваком градилачком раду имају кочећи, обесхрабрујући или осуђујући став. Сваки напор за изградњу се обесхрабрује, осуђује или на други начин кочи. Разуме се овако је, ако се случајно не ради о њиховом интересу. Али ако је њихов интерес у питању, онда је сасвим друга ствар, онда је као у горњем случају, став потпуно друкчији.

На разним местима су они: и у државној администрацији, и у судству, и у слободним занимањима, и у привреди. Има постављених и сасвим високо. И за све њих се појављује као баук неки то ново што треба да дође.

Сви они служе као кочница томе сваки са свог разлога, а сви у једном циљу.

Не знамо да ли се познају међу собом. Али сви заједно чине јаку коалицију. „Није време” то је њихова девиза. „Ко зна шта ће бити”? то је њихово јавно оправдање. О њиховим надама и другим разлозима нећемо ни говорити: што је српски народ за прошлих четрнаест месеци изгубио толико глава, њима има да благодари. Они су учинили да изгуби бившу државу и земљу.

Али приговори се ту не заустављају: „Зашто?” питају, „зашто генерал Недић не замане, не покрене, не рашчисти, не уклони, не уништи то што кочи?”

Разуме се, ми нисмо овлашћени да на то одговоримо.

Али покушаћемо да ипак кажемо неко наше „зато” на „зашто” које нам није постављено.

Генерал Недић је прво морао да се бори с онима који су хтели нешто сасвим ново, не само за српски већ и цели човечански род.

То су били комунисти, који су се маскирали као „партизани”. Они нису хтели обнову нашег народног живота, већ сасвим нов живот на потпуно новим основама, на којима ниједан народ није никад по својој слободној вољи изграђивао свој живот.

Српски род не може да се одвоји од вере у Бога кроз Христа. Од Ћирила и Методија, Светих Седмочисленика и њихових ученика, који га преведоше у хришћанство, па преко Св. Саве равноапостола српског, који оплеви бујне изданке наше дивље подлоге да Христова калем гранчица на њој не угине, па преко толиких стубова цркве своје и историје своје, он је показао да се од те вере своје православне не може одвојити. Изван ње, нема му живота, већ падања, пропадања и смрти. - А они хоће од ње да га одвоје. То је ново што они хоће српском роду.

Српски род се не може одвојити од љубави своје за државу и оданости и верности отаџбини. Историју своју је кроз њих гледао и схватао. - А они хоће од тога да га одвоје, - да га увуку у једну једину огромну светску државу, којој су Јевреји већ дали име: СССР, грб: глобус земаљски са укрштеним српом и чекићем и девизу: „пролетери свију земаља уједините се”. То је ново што они хоће српском роду.

А српски народ нити је желео, нити је могао желети да буде пролетер. Он је био и остао, не надничар, већ домаћин. А то је у друштвеном и привредном погледу на сасвим супротној страни од пролетера. Бити домаћин то је његов идеал. Схватити и радити сваку ствар домаћински, то ја његова животна мудрост. - Ови хоће баш од тога да га одвоје, да му то домаћинство извуку из срца и душе и да га направе пролетером, надничарем. То је ново што они хоће српском роду.

На тим основама, из тог домаћинског начела своје земље, српски род је извукао за себе поуку о чојству, о јунаштву и чедности.

Човек бити - бранити друге од себе.

Јунак бити - бранити себе од других.

Чедан бити - владати собом према свему и не пустити узде ни у чему људској животињи.

А ови новотари прво ударили на чедност: ударили да разуздају људску животињу и је још оштрицама ударају у ребра да добије што већи замах у страсти својој.

Шта остаје од чојства, кад се људска животиња пробуди, то сваки може знати.

А само за човека се вели да је јунак. Животиња то није никад.

Ето то ново су хтели комунисти - „партизани” српском роду.

Кад је генерал Недић дошао лањске године на власт, онда је он јуначки замахнуо, покренуо, рашчистио, уклонио и смрвио ове новаторе што неће обнову Српског рода, већ хоће тако из основа потпуно ново, што кад би се код српског народа остварило, онда то више не би био род већ изрод, - као кад да се семе изроди, па даје нешто сасвим друго што на претходне родове ничим не личи.

Ови што су сад направили коалицију против обнове, тада, - или су били и срцем и душом, па и кесом често, ако не и телом, с „партизанима”, сваки са својих разлога, - или су били међу онима који нису веровали у успехе генерала Недића и поручивали му да треба да бежи са свог места.

Разлог за то био је код ових других страх, веровање да „нисмо у стању ништа учинити”, (јер сами нису хтели ништа учинити) - а код оних првих жеља да се спречи обнова српског народа. Јер, мислили су они, „партизани” са својим „новим” неће бити примљени од Срба, чим их боље упознају. Али ће тиме бити спречена истинска обнова српска.

Јер обнова значи покајање од погрешака, - враћање са странпутица на ону тачку пута од које је лутање почело, - то је враћање поштовања закона свог живота, који смо газили, не знајући, несретници, да „нам је све слободно, само нам није све корисно”. Обнову хоће српски род, а неће и не може штети, јер се противи његовој души, основним начелима његове историје, нешто тако ново што му нуде „партизани”, јер ни он, нити ичији други народ није никад могао то ни замислити, а камоли тим животом слободно живети. Обнова не значи нити може значити, да се потпуно напусти све на чему се и кроз шта се дотле живело, - па да се пође сасвим новим, дотле наслућеним и никад несхваћеним правцем. То су знали противници обнове српске, и зато је „партизана” и совјетофила било ланске године толико много, и ако се зна да је број правих бољшевика далеко мањи.

Борба коју је дакле водио генерал Недић, против „партизана”, је била најпреча. И она је вођена, као што са види, истовремено и против једног дела оних који се сад појављују у другој улози, а који су ланске године били са онима у шуми. Тај је рат добијен, али није још потпуно окончан. Остали су сад тамо у шуми само прави „партизани”, - а народ је пелцован против бољшевизма.

У децембру је генерал Недић у ствари тај рат добио. Народ је видео то и осетио. Свио се око њега. А кад је чуо његове речи о потреби повратка на староставни пут наш, срце му је задрхтало, јер на томе путу, народ осећа свом душом својом.

*„Све је свето и честито било.
И миломе Богу приступачно.“*

Све је било прожимано истином, правдом и милошћу у његовом животу. Било је кривињара много више, било је чак и кривињатих цркава, али озарен је живот био под тим кривињарама, светлом топлотом неком која као да је с више долазила стране. Било је писмених људи сасвим, сасвим мало, али мудрих је било толико да је говор простог народа био песма, а песми тој се дивила Европа. (А како не би мудрих било, кад је сав живот био заснован на мудрости!).

Сетан је народ наш данас. Види гвоздене путеве и ватрена кола, зна за мисли које се преносе преко жице или без жице брзином муње, - види и путеве који се цакле, као да их је каква домаћица помела и изрибала да им сјај истера, - види палате чији врх човек може гледати, само ако главу завали, да га пршљени заболе. Све то види. Али сетан је, и поред свега тога, у дубини душе своје, као да је отаџбину своју изгубио, па се нашао у туђој земљи, међу туђим људима где туђи обичаји

владају, па би да се врати натраг у беспутну земљу, обраслу шумама, али стару његову земљу. Није њему криво на те материјалне тековине, већ му изгледа као да му је земља душу своју изгубила, а он зна да је истина непремена оно што је давно речено: „Шта вам вреди да цео свет добијете, ако душу своју будете изгубили?” Отуда његова сета.

О отуда његова дубока жеља за обновом.

Имају право они који тврде да се обнова не види. - Да иде по старом.

Изнели смо откуда је то.

Али нека знају да на томе нити сме, нити хоће, нити може стати.

Само пре те обнове видљиве мора настати обнова невидљивог. Морамо се духовно обновити. Без обнове духовне нема и не може бити обнове политичке, а без ове нема обнове техничке и економске.

То је оно „поновно рођење” о коме Господ Исус говори Никодиму благоразумном, - и за које се овај чуди како ће се већ стари људи моћи поново родити.

То је оно што апостол Павле зове „обновом ума”.

То је оно што Крститељ и Претеча вели „покајте се”.

И сад они што говоре како обнове нема, то говоре с гњевом и с чуђењем! Па зар би могло бити друкчије?

Тешко је и претешко „поново се родити”. Тешко је и претешко „обновити ум свој”. Није лако, истински и дубоко „покајати се”. И то само једном човеку. А како је тек тешко народу читавом наћи свој изгубљени пут, вратити се са странпутице, одвојити од свог стања греховног?

Осетило је срце народно тугу (поред свег лаког и угодног што пружа живот савремени), за чистим ликом своје праве отаџбине.

Продрла је већ дубоко мисао да смо претрпели слом свој државни и народни, јер код нас није ваљало много што.

Родила се већ вера да без обнове нема живота народу.

Уби нас, иначе, мемла, - као у тамници.

Сише нам, иначе, крв зло - као отеловљени злodusи, вампири.

Задави нас, иначе, смрад од распадања сопственог - као да су нас у гроб, међу лешеве, затворили.

Мука је била док ту носталгију срце народно није осетило, док та мисао није успела да продре, и нарочито док се та вера није родила.

Дотле је заиста било пустошно и очајно. Као бара у летње подне, - као гробље опустошено, с поломљеним крстовима, с испревртаним плочама, зараслим у трње, доказ да је све мртво без остатка, - такав је био живот наш.

Сад је већ лакше. Није лако али је лакше. Ту је мисао, ту је дубока чежња срца, ту је вера - ту мора бити, значи, и снага.

Зар би иначе толике кочнице биле потребне, кад би онима што коче било јасно, да им српски род без тога, испаде неповратно из руку?

ПРОФЕСОР ДАРКО ЈЕЛИЋ ПОД СЛОВОМ „З.”¹⁵⁹

Опет ће изгледати као прича, а није: сушта истина.

Препричавам само оно што се догодило. Имена и места само су промењена, разуме се.

¹⁵⁹ „Наша борба”, бр. 47, 26. јули 1942.

Постоји личност о којој пишем. Све што са овде износи, догодило се у суштини. Напоследку, читаоци пријатељи треба да знају, да кад та личност не би постојала - да се све то није догодило, - ја не бих ово ни писао. Ова ствар зато и вреди што је истинита.

Дарко Јелић је из Старог Влаха. Ожењен је. Има деце. Професор је у једној средњој школи у Западној Србији. Млад је. Из радикалске куће и сам радикал. Али није остао ту до краја. Напустио је странку из разочарења. Не због тога што је њему лично нешто криво учињено, већ зато што је осетио да се народ морално расипа и растаче, - да се тиме подривају темељи не само државе, већ руши и само ткиво народног бића.

Обраћао се тада врховима своје странке. Указивао им какву кривицу носи на себи странка што на време не отпочне с чишћењем и свог и осталог народног живота. Али без успеха. Тако смо се упознали и зближили, јер сам и сам прошао кроз исто искуство, само кроз оштрију и тежу борбу.

27. марта ујутру стајао је Дарко Јелић на улици и посматрао сетно огромну поворку манифестациону која се уз громке покличе, озарена топлим пролећним сунцем, окићена стотинама државних застава, којом од које већом, - поворком коју је надимало лудо одушевљење. Видело се како сијају лица. Проламале су се улице од снажних усклика.

Дарко Јелић је био пун туге. Срце му је било згрчено. Знао је да телесно срце никад не може болети. Али шта вреди то кад је с друге стране осећао стварни, туп бол баш у срцу.

За чим је жалио Дарко Јелић? Питао је сам себе. И не нађе одговора одмах. Али му падоше на ум речи које Господ Исус изговори кад сагледа пропаст Јерусалима: „Јерусалиме, Јерусалиме, - који убијаш пророке и засипаш камењем послане к теби, - колико пута хтедох да сакупим чеда твоја као кокош гнездо своје под крила, и не хтјесте! Ето ће вам се оставити кућа ваша пуста...” И види да је то та иста жалост, иако нису могла бити иста срца која су је осетила.

Јер Дарко Јелић је мучно живио у свом граду. Режим који је 27. марта оборен као и они пре њега сматрали су да покрет, коме је Дарко пришао, треба гонити. И његови другови и он су годинама били гоњени.

Комунисти су били врло јаки. Они су успели да воде град. Град је ишао за њима. Они су били ствараоци „удружене опозиције”, „народног фронта”, „акције за мир”, „акције за женско право”, „бранићемо земљу”. Као овце ишао је град за њима, ништа не видећи или правећи се да не види.

Између два жрвња се налазио Дарко Јелић са својим друговима, између разних режима што се једни за другим смењиваху на управи, док је земља стрмом равни клизила пропасти, - и под комунистичку капу стрпане буржоазије.

Ако је ко имао разлога да се радује паду режима 27. марта, то је био Дарко Јелић, због себе и својих још горе гоњених другова. Због режима који је у том гоњењу најдаље отишао, највише безакоња и најтежих починио, и који није показивао да мисли да се негде бар у томе заустави.

Али ето, Дарко Јелић се није подавао. И он осети јасно да би му било сто пута лакше да је оборени режим остао, па макар продужио и отерао и до самих безаконитих убистава свих Збораша (јер су то били његови другови), него што је доживио данашњи дан. Истина је да је ненародна, неразумна, лакомислена политика обореног режима водила оваквом исходу као болест смрти, али ко не би више волео болест него смрт? А ово, (то је осећао Дарко Јелић), а ово је заиста смрт била.

Њој се ишло, уз лудо и бесно весеље, с песмом, окићени барјацима. Још нико такво самоубиство није видео.

Чело поворке је било према њему. Он и не виде да стоји на плочнику сам, док се очи учесника са злобом на њега уперише. Кад виде своју усамљеност, он осети да је погрешно што се није склонио. Али тада се јави у њему горда упорност и он остаде на дотадашњем месту. Прекрсти руке и посматраше поворку. Кад чело већ промаче, он чу први узвик: „Доле издајнице? Доле плаћеници!”, а одмах затим зачу: „Доле Јелић”, и вида како се чело поворке окренуло њему, како се многе песнице уздигле, како се заставе претећи повијају моткама својим према њему. „Иди, повуци се!” говорио је глас у њему. „Нећу! Шта ми могу? - говорио је он сам себи. И он остаде. Али поворка не одмицаше. Застала и окренула се њему. Већина претећи. Примети међу њима и своје ђаке неке, за које је знао да су комунисти. Видео је и лица збуњена, не гледају га у лице. Види се да им је непријатно, нарочито онима даље од чела. Тако је већ само мањина заузимах претећи став. Одједном, он примети како му с леве стране од поворке прилази неко лице, и док се он окрете тамо, то га лице удари шаком по лицу, закачи му при том шешир и обори га на земљу, све уз прописно скресану „мајку издајничку”. Дарко Јелић би пре очекивао да она гомила гурне на њега и као ваљак какав преваља га, него да га овако један нападне. Зато ово изазва прво запрепашћење. Он се саже да дохвати шешир и рече нападачу, кога тек сад добро уочи (био је то неки Тодосије, касапски момак, у прслуку, с крвавом кецељом још припасаном, шајкачом накриво намештеном, испод које су више увета вирили дебели праменови смеђе косе, више здравог, руменог лица): „Јеси ли ти луд, човече?” Али кад примети да овај поново замахује далеко снажније, он одскочи уза зид, маши се руком за револвер, и брзо га извуче тако да Тодосије застане. „Уа”! Доле убице фашистичке!” заурла гомила с чела. Али Дарко Јелић већ беше на степеницама своје школе, отвори врата и уђе у зграду. Учини му се да за њим нешто, још док је био на степеницама, тресну, камен или штап, један или два, ко ће то знати у хуци коју је гомила дивље узносила. Не попусти га она жалост ни сад кад се нађе сам. Прође брзо кроз зграду, изиђе у двориште, па на други излаз, изиђе у град, у улицу мирну, као да је не у неком другом граду, већ у некој другој држави. Том улицом пође он сад мирним ходом, без воље. Највише би волео да је сад у сред пустиње, да не мора ни своје видети, бар неколико дана. О како му је горка жалост душу испунила била? Ту се сад мешала она прва због опште несреће којој идемо у сусрет несвесно, у лудости одушевљења, и ова друга због напада и увреда које му ова гомила нанесе, и она трећа због усамљености у којој се одједном осети.

Сутра дан отпочеше стизати у већем броју позиви војним обвезницима. Али Дарко свој не доби. То га побуди да размишља шта му ваља чинити.

Рат је био ту. Само су Симовић и његова Влада могли мислити да ће Немачка оставити без реакције увреде које су јој нанете 27. марта у тренутку кад је њена огромна војна снага била потпуно слободна, кад ни једна њена дивизија није била нигде запослена, кад је њена војска пролазила слободно кроз Мађарску, налазила се давно у Румунији, у велико се прикупљала у Бугарској.

Знао је Дарко Јелић све то врло добро. Знао је да је рат неминован, осим ако чудо Божје не измени суђени ток догађаја. Знао је да је рат узалудан. Знао је да ће у том случају, првог дана одсечена од Грчке, војска наша бити бачена у босанско-албанске планине и ту бити присиљена на капитулацију у најбољем случају после пет до шест недеља. Знао је да одатле нико неће успети да умакне, осим оних који су рат непосредно скривили. Знао је политичке последице капитулације. Све је то знао. Па ипак није знао шта он треба да ради?

Ако дође позив, отићи ће у своју јединицу. Али, ако не дође? Да седи код своје куће или да иде у најближу јединицу да се јави? Тај рат није само глупост, тај је

рат злочин, из лудости говорио је сам себи. „Он не сме да је излишан, већ је убиствен, самоубиствен. Зашто да идем у рат? Нека иду они који су га скривили. Нека иду они који су га хтели, они који су онако блесаво 27. марта сијали од среће и одушевљења. Шта има заједничког између мене и њих?”

Ишао је тако погнуте главе Дарко Јелић улицама свога града већ неколико дана и решавао шта му ваља чинити. Сретали га људи и мислили да је то због оног догађаја. Познаници се само дохватили руком за шешир, при сусрету с њим, сретни што није чуо промрљани поздрав што су пролазећи изговарали. А Дарко Јелић је само проблем свог личног односа према рату решавао. Све је у њему говорило да седи код куће, да не иде. Али кад дође кући и види своје синове, „њему падне тешко на душу”. „Лако је мени”, мислио је „издржати сам међу другима. Али како ће мој Мирко и мој Миленко? Кад на њих њихови другови буду прстом укивали да су „деца издајнице” казивали да су „деца издајнице” како ће они то издржати, - кад су мали и не разумеју?” - Али одмах затим, он је одбацивао тај разлог, називао сам себе кукавицом због таквог расуђивања и говорио: „Ама какав рат? Слом ће доћи брзо, врло брзо. И какво би то издајство могло бити, ако и у такав рат не идем, а позив није достављен!”

И тако све до шестог априла. А тога дана, чим се сазнаде за бомбардовање, у њему нестаде колебања иако позива не доби. Он са опрости брзо од својих. Обуче неку импровизовану униформу. И крете. Његова јединица ко зна где је, и ко зна да ли ће успети у хаосу који се одмах показао, да је нађе. Он зато оде у најближи пешачки пук и јави се команданту пука. Овоме се допаде његово отворено лице, складна војничка појава, одсечан став и пошто му разгледа војничку књижицу посла га у техничку чету свога пука.

Пук је вршио мобилизацију и био већ при крају. Дошло је било преко седамдесет од сто обвезника и шездесет од сто официра. Спреме је било прилично. Недостајали су поједини делови али углавном се на очи Дарка Јелића рађала једна велика војничка јединица. Разуме се да ништа није ишло по мобилизацијском подсетнику, а најмање је по списку возила и стоке ишло формирање превозних средстава пука. Стока је била прилична још. Разуме се без икакве везе са списковима, - али возила су представљала такву слабост да су се возари само згледали. Дарко утону у посао сав, од јутра до мрака, али само један једини дан, јер већ покрет беше наређен, за уторак 8. април, пешке, долином Западне Мораве, па одатле долином Ибра ка Митровици. Пред сам покрет једна воловска кола донеше у Даркову чету два повећа сандука са актом из кога се видело да се пуку достављају две бежичне станице, за пријем и отпошиљање, с наређењем „да се исте станице не смеју употребљавати, због могућности шпијунаже, све док накнадно не би следовало одобрење о њиховој употреби.”

Деветог априла рано прође кроз Чачак па се по маршрути склони у оближња села ради одмора, с тим да одатле увече крене ка Ибарској долини.

Уморне јединице се разместише тешко по зградама одређеним за одмор, мокри и прозебли. Већ трећи коначак како пук прелази, а нигде коначари не врше своју дужност. И снабдевање храном отказује. Јуче се већ није сем хлеба ништа добило. И у својој јединици Дарко примећује како се ниједно наређење тачно не преноси, а још мање тачно извршује. Веза између јединица виших и нижих никаква. Његов командант пука му рекао да осим маршруте никакво наређење ни саопштење није примио од више команде, - тако да не зна ни да ли је мобилизација објављена, а о рату зна по томе што то знају - шофери, и куварице, али он као командант пука нити је што о томе званично сазнао, нити је, траживши обавештења, могао иста добити.

Око подне позва Дарка командант пука. Кад Дарко дође, командант га прими седећи, гледаше га тупо једно време, па ће му рећи:

- Господине Јелићу, зашто ви нисте у својој јединици, реците ви мени?

- Па, господине пуковниче, ја сам вам рекао, нисам благовремено добио позив, а да се кренем, кад је већ рат избио могао сам, али ко зна где би, и да ли би нашао своју јединицу!

- Хм, хм, саже главу командант и заћута. Није то згодно, ни мало! Не знам. Идите уосталом на своје место, па ћу видети.

Јелић поздрави и врати се у јединицу. Шта је ово одједном? Каква је то промена код команданта пука?

По подне, сунце мало огрејало, наиђе поручник Ристивојевић из штаба пука. Витак, млад, одлучан официр, - симпатичан, изузев што му се израз очију брзо мења, и што му се очи не задржавају дуго на саговорнику. Понуди Јелића да се мало прошетају. Чуо је, вели, да Јелић добро познаје општу војну ситуацију у свету, као читалац „Билтена”, па би хтео неке ствари од њега да сазна, јер је и сам нешто читао, али је заборавио, а и није, уосталом, редовно пратио.

Пођоше у шетњу. Изиђоше из села и пођоше једној шумовитој коси. У последњим кућама сеоским, застаде поручник Ристивојевић и повика једном војнику: „Хеј, војниче, дај ми часком једну пушку, вратићу ти је док се вратим из шетње”.

Шта ће вам пушка? упита изненађен Дарко Јелић.

- Море, знате како је, - рат је. Ми случајно тако у шетњи, а из оне шуме падобранци немачки.

Насмеја се Дарко и рече:

- Ала сте ви предострожни, господине поручниче.

Пођоше даље пошто се поручник увери да је пушка пуна и пошто узе од оног војника још два шаржера.

- Какве су вести, господине поручниче? упита Дарко.

- Добре! Одличне! Немци истина надиру, како се чује у правцу Скопља, али их Недић ту чека и има да их удари с бока негде око Куманова. Али зато ми надиремо ка Софији, узели смо Скадар, налазимо се пред Драчком. Енглези се искрцавају у Грчкој и то с великом силом. Наше је да их задржавамо док се то не сврши. Огромна авијација енглеска стиже у Грчку. Американци шаљу тенкове и авионе Грчкој и нама.

- Господине поручниче, ми смо у врло тешком положају. Ви сте хтели да чујете од мене како гледам. И ја вам кажем да смо ми пропали. Јагње се коље по врату. Неће Немци нас сабијати од Бачке и Баната ка Солуну, него ће нас одсећи одмах од Грчке и пресећи нам потпуно сваку одступницу.

- Е, господине Јелићу! А ми ћемо тако пустити да нас они одсеку? Ми смо бабе или жене, па да они раде шта хоће, а ми то да подносимо. Војска је ово, господине, и ту се, некако изазивачки унесе у лице Јелићу.

Дарку то непријатно паде у очи, али опет продужи своје излагање:

- Не заборавите, господине поручниче, да Немачка има данас три стотине и двадесет својих дивизија, изузев две у Северној Африци, све су друге слободне.

Имајте у виду да ће њен напад бити уперен да пресече нашу везу Вардарском долином, - да су Немци изабрали моменат напада, - да имају снажну авијацију што видимо већ три дана, док се наша од јуче већ слабо појављује, - да нисмо извршили концентрацију, - да смо 1913. године имали у Јужној Србији десет старих добрих српских дивизија и целу црногорску војску и целу грчку армију само према малој Бугарској па смо једва одбили изненадни напад бугарски под сличним условима наоружања, - а да сад тамо имамо дакле, пет или седам или девет дивизија југословенских, распоређених на фронту према Немачкој и Италији.

То све треба знати па онда ценити шта вреди јунаштво.

Ућуташе. Приближаваху се шуми, наиђоше на стазу. Том стазом пођоше унутра. Поручник Ристивојевић при улазу у шуму пропусти Дарка Јелића испред себе.

- Да! Да! Господине поручниче, ми смо пропали.

- А зато Вас зову петокOLONашем, добац Ристивојевић Јелићу. Зато вас сматрају издајцом.

Зачуди се Јелић тврдоћи и злоћи Ристивојевићевог гласа, па застаде и окрете се, али Ристивојевићеве очи већ се сладуњаво смешише, тако да се Јелић умири и окренувши се, пође кроз шуму, - али ипак продужи да одговара на упаницу поручникову.

Да господине поручниче, ми смо „издајници” и ево шта смо ми све радили. И стаде да му говори о борби својој и својих другова.

Говорио је с вером, а преливала се кроз то нека туга. Излагао је чињеницу једну за другом, а ове су износиле истинитост нашег пута, и заслепљеност оних који су га одбијали. Износио је жртве које смо поднели: мртве, рањене, интерниране, десетине хиљада дана затвора, милионске новчане казне, - и то од разних режима.

Његов глас је звонио у шуми, која се обнављала лишћем, да тим окити своје голе гране. Ишао је напред, подигнуте главе, није се ни једном окренуо за собом да види поручника. Био је као у неком заносу. Дизао је руке час изнад своје главе, а час их је немоћно спуштао.

- Знате, господине поручниче, говорио је, једног дана сам прочитао у „Ошишаном јежу” као неку досетку на адресу нашу. Стајало је то отприлике овако: „Ни памет, ни поштење неће вам помоћи”. Зачудио сам се и запитао: па зар се нама због тога треба смејати? Зар, напротив, изрод један не би требао због тога дубоко и тешко да се замисли над својом судбином? Ако и поред памети, и поред поштења народ пролази не обзирајући се - ако одбацује људе којима признаје и једно и друго, онда је једно сигурно: такав народ мора доживети тешке несреће.

Са пожртвовањем смо се борили за отаџбину своју, народ свој смо љубили.

Све што смо говорили унапред догађаји су потврђивали. Све наше опомене и савести су тиме били оправдани. И за све то, ето и ви се нађосте да ми добаците клевету о издајству.

У том тренутку зачу Јелић како поручник отвара и затвара пушку. Слеђен он се окрете и виде поручника како се сагиње и диже избачени метак из лежишта.

- Шта радите то? упита Јелић.

- Ништа. Празним пушку. Знате како је: идемо овако кроз шуму, а ја паднем, метак у цеви, пушка окине, а ви погинете. Овако је боље. Говораше поручник, гледајући Јелића право у очи, ево понесите овај метак за успомену на овај разговор.

Јелић унезверен стаде и гледаше поручника Ристивојевића. Али овај већ окрете очи у страну, окрете натраг и рече:

- Време је да се вратимо - довољно смо се шетали. Имам посла. И живо крете тако да га Јелић једва сустизаше.

Те исте вечери позва пуковник Дарка Јелића сав узбуђен и рече му:

- Господине Јелићу, опростите! Велику неправду умало не направисмо. Али Бог вас је спасао. Причао ми је поручник све. А ви већ сами можете погодити шта се све могло десити данас. Ето рђави људи шта учинише: сама пакост и лаж сама.

И док се Јелић још једва сналазио, пуковник настави:

- Али чујте ме. Још ноћас бежите из пука. Бежите кад вам кажем. Убиће вас. Овде имам у пуку доста комуниста. Они су прво дошли с клеветом против вас. То се открило. Неће на томе стати. Знам да ће вас убити. Нисам у стању да вас чувам. Видите каква је ситуација, а и вести су рђаве.

- Рђаве? упита Јелић.

- Да! Сасвим. Пало је Скопље, а и Солун изгледа...

Јелић опусти главу. Иако је све то очекивао, сад му то би одједном претешко. Заборави на чудне речи пуковникове. Сав се предаде уживљавању у несрећу која се спуштала тако нагло.

- Па то ће, господине пуковниче, пропаст доћи много пре него што сам могао мислити.

- Изгледа, рече пуковник. Али ви одмах идите. Немојте да остајете за сутра. Смешно је и жалосно да вас ја као командант пука томе учим, али све је то што се с нама дешава и смешно и жалосно. Уосталом ви нисте у мом пуку по праву ни обвезник. Ја сам вас примио. Ја вас разрешавам. Нисам у стању да се у овој новој јединици снађем одмах али осећам да ако останете, да ћете још ноћас погинути.

Опростио се Дарко Јелић од команданта. Оде за своје ствари. Командиру саопшти да му је командант пука саопштио да мора ићи одмах у своју јединицу. Понесе са собом пушку коју је узео из магацина на свој реверс с мало муниције и крете за Чачак.

При уласку у град, у мраку виде силуете неких оружаних људи. Виде да су неки четници. Заустави једног и упита га: да ли би и он могао с њима. Рече да је професор, да му је јединица далеко да до ње не може стићи, а не зна ни где се налази. Овај га упути на четовођу а овај га промери од главе до пете и дозволи му да остане у чети. Тако Дарко Јелић доби нову дружину.

Већ сутра дан међутим проструја вест да су Немци пробили до Сталаћа ка Краљеву, да тек што нису стигли у Чачак, да надиру кроз Качаничку клисуру. Наступи нека малаксалост. Нека клонулост напала на људе. Као кад човек дуго није спавао, па стоји и већ спава, и зна да спава, и све му је „равно до Косова”, и само жели да легне, свеједно где, у воду или блато, само да спава, - тако и сад: да се што пре сврши само, - види се и осећа се бескорисност сваког отпора и покрета, - готови смо.

Без полета, без убеђења, без вере су протекли ових заосталих недељу дана које још Јелић провео са четницима. Још је јединица била на окупу али нико није мислио: шта ће јединица радити, (осим покрета све у правцу запада и југозапада). Сви су осећали да јединица још постоји само док се не нађе неки иоле частан излаз или повод за разилажење, а тада долази оно главно: шта мени ваља радити. И зато је сваки само то и мислио.

На Велики четвртак наиђоше на Чајетину. Сазнадоше за капитулацију. Ту се и растадоше.

Не хтеде Дарко Јелић да остави пушку. Не хтеде ни своју униформу. Крете усањеним стазама и богазама својој кући. Одјекивале су шуме од пуцњаве. Мислио би човек борба се нека велика води. А то се млађарија дочепала разбацаних пушака и муниције па шенлучи. И нико да то обустави. Дарко Јелић размишљао како муњевити рат има и ту незгоду што напуштено оружје доспе у многе „ненадлежне” руке. Свуда виде он оборену власт, срушену државу, кроз читаве крајеве кроз које је прошао не чу да је долазио Немац и свуда виде народ који се у чуду питао: „ко нас то издаде?” Питање које је показивало најбоље колико је несретни наш народ био далеко од сваке стварности, колико је био уљуљкан у лажи и самообмане.

И најзад тако стиже своме месту после три дана хода, преморен и каљав, баш на Ускрс. Једва се вукао. Сакри пушку и муницију у шумици, у пукотини једног дрвета, и приђе преко поља граду с оне стране одакле ће најкраћим путем својој кући. Уђе у прву улицу, затим у другу. Улица је била мирна. Нигде на улици не среће Немце. То му би лакше. Али виде људе познате. Полетеше му као најбољи пријатељи раширених руку:

- Пази нашег Дарка! Кад си стигао? А што си тако блед, ослабио, каљав? Добро си само жив остао!

- Христос васкрсе! рече Јелић место одговора некако нарочито и свечано.

- Ваистину васкрсе! одговорише му као посрамљени због заборављеног поздрава.

- А што да нисам жив? Упита Дарко. Зар је ово рат био? Само слом и срамота. Од чега да погинем?

- Ама није од рата, већ се чуло да си требао бити стрељан, - рекоше му снебивајући се.

- ? ? зину од чуда Јелић.

- Кажу био си у неком пуку, па су те ухватили да нешто хоћеш да радиш што не ваља, - па те осудили на смрт али ти побегао и предао се. Видели те у Ужицу: ушао си тамо с тенковима први - настављају као извињавајући се.

- ? ? гледа их тупо Јелић и чини му се да сања.

- Ми баш нисмо веровали, свет ко свет: свашта се прича. Али после дођоше неки људи и тврде све то као сушту истину. Кажу, били су с тобом у пуку. А онда други дођоше из Ужица па потврдише са свију страна.

Јелић се наслони на зид куће пред којом се овај разговор водио, рукама укрштеним на леђима он је хватао и стезао ивицу камене основе. Лице му се потпуно било укочило, а очи су оставиле његове саговорнике и преко њихових глава он се загледа у велики гвоздени крст на цркви. Као да никад дотле ниједан није угледао. Хвала Богу само кад си жив дошао. Треба ћеш ти нама, казаше његови саговорници.

Али Дарко Јелић их није слушао. Њему је тако одједном све било јасно. Обузимала га је нека бескрајна радост што му је све јасно и лако. Ништа га више није болело. Никома ништа није замерао. Све је било око њега пуно светлости и топлоте. Само опет кроз све то усхићење тугу неку осети, као кад облак тешки и усамљени у ведар дан допузи до сунца и заклони га, па по његовим ободима сунчани зраци још светлији, али црни облак ипак велико парче земље бацио у сенку. То је опет била туга, она иста, христовска за народом својим.

Ништа не рече својим саговорницима. Не могаде заиста ништа рећи. Затворила му се уста и унутра негде, где се ствара говор, затворило се, и пуно речи наврло на тај излаз, али ето не могу да изиђу. Пружи им само руку. Немо им са поклони. Остави их зачуђене, па полако, поред кућа, погнуте главе, никог више не погледајући, дође пред свој дом. Ту застане. Одједном га био као стид. Сети се како су га синови с дивљењем у очима испратили у рат, а где како се враћа: под двогубом срамотом, и општом и својом. Али за часак само застане, па ухвати снажно за кваку дрвених врата дворишних, отвори их, уђе, затвори их за собом и стаде.

- Тата! Цикну старији син и полети му у сусрет.

- Дарко! Излете жена из куће трчећи Дарку у сусрет, док је за њом трчао млађи синчић млатарајући ручицама, покушавајући да нешто и он оцу свом добаци.

- Христос васкрсе! рече Дарко Јелић тако снажно да му се учини као да тај глас из неких одморних груди излази, и рашири широко руке, као да хоће да загрли нешто више него ова три створа што му трче у сусрет.

(Завршетак у идућем броју)

ПРОФЕСОР ДАРКО ЈЕЛИЋ ПОД СЛОВОМ „З.”¹⁶⁰

И тао једног дана, долети му један младић из града и каже му:

- Приметио сам тројицу сумњивих људи. Једног познајем зове се Марко Митровић, ту је из првог села до Краљева. Био је у подофицирској школи. Знам да је био с Дражиним одредом. Нешто ми каже да су дошли да те убију. Чувај се.

¹⁶⁰ „Наша борба”, број 48, 2. август 1942.

И опет се Дарко Јелић насмеја. За ову годину дана то му је постало обичај, па рече:

- Е баш добро. Нека сврше једном.

Хтедоше га младићи пратити, али их он врати. Па оде сам у читаоницу где је имао своју собу за рад. Извади револвер и стави га на сто, па отпоче свој редовни посао.

Не потраја дуго, зачу се куцање.

- Слободно! рече Дарко.

Отворише се врата и на њима се појави млад леп човек у четничком оделу, обрасао у браду, чврста, црна и хладна погледа.

- Да ли је овде професор Дарко Јелић?

- Шта ће вам? упита Дарко.

- Треба ми!

- А ви сте наредник Марко Митровић? рече Дарко.

Онај младић изгуби ону сигурност, па видно задрхта.

- Вас чекају још два друга: ви сте дошли да убијете професора Дарка Јелића! - рече Дарко.

Онај младић устукну, али га Дарко задржа:

- Не бојте се. Уђите унутра. Слободно. Седите овде лепо.

Ја сам професор Дарко Јелић!

Седите само, дошли сте на право место!

Онај младић закорачи и седе, као послушно и учтиво дете.

Дакле, слушајте ме, наредниче Марко.

Нико вас није опазио кад сте дошли. Ваљда неће опазити ни када изиђете. Можете слободно извршити оно зашта су вас послали. Ништа вам нећу сметати.

Само ја ето имам једну молбу на вас. Пре него што извршите свој задатак, саслушајте ме. Треба да знате какв је грдни грешник професор Дарко Јелић.

И онда отпоче да прича. Онај младић је гледао већ у земљу, само с времена на време подизаше очи и погледаше на Дарка.

А Дарко је говорио. Читаоци већ знају шта. Па то је углавном и било оно што сам им већ изнео. Говорио је Дарко као да говори пред Господом Богом, а не пред наредником Марком Митровићем.

Наредник је већ подигао очи. Гледао га чудно. Меко. Као мало дете.

А Дарко заврши:

- Ево ти сад, наредниче Марко, мој револвер - и пружи му дршку држећи сам за цев - ево ти и убиј ме слободно. И Богом нека ти је просто, ако то учиниш. Јер значи да је заиста професор Дарко Јелић изрод и издајник ако га сад ти убијеш.

Не узе наредник понуђено оружје - диже се и рече:

- Опростите ми, господине професоре, нисам знао. Опростите и онима што су ме послали, и они не знају. Кад би знали, они то не би чинили.

И тако Дарко оста тада жив.

Данас, завршавам ову причу кад зазвони телефон и с другог краја јављају ми: ипак је погинуо професор Дарко Јелић.

СВЕШТЕНИК ДРАГУТИН БУЛИЋ ¹⁶¹

Родио се 1910. у Вичи - селу Ломног Драгачева. Син честитог домаћина Милорада Булића и племените Српкиње Даринке, коју поодавно закрива земља српска. Растао, домаћу српску мудрост текао и знање основне школе прибирао међ вихорним горама Драгачевским и на обалама жуборних река и потока његових.

По завршетку основне школе, отргао се из крила мајчина и од зелених брегова свога краја, па се спустио на обалу Мораве у Чачак, чија је историја сувише променљива и бурна, и ту је продужио телесно узрастање и школско назирање.

Пошто је завршио четири разреда гимназије отишао је у подножје Фрушке Горе, на обале Дунава, и ту се уписао у богословију Светог Саве. Завршио је пет разреда ове знамените школе српске са одличним успехом.

По одслужењу војног рока рукоположио га за свештеника блаженопочивши епископ Жички Јефрем Бојовић и поставио на једну од парохија при манастиру Студеница. Тако је млади свештеник Драгутин прву службу почео у најзнаменитијем крају нашем, најзнаменитијем по изворима духа и морала, вере и национализма.

После краћег службовања тамо прелази на домак Рудника у село Прањане и тамо продужује свештеничко службовање. Поред ревносне свештеничке службе он студира и на време полаже дипломски испит на Београдском теолошком факултету.

По положеном испиту и после тешке породичне трагедије напушта службу парохијског свештеника и прелази за наставника у гимназију Чачанску. Ту улаже неизмерне напоре да што више духа и морала, вере и национализма улије у срца и душе својих ученика. С обзиром на прилике које су владале у нашим школама, па и у тој где је овај човек делао, напори су били тешки и претешки. Зато су и трудови његови били преголеми.

Када су настали тамни и бурни дани у животу народа нашег, свештеник и професор Драгутин улагао је огромне напоре, да у свест народну убаци што више разума и у душу што више светлости. Трчао је без умора и одмора, да се што више српских живота спасе и у томе је свакако имао много успеха, за које данас многи неће да знају а који ће сутра бити тако јасни и светли да их нико неће моћи укрити.

Свесно и с љубављу се жртвовао за добро рода свога.

Оставио је малог сина Србољуба, коме је кроз више година био и отац и мајка.

Његов отац Милорад изгубио је јединца сина. Сада му на старачка плећа пада терет родитељски према малом Србољубу, а срце му испуњава бол за јединим сином.

Српски народ лишен је у најсудбоноснијим моментима једног свога, заиста, врлог сина, а његови другови верног друга.

Оволико сада под притиском жалости и туге, за славно палим братом и другом, а када тело овога борца буде предано грудима земље српске, упалиће се више воштаница сабраних од речи српских, да светле нараштају новом, као што светли и душа овог паћеника међу народима светим у царству небеском.

БЕЗ НАСЛОВА ¹⁶²

Јавише ми да је данас, 30. јула, тек што је весео јавио својим друговима у Београду да је свршио преговоре који воде сигурно народној слози, враћајући се кући,

¹⁶¹ „Наша борба” број 48, 2. август 1942. године.

¹⁶² „Наша борба”, број 48, 2. август 1942.

сину свом јединцу, пао у Чачку, изрешетан револверским мецима свештеник и професор Драгутин Булић.

Ланске године би се рекло: убили су га комунисти.

Ове године, после његове осуде од лондонске радио станице, мора се рећи: убили су га они што су криви за смрт неколико стотина хиљада Срба.

Немам ништа да кажем о овом тешком губитку српског народа и његових другова.

Немам ништа, јер сам већ све рекао у истинитој причи: Професор Дарко Јелић под словом „З”, јер Дарко Јелић није нико други него свештеник и професор Драгутин Булић.

Био је жив: Морао сам му име променити. Био је свештеник: прећутао сам. Био је удовац: у причи му је жена жива. Имао је једног сина Србољуба: дао сам, из истих разлога, два сина: Мирка и Миленка.

Али, све је друго углавном истина. Речи су у разговорима свакако друкчије, али су догађаји сви истинити и смисао разговора увек веран.

Знали смо сви ми како је његов положај опасан. Молили смо га да се склони, да пређе у друго место, на други положај. Говорио је:

„Ја вршим своју дужност. Никоје зла не чиним. Помажем своме народу. учим га истини и правоме путу. Зашто да се склоним!

Бог је ту велики и силни. Чуваће ме док му треба.

Без његове воље не могу ми ништа.

А по Његовој нека буде сада и увек и у све векове”.

Тако је погинуо.

Данас више немам шта рећи.

Морам се само поклонити дубоко, дубоко, пред свештеником и професором Драгутином Булићем.

Сутра ћемо, може бити, видети да његова смрт није била узалудна, да је донела плода, да су и они што нису гледали прогледали, и они што нису разумевали, схватили.

То би била највећа награда пред људима и пред анђелима Булићу, одиста јунаку и одиста мученику.

КОЦКАРИ ¹⁶³

На погребу свештеника Драгутина Булића речено је било да овога јунака и мученика нису убиле његове телесне убице већ га је убила клевета.

И то је истина.

Да знају истину о животу и раду Булићевом па да га убију, могли би само комунисти.

Али зар га је Москва осудила на смрт? Ко је Булића ставио под слово „З”? Зна се ко: Лондон. А зна се да комунисти не извршују пресуде лондонске.

А да је тако доказ је и чланак „Професор Дарко Јелић под словом З”, чланак који је почео да излази недељу дана пред убиство покојног Булића, а чији је завршетак требао да изађе оне недеље, кад је он убијен. У том чланку, као што сам рекао у некрологу покојног Булића, ја сам хтео, пошто је Булић био жив, да изнесем живот и рад и страдања једног изузетног родољуба, који из љубави према своме роду, да би га спасао, од пропасти у коју га његове слепе вође гурају, прима и носи претешки крст свој.

¹⁶³ „Наша борба”, број 49, 9. август 1942.

Тај чланак је најбољи доказ и највећа оптужба против убица Булићевих. Јер је непосредно пре њиховог дела изнео и ко га на смрт осуђује, а исто тако и са колико се неправда то чини, - кад би се о самом праву изрицања тих пресуда могло уопште говорити.

Убеђен сам (а и случај оног наредника што 7. јула дође у канцеларију Булићеву да га убије, па га не уби, кад виде пред собом човека, Србина и свештеника, - како се хладно односи према смрти, - како с љубављу говори своје убици, - каквом љубављу и вером одише према своје роду), убеђен сам да на ове убице што га 30. јула убише са два убода камом и четрнаест метака револверских, да га ни они не би убили, - да је било времена да Булић пред њима кратко само проговори и каже им оно што је рекао оном првом.

Истина спасава, а не убија, - а лаж и клевета убијају. Зашто је тако и како не може бити друкчије показао сам у чланку Сила зла, из кога се види да Злоба кроз Лаж води Опустошењу - а Истина кроз Љубав води Градилаштву.

Они који су ово дело извршили и који нова спремају а носе фатално собом нове несреће српском народу јесу као људи коцкари, којима је страст потпуно замутила памет и за које нема ствари које на коцку не би ставили уверени да ће они на крају све губитке повратити, па чак и велике добитке остварити „кад дође њихових пет минута”.

Према онима пак који их од те страсти погубне одвраћају у толико се више пуне злобом у колико се више показује да су ови имали више права што су их од коцке одвраћали. А та злоба надима њихова једра вихором лажи и води их после на убилачки пут.

Рекао сам већ на другом месту једном да живот разликује више степени коцке: неко се коцка у сувишак, неко у оно што му је неопходно за живот, неко у оно што је неопходно његовој породици, неко у оно што није његово.

Ова пак коцка је најзлочиначкија: овде се коцка са судбином једног народа.

Ти људи су се прво коцкали раније у нашем унутрашњем политичком животу. Земља је ишла политичком и социјалном расулу, а они су се коцкали, стављајући све на карту „демократије”, гласања, не хотећи да виде где тај пут фатално мора да води. Да би се домогли гласова, они су правили „споразуме” са сваким без обзира какав је његов однос био према држави.

Затим су прешли на коцку у спољној политици. И ту су на карту „демократије” ставили све, али не свој сувишак и неопходно већ туђе, судбину целог свог народа и за векове.

Као код оне игре „конгена”, ови несретни коцкари, уверени да ће карта „демократије” напослетку почети да добија, стављају и 27. марта, и 22. јуна, и 26. септембра, и прекјуче, и јуче, сву судбину нашег народа на ту карту.

Код „конгена” ово тврдоглавство води успеху, ако коцкару пре тога не нестану новци, јер напослетку мора свака карта, па и она на коју се тако тврдоглаво улаже, изићи на добијајућу страну.

У „конгену” је чак сигурно да у колико једна карта мање излази на добијајућу страну, да ће у толико пре морати на тој страни да се појави.

Али рат није „конген”. И несретни коцкари с нашом судбином су само то заборавили. У рату у колико једна страна више губи, у толико је даље од победе. Свега је толика разлика између коцкарске игре „конгена” и рата: што од „конгена”, ко упорно ставља све већи улог, на једну карту која не излази, тај је сигурно све ближе победи, - а у рату ко се упорно коцка на једну карту, која једнако губи, вероватно је све ближе поразу.

Коцкар на „конгену” који стално игра на губећу карту ипак радећи тако ради разумно.

Коцкар у рату, који стално игра на губећу, радећи тако ради лудо.

А ако се пак упореде оно што коцкар на „конгену” може изгубити са оним што несретни коцкари у рату стављају на коцку, - онда коцкар на „конгену” испада, човек разуман, - јер је његов улог ма како био велики ипак мали, сразмеран вероватном и чак сигурном добитку, - док је коцкар у ратној игри бедник, пропалица морална, јер „његов улог” то није ништа његово лично, већ све и потпуно туђе, нешто с чим се нико коцкати не сме, судбина читавог народа, и за векове.

Али најлепше је у целој ствари то, што ови несретни коцкари и не желе да се са својим личним стварима и интересима коцкају, већ само са општеном народним. До скоро сам мислио да они заиста бар верују у карту на коју тако тврдоглаво стављају све интересе свога народа.

Сад сам чуо да ни то оправдање више немају. Догађаји у Африци и на Истоку, поред оних који су одиграли пролетос на крајњем истоку, и оних који ће се тамо одиграти још, отпочели су да им отварају коцкарске очи.

Само њихове очи нису пролиле покајничке сузе због несретне судбине свог народа коју су само они скривили, - због рашчеречења његовог, - због стотине хиљада српских живота чија су убиства они омогућили. Не, „и ни за што на свету нису они криви и не могу то бити, јер, за Бога, та они су „родољуби”.

Њихове очи су, засијале, напротив бесом и мржњом доведеном до највишег степена, и они су сунули на „издајце”, а то смо, разуме се, ми и нама слични.

Чују се већ сад овакви њихови гласови:

- Ми видимо да „Русија” губи. Ми видимо да Енглеска и Америка упуштајући „Русију” да пропадне губи последњу шансу да овај рат добије. Ми видимо да је, поред тога, сигурност њеног сопственог царства у највећој мери угрожена.

Видимо чак да сте ви били у праву.

Али, ако је и тако, опет ћемо се борити против вас „издајца”, и ако сте имали право и баш зато што сте имали право.

Ако треба да српски народ остави овај пут којим је досад ишао, нећете га водити ви „издајце”, већ ми „родољуби”. И зато ћемо водити борбу против вас. Зато ћемо вас убијати, па ћемо онда бити сами, па макар и на вашем путу.

Кад би се радило о једном једином оваквом гласу и тај би требало забележити. Али један није, већ су множина и све се чешће чују.

И сувише смо дакле добро мислили о овим коцкарима кад смо веровали да је њихово коцкање последица њиховог уверења. Некад, о почетку је било неког уверења. Али сад под утицајем сталних разочарења, уверење је ишчезавало. Данас га скоро нема. Али данас се појављује оно што је најгоре, најбедније.

Да! Коцкари с нашом судбином су сасвим мирно 27. марта, 22. јуна, 26. септембра, прекјуче и јуче, говорили, гледајући како државу своју гурају у пропаст, како народ свој гурају на пут рашчеречења, - како се српска земља излаже пустоши, - како стотине хиљада, често сасвим невиних српских глава и главица предају под косу смрти, - говорили: како су „жртве неопходне”.

Ништа њихову хладну неосетљивост није могло да троне. Чак је у том погледу изгледало да их на то покреће неко већ неземаљско херојство, као у оној песми Ћуре Јакшића:

*„Бацајте сами у огањ децу.
За нашу пропаст свет ће да зна.”*

Наши коцкари су неуморно бацали у огањ, у пустош, у смрт хладнокрвно градове и села, људе и жене и децу.

И човеку је већ изгледало да ће ови коцкари кад тако побацају све око себе, пожурити док је још жар најживљи да унутра и себе баце.

То је још једино што је могло правдати (ако правдања уопште за тако што може бити) грдобу њиховог коцкарства.

Ми смо их жалили, и покушавали да зауставимо њихове руке и ноге на путу пропасти, жалили одиста као брат здрав што жали и уздише за братом болесним, који у тешком помрачењу своје болести посеже на другог очекујући да напослетку досегне на себе.

Али ови гласови нас враћају најружнијој стварности, - ружнијој од саме несреће, у који су свој народ гурнули.

Па ови коцкари не само да се коцкају с туђим и са оним што им не припада, већ се управо они коцкају само с туђим.

Могу хладнокрвно гурнути државу своју у рат и самим тим у пропаст.

Могу хладнокрвно нахушкати народ свој у рат, и самим тим у ропство.

Могу хладнокрвно пустити народ свој да буде подељен и рашчеречен.

Могу га затим гурати на устанке „партизанске” или „националне” те да му тако посеју пустош и смрт и тамо где је рат прохујао а пустош и смрт није посејао.

Ништа их се не тичу при томе број и тежина жртава. Горди они се, поносно и насмејано славе баш и бројем и тежином жртава. Уживају сладострасно слушајући како их белосветске радио-станице хвале и славе њихову јуначку борбу и њихове „херојске жртве”.

Сваки ко покуша да им покаже узалудност, убиственост тих гестова, тај је „издајник” и „петоколонаш”.

Али одједном, кад почну под притиском догађаја, да рачунају и с губитком рата, онда видите ту господу коцкаре како сами ништа не желе да жртвују у бесу коцке. Ту где настају њихови бедни интереси и њихова сујета, ту престаје коцка. Ту настаје хладан рачун.

Може српски народ, под њиховим руководством, изгубити све, а нарочито скупочену крв своју, то све може, то чак и треба, то су „потребне жртве” на лудој коцки коју је њихова страст зажегла.

Али сами они не могу и не смеју ништа изгубити: ни бедни свој интерес, ни још беднију сујету.

То је смисао речи, напред изнетих а од њих изговорених:

”Али иако је тако, опет ћемо се борити против вас „издајица” иако сте имали право, и баш зато што сте имали право.

Ако треба да српски народ остави овај пут којим је до сад ишао, нећете га водити ви „издајице” већ ми „родољуби”. И зато ћемо вас убијати па ћемо онда бити сами, па макар и на вашем путу.

То је смисао ових речи.

То је смисао и убиства Драгутина Булића, одиста јунака и одиста мученика.

НА ИСТОКУ ¹⁶⁴

Потребно је поново да бацимо поглед на развој војничких прилика у свету. Одавно то нисмо учинили. А Срби треба да знају ове ствари, да их улична стратегија, о

¹⁶⁴ „Наша борба”, број 50, 16. август 1942.

којој смо писали опширно, не би опет као прошле године у три маха гурнула у каву нову лудост.

Јер је за њих прошла година изражена у три судбоносна датума: 27. март, 22. јуни и 26. септембар: пуч београдски, који је истовремено био објава рата Немачкој, - рат немачко-совјетски, који је био сигнал за побуну комуниста и свих совјетофила и пакт пуковника Драже Михаиловића с комунистима у циљу „ослобођења”.

Ниједан од ова три фатална датума није скривио српски народ, већ његови „учени”, а непаметни, јер одрођени синови, који су давно престали гледати својим очима и мислити својом главом, већ су гледали очима Јевреја из Лондона, из Париза, из Москве и Вашингтона и мислили њиховом главом.

Ту скоро дође Србин сељак из Колашина, па ми се жали како су код неке власти дошли у незгоду. Упитах се да ли случајно има међу њима комуниста, а он ми одговори: „Хе! Господине, па где би их могло бити, кад међу нама нема учевних људи”.

Сасвим природно, сељак из Колашина, без школе, не би се ни усудио да мисли да нема Бога, да буде против Краља и против Домаћина. За такве глупости су способни само „учевни”, а недоучени људи.

Несрећа је српског народа у томе, што је имао врло велики број тако „учевних” људи.

Зато треба српски народ да сазна тачно како стоје војничке ствари.

На источном фронту ствари у главном стоје сасвим рђаво по Совјете, и то прво због три тешке совјетске погрешке.

Прва њихова погрешка почела је одмах по објави рата. Они су морали боље познавати Немачку и знати да кад је ова изабрала место и време напада да ће свакако бити на томе месту и у том времену јаче од њих. Они су даље морали боље знати своју сопствену снагу и слабости. Па кад све то знају онда су се требали одлучити: хоће ли чувати простор или чувати снагу. Они су морали знати да ко чува простор, тај губи снагу, - а то може само ако тиме задаје пораз противнику. Они су морали знати да је противник јачи и да га тиме поразити неће. Отуда се нису смели одлучити да чувају простор по цену губитка снаге, већ су требали да простор без озбиљне борбе пуштају, а снагу чувају.

Многи упоређују садашњи рат с Наполеоновим походом у Русију 1812. године. Али баш то упоређење показује у правој светлости ову совјетску погрешку, јер Кутузов није хтео примати одсудне битке, већ је простор жртвовао, а снагу чувао, и благодарећи огромности руског простора и сачуваној снази већ тиме тукао Наполеона.

Совјети су радили из политичких разлога или погрешне прецене сопствене снаге обрнуто од Кутузова. То им се данас свети.

Друга њихова погрешка је у њиховој зимској офанзиви. Кад су се немачке војске зауставиле после петомесечног победничког похода, нико није могао мислити да Совјети располажу са неколико десетина потпуно свежих дивизија. То је било велико преимућство за Совјете. Сад је требало паметно решити где да се те свеже резерве употребе. Они су решили да их баце у зимску офанзиву.

Шта је дала та зимска офанзива сад се најбоље види. Између Твера и Иљменског језера она је учинила велики притисак на Немце. Немци су учинили тај свој фронт еластичним само и успели су да се одрже недирнуте све главне тачке иза њега, тако да је резултат офанзиве, стратегијски говорећи, никакав, - изузевши што је Совјете стао изванредно крвавих и тешких губитака. Свакако су и Немци трпели гу-

битке, али по самим резултатима судећи, губитци Совјетски се нису „исплатили” одговарајућим успехом.

Неуспех ове офанзиве је у главном потекао због невремена с једне и рђаво изабраног момента с друге стране. Рђаво зимско време није било ненаклоњено само Немцима већ и Совјетима, а рђаво изабрани моменат је ишао на штету Совјета.

Замислимо да су Совјети успели да сачувају своје нетакнуте и непознате противнику резерве преко зиме. Замислимо да су те резерве још били увећали. Даље замислимо да се те резерве у каквој погодной маневарској бици, на пролеће, кад Немци, отпочну офанзиву, на погодном месту појаве. Резултат би сигурно био далеко, далеко већи за Совјете тада, него овако под онаквим приликама, зими, где се сва та снага узалудно истопила.

Трећа погрешка совјетска је у неспособности да процене место удара пролећне офанзиве немачке.

Они су на полуострву Керчу почетком маја концентрисали три своје армије да бране Керч, јер су били уверени да ће Немачка офанзива ићи од Керча право на Кавказ.

Немачко војно вођство их је у томе веровању успављивало, и да би са своје стране још томе придодало, пуна два драгоцене месеца је провело у чишћењу Керча и Севастопоља. Одатле су Совјети, а и цео остали свет, закључили да то Немци чине јер им Керч и Крим требају као полазне базе офанзиве у правцу Кавказа. Ове акције на Кримском полуострву су послужиле као сугестије совјетском генералитету да ће сигурно, кад пуна два месеца проводе у тим акцијама на том месту, одатле прећи у напад у Азију.

И остали савезници су већ ликовали како је Хитлер изгубио два месеца. Показало се да није изгубио ни дана. Он је тамо сатро снагу од четири до пет армија совјетских и успео је да одржи у заблуди Совјете о месту своје офанзиве. А кад је у томе потпуно успео, он се бацио у напад на пет-шест стотина километара северно од тога места, на месту где се спајају Тимошенкове армије са совјетским армијама средњег фронта, и одатле се за месец дана сјурио низ Дон, дошао до његовог ушћа, загрозио чак и Волги и Каспијском језеру, и освојио све до Кавказа то јест на преко 1000 километара од полазне тачке, тако да су се све припреме око Ростова и јужно од њега показале потпуно излишне.

У све три тешке погрешке совјетског генералштаба показује се мали формат совјетског војног вођства, па се управо с њим не може ни мерити. Уз остала преимућства материјална и духовна немачке војске, ова надмоћ вођства је пресудна и она ће до краја обезбеђивати Немачкој војничку победу у овом рату.

Из овог прегледа се већ види да се Немци налазе на домаку оних објектива иза којих свакако неће даље ићи. Већ раније смо рекли да ће Немци поставити сами себи границу преко које даље у Совјетију неће ићи. Заузимањем Кавказа и транскавкаских области, избијањем на границу Турске и на Каспијско море и на Волгу приближавају се свакако Немци оним тачкама где ће се на југу совјетског фронта зауставити њихови офанзивни покрети.

Разуме се, да то неће значити избијање на персијску границу, већ кад се то деси, ту Енглеze чека нови фронт о коме толико говора.

При садашњем стању ствари, нема изгледа да ће на југу совјетска армија моћи зауставити Немце да не избију где су наумили. Нико нека не гледа на високи Кавказ или на високу планинску баријеру на совјетско турској граници. У садашњем рату армије су као вода, не иду по брдима већ траже прелазе ниске и нагомилавши се прелазе их и јуре долином. На планине после излазе мала одељења кад се војноадминистративна власт успостави и чисте их од заостатака.

Овај успех на југу Совјетије пресудан је за цео остали совјетски фронт. Он лишава овај и целу Совјетију тридесет милиона тона нафте колико се у овом крају добија. Од тога се већ једна шеснаестина налази у рукама Немаца. Остатак је у њиховом домаћају. Не треба заборавити да смо само месец дана од заузећа Вороњежа и почетка силаска низ Дон а већ су немачке трупе хиљаду километара одатле на југу и већ је северно прибрежје скоро целог Кавказа заузето. А то значи да северни фронт због недостатка нафте долази у крајњу слабост, нарочито за офанзивне покрете, - док је и друго снабдевање фронта иначе отежано услед заузећа најглавнијих делова руске земље.

Услед тога су могуће две ствари за Совјетију: тешки унутрашњи потреси који могу оборити и режим или капитулација ради склапања мира.

Гласови које смо скоро добили из Русије говоре да је руски народ остао антибољшевички расположен и данас. Сасвим други разлози, које овде не можемо излагати, објашњавају држање совјетских армија. Из извесних места на пример, Калињина-Твера - говорили су нам да се руско насеље повлачило зимус при напуштању овог места од стране немачке војске својевољно, по цичи, без хране, просто зато да не буде више код бољшевизма.

Ако Немачка успе са својим подухватима на југу (а то и наше разлагање и гласови о критичном стању код Совјета који долазе из енглеских извора, чине врло вероватним), онда она ситуација осталог фронта може и без немачких удара да доведе до тешких унутрашњих потреса.

Разуме се, ту говоримо само о могућности и вероватноћи а не као о нечем сигурном што се мора догодити.

Али врло је могућа и капитулација.

Кад су бољшевици дошли на власт они су били још у рату са Немачком. Немачка војска је надирала у Русију тако рећи без препрека, јер су бољшевици тако и дошли на власт што су прво растурили руски фронт.

Разумљиво је да је због тога морало доћи до преговора о миру с Немачком. Преговори су отпочели и Немци су поставили своје захтеве. Захтеви су чак и бољшевичким пуномоћницима изгледали тешки. Вратили су се у „Главни стан” и Лењин са Извршним одбором комунистичке партије их је примио. Пуномоћници су изнели немачке захтеве и огласили их за немогуће и неприхватљиве. Чули су се револуционарни узвици. Лењин је ћутао. Троцки се дигао. Био је тада још млад. Затресао је својом тада још бујном косом као лав гривом својом, наместио цвикер, и уверен да га негде из кута слуша и гледа Историја и бележи сваку његову реч и покрет. Он је отпочео ватрену бујицу да просипа из својих уста. Запалио је све. „Шта мисле Немци? Они још не знају с ким имају посла! Знају ли они да ће се бољшевици борити горе него лавови! У сваком месту ће их чекати барикаде!” Свршио је Троцки. Слушаоци су били наелектрисани. А Лењин је подигао врхове прстију своје десне шаке не одвајајући базу шаке од стола па затим их вратио и ударио лако по столу.

- Дакле! Ми прихватамо немачке услове, понови сасвим мирно Лењин.

Запрепашћење. Тишина, као пред буру, али до буре није дошло, јер је опет Лењин проговорио.

- Прво бих требао да знам с ким ја управо седим: са неким наивним социјал-патриотима или са револуционарима.

С првима нити могу нити хоћу да седим. Ови други су само моји другови.

Ви сте пали у занос са другом Лавом Троцким и још мало па сте готови да прокламујете „отачаствену војну”.

Треба да се стидите. То приличи заиста само оним бедним социјал-патриотима. Револуционари су друкчији, јер су паметнији.

Прво питање које треба да решите јесте ово: хоћете ли спасавати мајку или дете, територију или револуцију, обоје се спасти не могу. Ја хоћу да спасавам револуцију. Према томе ја сам за мир под оваквим или још горим условима.

Ако будем друкчије мислио онда ћу изгубити и револуцију и територију, јер кад изгубим револуцију, онда територијом већ ја нећу ни владати, па ми је потпуно свеједно да ли њоме влада Николај или Виљем.

Ако не потпишем мир, онда ће Немци ићи даље. Ја нисам луд да мислим да ће их ма чије барикаде зауставити у томе. Не заборавите да ми имамо и унутрашње непријатеље. Не заборавите да смо ми незнатна, бедна мањина большевика, а сви остали су наши непријатељи. Гоњени од спољног ми ћемо бити издати од унутрашњег непријатеља и револуција ће пропасти.

Ако пак потпишем овај мир, ја сам спасао револуцију. Ја сам готов да потпишем и гори мир и под тежим условима. Дај ми колико било територију да на њој развијем своју револуцију. Кад то успем ја ћу повратити све што данас дадем, ја ћу освојити свет”.

Тако је говорио Лењин.

Зар мислите, да под сличним условима неће тако мислити Стаљин?

А ако мисли, онда не искључујте капитулацију односно мир с Немачком.

У толико пре што то опет одговара полазној мисли Стаљина од 1939. године кад је правио пакт с Немачком у очи самог почетка овог рата. Он је хтео да буде у положају Енглеске, па да он прави „други фронт” кад сам за сходно нађе, а не овако да се понижава и преклиње лукави Албион.

Али о томе и у идућем броју.

ОПЕТ НА ИСТОКУ ¹⁶⁵

Черчилов пут у Москву, (а морао је прелетети тамо и натраг петнаестак хиљада километара), показује да наши закључци у прошлости чланку нису ни мало претерани.

На тако тежак пут Черчил је пошао, да би повећао Стаљину „вољу за одбраном”, јер је сигурно да овај најбоље види сву безизлазност своје ситуације.

Његове армије су имале огромне губитке у људству и материјалу с губитком најплодније земље руске, и најиндустријализованих крајева и нарочито освајањем и угрожавањем још неосвојених петролејских поља угрожава се потпуно одржавање и осталог фронта од Вороњежа на север.

Јер сад је јасно да су Тимошенкове армије на Кавказу одвојене стратегијски од северних армија, а ускоро ће бити то и тактички. Већ данас Тимошенкове армије на Кавказу чине потпуно одвојену, судбински одвојену групу, совјетске војске, која још може држати тактичку везу преко сланих степа дуж Каспијског језера, као и саобраћајем паробродским преко језера, преко Персије и руског Туркестана.

Ова војска иде своме уништењу или емигрирању у Турску или повлачењу у Персију.

О некој могућности одбране ових армија на Кавказу и на граничној планинској баријери не може бити озбиљног говора. А то опет значи да је само питање релативно кратког времена, па ће цео овај део совјетског савеза пасти у руке Немачке. Сигурно је да је на састанцима у Москви морало бити говора да се овај кавкаски фронт одржи. Али је сигурно да је снабдевање тог фронта скоро немогуће, ако би се и могло претпоставити да Черчил са предњег истока или Палестине и Ирака одвоји људство и нешто с тешком муком тамо скупљеног материјала.

¹⁶⁵ „Наша борба”, број 51, 23. август 1942.

Мора се међутим узети да ће Енглеска и највеће жртве учинити да спречи пад кавкаског фронта, пошто би тиме Немачка загрозила Персији, Ираку, Сирији, Палестини, Арабији и Египту, а самим тим довела до слома целог царства битанског у Азији.

Овде наилазимо на питање Турске, око које ће Енглеска све учинити да би је како год приволела на улазак у рат на њеној страни. При разматрању овог питања морају се узети у обзир две...¹⁶⁶ знатан утицај англо-америчког света у Турској с једне и отпор садашње Турске да у рат уђе с друге стране. И садашњи председник Турске републике и цела његова влада противе се сваком уласку Турске у рат. Отуда овим путем је искључено очекивати друкчије одређење Турске него што је ово садашње.

Ваља међутим рачунати и са злочинима. Али Хајдер, бив. посланик Турске у Београду, и амбасадор у Москви, изгледа да је убијен у Цариграду. Био је велики антикомуниста и одлучан присталица турске неутралности. А врло је карактеристично и умирање од срчане капи двају турских министара, одлучних и енергичних присталица турске неутралности. Верујемо да све те акције имају за циљ утицај на Турску да стане уз Енглеску и Америку, али ту скоро је један турски достојанственик рекао ове речи: „Не бојте се да ће Турска ући у рат ма на чијој страни. Није то држава што траје век или два, па да скоројевићи њом управљају. Она траје већ пуних десет векова, Она има традицију. Она неће лудорије”.

Ово нарочито треба да знају они људи који непрестано сањају о уласку Турске у рат.

Поуздано знамо да је по савету једног водећег човека сила осовине упутио своје писмо Кнез Павле самом председнику турске републике почетком 1941. године и питао да ли ће Турска ући у рат, ако би Немачка ушла у Бугарску, и на то је Исмет Инени одговорио својом поруком Кнезу Павлу да склапа пакт с Немачком, јер Турска не мисли улазити у рат.

То разуме се није сметало оном несавесном лакомисленом Симовићу да кад је шестог априла отпочело бомбардовање Београда и када је око седам часова дошао до Краља, да овом детету поднесе лажан извештај „да је наша ситуација ипак добра: Турска је већ ушла у рат а у току дана ће то учинити и Совјети”.

На таквим лажима је била заснована сва наша несрећа. Да би сад бар требало да нам послужи за будућност да гледамо само својим српским очима и мислимо само својом српском главом, а не да нас јеврејизирана Енглеска што не води ни своју сопствену, енглеску политику, (јер да је водила не би ишла на пропаст свог рођеног Царства и Европе) већ само политику енглеских мудраца.

Треба дакле очекивати да ће Енглеска покушати на све могуће начине да Турску увуче у рат, а с друге стране треба веровати да ће садашњи режим Турске бити довољно јак па ће то спречити пошто његови представници најбоље знају зашто није турски интерес да у рат улази.

Ту ћемо сад имати са стране да посматрамо борбу разних интернационалних подземних сила са снажним национализмом Турске.

Сматрамо, као што смо напред изложили, да ће ове друге националне снаге бити јаче и да ће Турска остати изван сукоба.

Јер, ако хоће да гледа својим очима и мисли својом главом, Турска мора да види јасно и своју унутра као и светску војну ситуацију.

Њој прво не може да измакне из очију да Лондон јавља „како је Ромел добио појачања, па ваља очекивати да ће покушати да се дочепа долине Нила”. А та вест да је богате закључке. Први закључак је да Бритнија не влада Средоземним морем,

¹⁶⁶ Нечитко. (прим. приређ.).

јер кад би владала онда би њени конвоји могли несметано стизати на Малту и Александрију, а не би били растурани и са 80 одсто послати на морско дно, - па онда ни Ромел не би смео ни покушати да се дочепа нилске долине, - јер кад би владала, онда не би могао Ромел добијати слободно појачање, колико му и кад му требају. А други закључак је да Британија не влада ни другим морима, јер кад би владала, онда би она упела све снаге и у Египат и Палестину и на обале Персијског залива избацила сву своју расположиву снагу, а не би пустила ни саму могућност помисли да би Ромел могао покушати да освоји Египат и пресече Суец, избије на обале Црвеног мора, угрози Предњи исток Азије, кад је већ сав крајњи исток Азије, доспео тако лако у руке Јапана, нити би могла дозволити да Хитлерове трупе стоје пред потпуним заузећем Кавказа и избијањем на Волгу. А трећи закључак је да Британија ни на почетку четврте године рата не може, или не уме, или не сме да узме иницијативу војну у своје руке. - Кад ето чак и на једном прекоморском фронту силе осовине држе иницијативу и угрожавају саме основе Царства Британског.

Дакле, без уласка Турске у рат мора се очекивати слом кавкаског фронта и излазак Немачке на границу Персије и угрожавање са севера бугарских позиција на Предњем Истоку. Самим тим ситуација у Египту, и иначе озбиљна, постаје опаснија за Енглеску.

Али таман ми овде а јављају да су се Енглези искрцали у Диепу.

Дакле, значи да се Стаљин није дао ухватити на разна друга обећања, већ је тражио да Енглеска удари тамо где је најближе да сама понесе опасност свог подухвата.

Мора бити да је ситуација на Истоку заиста исувише критична, кад Черчил пристаје „ради растерећења” да понесе Енглеска ризик од овако сумњивог подухвата. Јер тај подухват је у тој мери сумњив да се може рећи да ће несумњиво испасти на штету онога који га је предузео и донети му губитке у људству и материјалу.

Није немогуће, ако се Енглеска реши на искрцавање, није немогуће да се искрцавање изврши. Али озбиљно искрцавање се не врши из брзих чамаца, већ из транспортних бродова. Кад се дође са пет стотина камиона, или са пет стотина вагона, онда се одмах врши истовремено и искрцавање из ових камиона или вагона. А кад се дође са бродом који носи пет стотина вагона, онда се искрцавање врши човек по човек и предмет по предмет. А за све те дане брод стоји непомично и служи за мету нападима артиљерије са сува и бомбама из авиона.

Отуда није тешкоћа заузети ноћу једну тачку на Француској обали, већ је тешкоћа развити се из те тачке и одржати је у својим рукама; кад човек за противника има Немачку; када та Немачка има спремљену снагу баш на том месту и кад на то место може да баци још и већу ако јој буде требало.

Сматрамо дакле да је искрцавање извршено на француској обали по свима изгледима ствар осуђена на пропаст.

Али из тог извлачимо два закључка:

- 1) какво је крајње критично стање морало бити на источном фронту и у Совјетији, кад је овако опасну и унапред осуђену на неуспех ствар морао Черчил дозволити.
- 2) После пропасти овог покушаја, „друго стање биће горе од првог”, тј. биће све тешкоће као што су и биле само ће им се додати један пропали покушај више.

19. VIII 1942.

Многа уста су те речи много пута изговарала код нас, али сад тек знамо шта је то хлеб наш насушни.

Пре смо умели изговарати, - али нисмо знали. Мислили смо (ако смо мислили): „Чудновато! па то ипак није тако битна ствар. Не да није важна уопште, него није битна ствар. Не да није важна уопште, него није битна да би се уносила у молитву. Важно је, и још како, и вода, и ваздух, и светлост, па их у молитви не помињемо, - а, ето, за хлеб се молимо. А на сваком углу га можемо добити, само ако новца имамо. А ако и немамо, залогaј хлеба ће ти дати свако и познати и непознати”. Тако смо мислили).

А сад знамо шта значе те три речи хлеб наш насушни и разумемо разлику зашто није препоручено да се молимо за воду, за ваздух и за светлост, а тражи се од нас да се молимо за хлеб.

Јер воду и ваздух и светлост добијамо потпуно бесплатно, без икаквог свог труда и памети, - а хлеб само и уз свој труд и памет, а не само од Бога. И баш зато се за хлеб морамо молити.

Зар се не треба молити Богу за воду, ваздух и светлост које само Он даје, - а треба се молити за хлеб, на чијем добијању и наш труд и наша памет сарађују?

Зар нисте чули, међутим, никад за разлику између умовања пред људима и умовања пред Богом? Зар нисте чули да је често пред Богом лудо што је по људском мудро, и мудро што је пред људима лудо?

Каква је то логика? питаће се поштовани читаоци. То личи на лудост!

Јер како не бисте разумели: тамо где Господ нема сараднике ту и не тражи молитве. Даје Господ штедро и светлост, и ваздух и воду. Чак и у сухим крајевима где је ова Господња молитва први пут изречена, није тражено од људи да се моле за воду. Али за хлеб је другачије. Хлеб не расте сам. Човек треба да пооре и посеје, и посев од зла да одбрани, и жетву да савлада и у житнице да унесе и паметно да раздели и до свачијих уста да донесе.

Лако је добити светлост, и ваздух и воду. То само Бог даје. И зато му се не молимо. Јер „Отац ваш небесни зна шта вам је потребно”.

Али ту где долази и слобода човечија до израза као чинилац у давању, где није само Господ, већ и људи, ту му се молимо.

А зашто баш ту тражимо помоћ Господњу, баш ту где ми као људи треба да оремо, сејемо, жањемо, скупљамо и делимо? Зато што често „не знамо шта чинимо”. Зато што не знамо да „нам је све слободно, али нам није све корисно”. И што се, услед тога може десити, да радећи у незнању на тако важном питању као што је хлеб, направимо такав хаос и такву пометњу те да останемо без хлеба, који је насушан, без кога се не може.

А онда помињем само навлаш само наше незнање. А нашу злобу прећуткујем. А колико тек она може зла да направи? Прећуткујем је, јер је и злоба само један облик незнања, ако му сама није узрок. Али ономе ко неће да види ту везу, слободно је и незнање и злобу нашу набројити. Па и ми ћемо ради њега тако чинити.

А Бога молимо због нашег незнања и наше злобе. Јер ко други може разбуктале стихије умирити речју једном, покретом руке само, ко други осим Бога?

Јер су незнање и злоба људска заиста као стихије. Незнање као дубоке и тамне воде, а злоба као оркан који те воде претвара у разбеснелу водену поаму. И шта је онда бродих натоварен зрном пшеничним према снази те помаме? Очас га она може прогутати. А прогутају ли га таласи, оде хлеб наш насушни, неће га угледати гладне очи ни дотакнути га се дрхтаве руке. А кад Господ умири оркан злобе и

¹⁶⁷ „Наша борба”, бр. 52, 30. август 1942.

миром својим осени, и само незнање наше онако дебело и слепо, није више претећа стихија. Чунови и бродови клизе по њему и хлеб долази до нас.

И зато се тражило од нас да се молимо за хлеб наш насушни, - хлеб који и људи засејавају, жању и скупљају и деле, - да Господ учини да незнање и злоба људска не би прогутали. Да нас Господ спасе од нашег незнања и наше злобе.

Не молимо се дакле у молитви Господњој за хлеб да учини Господ да га земља роди, - јер онда би се морали молити и за све оно што смо набројали, а без чега не уопште могли опстати, - већ се молимо у ствари да Господ осветли незнање наше и умири злобу нашу те тако учини да ми људи сами свој хлеб не упропастимо и тако без њега не останемо.

Али неко ће приметити на ово разлагање:

- Није то тумачење тачно. У истој молитви се молимо, и непосредно пре хлеба: за славу имена Божијег, за долазак царства Његовог и за остварење воље Његове. А то су тек ствари које не зависе од људи.

- Добро је што сте то приметили. То баш помаже ономе што напред рекох, - одговарам.

И слава имена Господњег и царство Његово и воља Његова, као и слава, царство и воља постоје изван нас и независно од нас. Њима, као слави, царству и вољи, ми нисмо ни потребни, - нити је наша молитва њима од какве помоћи.

И ту се ми молимо у ствари за себе, исто као и кад хлеб тражимо од Оца свог небеског, јер тражимо да се име Његово слави од нас, међу нама и кроз нас, - да царство Његово засија у нама међу нама и кроз нас, и да воља Његова буде у нама, међу нама и кроз нас. Иако то не тражимо, по сили славе, царства и воље Његове то може бити и то бива. Али од нас се тражи да то буде по нашој памети и по нашој вољи, по нашој жељи, по нашој молитви. Јер, ако буде без нас или против нас, онда смо као мртви камен који непомичан лежи и сунце га обасјава дању, а мрак обухвата ноћу, а он учествује у тој наизменичној игри светлости и таме мртав и немоћан да приђе једној или побегне од друге.

И зато се, да бисмо били учесници славе Његове као људи, а не као мртав камен, да бисмо били синови, а не поданици и робови царства Његовог, да бисмо били сарадници, а не предмети воље Његове, и да бисмо тако животу нашем дали смицао, светлост и мирис без чега је он бесмислица, тмица и смрад, зато се од нас тражи да се молимо за оно што је само собом изван нас, по сили својој не зависи ни од чега другог, ни сад, ни икад, од вечите вечности за вечите векове.

Чуо сам за једну причу. Не знам да ли је баш место да је овде испричам, али, ето, изгледа ми као да то морам учинити.

Био неки свештеник, кога је епископ много прогонио. Неоправдано прогонио. А свештеник шта ће, морао трпети. Али зато на служби, а свештеник све молитве за епископа прескакао или гутао на двоје на троје, увек себи говорећи: „Е, сад ћу баш и за тог нечовека да се молим!” И онда узгред у мислима дода још зло на зло.

И тако трајало то годинама. Епископ гонио свештеника, а свештеник мрзео епископа и молитве прескакао, гутао, смандрљавао како кад, према околностима. Кад једном на литургији, баш после освећења светих дарова, а њему падоше очи на службеник и он, као, чудом Божијим да први пут угледа речи: „Међу првима се сети Господа преосвећеног архијереја нашег и поклони га светим црквама својим мирна, цела, здрава, часна, правотворећег речи твоје истине”. И као да му паде застор с очију и он угледа све своје страдање од тог истог епископа. Али истовремено виде да је то баш зато што га није дао Господ мирна, цела, здрава, часна, правотворећег речи његове истине, већ супротна. И он одједном схвати да је и он баш грешни свештеник, крив за све то, јер он није хтео да му епископ буде такав, он није молио Господа да му поклони епископа мирна, цела, здрава, часна, правотворећег речи истине Божије, већ је молитве гутао, прескакао, а тад је свештеник овај тек схватио да препорука „молите се за непријатеље своје” није само препорука љубави, већ и препорука разума. Врло често људи личе на овог свештеника, јер не виде да зло од кога пате долази од њих, у крајњој линији. Не виде да они са своје стране, ако нису непосредно криви за зло, а они су криви посредно, јер нису желели, хтели искрено, предано, свом снагом да зло престане и добро настане, - чак и онда кад су зло проклињали. Нису хтели из незнања или злобе. Затвориле им се очи па не виде како ће се најлакше зла која подносе ослободити, већ као „пиле у кучинама” замршени, батргају се у злу, а све су даље, баш зато, од добра, - место да благим разумом сагледају праве узроке своје невоље и мирним покретима које само благи разум даје да га се ослободе.

Духовно је основа политике, а политика основа технике. Више пута смо то рекли. Ево нас опет са истим и на истом, јер изван тога није истина.

Димитрије В. Љотић
ВОЈКО МИЛИЧИЋ
„петоклонаш” и „издајник”

БЕОГРАД, 1942.

У В О Д

Никако нека не мисле читаоци да сам се решио да мењам „еснаф” и да почињем да пишем приповетке.

Ово је историја лета Господњег 1941, - историја истинита, уколико се огледала у животу сељака Војка Миличића, тамо негде у брдима Западне Србије. Све што ћу овде испричати све се то десило истински. Нисмо ништа измислили, ни мој пријатељ Војко, ни ја.

Највише бих волео кад не бих морао мењати и његово име, кад бих и осталим лицима могао њихова имена дати и њихово село казати. Али то не смем. Шта знам ја? Лепо је то кафеџија у варошици тамошњој, звани „Рузвелт бр. 2”, рекао мом пријатељу Војку пре неки дан, кад се овај усудио опет да каже своје мишљење о овом рату, те опет присутне, (међу којима и једног представника власти) жестоко наљутио:

„Ја сам теби, Војко, говорио да се ти манеш тога. Ти си три пута осуђиван на смрт. А ти ме не слушаш. Четврти пут те то неће мимоићи”.

Шта знам? велим ја. Времена су опасна. Где смем да тако јавно дам тачне податке за овог несрећног пријатеља? Они изблиза ће га познати. Али познаће и себе; па ће ћутати, надам се. Али га бар они из далека неће познати. А и то вреди избећи.

Не бих ја овог мог пријатеља овом истинитом причом износио пред толики свет, да се у његовом случају не огледа наша данашњица, тако верно, као у најбољем огледалу. Све се ту види. Ништа не изостаје. А треба да се мало огледнемо: да и на промени свога лица прочитамо историју и тежину своје болести о којој толико дуго пишемо и говоримо.

Зато је било потребно да напишем како је мој пријатељ Војко Миличић провео прошлу годину.

ВОЈКО

Војко је сељак. Бистар и окретан као што су сви сељаци у његовом крају. Добро је писмен и начитан. Зато је у задрузи и секретар-благајник. Тако оном што са женом и децом добије са своје земље, придодаје и зараду од свога личног рада.

Упознали смо се давно и Војко је постао мој пријатељ. Прочитао је сигурно све што смо написали. Примао својевремено све наше листове и брошуре. Али то није био папагај који је туђе мисли научио и другима опет преносио. То је био уман човек који је тим путем дошао до једног метода посматрања и размишљања који му је омогућио да даље сам посматра и посматрано сређује, да о томе самостално размишља и доноси свој суд о стварима и људима. Није он један био такав. Било их је много, а има их још доста, који су ту способност развили, пошавши од једне мисли ситне „као зрно горушичино”. Многи међу њима нису више живи. Петар Грујић из Шалинца, Мика Рашковић из Осипаонице, Благоје Мирковић из Баничине, Душан Пауновић из Трепче, нису живи, јер их комунисти побише. Такав је и Војко био па, ето, хвала Богу и дуговима, жив остао.

На тај начин Војко је увидео у каквим заблудама живи наш свет, колико је истина далеко од нас. Схвативши то, он није могао ћутати. И Војко је говорио. Увек кратко и храбро. То је оно што му напред поменути кафеџија „Рузвелт бр. 2” пребацује говорећи: „Ја сам теби Војко говорио да се манеш тога. А ти ме не слушаш”. То је оно баш због чега му исти „Рузвелт бр. 2” саопштава: „Ти си трипут осуђиван на смрт... Али четврти пут те то неће мимоићи”. То је, на послетку, оно због чега је и ово последње пребацивање и жестока љутња настала од друштва у којем је био и представник садашње власти.

Једном речју, Војко би иначе био сасвим обичан сељак свога краја, да случајно није постао „петоколонаш” и „издајник”, и то зато што је о нашим унутрашњим и спољашњим невољама имао способност да види истину и храброст да је каже.

ПРЕД ПРОПАСТ

За 27. март се брзо чуло и у његовом селу и то рано ујутро. Напустили сељаци посао па раздрагани пошли ка цркви, општини и задрузи. Међу њима и Војко. Али Војко не може да сакрије тугу што му као хладна гуја лежи на срцу.

Село запаљено одушевљењем. Све од реда.

Не види село далеко. Оно је чуло само да Краљ ступа на престо. То је доста за њихову дубоку и луду детињу радост.

Војко види даље. Али Војко није ни начелник Генералштаба, ни командант ваздухопловства, ни обичан генерал, ни пуковник. Војко је само сељак. Али сељак који види истину. И зато је Војко тужан у времену кад све око њега врви од радости.

- А што си ти Војко тако пустио нос? Теби ка' да није мило? - запита га сељак средовечан, зелених очију, који га је с извесном злурадошћу посматрао.

- Жалим сигурно ове што су оборени, и што нама зборашима само главе што нису дали посећи, јер смо против њихових лудих глава и рђавих дела опет у главном само ми праву борбу водили! - одговори Војко.
- Па што си онда данас дошао на ово опште весеље туробан? - одврати опет онај, док остали почеше пратити с пажњом овај разговор.
- Па баш зато. Ви видите ружу, а ја видим трње, те још какво трње.
- Не бој се, Војко, јунаци смо ми: газићемо и по трњу! - добаци један симпатичан млађи сељак.
- Е, мој брате, пристајем ради паметне ствари и трње да газим, - али ради луде ни- како, а најмање да босоног трње вршим.
- Е! Е! - добаци опет први сељак.
- Слушај ти, брате. Ја сам збораш. Ништа мање ја не волим народ од тебе. Само ви не видите ништа, па сте зато весели. А ја видим пропаст па сам зато тужан. Кад бисте видели и ви, и ви не би овако радили.
- А што ће бити пропаст? Зар зато што је млади Краљ наш ступио на престо, жи- вио га Бог? - упита трећи.
- Ама, људи Божји, није овде Краљ у питању. Овде су њега без припита и догово- ра просто узели као фирму, иза које ће им лакше бити да нас гурну у рат с Немач- ком, одговори Војко. А то ће бити наша пропаст. За кратко време смо ми готови.
- А тако? - упале онај први са зеленим очима. Па ти си познати петоколонаш.
- Ти си издајник - довикну му онај са зеленим очима, док се сељаци радознало скупише.
- Ја!? - повика Војко сав црвен од гнева. Ја, издајник? А зашто?
- Зато што хоћеш да живимо у миру са Немачком.
- Па и ми смо сви против рата. Али ако нас нападне Немачка? - упиташе неки се- љаци.
- Па у томе је цела ствар што Немачка није хтела да нас нападне, па нам је пону- дила Пакт о пријатељству. Сад је све ово изведено, не зато да Краљ дође, већ да се иза његове фирме може одбацити пакт.
- Е! Али ако је она хтела да нас само превари? - упита други сељак.
- А зар јој треба да нас вара? Та она данас има најмање три стотине слободних ди- визија. Ако хоће да нас нападне, може, Бога ми, како хоће. У овом тренутку Не- мачка је слободна: нигде заузета. То је најбољи доказ да нема разлога да нас вара. И ми баш тада нашли да је изазивамо.
- Слушај ти, Војко! - умеша се наш стари познаник „Рузвелт бр. 2”, што се приву- као из своје кафане да види о чему се то ради. Ама мани се ти овог лудог посла. Шта си ти један запео да будеш паметан? Пустите народ да се весели. Шта кобиш ти ово народно весеље?
- Ја, брате! - прихвати онај са зеленим очима. Кад се цео свет весели, - а он поки- сао, невесео, жалостан. Издаја се. А после му криво кад му кажем да је петоколо- наш и издајник.
- Ама, продужи „Рузвелт бр. 2”, он је само од читања оних зборашких билтена и њиних новина мало збуњен, па не може да ухвати корак с осталим народом. Насмејаше се сви сељаци. Насмеја се и Војко на ову досетку, али одмах додаде:
- Лако бих ја корак ухватио, - да не видим у какву провалију ми сви у корак иде- мо.
- Е! Петоколонаш, нема шта! Свака му реч на то заудара, додаде онај први. Свашта би ту било да се не нађоше људи да некако ствар легне.
- Напусти Војко село па крете своме усамљеном дому. Сагао главу и корача тако. На душу му пао сињи терет, па сам себи говори:
- Е, мој Војко, дакле ти „петоколонаш” (а то му дође као нека туђинска војска уба- чена кришом у наш народ, иза нашег фронта), и „издајник”. Шта да се ради? Хва-

ла Богу на свему, па и на томе. Жао ми је само несрећног нашег народа што ће допасти претешке муке, благодарећи оваквим људима као овај Тимотије са зеленим очима и онај „Рузвелт”.

НЕСРЕЋА ПОЧИЊЕ

Заврши се хук од 27. марта. Сутрадан већ отпочеше стизати позиви за војску. Иде народ, одазива се. И песма се чује. Али већ се чују и гласови разума. И све чешће. Доби и Војко позив. Опрости се са својима. Жао Војку. Није му жао што иде у војску, већ што је све то луд посао, иза кога ће остати пустош, без разлога.

Његова јединица није далеко. И није то нека борачка јединица па да се одмах мисли на смрт, већ занатлијска, у дубокој позадини. Али свеједно: Војко иде у војску с црним мислима. Не због себе. И не мисли на себе. Нема ни једног разлога да се брине. Живот му је таман скоро толико сигуран колико и код куће. Него опет га она иста мисао спопаде: пропаст државе и народа.

Кад дође у јединицу, он утонуо у посао, да бригу одагна. Увече дозволише да се може спавати у граду, јер су друге јединице, борачке, заузеле касарну његове чете.

Нагађаше војници: хоће ли доћи до рата, или ће се свршити напразно. Војко ћути. Постао је неповерљив. Не познаје другове. Усамио се.

Тако дође и 6. април. Сазнадоше брзо за бомбардовање Београда. Сазнадоше и за нека друга места. Научише да беже од авиона кад се да знак за узбуну.

Чекају се вести. Али вести ни откуда. Радио Београд престао да ради 6. априла. Загреб не јавља ништа. Скопље и Љубљана се не чују. Људи што слушају Лондон говоре како су наши пред Софијом и пред Драчом. А нико не говори шта је са осталим тачкама фронта. Чује се само да многи аутомобили и камиони пролазе кроз град идући западу, долином Западне Мораве.

РАСУЛО

10. априла устао Војко и пошао у своју јединицу. Изгледа му да се људи нешто више журе него иначе. Али не види ништа у томе нарочитог. На капији касарне не види стражу. Види како многи људи улазе и излазе из „круга” чак и жене. Иду савим брзо. И из дворишта сви понешто вуку. Такну га нешто у срце. Али угуши сваку помисао. Не даде сам себи да постави питање.

У тај мах примети једног друга из исте јединице. Овај спреман као за пут.

- Хеј, друже! - повика Војко. Куд си пошао? Зар већ одсуство?

- Какво одсуство! - одговори онај и приђе ближе, скоро шану Војку: „Бежи”, пропало је све. Немци тек што нису ушли.

Застаде Војко као ударен маљем по глави, као без даха.

- Ама какви Немци? Одакле да дођу! Знаш ли ти, где је Чачак? - упита запрепаштени Војко.

- Знам где је Чачак, али не знам где су Немци, одговори му онај. А ти ако не верујеш, погледај магацине: сви широм отворени. Позван народ да носи што ко хоће и што ко може.

И Војко заиста сад тек пусти себе да схвати значај оног журења ка касарни и оних поворки натоварених људи и жена из касарне. И нигде не види трага од забринутости.

- Где му је сад оно родољубље, што је пламтело пре две недеље? Сад сваки жури као уочи празника неког, натоварен, својој кући.

И већ да запита оног друга који му је то рекао, кад одвојив очи од оног вашарског призора, он виде да је овај замакао далеко из „круга”.

Војко крете ка четној канцеларији да нађе старијег. Ту угледа како се пале неке књиге и хартије. Приђе свом командир у и упита га нешто.

- Шта ме питаш, кад видиш шта је!

- Па шта да радим, господине капетане?

- Ради шта знаш, добаци капетан.

- Па куд' да идем, господине капетане? упита Војко.

- Шта питаш, човече? Зар ти ја могу рећи? Ни ја не знам. Иди куд и остали.

Паде Војку терет ко планина на душу. Знао је да се иде у пропаст, али и то је не- како друкчије замишљао. Некако друкчије, славније, лепше. Али овако расуло, у оваквом нејуначком оквиру, то Војко није ни у сну могао сањати.

Саже главу Војко, „петоклонаш” и „издајник”, и пође станици. На станици на пет колосека стоји пет возова, сви окренути Ужицу и Сарајеву. Пуни возови све- та. Попе се и Војко у један. У возу препуно. Нагађају шапћући одакле то Немци тако брзо пред Чачком. Једни веле од Рашке и Краљева, други од Сталаћа и Кра- љева, трећи од Милановца. Чуде се многи како се не чују топови нити пуцњава каква. По неки авион прелеће.

- Ама, људи, упитаће један, да ли је ко чуо неки извештај наше Врховне команде?

- Шта ће ти? запита други.

- Па да знамо шта је.

- Не треба ти извештај. Ето и без извештаја знаш.

- Ама, људи, настави први, где може бити рата, да пушка не опали, да се топ не чује, да извештаја Врховна команда не да? Где је то још било?

- Па шта питаш, човече где је било? И да није нигде, ето сад је то код нас, добаци опет други.

Ућута се. Док тек један насмејани човек запева:

”Хеј, Дрина, Дрина, Дрина...”

- Умукни! повика му Војко, разјарен као да му је око дирнуо. Зар ти је до песме?

- А што да није! - прихвати певач, па онда настави: „А ово је баш ратна песма!” и намигну на слушаоце, који прснуше у смех.

- Срам те било! довикну му Војко.

- Зашто? - упале у реч један младић с црвеном машном. Зашто да га буде срам?

- Ти, дерле, показујеш заиста да не знаш шта је срам, одговори Војко, па настави: Ама да ниси ти био од оних што су носили тробојке на прсима с натписом „Бра- нићемо земљу”? Сигуран сам да си 27. марта урлао „Боље рат него пакт”, као што сам сигуран да си већ био добио налог да сад вичеш: „Доле рат!” „Живела револу- ција!” Ти и твоје друштво сте у рат овај народ и гурнули, знајући у какву нас про- паст гурате. До јуче си ударао у патриотске жице, данас си већ готов да се неми- лосрдно патриотизму подсмеваш”.

- Ви мора да сте неки фашиста! - довикну онај младић, сав зелен од беса. Позна- јем ја 'тице што се пренемажу од патриотског бола, а овамо једва чекају да овамо дође завојевач. Мора да бежите из своје јединице.

- Не бежим ја, викну очајно Војко, већ се моја јединица растура. Евакуише се Ча- чак.

А тада тек Војку паде на памет да иде из команде без објаве. Али после се сети разговора са својим командиром, па се умири.

Пре Ужица сиђе с воза и замаче ка своме селу. Стиже пред вече. Обрадоваше му се жена и деца. Али кад им рече, они занемеше. Пуче глас по селу да је Војко сти- гао. Дођоше старији људи из суседства и саслушаше му причу, чудећи се као у неверици и вртећи главом. Војку опет нешто паде на ум, али пролете брзо, тако да му ни самом не би јасно од чега му би хладно на срцу.

ВОЈКОВО ПРВО СТРАДАЊЕ

Сутра дан пође Војко у срез. Била ноћ са суснежицом. Али сунце ипак грануло. По клизавом путу Војко одмицаше доста тешко. Сав занет бригама, он се трже кад иза једне окуке преда њ испадеше два жандарма. Патрола. Војко хтеде да се склони с пута. Али они пред њега:

- Како се зовеш?

- Војко Миличић, - одговори.

- Тебе и тражимо. Ти ли си тај што је побегао из команде, па разносиш вести да је Чачак већ евакуисан. Мајку ти издајничку и петоколонуашку. Сад ћеш да омастиш колац, рече старији.

- Ама, браћо, - заусти Војко...

- Не говори! викну млађи и скиде пушку с рамена и управи кундак у прса Војку. Напред, живино издајничка?

Војко пође напред путем којим је толико пута ишао. Све му сад изгледаше туђе и далеко, као правом издајнику. Учини му се читав крај његов, његово село, његова држава, ови жандарми, читав свет, све против Војка Миличића, „петоколонуаша и издајника”. Ухвати га нека злоћа, па би одиста пожелео целом том несрећном свету што се тако безразложно окренуо против њега, неку несрећу, - да увиди и да се опамети. Али тада му дође на ум јучерашњи приказ у Чачку, па се застиде сам себе и помисли: „Па несрећа је већ ту. Само ови је не виде”. А ту га прекиде глас оног млађег жандарма.

- Казуј, вуцибатини издајничка, куд си мислио да побегнеш? Кукавицо!

- Нисам, браћо и господо, нисам побегао. Чачак се евакуише. Сви магацини су отворени, свет граби, официри не бране и сами напуштају јединице.

- Куш, скоте, мајку ти твоју, рече онај старији, али онај млађи стиже пре и удари Војка међу плећки кундаком. Војко потрча напред од удара да не би пао, задржа се, једва, јекну од бола, једва, јер му дах хтеде да стане.

- Напред, и не говори! - повика онај млађи. Сад ћу те овде убити. Слободно ми је: војни бегунац!

Сад Војку по други пут паде на ум да нема никаквог доказа за своје причање. Погну главу и предаде се Богу и правди његовој. Тада му би лакше на души и сва горчина спаде са срца као кора леда у пролеће. Нешто се топло разли по њему. Би му одједном ведро у души као најведрији дан као у рано пролеће, упаде међу висока и права дрвета још голих грана, где топли сокови тек што нису избили снажно из набујалих пупољака.

Наиђоше поред кафане. На прагу стоји „Рузвелт бр. 2”. Темелјан, осредњи, ухрањен, замашћен, у прслуку, он је чачкао зубе и гледао неодређено у даљину, баш у правцу одакле је долазио Војко. Једно време се осећало да гледа равнодушно, па тек одједном се трже, плесну рукама и улете у кафану. Из ове излетоше на праг сељаци, учитељ, жена „Рузвелтова” и слушче. Сви зинули од чуда. Само онај Тимотије са зеленим очима, он није зинуо.

- Е долијао си, Војко! - довикну му.

- Добар дан, браћо, одговори Војко, подигавши шајкачу мало с главе и као да није чуо Тимотија.

- Добар дан, промрмља неко.

- Јадан ти добар дан, рече к’о за себе кафеџика.

- А ти побеже, Војко? - добаци Тимотије.

- Не дао Бог, браћо. Него Чачак...

- Куш, оца ти издајничког, прекиде га онај млађи жандарм. Ако још једну реч кажеш, убићу те. Ти овде да ствараш пометњу с лажни гласови!...

Прођоше кроз село. Иде Војко, а са њим жандарми. За жандарма пошла и Каја сеоска снајдерка и Тимотије. Каја снајдерка, поносна што је онај млађи жандарм ухватио на почетку такав плен, „петоколонаша” и „издајицу”, јер може бити и одликован и унапређен, - а Тимотије да се нађе на руци жандармима, а и зато да кроз Ужице може победоносно да прође и тако покаже своје родољубље.

Војку би смешно и помисли:

„Боже мој, шта ли ће ови радити кад стигнемо у Ужице, а тамо већ Немци”?

Па му чисто би жао његове срамоте и забуне.

Међутим, кад стигоше тамо, Војко не примети да Ужице личи на Чачак јучерашњи. Као обично. Пролазе војници и цивили по својим пословима. Још кад је силазио ка Ужицу приметио је такву тишину с правца Чачка. Сад га све то забрину. „Ама да нисам ја заиста побегао из команде?” То јест нисам ја побегао, него да нисам довољно распитивао? Да није командир само био љут и нервозан? Да се није онај мој друг шалио”? Али после понови целу слику у свом сећању и сваку реч и умири се.

Одведоше га у команду места. Предадоше га иследнику. Известише о његовој кривици, (Каја и Тимотије остадоше у вароши да причају о Војку). Иследник се намршти и рече да га оставе ту у ходнику да чека. Ту Војко седи на клупи под стражом. Набио шајкачу на чело и жмури. Чини му се век читав. Напослетку га уведоше поново. Иследник га испита пажљиво, не пишући ништа. Војко се распричао, док ће га иследник прекинути:

- Дакле, слушај. Ти си се уплашио и побегао из команде.

- Ама, нисам господине.

- Добро, добро! Нећу ти ја ништа. Даћу ти објаву и упутићу те натраг у Чачак, у твоју команду, да се тамо јавиш. Јеси ли разумео?

- Ама, господине, какав Чачак? Каква команда? Па причам вам, магацине су све јуче отворили и пустили народ да разноси. Мени је лично мој капетан рекао:

„Шта ме питаш? Иди куд’ хоћеш! Ради шта знаш!”

Молим вас питајте телефоном.

- Море остави! Где то може да буде? Ти си се уплашио!

Сад се Војко заиста уплаши. Разрогачених очију гледаше у иследника. Иследник га посматраше као озбиљно, а као с неким подсмехом. Војко помисли: „Море, да ја ово не сањам? Или да ме памет није оставила?”.

- Него тако, јеси ли разумео? У команду! Ноћас у поноћ иде воз за Чачак. Одвешће те стража на воз, па хајде! Али немој да се шалиш више да бежиш? Извешћу те, други пут, пред преки суд, па си готов. Ово ти сад опраштам: забунио си се. Није чудо: ниси ти ни био неки војник.

Војко ућута. Виде да не помаже ништа. Одговори „разумем” и би изведен у ходник.

У поноћ га одведе стража и смести у воз, па се воз крете и Војко оста сам. Запита кондуктера да ли воз иде до Чачка, а овај му одговори:

„Шта ти ја знам? Пошли смо, то је главно, а где ћемо стићи то ћемо видети”.

Војко изађе на платформу. Неће он да иде тамо кад зна добро шта је било у Чачку јуче. Није он луд, ако су други луди. Не треба њему више ништа. И кад би тамо пред Пожегом, а он скочи на једној станици, прегаци реку, дохвати се брда, па право пред зору у сењару своје таште. Попе се на сено и заспа као заклан од умора и глади.

Ујутру га пробуди шум кад ташта грабљаше сено да положи стоци. Он прометну главу да види ташту и да га види, па је викну скоро шапатом:

- Бабо!

- Ух! - викну ташта, па се усправи нагло. Али кад га спази, она престрављено викну: „Куку, Војко, па шта ћеш ту, црн не био. Хеј моја ћеро, ето ти твоје среће!”

- Не вичи, бабо! Ником не говори, ни жени, ни деци, ни ма коме у селу да сам овде.

- Па што, синко, побеже из команде? Куд сва браћа, ту и ти.

- Ама нисам, бабо, побегао! Видећеш ти наше добро јутро за дан два.

- Ху! - хукну ташта и изиђе.

Оста тако Војко три дана. Док једно јутро чу Војко топове: долази глас тамо од Чачка. И би му мило. Не зато што су тако близу, већ што ће видети једном да Војко није лагао. Кад ташта дође, он јој рече да оде до учитеља и упита га откуд ови топови? Баба се врати и рече:

- Каже учитељ да то наши пробају неке топове што су стигли из Енглеске.

Насмеја се Војко у себи и рече:

„Топови из Енглеске? Е луда ли света, побогу”.

Кад увече би улете баба и скоро викну:

- Војко, улазе Швабе у Ужице!

- Ко вели? - упита Војко.

- Прођоше неки људи и жене па тако говоре.

- Отиди до учитеља и питај га, бабо.

Врати се баба брзо и рече:

- Није учитељ ту. Отишао и он у Ужице.

Већ је ноћ била пала кад се вратио учитељ и потврдио глас да су Немци ушли заиста у Ужице.

Баба то саопшти Војку, а њему застаде живот, осети како му крв у главу навре, заједно са сузама што бризнуше из очију. Склизну се са сена, срећан што му баба не види сузе. Па између два тешка јецаја, рече Војко, прекрстивши се:

- Хвала Богу јединоме! Да Војко Миличић дочека слободу кад Немци освајају Ужице!

И побеже „петоколонаш и издајник”, да се сит у мраку исплаче.

И тако прође прво страдање вашег Војка. Исплака се он те вечери што је слободан смео доћи својој кући, тек у часу кад су Немци освојили Ужице.

ВОЈКО ИМА ПРАВО

Сутрадан се Војко реши да оде у село. Сагао главу па ногу пред ногу и стиже у село. Наврати прво у задругу да сврши заостале послове неке. Наиђоше неки задругари и радосно се поздравише с Војком.

- О, Војко брате, за мало па да настрадаш, ни крив ни дужан! - рећи ће један од њих.

- Та! Шта да се ради? Хвала Богу на свему, одговори Војко, једва дижући главу од посла.

- Хвалимо те Боже, - рећи ће други - грдне ли бруке и срамоте наше. Пропадосмо без невоље, а срамота нам пропаст прати. Кад заратисмо, да се бар јуначки показасмо, него никад већег кукавиштва не показа народ од бир-земана.

- И у лудости има неке памети, примети Војко. Луда ствар је била од почетка цела та наша несрећа, - па како хоћете да се памет и присебност покаже у рату. Да је памети било, она би се показала пре рата. Али тада до рата не би ни дошло. Кад је ипак дошло, значи да памети није било, (јер је као што ти лепо рече, Ђорђе, све ово било без невоље), а кад је није било до рата, како ће се у рату показати?

- Е, Војко брате, - одговори онај први задругар, кога Војко назва Ђорђем, - лепо ти и паметно говораше оном нашем Тимотију оног дана кад они у Београду направише онај лом с нашим Краљем. Али где би памети да слуша?

- Ја, брате, додаде први задругар, увек си био паметан, Војко, и ту си се паметан показао, и ето поред све памети и добротe, шта те хтеде снаћи?

Војку би мило то признање, али би хтео да као одбије ту похвалу, - па се прави да је не чује, већ књижи неке непрокњижене рачуне и удешава с једне стране свој иначе лепо исписани рукопис, а с друге шапуће сваку реч и сваки број као да му је сва пажња ту сасређена.

Задругари поседоше, па изиђоше, опростивши се с Војком, а Војко пред подне сврши посао, па изиђе и пође општини.

Општина, црква, школа, кафане, трговине све је у томе селу скупљено једно до другог, па сељаци то зову варошица, а остали део села је раштркан.

Кад би поред кафане, излетеше људи из кафане, али не као пре, већ весело и раздрагано:

- Ево нашег Војка! - повикаше.

Изиђе на праг и „Рузвелт број 2” и сав сијајући се у лицу пружи руку Војку као од велике неке љубави и не пуштајући га, просто га увуче у кафану.

- Ево нашег Војка, повика и он са прага. Е, људи, хвала милостивом Богу кад нам га сачува, оваквог брата и Србина, ни крива ни дужна. Кад га оно видех ономад да га жандари гоне пред собом, стаде у мени срце лепо од туге. Знам сигурно да Војко ништа није учинио, ни издају, ни штету држави нашој. Али опет шта знам да га није нека околност ухватила? Знам да воли увек да каже оно што мисли а то може бити и опасно, али никад нисам могао веровати да ће Војко побећи из војске. Зато и говорих људима: „Море, какав бегунац, Војко? Где то може бити? Видећете ви, све ће се то објаснити?”. И ето објаснило се, хвала Богу!

- Него, говори Војко, шта ћеш да те частим.

- А зашто? - упита Војко, кад једва дође до речи.

- Па што те видимо здрава и слободна.

- Здрава ме видиш одиста. Али сад више нисам слободан, ни ти ни ја, - рече Војко.

- Е истина је! и опет Војко има право, додаде неко од присутних. Истина Бог, vele Ужичани што прођоше јутрос за Златибор, да ником Швабе зло не чине, Добри војници, силна спрема, али мирни и пажљиви људи. Ако ти њих што не дираш они тебе неће сигурно, ако радиш свој посао. Али опет изгубисмо државу своју. Сад нас Бог предаде на милост и немилост њима, па како им Бог и душа кажу.

- Ја! - Рекоше сељаци, гледајући у земљу.

- Море, устаде „Рузвелт број 2”, па шта сад да радимо? Не можемо се побити. А нисмо ми ни криви.

- Мислиш? - запита га Војко. Мислиш да ми овде нисмо ништа криви, него само тамо у Београду? И при томе гледајући га упорно у очи.

- Ама! молим те Војко, паметан си човек, сви ти ми признајемо, али остави сад све то, него хвала Богу. А сад да видимо шта ће с нама бити, - да се чува народ од пропасти даље.

И баш у том часу наиђе Тимотије у кафану. Упаде у кафану, упути се право „Рузвелту”, па тек тад виде Војка. Изненади се, али не збуни. Прихвати се за плитку плаву шајкачу руком, па ће рећи:

- О Војко! Е мора се паметан човек твојој памети поклонити. Е нема шта! Све што си кад год рекао, показало се да Бог говори из тебе. Е, брате, да ти се поклонимо. Нисмо ни знали колико си паметан.

Ено ја! Кад би оног дана кад се оно овај луди народ веселаше због Краља, а ти ту-жан као да ти је све побијено, а мени дође нешто жао на тебе, па те нападох. А ти ми паметно говориш, ал' немаш коме. А сад видимо сви како смо луди били.

Шта ћеш, Војко, кад си тако паметан, опростићеш нам што ми у лудости учинисмо, и пружа руку Војку да се поздрави.

Војку незгодно од толике хвале, па устао, као да пође, примио пружену руку, па ће рећи:

- Ништа, Тимотије, ништа! Није мени ни онда било тешко толико оно што ми добаци, већ оно што иђаше, а што тек сад видиш.

- Ама где си навро? - стадоше га заустављати Тимотије и „Рузвелт”, али Војко не могаде даље остати и оде извињавајући се послом неодложним.

- Дакле, ипак сад бар виде сви да није Војко „издајица” и „петоколонаш”, мишља-ше идући својој кући.

ГЛАС О РАТУ НА ИСТОКУ

Тако прође време до недеље пред Видовдан. Раде сељаци по пољу, сређују се заостале и необрађене њиве, овде онде огрћу се већ кромпири и кукурузи, косе се ливаде. Година обећава добру летину, јер има влаге довољно у брдима где је Војково село.

Те недеље, после цркве, кад оде до општине, чу да су учитељ и „Рузвелт” јавили да је Немачка напала на Совјете.

Војко се томе давно надао. Никад није хтео Војко рећи за Совјете Русија. То је за Војка била Совјетија, сатанска творевина јеврејска, која је срушила Русију и освојила руску земљу и поробила руски народ.

Наумио да сврати у „Рузвелтову” кафану да чује вести, па се право тамо упути.

У кафани жагор и неки мало промукао глас надвикује остале. Војко познаде глас Тимотијев.

Кад наиђе у кафану виде да пред Тимотијем, с ким за столом седе још три сељака, стоје поређане пивске флаше. Војко хтеде да седне, али на први поглед не могаде се одлучити где ће, јер не нађе одмах људе према себи.

- „Сад ће међед да замумла! - викну Тимотија и намигну сељацима значајно.

- Хоће бога ми, рече учитељ и гурну лактом сељака до себе.

- Видећемо! - одговори сељак и погледа у земљу.

- То се већ унапред зна! - рече учитељ. Њина спрема, народ, богатство, војска, кад то нагрне, има Немац да пропадне.

- „Ој, девојко, јаранице,
Дошо Руја до границе...”

запева млађи сељак за Тимотијевим столом, пошто му прво овај нешто пришапну. Војко виде да се ситуација из основа променила. Тимотије, „Рузвелт” и учитељ се труде да га као не виде, а овамо све што кажу њему је намењено. Хтеде да изиђе одмах, али му изгледаше као да бежи, па се реши да ипак мало остане.

- Сад ће нам слобода да засија, викну опет Тимотије. Дај, кафеција, овде двије влаше да частим ово друштво.

- И хоће, Бога ми! - прихвати учитељ. До јесени нигде од Швабе ни трага.

- Сад су се већ смањили. Нема их, од онолике војске, ни две три стотине у Ужицу. У Чачку једва мало више. У Пожеги нешто мало. У Краљеву као у Чачку. И редом тако.

Док Руси с једне, а ми с друге притиснемо, - биће, богами, тешко Шваби да потрени пут.

Војко слуша, па не верује ушима. Чини му се - као да је ово продужетак 27. марта. Као да није било априлске поуке. Као да се Тимотије и остали нису извињавали

пред њим за све лудости и неправде што су чинили и себи, и свима, и њему. - Живео Стаљин! - узвикну учитељ. - Живео! - повика Тимотије са још двојицом око себе. Војко не могаде даље да ћути. - Почујте ме, људи! Кафана се утиша. - Почујте ме што ћу вам, као брат ваш, рећи. Не ваља ово што се овде чује, јер ће нам сигурно несрећу донети.

(Већина сељака се пажљиво и брижно окрете на ове речи Војку и предаде се пажњи).

Ама, зар нам није доста било што смо лудовали пре три месеца, па због тога, без икакве потребе изгубисмо за дан-два државу, на срамоту нашу, као да смо је на коцки добили, као да није свака кућа по Србији за век бар по један живот дала, него сад хоћемо и народ да упропастимо, па пустош и згаришта од својих поља и села да направимо?

Кад се оно сломисмо, и кад први пут наиђох у село, и у ову кафану, мени се учинило да смо памет стекли, и да нећемо више лудовати. Али сад видим да најбогатији људи (јер Тимотије има две куће у Ужицу) и најученији воде најлуђе коло, те из садашње невоље хоће да направе још тежу и гору.

Каква вас Русија спопала, браћо? Нема тог имена давно, још од кад тај Стаљин влада руском земљом, од тада се она зове СССР, а не зове се Русија.

Нити је она силна да може да нам донесе слободу, - нити би нам ако би дошла, донела слободу.

Али ако тако продужимо, онда ћемо дочекати да нам Немац приреди тешка и крвава изненађења, и то с правом, не питајући ко је крив, а ко је прав, као што свака војска ради кад једну земљу покори, а народ се после тога побуни.

Него, ја вас све молим, и тебе Тимотије, највише и најпре, и тебе учитељу, и све вас друге браћо, да се ми дамо памети, будемо мирни и ничим не изазивамо окупатора.

- Доле „издајица“! - викну један сељак из доњег краја села, Тимотијев наполичар.

Војко се окрете њему и погледа га, па таман хтеде да му одговори, кад му нешто промаче баш поред саме главе и удари у супротни зид, прште и попрска све, па и Војка. То беше пуна флаша пива којом је Тимотије гађао Војка право у главу.

- Пази ти, Војко, викну „Рузвелт број 2“ љутито, ти опет нећеш да мирујеш. Никад ме ниси слушао. Ама шта? Залудио те онај твој Збор, па мислиш да само ти знаш шта је добро и паметно. А ми остали да смо траву пасли или грабуље сисали.

Војко погледа Тимотија. Сељаци притрчали и умирили га да седне. Сав се зајапурио, па погледа крваво на Војка, а усне му изговарају неке псовке, које Војко не чује, али прима. Погледа Војко сељаке, али они некако збуњени, избегавају му поглед. Погледа учитеља, а овај говори сељаку до себе, загрливши га руком:

- И треба тако! Разумеш: сваком ко неће с нама заједно, с целим народом, треба тако. И горе! И теже.

Слушче „Рузвелтово“ прође поред Војка да покупи парчад од разбијених флаша, па у пролазу, и ако му не беше потребе, очеша и гурну, као случајно, Војка.

Војко се окрете и пође излазу. Не рече ништа сем просто „збогом“, које једва да чуше они што беху близу врата.

Кад би на улици он већ чу мало промукао глас Тимотијев: - Мајку му петоколонашку.

ВОЈКОВО ДРУГО СТРАДАЊЕ

Од тога времена пуна три месеца Војко проведе само у раду код своје куће или у задрузи. Оне, који га онако нападоше, труђаше се да не гледа. Па ипак их је видео како се подмигују за њим. Али правио се да не види.

Видео је Војко како се остали народ полако туђи од њега. Људи који су га некад пријатељски сретали, сад га избегавају. Разумео је у чему је ствар. Супротна страна је успевала својом пропагандом. На све вести о немачким победама, она је износила подмукло, како је то лаж, - како су „Руси” ту већ на граници Мађарске, у Румунију ушли дубоко, искрцали се у Бугарску, - Турска тек што није напала Немачку и Бугарску, а Енглеска гомила у Палестини и Ирану такву војску и флоту да кад то груне овамо, има Балкан за час да плане (а Шваба иначе нема: проредило се све, то се већ види), и онда „кад дођу наши”, тешко оном ко за времена није показао да није „издајица” и „петоколонаш” као овај Војко Миличић, што „први побеже пролетос из команде и пронесе глас да је све пропало”.

Почеше још у августу гласови да има неких оружаних људи по шумама, а једном их виде Војко, у септембру (било је четири пет дечака, једна девојка у мушком оделу и један старији човек наоружани пушкама, иду стазом преко пропланака, баш на супротном брду од Војкове куће). Знао је пре тога да има четника али они нису зла чинили, ни зла хтели. Али сад од ове чете мора да дође белај.

Он покуша да говори о томе с начелником среским. Овај, мрзовољно саслуша Војка, слегну раменима, па ће рећи: „А шта ја могу и ако их има? Хвала Богу нису опасни, не нападају нас, овде око Ужица, још. Ове жандаре што имам не знам да ли ће се хтети борити. Чујем да по другим крајевима зла чине велика. Али видиш да свуда напредују”.

Једног дана дође Војку порука да ће га убити „ослободиоци - партизани”, да су га на смрт осудили, разуме се као „петоколонаша и издајицу”. То беше половином септембра. Војко тада реши да не долази ни у задругу. Предаде привремено дужност другоме, а он се реши да ради свој посао на земљи својој и око куће, те да тако спасе главу.

Око мале Госпође пуче глас по селу да су прво четници преговарали с Немцима у Ужицу, да Немци оду, а они приме Ужице под своју управу, па Немци изишли предавши град четницима, али одмах затим у град ушли „партизани” и заузели Ужице. Видео их Војко како се три четири десетине „партизана” слободно спуштају с планине у град. После неколико дана сазнаде за мученичку смрт оца Милана Пашића у Ужицу, па онда за хапшење Милана Валшића, Алексића и осталих.

Од тог времена Војко никуд од куће без пушке и реденика. Послови у пољу престали, бар они које би Војко морао радити, па се зато од пушке и не растајаше. Кућа му на згодној осматрачници па по дану се прилаз лако види. А ноћу у близини куће саградио себи склониште, па се ту налази и себе да склони и своје укућане да чува.

Слуша Војко вести из Ужица. Чује из села о терору „партизана”. Види да је то прави правцати бољшевизам. Чуди се да је наша власт из Београда тако слаба. Не разуме ни Немце што ово пуштају. Ни с ким се не дружи. Ако има потребе да обиђе коју своју парцелу, гледа да се ни с ким не сретне.

Једног дана кад није био код куће, дошло наређење из општине да Војко одмах „престане ради важног саопштења”. Оде тамо Војкова домаћица.

- Где ти је Војко? - упита је партизански старешина.

- Не знам. Од како су ови нeredи наишли, он је отишао од куће и глас му нисмо чули.

- Немој лагати. Знамо ми да се он ту крије. Виђали га људи.

- Ако други знају нек’ и мени кажу да знам. Ја не знам где је он.

- Знаш, ти, знаш. Него да му кажеш да ми знамо да он има пушку и муницију код куће. Нека нам то донесе и преда, а ми му ништа нећемо.

- Не знам где је Војко, па му то не могу рећи.

- Хајд’ одлази. Чула си што сам ти рекао, па сад гледај шта ћеш.

Кад Војко дође кући, рече му жена што јој је речено.

Војко јој на то рече да он пушку и муницију не да док је жив. Док тек жена прасну:

- Вала, однећу им ја пушку, ако ти нећеш.
- Море, каква те пушка спопала? Не дам ја пушку док ми је глава на рамену.
- Е не могу ја да ми се због пушке кућа раскопа. Однећу је ја.
- Пази ти што говориш! - запрети јој Војко, зачуђен овим ставом своје жене.

Кад сутра дан жена оде некуда и нема је подуже а кад се врати, она Војку:

- Ја однех пушку и нешто метака.
- Какву пушку, Бог те видео?
- Па зар је једна та у тебе? Купила сам јуче једну поломљену за пет стотина, а данас је однех и предадох и рекох им: „Нашла сам ову пушку у кући за гредом, па вам је доносим. А Ви ако баш не верујете, дођите и претресајте па ћете се уверити.”

Насмеја се Војко досетљивости своје жене слатко. То му је био први смех од недеље пред Видовдан.

ВОЈКО ДРУГИ ПУТ ИМА ПРАВО

Једног дана упути се Војко кроз шуму да обиђе једну своју доњу њиву. Иде стазом и као увек размишља нешто. Комуниста се у шуми не боји, јер се сада они не крију по шумама, већ као власт иду путевима и друмовима, чак се возе и аутомобилима и камионима из Ужица за Златибор, за Пожегу, за Косијериће, за Бајину Башту и за Шарган. Попне се на врх више своје куће Војко, па их види како се из своје бољшевичке куле слободно крећу у свих пет праваца. Не боји се дакле Војко да ће их срести овом стазом. Док одједном му се учини да му с другог краја стазе иде човек у сусрет. Војко застане и види, никог другог, до главом нашег познаника Тимотија. Необријан, мало се изменио у лицу, иде стазом, занесен у своје мисли. Не види Војка. Војко сад продужи свој пут, као да не види Тимотија. Али га Тимотије ипак примети и стане к'о укопан. Види Војко добро Тимотијев страх у изненадном бледилу, у унезверености очију, у недоумици. Али се прави да или не види, или не познаје Тимотија. А овај стоји, ни жив, ни мртав, па кад Војко већ, тако рећи, да га згази, он се склони са стазе и пусти Војка да прође. И Војко прође, а у пролазу чу глас Тимотијев: „Помаже Бог, Војко”. Али Војко остави поздрав без одговора и настави, не окрећући се, стазом кроз шуму.

Други сусрет с Тимотијем није прошао тако лако. Наишао Војко пропланком једним. На стотинак метара ниже био Тимотије у својој њиви, вadio кромпир, па кад угледа Војка, а он повика:

- „Војко!”

Али Војко не одговара већ иде својим путем.

- „Е, Војко!”

Војко ћути и иде.

- „Војко, брате!”

Војко стаде и окрете се:

- Шта ћеш?

- Стани, молим те, имам нешто да ти кажем.

- Добро! Дођи!

И Војко скиде пушку с рамена и стави је „к нози”. Тимотије иде журно уз брдо и задихан приђе Војку.

- Војко, брате! Опрости ми. Не љути се. Погрешили смо опет, говори Тимотије и гледа као мало дете Војку у очи не би ли му ту прочитао шта мисли.

Али Војко ћути. Затворио душу, лице и очи, па му овај не може ништа прочитати.

- Војко, брате, паметан си, паметнији си и од мене, и од учитеља и од оног нашег „Рузвелта”, и од целог села заједно, и од правог Рузвелта.

Војко не могаде издржати, па се насмеја. Тимотије једва дочека то, закачи се за осмејак Војков. Али се овај одмах уозбиљи. Осмејак неста, те се Тимотије опет нађе пред потпуно хладним лицем Војковим. Али се не збуну него продужи:

- Шта да ти говорим? Све видиш и све смо видели да видиш. Све се показало да је лажа што смо ми говорили, а све се показало истина што си ти говорио.

Опрости, брате, људи смо.

- Па добро, Тимотије, није човек ко не опрашта, па ће и теби бити опроштено. Али реци ти мени: па ти мене 27. марта извређа и направи ме „издајником и петоколо-нашем” - па ме, кад ме на правди Бога они жандарми тукоше и спроводише као бегунца и издајницу, 12. априла, и опет нагрди и са Кајом шнајдерком ми читасте литију до Ужица. Па кад се све сврши, па и ви видесте пропаст нашу, а ти оно у „Рузвелтовој” кафани скоро исто овако говораше. И ја опростих од срца, те се помирисмо. Али кад би оне недеље пред Видовдан у истој тој кафани, а ти мене у мало не уби оном пивском флашом само зато што сам, видевши каквој несрећи идемо у сусрет, молио све вас и преклињао, да се манете лудих послова и не водите свет у нове несреће. Сад опет ето шта говориш. Добро да ти опростим. Али реци ти мени: ко ми јамчи, да ме ти исти, сутра не гађаш опет флашом, или из револвера, кад се тој твојој глави опет буде учинило да сам издајница и петоколо-наш”? Какав си то човек, Тимотије, ако Бога знаш? Ако сам ја „издајница” па онда не мењај своје мишљење. А ти си ево од 27. марта већ два пута мислио о мени да сам „издајница и петоколонаш” и два пута ме опет проглашавао за паметнијег од целог села.

- Све је то тако Војко, брате. И немам ти шта на то рећи. Изгубили смо се некако као кад настану магле велике, а ти се нађеш у непознатој планини. Па пођеш и мислиш да си нашао пут, па онда видиш да није. Па опет тако, све док, или случајно пута не нађеш или се магле не дигну, па ти се укаже пут.

Него да ти причам, Војко, моје страданије. Ти знаш за оне моје куће у Ужицу. Имао сам ти увек од њих редовно кирија и под нашом државом и под Швабом. Кад дођоше комунисти, 1. октобра, пођем у Ужице да купим кирију. Уђем у своју кућу па код првог кирајџије: - Добар дан, одазва се жена, а он чита неке новине и не прекида свој посао. - Дођох за оно кирије, велим ја. - Каква кирија? Упита мој кирајџија и тек тада диже главу с новина. Нема више кирије. Било и прошло. Знаш ли ти где живиш? - Како да не знам? - одговорим ја. Ово је земља Србија, град Ужице, а ово је моја кућа. Насмеја се мој кирајџија грохотом па ће ми рећи: - Е, Тимотије, (дотле ме је увек звао „газда”), јесте ово је Ужице, али није Србија, већ Српска Совјетска Социјалистичка Република, а кућа није твоја више, већ кућа припада совјетској републици у Ужицу. А ако не верујеш, ти изиђи, па погледај чији је грб на кући, - и ако смеш, а ти иди па протестуј код совјета места или код совјета Републике. Бирај, Тимотије, па протестуј, па ће ти се све по правди комунистичкој платити.

Погледах ја свог кирајџију, па видим да је много сигуран, јер иначе не би тако говорио.

Стадох мислити шта да чиним, а у мени се све претура. Ама зар овако у мојој кући мој кирајџија мени да говори? Аух, бруке ли и неправде страшне! Зар ја кућу правих, од уста откидао, штедео од своје деце, па сад кирајџија што се самном погађао да га пустим у кућу, да ми редовно плаћа кирију, да овако мени уз нос? Е, чујеш, Војко, веруј ми, није ми за кирију. Хвала Богу, могу и без ње, нећу пропасти. Али за право ми је моје, за закон, за правду!

Изиђох из те куће. Омрзнух чисто и њу. Али се осврнух да видим. Заиста више улаза у кућу стоји намазана црвена звезда а испод ње чекић и срп.

Одох и до државне банке, где сеђаше највећа власт. Тамо ме саслушаше али ништа не могах да поправим ствар. Ја бих се цапао, али како убијају људе на правди Бога, ни криве ни дужне, дигох руке.

И тако ти ја кретох натраг љут да би змија цркла кад би ме ујела.

А сад на Лучин-дан кршћавах унука. Позвах пријатеље и поп Милана из Равни на ручак. О ручку смо говорили о свему, али ја не хтедох ништа против комуниста говорити, да не увредим попа. Кад по ручку чусмо неко зујање, а потом од Ужица неку треску. Улетеше деца и повикаше:

- Бомбардују Швабе Ужице.

А мене узе од радости неко лудило, заборавих на попа, излетех к'о дете пред кућу да се уверим, скидох капу с главе, па је треснух о земљу и викнух колико ми грло носи:

- Удри, посветила ти се! Па прво у оне моје две куће!

Ето сад ми можеш веровати да више памет нећу мењати”.

Насмеја се Војко опет. И заврте главом:

- Е, Тимотије, Тимотије! Шта да ти радим? Хајд' збогом! И замаче кроз шуму својој кући.

Овај разговор с Тимотијем учини се Војку као неки предзнак пропасти партизанске. Почеше до њега допирати све чешћи гласови о њиховим недељима, о злочинима, о чудима и „реформама” њиховим по Ужицу. Видео да се четници, који су се скупили око Драже, који је опет с партизанима направио споразум о заједничкој „ослободилачкој” акцији, почеше ромежити на комунисте. Опажало се како се сељаци ослобођавају страха и отворено грде партизане, и говоре како је у Београду од Велике Госпође, дошао на власт Недић, како су му Немци дали велика права, - како су му пришли четници Пећанчеви, како су се скупили многи добровољци, - и како Недић чисти земљу од корова.

Ослободи се и Војко, па се поче виђати с људима. Не иде у село, али осећа да му комунисти данас више ни од сељака не би смели ништа, јер је село видело да је све лаж што га је дотле у страху држало.

Почетком децембра виде Војко како комунисти из Ужица беже ка Златибору. Извлаче их камиони и сељачка кола. Они под оружјем, мргодни и зловољни, неповерљиво гледају у сваком сељаку непријатеља. Одмах се затим зачу да су Немци и Срби заједнички ушли у Ужице. Те вечери је први пут Војко спавао мирно, слободно у својој кући.

ВОЈКОВО ТРЕЋЕ СТРАДАЊЕ

Сутра дан, Војко, преобучен отишао до првих суседских кућа, кад путем од његове куће угледа општинског пандура Станка како води тројицу немачких војника под шлемовима.

Војко се зачуди откуд немачки војници чак овде, па изиђе слободно пред њих, уверен да њега баш траже. „Чули, ваљда, мисли он, за ова моја страдања, па дошли да чују од мене како је то све било”.

Станко га виде први, па се збуњено окрете и показа Немцима Војка.

Један од Немаца приђе Војку и извади цедуљу неку, те стаде из ње читати.

- Ти, Вој-ко Ми-ли-чич?

- Јест! Ја Војко Миличић, прихвати Војко и скиде капу, па рече: Добар дан, госпо-до!

- Ти, комунист? - рече Немац.

- Ја, комунист? Запрепасти се Војко, и прекрсти се од чуда. Нисам, господо! Какав комунист, ако Бога знате?

И још хтеде говорити, али немачки војници га потераше испред себе, и Војко „петокOLONаш и издајник” прође поред своје куће, из које изиђе жена, праћена децом која стадоше плакати, док она скамењена од чуда и страха нити говораше, нити пак заплака.

Доведоше Немци Војка у кафану другог села тек пред вече. Упаљена кафанска лампа једва чкиљи, - гаса одавно није било у Ужичкој републици. У кафани немачки официри, војници и неколико сељака. Војка ставише у ред са оним сељацима. Разгледа Војко с ким се нашао. Миран је. Не може да верује да ће њега Немци као комунисту наћи. То је нека забуна. Разјасниће се све то.

Поче испитивање. Испитује официр преко тумача. Из питања упућених првом сељаку, Војко види да је и овај оптужен као комуниста, - и други исто тако, и сви, њих шесторица. Не види Војко да су то комунисти. Ама ниједан. Али, разуме шта је. То су баш они најкривљи хтели да уклоне из села оне, од ко их су се бојали и оптужили их прво јутро као комунисте, да ови не би уста отворили.

Одвојише првог сељака на једну страну, па другог на другу, - Војка трећег код оног првог. Војку се учини да је то за ослобођење тамо где је он. Али, кад свршише испитивање онда опет из његове групе одвојише једног, па још једног и ставише код оног самог. Сад Војко изгуби рачун. Док тек оног што је био сам наредише војницима да воде и војници га изведоше у мрак, а после се сами вратише без њега. Војко уздрхта сав; не за себе: за оног што се није вратио. Због правде само, јер виде Војко да Немцима овде подривају комунисти и њихови пријатељи, на штету правде и истине Божје.

Онда се дигоше официри па преко тумача објаснише: да су сви они што су ухваћени комунисти и да се воде у Ужице, где ће с њима по ратном праву да се поступи, као с побуњеницима.

- Нисам, господо комуниста. Ја сам Збораш, увек против комуниста. Бежао сам од куће своје, све због њих. А ово су све добри људи, моји сељаци. Имам сведока у Чајетини, у Ужицу, Чачку и Београду за себе.

Тумач преведе. Али официри рекоше:

- У Ужице! Ми смо утврдили да сте комунисти сви. Доста!

Истераше их у ноћ. Убацише у камионе и поворка се крете за Ужице. У путу Војку дође да бежи, да скаче. А после се сети своје куће, па помисли: „биће горе”. Стигоше у Ужице и ту их затворише, по ноћи.

ВОЈКО - „ПЕТОКОЛОНАШ” И „ИЗДАЈНИК”

Затвор пун и препун. Места нема ни да се седне. А камо ли да се легне. Нечистоћа ужасна. Смрад. Људи седећи спавају. Нађе Војко место за себе да седне, пошто је дуго стајао уза зид одмах при улазу.

А кад се његов сусед, голобрадо момче из околине Косјерића, пробуди, овакав се разговор међу њима поведе:

- Где су те ухватили, друже? - упита момче.

- Код куће, одговори Војко.

- А у ком си одреду био?

- Ни у ком одреду ја нисам био.

- А, ти си из компартије? Они што не иду у одреде, већ седе код својих кућа, а за поведају с нама по шумама?

- Нисам ја ни из какве компартије.

Па добро, друже, мора да си нешто био везан с нама, кад су те овамо довели.

- Не дао Бог! Ништа ја с вама нити сам имао, нити сам могао имати.

- Па зашто су те онда стрпали у апс?

- Зато баш, што нисам ништа с вама имао, осим што сам од ваших морао бежати и крити се.

- ? ? - Зија и гледа онај младић у Војка.

- Па да! Ја сам ти, дечко мој, Збораш.

- Збораш? Па ти си петоколонаш, ћиле.

- Јесам, дете, ја сам „издајник и петоколонаш!”

- Па, добро, ко те је онда затворио?

- Твоји партизани!

- Како моји? - Немци ваљда?

- Немци су ме затворили, али твоји су то скували код њих, а они поверовали и стрпали ме овде да чекам, док пресуду не изврше.

- Па добро, чича, зар Немци верују више нама него вама?

- Па ето видиш. Запамти, дете, ако изиђеш одавде, да је с тобом говорио Војко Миличић „петоколонаш и издајник” -, коме је ово <МИ>трећи пут<Д> што га на смрт осуђују.

Први пут ме осудише југословенски жандарми, као војног бегунца, јер нису хтели веровати, да ми се команда цела растурила и да сам зато дошао својој кући.

Други пут ме осудише твоји комунисти, јер сам народу истину говорио, да не лудује, да буде миран, да ће невоље на главу своју да навуче.

Трећи пут ме осудише Немци, којима ме неки твоји пријатељи оптужише да сам комуниста.

Запамти, па јави некако, ако ме стрељају, да се зна да сам на правди Бога стрељан.

Сусед с друге стране спаваше. Само Војко и овај младић беху будни. Преко обичаја раздражен, исцрпљен, очајан, Војко је овом дечку ово испричао једним потезом. Сад ућута. Ћути и његов сусед, - дечко из Косјерића.

- А је ли, чича, - упитаће одједном момче, - а да ли си ти заиста „петоколонаш и издајник?”

- Тако ме зову.

- А ко те зове?

- Па зове ме Тимотије, „Рузвелт” и учитељ, па ето и ти отоич, и још тако неко ко и не зна шта говори, или ако зна, онда је поганац и заиста издајница.

- А ти, чича, ниси то? - упита младић.

Задрхта срце у Војка, па се окрете партизану и као рођеног сина у њему да препозна.

- Нисам, дете, и разнежи се толико, да се трже од тога.

- А нису то ни ти други твоји другови?

- Нису, дете.

- Па зашто онда вас све тако зову? - упита младић.

Војку се учини овај као његов најстарији син кад је био сасвим мали, па у летње време, док Војко седи на клупи пред кућом, а он га испитује једнако о свему, уверен да ће отац сину истину да каже. И жалост нека силна поче да му пуни срце, жалост тешка, и он осети лепо како унутра плаче срце, крупним, кривим сузама, које се роне нечујно и невидљиво за све, само не за њега Војка Миличића.

Та не плаче Војково срце за њим самим: није тешко, умрети данас. Тешко је само живети. Не плаче ни за својом кућом, женом и децом својом. Све му се то чини сад мање важно од разговора с овим младићем, до кога је сасвим случајно сео, и у коме је, ту, пред вратима смрти, открио од једном као свог рођеног сина.

Плаче то кривим и невидљивим сузама срце Војка Миличића, „петоколонаша и издајника”, јер у том несрећном младићу види сву страшну несрећу народа, као да се сва несрећа целог народа, тако дубља и болна, скупила ту и сасредила у овом

младићу и њему, управо у том њиховом разговору случајном, а ипак тако по судбину нашу важном.

- А да си ме јуче, упита га Војко, место одговора, - док си био наоружан срео, и да су ти рекли: ето, петоколонаша и издајника, - да ли би ме убио?

- Сигурно би те убио, одговори младић.

- А зашто ме данас питаш кад би ме јуче убио?

- Јуче сам мислио да је то истина.

- А сад? - упита Војко.

- Сад не знам. Изгледа ми да ти тај ниси. Зато и питам.

- Хајд' спавај! Доста разговора, рече суво Војко.

Младић ућута. Гледа својим плавим очима у врх поцепаних цокула. Главу сагао на уздигнута и обгрљена колена. Нешто се уздрмало у њему, из основа.

До њега Војко, под навученом на очи шајкачом, једва скрива претешки печал срца свог.

Ту ћу стати, читаоче! Сад знаш довољно о Војку Миличићу, „петоколонашу и издајнику”.

Није стрељан. Изведен је из тамнице. Случајно га приметио при шетњи у кругу, добровољац, - Војков познаник - из Војиновићевог, Десетог добровољачког одреда. И тако је Војко спасен. Али тек кад је и пред судом утврђено да Војко заиста није комуниста.

У село се вратио својима. На дужност своју ступио. И опет су сви нашли, и „Рузвелт”, и Тимотије, и учитељ, да је Војко много паметан човек, и да све паметно говори и ради.

И ја бих за мога пријатеља Војка могао сад бити миран, да ми не јавише пре неки дан, како је оно „Рузвелт”, пред наљућеним представником власти рекао Војку: „Ја сам теби, Војко, говорио, да се ти манеш тога. Ти си трипут осуђиван на смрт. А ти ме не слушаш. Четврти пут те то неће мимоићи”.

Па се за то реших да ти опишем, читаоче, Војка Миличића.

Не би ли се, и ти, ако до сад ниси знао, као онај младић, оне ноћи, у тамници, замислио и рекао:

- Изгледа ми, да Војко није петоколонаш, ни издајник.

Има много родољуба као што је Војко! Није он сам. А било их је и више, па су их онакви младићи, као онај из тамнице, без колебања убијали и касапили, верујући, - несрећници - чврсто, непоколебљиво, да су то „петоколонаши и издајници”.

У 27. МАРТУ РАЗУМ НИЈЕ УЧЕСТВОВАО ¹⁶⁸

Догађај од 27. марта биће доцнијем историчару неразумљив, јер ће тешко моћи да објасни лудило страсти, које је државу и народ бацио у несрећу. То могу схватити само они који су то доживели, а сами су тог лудила били ослобођени, па су с тугом гледали како једна страшћу опијена гомила руши оно што су напори и жртве других стварали.

¹⁶⁸ „Српски народ” бр. 12, 27. март 1943.

Две су силе деловале у правцу ове наше несреће: прва је она што се у нашој унутрашњој политици звало „нормални развој ситуације”, који је стрмом равни од Петра Живковића и његовог парламента преко В. Маринковића, Милана Сршкића и Николе Узуновића довео до Бошка Јевтића, да би кроз његове изборе довео Милана Стојадиновића, чијег се избора дошло до Драгише Цветковића. Одавде се могло или у успон, да се имало памети, снаге и љубави или у амбис, ако се то није имало. Ми смо, полетели у амбис.

Друга је несрећа што смо у спољној политици, и ми, као и народ западне Европе и Америке, углавном гледали ствари туђим очима, и мислећи туђом памећу: очима и памећу међународног јеврејства, које нас је све заједно, због тога, гурнуло у пропаст, гурајући нас за своје интересе у овај рат.

Али, ето, иако смо изложили, силе које су довеле до овог догађаја ми нисмо у стању да прикажемо лудило страсти, пијанство којим смо у несрећу упали. А ово нам је била намера. Овде смо, пак, само изнели од кога смо пића точили. Морамо се, дакле, дубље загњурити да сагледамо ближе узрок своје несреће.

Код прве силе која је довела до наше несреће, ми смо само навели званичне носиоце фирме, колико да њиховим именима обележимо стрму раван наше пропасти које се завршила пучем од 27. марта. Али, поред њих и испод њих постојао је и други процес: народна реакција на „нормални развој ситуације”. Није та реакција била ни антидржавна ни антимонархијска. Напротив. Све се осетило да је органски потребно народу одушевљење, да он тражи такву своју народну државу, где ће се његова љубав уобличити у градилачко одушевљење. А место тога му се одозго пружају облици, откуцава ритам, коју његову љубав доводи до беса рушилачког. Није се хтело схватити да живот зна само за два одушевљења: градилачко и рушилачко. Чамотиња је болест из које живот мора прећи у бес рушења, ако му се не створе услови за одушевљење градилаштва. А нас је формалистика и лаж која јој је братио, водио саме кроз чаму.

Мислило се да се та органска народна потреба може заташкати, обманути, преварити формалним, штурим, празним решењима, оправданим оваквим или онаквим резултатима гласања на овим или оним изборима или у парламенту. При чему се заборављало да та формална решења могу неко време да покривају истину - али кад се више ствари стекну на неком пресеку, онда се истовремено неће моћи тим формалним решењима парирати настале опасности. Сви су били свесни да су та формална решења довољна још за сасвим равне путеве, за сасвим тихо време. Први јачи потрес ће срушити све то и ми ћемо се наћи пред пропашћу својом.

Као што се види, испунила се мера ствари. Осећало се да је додирнуто дно. Није се могло даље. У најозбиљнија времена држава се налази у slabим рукама и пред slabим главама. Било је пролеће на прагу. „Докле ћемо да нас дави чамотиња?” питао се несрећни свет. „Иде пролеће”. Дошла је пропаст.

Никога не оптужујемо. Ми само објашњавамо откуд оно лудило, пијанство, у чему се утопила одједном светлост разума.

Сигурно је само једно, ако је већ реч о кривици, онда нека нико не мисли да су само носиоци оних формалних решења кривци. Још сад се мора знати, да ту носе, и често не мању кривицу, и диригенти оне народне реакције. Данас се мора рећи: било је изванредно мало људи добре воље, оних којима је општа ствар, а не приватни посао или пакост, била главна ствар, како горе, тако и доле.

Пијанствена снага оне друге силе није била јединствена. Код масе народне је била томе основа страх за државом. Код њених диригената је била основа у страху за сопствене позиције. Код народа је страх изазван лажима, говорено му је увек само пола истине, колико да му се страх одржи и повећа. Сва уста која су говорила целу истину, била су већ месецима онемогућена. Вешто се све то везивало за слабост унутрашње политике и надама на њену радикалну промену. Диригенти су

пак веровали да пакт значи дубоку промену и унутра: мораће се збацити туђе наочари, мораће се престати гледати очима Јевреја из Лондона, Париза, Москве и Вашингтона. А то може да доведе до промене оних који то нису у стању. На жалост код нас је ових било и иначе много.

Али страх обично кочи а не покреће. Да би се добио покрет треба неки активни афекат. Диригенти су сами имали ово у својој мржњи према ономе који је угрожавао позиције које су држали или се надали да их добију, а нашли су помоћ и код оних кругова који су гурали свесно наша кола путем бољшевичке револуције.

Масе народне нису имале мржњу и зато њихова реакција спољно-политичка није била виолентна, чиме се најбоље тумачи држање тих истих маса у жалосном рату од 6-15. априла. Али страх је укочио здраве народне инстинкте да спрече несрећу.

Њихова реакција је била чисто унутрашње-политичка, искоришћена од њихових диригената поводом спољно-политичког момента (на који су саме народне масе обмануте, реагирале само страхом) док су њихови диригенти имали још и мржње.

Народ наш заиста има много разлога да мисли о 27. марту. Он је полазна тачка његове душевне и националне катастрофе и свију његових досадашњих - ко зна још коликих, несрећа.

Анализа овог догађаја показује да у њему разум није учествовао.

А наш народ вели: „Кога Бог хоће да казни, томе памет узме”.

Изнад дакле свега видљивог што се дешавало до 27. марта и самог тог догађаја, по вајкадашњем народном мишљењу стоје три појма: грехови наши, Бог велики и казна његова.

Ни објективна историја неће, кад све буде било познато, моћи о овом догађају друго што да каже, него оно што је народна мудрост рекла.

А одатле, да закључимо, да нам спасење неће доћи друкчије, већ ако Бог дозволи да нам се памет врати при чему се надамо више у милост Божију него у његову правду.

ЗАВЕТНА МИСАО ГРАДА СМЕДЕРЕВА ¹⁶⁹

Пре две године, 5. јуна задесила је тешка катастрофа равно Смедерево, град депота Ђурђа, град најбољих дана српске средњевековне прошлости.

Катастрофа у Смедереву више је него потресла сваког нашег човека, јер тај наш најмонументалнији споменик, својим зидинама столећима поносно и болно наднесен над валима Дунава, као да је митским нитима везан за најтежа искушења српског народа. Тешка рана за раном падала је на наше равно Смедерево, но та тешка прошлост даје му права на будућност највеће озарености.

Равно Смедерево мора бити српски град заветно штован, али заветно и изграђиван: и на историјски начин музеалан, и на прегалачки начин реалан. Реалност Смедерева, представљаће реалност Србије, реалност и приватне и државне иницијативе. Јер, не сме се само полагањем венца на сени жртава, проћи мимо оног што се дух Смедерева зове, проћи мимо обнове прво себе самих, па онда засуканих рукава, мушки везивати данашњицу и за прошлост и за будућност - ићи српским староставним мушким путем - путем немог бола а речитог стварања.

¹⁶⁹ „Српски народ”, Духовски број, 1943; „Обнова”, 6. јуни 1943.

Равно Смедерево мора бити испит стваралаштва, визија узвитланих будака и тр-
нокопа, најшира река напора, али таласа поносних и свесних баш као што су тала-
си Дунава у оронулим сенкама смедеревског града.

Од оронулости створити младост - то је заветна мисао равног Смедерева...

... Пред криптом на смедеревском гробљу, где су сахрањене жртве катастрофе,
одржао је говор г. Димитрије Љотић, који је између осталог рекао:

„Познато је да свака ствар има свој духовни и материјални смисао. Зато се овакви
догађаји не могу објаснити ако се истовремено не удубимо у смисао људског жи-
вота.

Овај догађај одиграо се после неславне пропасти наше. Ми, који верујемо да ни
вбрац не пада на земљу без воље Божје, него да Бог држи земљу и градове, сма-
трамо да је Господ ударио на врата нашег срца после пропасти кад су остала нео-
творена. Да би то сачували од заборавља и потомцима, у виду обичаја, дали духов-
ни кључ, узели смо за заветни дан пети јуни.

Вечна успомена на пале жртве којима је ова крипта намењена као склониште! Ми
им се клањамо као жртвама откупа нашег и вама упућујемо ове речи, с молбом да
заједно с нама, уз молитве Његовог Преосвештенства епископа, принесете и своје
топле молитве да у овом граду, на овом месту и у овој земљи кључ духовни буде
јачи од материјалног, како би мир и благостање владало над људима.”

НАД СВЕТИМ ГРОБОВИМА ¹⁷⁰

Тужне манифестације у Бечкерек, Новом Бечеју и Перлезу.

У понедељак 2. августа у Банату су на свечан начин сахрањени посмртни остаци
бив. окр. начелника Душана Марковића и његових другова, Банаћана, који су по-
гинули вршећи своју дужност.

Посмртни остаци погинулих хероја пренети су камионима. У Перлезу је скинут
ковчег са посмртним остацима Тодора Станисављевића.

Са бечкеречке железничке станице на којој се било искупило мноштво света као и
велики број званичних представника ковчег са телом пок. капетана Златибора Ма-
ринковића пренесен је у бечкеречку цркву. На путу од станице до цркве огромна
маса света, окупљена по плочницима, сузама и гласним јецањем одавала је жалост
за својим трагично преминулим суграђанином који је бранећи српство, далеко од
родног краја положио живот за бољу и срећнију будућност своје отаџбине. После
опела у цркви опростио се свога друга и саборца бивши министар Михаило Ол-
ћан, који је у свом узбудљивом говору, евоцирајући успомену на овог честитог
човека и борца, нагласио бескомпромисну решеност оних који остају, да наставе и
доврше започето дело.

После опела говорио је министар унутрашњих послова Танасије Динић, а затим је
узео реч изванредни комесар за обнову Смедерева Димитрије Љотић.

Дирнут и потресен трагичним удесом једног од својих првих и најбољих сарадни-
ка, Димитрије Љотић опростио се од пок. Марковића дирљивим речима и при том
истакао покојникове заслуге, као и његову улогу у спасавању српског народа.

У Перлезу је извршена свечана сахрана посмртних остатака Тодора Станисавље-
вића. Огромна маса света још пре 8 часова ујутро искупила се пред кућом пок.
Станисављевића где је покојниково тело допремљено у суботу поподне.

¹⁷⁰ „Српски добровољац”, август 1943.

Пред црквом је узео реч изванредни комесар за обнову Смедерева, Димитрије Љотић, који је у свом говору између осталог рекао:

- Кад орач оре, он се никада не осврће на оно што је прешао, већ стално гледа напред, колико пута још има да пређе. Његов поглед уперен је увек само према циљу који је себи поставио и за кога се определио. Тако ни Тодор Станисављевић који ево пред нама лежи није се освртао на оно што је досада прешао, мада је то било и много и велико, него гледаше само оно што је досада прешао, мада је то било и много и велико, него гледиште само оно што још има да изврши. Остављајући и плодну земљу, растављајући се тешка срца од породице своје и дома свога друга. Тодор Станисављевић, водећи своја два сина пошао је међу првима у добровољце не зато што је од тога очекивао неке користи или награде већ из жеље да народу своме како у Банату тако и с оне стране Дунава осигура мир и опстанак. Обраћајући се породици пок. Станисављевића потресен до суза Димитрије Љотић каже:

- Мајко, иако је ваш губитак огроман, утешите се, јер знајте да сте губитком свога сина добили све нас синове, а ти верна љубо и децо, знајте да сте у нама добили браћу која са вама саосећају и на које се увек наслонити можете.

Другови пок. Тодора Станисављевића никада неће заборавити свога друга који као бољи од њих, храбро и неустрашиво како то доликује правом јунаку и мученику, свој живот положи за отаџбину и народ свој. Из примера друга Тодора Станисављевића, завршио је свој говор Димитрије Љотић, подићи ће се десетине и стотине његових нових другова и сабораца. Жртва његова уродиће десетоструким плодом, а то ће бити највећа награда и највеће признање нашем другу Тодору, као и онима за које је свој живот положио.

О ВАМА И ЗА ВАС ¹⁷¹

26. јула о.г. боравио је у Заводу г. Димитрије Љотић, изванредни комесар за обнову Смедерева. Том приликом одржао је предавање из кога доносимо следећи одломак.

Човек се коцка, људи га осуђују. Кажу: коцкар је. А како ми да останемо хладни када млади човек стави свој живот на коцку. Како да у нама све не затрепери? Како да не будемо несрећни, као да су у нас беси ишли, па нам раскидају тело? Како да не будемо узбуђени? И кад би то биле суве гране са нашег народног дрвета, које су дотрајале и које чекају само да бура наиђе и да их одломи, ми бисмо морали да се узбудимо. Ипак, и она сува грана расла је на оном зеленом храсту. Ни то одвајање не иде без бола. А шта је са лишћем зеленим? Шта је са гранчицама? Како да човек не помисли на њих које се раскидају. О, нисам ја против жртава. Како би човек могао бити достојан тога имена ако је против жртава? Жртва је ипак највећа ствар. Принети себе на жртву, изван тога нема ничег више. Ко то учини, тај је дошао на врхунац људског уздицања. Али принети себе на жртву ради онога, ради чега вреди изгубити живот. Тада се мора наћи мисао за коју се вреди жртвовати. Дати живот за нешто што не вреди, то није жртва, то је самоубиство - обична коцка. Само, коцкар који се коцка новцем је много паметнији него онај који се коцка у свој живот. Ви имате право да ми кажете: „И ми смо нашли једну мисао. Ја не кажем да нисте. Ја постављам само питање: „Да ли вреди за њу погинути?“. Индуси су диван народ. Велики, стари народ Културан. Индија је огромна, богата земља која је украшена највећим споменицима људскога духа. Индуси верују да

¹⁷¹ „Заводски лист” бр. 80, 10. август 1943, Смедеревска Паланка стр. 3.

човек не долази једном на овај испит што се зове живот. То је једина заблуда Индије. Она две нема. Она верује да се човек рађа бескрајно пута, све док не положи испит. Једном се рађа као цар. Ако не положи испит, онда иде у нижи род па се роди као трговац. Па кад не положи испит, онда се роди као парија, који од људског има само људски облик без људских права. Па кад не положи испит као парија, онда се роди као животиња. Али бива и обрнуто, па се прво роди као животиња, па положи испит, па се роди као парија. Па кад положи овај испит, онда се роди као трговац. Па онда као цар. Па положи испит као цар. Па се роди као мудрац. Па пошто положи испит, онда се роди као светац. Па положи испит као светац, па се онда више не роди. Онда се свршава његово рађање и улази у бескрајни живот - нирвану. Тако верују Индуси. И да сте ви Индуси, ја вам не бих замерио. „Родићу се хиљаду пута па могу бити и комуниста.” Али твој народ сасвим друкчије верује. Ти се ниси родио у Индији, него у Србији, која је већ 1000 година под Христовим крстом а његово веровање учи да се човек једном рађа а не двапут. Човек се роди и нестане га на овом свету. Према томе, за твој народ вреди она истина коју прича онај младић: Наћи истину за коју вреди погинути. Индијац може да ради како хоће. Његова вера оправдала би и ту лудост када се коцка са својим животом, али вера твога народа то не оправдава, јер ти само једном долазиш на овај свет и мораш добро да отвориш очи. Да пазиш шта радиш са својим животом. Тек што сте отворили очи дошли сте у онај историјски период нашега народа када је он посрнуо духовно. Ми верујемо у снагу нашега народа. Ми верујемо у велике могућности нашег народа. Верујемо да он неће ићи из пада у пад до своје пропасти. То нас и држи на овом најмучнијем путу који стоји пред људима.

Дете моје, кад би твоје веровање било истина, проклет био онај ко би те са тога пута одвраћао, јер заиста ми људи жудимо за истином као биљка која је никла у хладовини па се криви и извија тражећи прозор да изложи своје лишће сунцу, као што то чинимо ми људи, тражећи истину. Али то није истина. То није ни по корену ни по цвету. Истина је таква биљка која има свој корен, нарочито свој плод и цвет. Ја и ти се препиремо око стабљике. Ја по стабљики не могу да судим, судићу по корену и по цвету и плоду. Корен те мисли није истина, јер истина нема корен што се зове мржња, а та биљка којом се ви китите никла је из корена што се зове мржња.

Нећу ја данас да улазим у појединости, то би нас далеко одвело, него вас питам: шта је био корен ваше мисли, јер љубав није, пошто љубав нису осећали они који су ту мисао створили? Из древне мржње поникла је цела мисао, то је њен корен. Како онда, кад је корен злоба, може стабљика да буде истина? Само из корена љубави може да никне истина. Лењин, за кога је његов званични биограф Преображенски рекао да је више мрзео буржоазију него што је волео пролетаријат, имао је за главну карактеристику то што је био испуњен мржњом. Није Лењина покретала љубав него мржња. Маркса је исто тако покретала исконска мржња коју нико ко није Јеврејин не може да осети.

КО ЋЕ КАО БОГ ¹⁷²

Кад би се данас све могло рећи о пучу од 27. марта, онда би се тек виделе праве размере овог злочина извршеног над Југославијом и српским народом.

Јер тада је шака људи, у име Југославије и српског народа - нарочито, - узела на себе да објави рат Немачкој у тренутку кад ова то заиста није хтела и кад је располагала својом огромном и невиђеном дотле, ничим незаузетом оружаном силом.

¹⁷² „Српски народ”, бр. 36, 18. септембар 1943; „Обнова”, 21. септембар 1943.

Смемо ипак рећи да је тада над Југославијом и српским народом, у реакцији на пуч, изречена смртна пресуда.

Што ова није извршена има се благодарити српском чуду, које се догодило по Божијој милости, а под вођством генерала Недића.

Не можемо - није време - писати о томе опширније, али није ни потребно. Зар се не поздрављамо о Ускрсу дивним речима „Христос Воскресе!”, и тако кратко, ускликом, износимо своју дубоку веру и своје огромно вековно искуство, и на томе као на стени, и као појединци, своја животна дела, и као народи, своја стремљења и своје културе, градимо.

Тако и ми морамо место другог разлагања и доказивања, кратко знати да смо као народ били предати (због глупог злочина од 27. марта) смрти, а да смо Божијом милошћу - чудом од тога спасени - и сад можемо на томе градити даље, вером и љубављу, своје народно дело.

У светлости последњих догађаја то се нарочито види, - а видеће и они који сад не виде, - да је одиста пут остварен Божијом милошћу, под вођством, генерала Недића, право чудо.

Одређен смрти српски народ је изгубио био већ многе основне услове потребне за живот. Не можемо овде те услове набрајати, а није то ни потребно, јер смо се као народ одиста давили без њих, а сви знамо чега смо све били лишени.

Три пута су се указала тада пред српским народом, а један је само био прави.

Она друга два пута су ишла час заједно, а час су се разилазила, али оба су полазила од погрешног гледишта да један народ изгубљену слободу може повратити кад сам то хоће, при чему су нашли помоћи код Јевреја из Москве и код Јевреја из Лондона и Вашингтона.

Они нису хтели да виде да „ни врабац с гране не пада без Божије воље”, а камо ли да један народ може слободу изгубити случајем, - па отуда нису хтели разумети, да ни наше народно васкрсење не може доћи кад ми то, с оружјем у руци захтевамо, већ кад то Господ буде одредио. Зато та два поменута пута нису, не само никаква успеха имали, ни могли имати, већ су донели српскоме народу нове, тешке и крваве губитке и пустошења.

А тим путевима су ишли зато што нису ушли у дубину наше народне трагедије, - што су је преживели кожом, а не душом, - па чак не ни кожом, већ покожицом, - што су себе одсекли од правог духовног, дубоког народног живота, - што нису схватили ни Косово, ни Кнежево „привољење царству небескоме”, на коме су честитог Кнеза верно следили Кнегиња Милица са другом својом, деспотицом и монахињом Ефимијом, и сином својим „благоверним”, дивним и слатким господином Стефаном Деспотом”, унуком својим Ђурђем Смедеревцем, Патријарсима српским, пећким и карловачким, и осталим четиривековним, славним и мученичким, вођством народа српскога.

Пут генерала Недића, на коме се ово Божије чудо са српским народом, на смрт одређеним, догодило, јесте зато српски пут, - што одговара тој најтрагичнијој и најдивнијој српској покосовској историји, већој и дивнијој од оне која јој је претходила. Разумео је генерал Недић, - и ту је сва његова величина - да мора у име, и испред свог народа, да погне главу своју у знак покорности не људима, већ самој Божијој вољи, (која нас је пропашћу државном и народном казнила) - и да је то једини пут који ће моћи променити изречену, а још неизвршену, смртну осуду нашу. А то је учинио, јер није тражио „славе код људи, већ славе код Бога”.

Војник је позивом својим посвећен међутим слави људској, - монаси пак траже славу код Бога, а не код људи. Па ипак, у наше дане, не нађе се црни калуђер да,

презревши славу људску, приклони врат свој у јарам покорности вољи Божијој и води народ свој, у данима најцрњим његове несреће, - него Бог постави војника да путем који тако мало личи на оне за које се он спремао и навикао, извлачи српска народна кола из провалије смрти и уништења.

„Велика је ово тајна заиста! А без тајне нема чуда, јер кад би ми знали сав механизам чуда, онда чуда не би ни било.

Не знам да ли ће ко год знати, умети и моћи да тај чудни пут достојно опише. Али, (као сведок говорим), има бескрајно више истинске величине и правог јунаштва и оног који је, често пљуван, прљан, срамотом обасипан, истрајао понизно и покорно у свом пожртвовању на овом путу, - него да је обасипан похвалама, цвећем, општим и јавним признањем, водио и добио велики победоносни рат.

Јер ко ово не би желео себи и ко се за ово не би грабио? Десетине хиљада људи би дигли руке и потражили себи ту част и славу, и хиљаде би дигли руке и потражили себи ту част и славу, и хиљаде би били у стању, уз Божију помоћ, да је и заслужи.

Али ову горчину срама и понижења, овај трновит пут и трнов венац, - ову уску стазу усечену у стени, која стално иде изнад бездна неразумевања и испод литице неповерења, којом је Бог једино дозволио да се може спасти народ наш, ко би то прихватио? Ако би једва десетина у читавом народу, у налету љубави, пристала да прими на себе бремен срама и понижења. А колико би времена међутим и она истрајала? То је питање постављено било пред васцели народ, и један војник, (слављен и вољен дотле) пристао је, узео на себе и носио, у покорности вољи Божијој, за цео свој народ крст српског пута.

И још ће га носити! До краја! До пуног васкрса и славе. Јер нису прошле ни горчине ни понижења, ни опасности, ни неразумевање ни неповерење.

Па ипак је нешто прошло.

У светлости данашњих догађаја се види, као на дану, да је народни пут генерала Недића, она уска, у камену неразумевања и неповерења, усечена стаза, избила на ширу зараван. Сад је већ лакше.

Дело вере и љубави је већ награђено.

Онима којима још ни то није јасно, открити се ништа овде неће. „Пород аспидин, род лажљиви и прељуботворни” је увек тражио доказе.

Али „других им доказа, осим доказа Јоне пророка”, самог факта очуваног и васкрслог живота, - ни овде „неће бити дато”.

ЉУБАВ ЋЕ ЦАРОВАТИ И КАД СВЕ ПРОЂЕ... ¹⁷³

Међу многим другим младићима који су у току ове године пали из добровољачких редова, погинуо је, у близини села Севојно, Србољуб Павловић, добровољац IV српског добровољачког батаљона, иначе студент медицине у Хајделбергу.

Боље од ичијих речи говориће о томе ко је био Срба Павловић ово писмо које је он мени упутио, да би се оправдао што студије, на које је као стипендиста Српске владе, послат, прекида, и враћа се натраг у свој - тада X добровољачки одред.

Нисам тада ово писмо примио, већ је Срба његов концепт, на првим листовима једне ђачке свеске написао, а нашла сад по његовој смрти јуначка и племенита мајка и мени предала.

Али он је заиста напустио пре скоро годину дана студије. Вратио се у Србију, одмах се пријавио своме батаљону и од тога дана, па до смрти своје, учествовао је у претешком његовом послу, где је напослетку и живот свој положио, погођен у же-

¹⁷³ „Српски народ”, бр. 47, 4. децембар 1943.

лезничким колима, метком опаљеним од несвесне и несретне српске руке, 2. октобра т.г.

Покојном Србољубу, је на трагичан начин пре скоро две године дана, погинуо отац, капетан Василије Павловић, у добровољцима. Али Србољуб је остао и био од најбољих, најодлучнијих, најпожртвованијих и најумнијих добровољаца. Не само као борац, не само као организатор, већ и као смели походац српских крајева изван Србије, он је вршио увек више него једну своју дужност, не питајући с каквим су тегобама и опасностима оне везане.

Ово писмо за које тек сада дознадох, најбоље и најречитије говори о дивном јунаку Србољубу Павловићу.

Отишао је у Немачку. Учинио је то ради мајке, да као најстарији син што пре сврши школе и помогне јој у подизању остало четворо деце. Учинио је то на иницијативу председника владе, генерала Недића, који је хтео, у тренутку затишја, да тридесетак најбољих српских младића оду у Немачку и доврше своје започете студије. Учинио је то због другова који су с њим тамо заједно требали да оду. Пред одлазак је осетио колебање. Учинило му се да чини грех ако иде. Дошао је мени за савет. Упутио сам га да у себи потражи најбољи одговор, који Бог даје онима који од Њега савет траже. Он ми сад, у овом писму, пише да је пропустио да тако пита себе, већ је просто кренуо за Немачку.

У Немачкој је наишао на снажну и дивну земљу, на добар пријем и удобан живот. Али то његову младост није занело. Имао је он тамо и топлу постељу, био је сит, није био изложен ни физичким напорима, ни бригаама, али не може да издржи. Мора натраг. Није то носталгија што га натраг вуче. Нити је изгубио вољу да учи у Немачкој. Али ето, не може да остане: мора натраг.

Кључа његова крв борбама загрејана. Трзају га ноћу слике из несретне и далеке домовине. Сећа се својих другова из борбе. Гледа у мислима њихове патње и жртве. Не дају му мира гробови палих другова. Изгледао је сам себи „као бегунац, као Јуда”. Није могао заборавити да „његова домовина још крвави”, да се згаришта још пуше, да другови још падају”, - а да је он далеко од свега тога, у удобној и топлој соби, где спрема себи каријеру, а „издржавајући се од новца који другови плаћају својом крвљу”.

Мислио је да је за све то крива слика оне старије жене, што развезане повезаче, чије крајеве заноси ветар, грчевито стегнутих руку, очајно гледа на обали Дрине, на све што јој је с друге стране остало, слике коју ухвати својим апаратом његов сад покојни командант, Милош Војиновић, (човек који је на сектору Бајине Баште, спасао од смрти десетине хиљада Срба избеглих из Босне), и коју даде умножити под натписом „Мајко, Србијо, помози”. Па је зато уклони са свога стола, тамо у Хајделбергу. Али оне друге слике, у свести његовој, тада тек удвојише своје рођење, као нема пребацивања његовој витешкој и јуначкој души.

Други нека мисле на себе. Срба Павловић, једва младић, мора мислити, не на себе, не на своју нежну и јуначку мајку, не на своју малолетну браћу и сестрице, Он види све оно што већина не види, што мањина види, он види да човек не живи за себе ни од себе, да не живи од самољубља већ просто од љубави. Њега то гони. Он - невин као јагње - оптужује себе за бекство, за живљење на туђ рачун, и не чекајући, овог пута, ничије одобрење, оставља стипендију и студије, долази у Србију и поново навлачи своју добровољачку униформу.

После девет месеци нових напора, новог јунаштва и новог пожртвовања, он пада, изненада, без јаука, као посечен, пошто је пре тога видео много мртвих својих другова, са командантом Војиновићем, Ацом Пешићем, Неђом Петковићем и толиким другим.

Сахрањен је не поред свог покојног оца у Београду, већ поред својих другова постројених у две врсте, по војнички, на ужичком гробљу, на брегу изнад Ћетиња, а испод других већих брда.

Знамо сви своју људску пролазност. Пролазни су не само људи већ и народи, и човечанство, и сама земља, и небо над њом. Јер ће и „небеса с хуком проћи”. Све ће проћи, дакле, што је пролазно.

Па ипак неће све.

Замукнуће језици. Престаће и разум. Нестаће и вера, - јер су и језици, и разум, и вера ствари несавршене, потребне док смо несавршени.

Али љубав неће престати. Она ће царовати кад све прође, кад више не буде требало ни језика, ни разума, ни вере. И све што је од љубави учињено, речено, помишљено, то ће у вечности, као непропадљиво, и вечно бити сачувано.

Јер знам јамачно да им смрт, ни живот, ни анђели, ни власти, ни силе, ни садашње ни будуће, ни висина ни дубина, ни простор, ни време, ни огањ, ни мржња, нити икаква друга твар, не може љубави, ни ономе што је од ње и кроз њу учињено, помишљено или речено, ништа.

Јер она само остаје, и њено што је с њом, а све друго пролази и нестаје га.

Тако се дакле бесмртност добија.

Тако је и Србољуб Павловић ушао у вечност.

Ово његово дивно писмо сведочи о томе.

ПУТ ГЕНЕРАЛА НЕДИЋА ИМА ТАКВУ СНАГУ ДА ЋЕ МУДРОСТ ВРАТИТИ ОНО ШТО ЈЕ ИЗГУБЉЕНО ЛУДОШЋУ ¹⁷⁴

Друго предавање Димитрија Љотића у Ваљево

Ваљево, 10. фебруара

У понедељак пре подне, одржао је Димитрије Љотић своје друго успешно предавање у Ваљево. Опет пред препуном двораном изнео је он у трочасовном излагању ситуацију Европе и посебан положај Србије у њој. Пошто се у почетку задржао на јеврејском проблему и означио капитализам, демократију, масонерију и комунизам као четири полуге којим Јевреји владају светом, Љотић је прешао на разматрање садашњег војног положаја. Он је рекао:

”Европа данас представља једну тврђаву која је опседнута. Војној науци је познато да се само на три начина освајају тврђаве:

Један: Глађу и жеђу. Скоро половина од свих случајева да је један град узет долази на овај начин. Помоћу њих не изгледа да се може освојити Европа. Она има свога домаћина - Немачку, која одлучује о предаји. Ако удари на Европу глад и жеђ, удариће на друге, погодиће друге народе, а онај који одлучује неће трпети да би се предао. Овај начин, дакле не долази у обзир.

Други: Издајом, кад неко отвори градска врата. Случај са Бадоловом Италијом показује да домаћин брже долази од опсађивача. Поука са Италијом открива да је домаћин опрезан и брз, а опсађивач млак, колебљив и несложен.

Трећи: Јуришом, јуначким. То је класичан случај. Мука је само што треба неко да јуриша.

¹⁷⁴ „Ново време”, Петак, 11. фебруар 1944.

Совјетска офанзива почела је 6. јула прошле године, али се питање освајања Европе не решава. Нема стратегијског продора, већ има само гурања немачког зида са Истока на Запад: али он није пробијен. Да ли ће фронт бити на Дњепру, Волги или Бугу, то је квантитативна разлика, а не суштинска. Европа је заштићена бедемом на Истоку.

Данас постоји обавештење да су совјетски генерали пре три месеца захтевали прекид офанзиве. Мора да има војних разлога зато. Совјетско-политичко вођство из својих разлога наређује да се офанзива настави. Опрезни бољшевички генерали опомињу да може доћи до страшног пораза. Ништа према томе не значе повраћене територије него су живе силе важне. Одлазак на Запад и исцрпљујуће напредовање удаљују Совјете од њихових база.”

У погледу стварања другог фронта Димитрије Љотић опширно износи историјат савезничких преговора. Још од лета 1942. године савезници су се обавезали на отварање другог фронта. Они су проглашавали најпре Северну Африку, а потом Сицилију и Италију за тај други фронт. У знак љутње Стаљин је због тога истовремено опозвао амбасадоре Јевреје, Мајског из Лондона и Финкелштајна-Литвинова из Вашингтона. Усред рата то значи крајњу љутњу. Овај гест води до прекида односа и даље до објаве непријатељства. Тако је Стаљин показао да нема ништа против да постане непријатељ својих савезника.

- Други фронт - наставља Димитрије Љотић - није негде у Средоземљу, мисли Стаљин, пошто је оно његова интересна сфера, већ позади немачког фронта: у Северној Француској, Белгији, Холандији или Немачкој. У погледу јачине снага Стаљин сматра да се има отворити онај фронт на коме ће Немци морати да искористе све резерве и довуку са Истока педесет дивизија.

На састанку у Техерану, када је Стаљин поручио да му се игра досадила и да презире политику. Черчил и Рузвелт су пристали да заснују други фронт на Западу и са великим снагама. Треба очекивати да ће обећање отпочети да се извршује.

Што се тиче шанса оне су врло рђаве и мале. Шансе су више на страни бранилаца. Димитрије Љотић истичући да када би неко имао задатак да пронађе најдужи пут за улаз у Европу то би била енглеска путања преко Сицилије и Италије. Пошто је опширно изнео економски, политички и стратегијски значај Балканског полуострва предавач се задржао на опису бомбардовања фосфором немачких градова од стране Англо-Американаца.

- Данас изгледа многим као да се војничка иницијатива уопште не налази у рукама Немачке. Она се повукла у себе и пажљиво посматра да у најпогодније време и на најзгоднијем месту направи удар. Мислим да ће тај удар доћи на Западу. То је оно што се зове одмазда. Немачка располаже оружјем које ће у многome да измени ратну ситуацију. Она га није употребила, већ чува за одсудан тренутак.

ПОЛОЖАЈ СРПСКОГ НАРОДА

Што се тиче српског положаја Димитрије Љотић вели да смо ми дошли до дна патње и да смо сада нашли пут како да се извучемо. После дуге ноћи почиње да бива видније као да се приближује зора. „Ако смем да кажем: прошла је поноћ - идемо зори.

За положај духовни, политички и морални не може да се каже колико има до зоре. Још једно. Човек је једино слободно створење. Живи и слободно може да изиђе са пута заклона свог бића. Бог је отворио добре путеве спасења. Хоћемо ли тим ли ван тога пута, остављено је нама. Све нам је дозвољено, али није све корисно. Добре свари пишу за Србе, али Срби могу да пишу и зло. Како напишемо тако ће и бити.”

У наставку излагања Димитрије Љотић износи да смо 27. марта били осуђени на смрт. Објашњавајући догађаје и дејство руље коју су предводили комунисти и Јевреји и објавили рат Немачкој у тренутку када смо били двадесет пута слабији од ње, прелази на историјску улогу председника владе генерала Недића и каже:

- Никада историја неће довољно моћи да објасни генерала Недића. Ви савременици можете да га грдите, историја неће.

Када се попнете на Медведник ви га не видите него тек када се удаљите негде од Уба или Обреновца. Тако многи не виде генерала Недића. Он је спасао српски народ од смрти. Да је само то, па би много било. Али његов пут отвара српском народу још за време овога рата велике видике.

Предавач износи како му је генерал Недић описао свој пут, као писаљку узан пут кроз камену литу испод кога се пружа амбис српске лудости, а изнад стрчи литуца неповерења и неразумевања. То подсећа на српски пут којим је кренуо генерал Недић, па предавач наставља:

- Данас српски пут није више тако узан. Данас је избио на зараван. Оно што је човеку немогуће, богу је могуће, а Бог то и оствари. Само милошћу Божјом овај уски пут о коме је најречитије изрекао суд сам његов творац, сада је иза нас.

ПУТ ГЕНЕРАЛА НЕДИЋА

Велике наде има генерал Недић за српску будућност. То нису празне наде, већ засноване на стварним разлозима. Пут генерала Недића има такву снагу да ће мудрост вратити оно што је изгубљено лудошћу. Ко хоће слободу, а неће истину иде у пропаст.

Пут генерала Недића је пут истине и разума. Неки говоре да ће добити слободу из шуме. И бабе могу да им одговоре: „Мора да сте јачи, боље наоружани и многобројнији него у априлу 1941. године”. Ако би се десило да Немачка на Истоку скрахира, зар верујете да ће десет, двадесет или педесет англо-америчких дивизија смети да се појаве на Балкану пред стотинама Стаљинових, кад данас пред Стаљиновом забраном не смеју да се искрцају. Где ће неко сутра смети.

Утолико пре кад Стаљин ствара нову федеративну државу на Балкану. Наиме извршена је промена совјетског Устава. Наивни верују да тиме Стаљин жели на конференцији мира да има 16 гласова уместо једног. Али Стаљин је револуционар, разбојник из Тифлиса, навикао на ударе. Конференције мира, то су за њега обичне буржоаске предрасуде. Он ће вероватно примити у чланство Совјетског савеза као осамнаесту или деветнаесту совјетску федеративну републику Југославију. Тада он може савезницима довикнути: „С каквим правом ви да се мешате у унутрашње ствари Југославије? Тито-Броз и Рибар, које сте ви признали, створили су републику и хоће у чланство Совјетског савеза.”

Ако се искрцају савезници, треба да ратују са Совјетима. О томе нема ни речи. Ви из шуме свесни сте болшевичке опасности, а рачунате на пропаст Немачке, после које би дошао болшевизам.

Зашто ће нам слобода, да се у слободи убијамо? Она нам ваљда треба да станемо на своје ноге, да будемо јаки. Велика нада је да српски народ поврати слогу, за којом од вајкада вапије, и то тако што ће Срби из разних политичких струја имати своје искуство.

Знам ову просту истину, ако би цела Европа погнула врат у јарам болшевички, знам народ који ће до уништења да се бори против болшевизма зато што је негативна сваког духовног и националног живота. Зато комунистички покрет води Јосип Броз и Иван Рибар, за кога се не зна да ли је Хрват, Словенац или јеврејин. Али то сад знају и други Срби који су се раније упрегнули у Титова кола. Ово искуство одвлачи Србе од Тита.

Они из Лондона нам поручују да се ништа не бојимо. Черчил и Рузвелт са Стаљином у Техерану, браћо и сестре решили су ваше питање. Кад се рат сврши, ви ћете се слободним гласањем одредити, ко ће гласати за Краља Петра Другог, а ко за Тита. Ми им одговарамо: Има понуда за гласање које значе праву увреду.

Примили смо револуцију из села Ба. Права ба резолуција. Они су одушевљени одлуком у Техерану. Али за нас има ствари које нису за гласање. У осталом зна Стаљин добро шта значи гласање, као 1918. године у Петрограду када су дошли анти-бољшевички претставници, а комунисти упали са моткама и бајонетима и истерали слободно изабране представнике поставивши једноставно Совјет - народних комесара. Не чуди ме Стаљин већ ме чуде ова господа, из села Ба, и њихова спремност да се гласа по овом питању. Па ипак верујемо: искуство оних који иду за Лондоном и Вашингтоном, оних из Ба и оних што гледају у село Ба, научиће их да Срби морају доћи на један пут, а не да се међу собом кољу.

Шта ћете ви радити? Све ово и свршава се на томе питању. Хоћете ли штогод помоћи. Довољно вам је и да кажете: Нека спасава генерал Недић, а ја ћу да чекам. Знам да таквих има легион. Дошао сам и циљ мога боравка у вашој средини биће испуњен, ако кад се вратим остане легион мање бар један, завршио је Димитрије Љотић, бурно поздрављен од присутних.

СМИСАО САДАШЊИХ ИСТОРИЈСКИХ ОБРАЧУНА ¹⁷⁵

Успело предавање Димитрија Љотића у Ваљево

ВОЈНИЧКИ, ПОЛИТИЧКИ И ДУХОВНИ РАЗЛОЗИ ОДГАЂАЈУ БРЗ СВРШЕТАК РАТА

Ваљево, 8. фебруара

У недељу пре подне одржао је у великој сали Официрског дома министар Димитрије Љотић своје прво предавање намењено грађанству Ваљева. Пред препуном двораном, у присуству представника војних и цивилних власти, у излагању које је трајало више од два часа изнео је министар Љотић узроке и мотиве данашњих историјских разрачунавања међу народима. Он је у свом предавању између осталог рекао:

- Страшне се ствари у свету збивају. Тако страшне као да је дуга ноћ пала на свет. И то не на један крај или један народ, већ напротив као облак шири се и на прагу је да обухвати целу земљу. Заиста то изгледа као дуга и страшна ноћ, не црним својим, него што завијају буре и ветрови, а трусови потресају у дубинама. Руше се не градови него државе, престоли, олтари, обичаји и душе уништавају.

Многим људима ненавикнутим да истину докуче, чини се све то као случајна катастрофа, као земљотрес који нисмо у стању да објаснимо. Али ова и оваква збивања у свету имају позадину коју очи ненавикнуте не виде. Како да се не дешавају страшне ствари у свету, када су сви народи који учествују у рату одступили од својих основних закона, не само од најдубљих закона крви и духа, него и од закона више на површини које су сами установили. Ако један народ одступи настаје за њега зло, ако два народа, онда за та два, ако је истина да су скоро сви одступили, онда није чудно него сасвим јасно да зла која доживљујемо и која видимо као да из ђаволје торбе падају, имају оправдање у смјетенију и смушенију што су људи напустили законе бића свога.

¹⁷⁵ „Ново време”, Четвртак, 10. фебруар 1944.

Почећу прво до Енглеске, јер је њен случај најочигледнији. Можда и од вас неки верују ако се Енглеске чврсто држимо, биће нам добро. А Енглеска не води своју политику, није у стању себе да спасе, не види рођене путеве, а камоли наше. Ко се ухвати за њу, личи на слепца кога слепац води, па он падне заједно са вођом у јаму. Енглеска је светско царство и огромна држава. Четрдесет милиона квадратних километара је под њеном круном. Није моје да говорим како је од мајушне државице постала светска империја.

Али погледајте сада. Та империја ушла је у овај рат. Ма која страна да, победи ако рат буде вођен до краја, води ликвидацији Британске империје. Замислите каква је лудост и слепило морало да обухвати вође да уђу у рат, у коме ма ко победио, она пропада. Па ипак уверен сам да већа половина од вас то прима, а не верује. Зато ћу изнети неке доказе.

У наставку министар Љотић истиче да државе сувим златом плаћају шпијуне да сазнају шта мисли друга страна. Енглеска то није морала да чини него је могла да купи књигу од 700 страна коју је Адолф Хитлер написао још 1923. године и изнео у њој законе немачке политике како ће је он водити. Не смемо ни да помислимо да су Чемберлен, Черчил и Идн сматрали да смеју да управљају царством од 40 милиона квадратних километара, а да не прочитају књигу која излаже правац политике нове Немачке. Па ипак видимо да откровење немачке политике није ничему поучило британско царство.

- Шта има у тој књизи, наставља даље министар Љотић. Она у ствари поставља законе немачке политике ако Адолф Хитлер буде избио на врх немачког народа. Вели да Немачка нема интереса за колонијалну политику, већ за континенталну. Ње се колоније тичу тек у другом и последњем реду, а важно је да за свој народ прибави на истоку довољно простора да се развија кроз даљих 300 година. Изричито вели Адолф Хитлер да Немачка мора бити у пријатељству са Енглеском. Немачка дакле није желела не 1939. него још ни 1923. године, кад је Адолф Хитлер написао ову књигу, да буде у непријатељству са Енглеском.

САВЕЗНИЦИ - ЛИКВИДАТОРИ

Енглеска је ушла у рат неспремна и против државе која у закону своје политике не истиче непријатељство са Британском империјом. Две већ тачке у њеној политици које доказују потпуно слепило државника Британске империје. Али није само то оно што показује слепило енглеске политике, ма да је и то довољно. Има друга ствар тежа. Ушла је у рат са два велика савезника и моћнија од ње, са СССР и САД. Оба та савезника желе како год да се сврши рат, да ликвидирају Британску империју. СССР жели да то учини насилним путем, социјалном револуцијом, која ће доћи, мисле болшевици, на крају дугог рата. Сад желе мирним путем, уставном реформом, што ће чланови британске светске заједнице уставном реформом решити да излазе из Британске империје и присаједињују се америчкој заједници. Американци кажу: „За вас чувамо улазницу број 49 (пошто САД данас имају 48 чланова), за Канаду педесету, за Аустралију педесет прву, за Јужну Африку педесет другу итд.”.

На једној страни Енглеска ратује данас против једине велике силе која је казала да је закон њене политике да не буде у непријатељству против Британске империје. Та иста Британија ушла је у рат противу ње у савез са два смртна непријатеља.

У даљем излагању министар Љотић наводи као сведоке опасности за Енглеску, лорда Халифакса, који иде по америчким градовима и држи предавања да смилостави Американце да не траже ликвидацију Британске империје. Каже да још није време да се ликвидира пошто има још светски задатак.

Други је сведок Черчил који је изјавио у Доњем дому да нема претензија да буде ликвидатор Британске империје. Ко то у ствари каже да треба она да се ликвидира и коме је то одговором хтео Черчил да запуши уста. То су његови савезници али је њему јако незгодно да каже да зна да његови савезници желе ликвидацију. Иако су два сведока и пред судом довољна, министар Љотић наводи случај подсекретара у министарству колонија које је својим бирачима објаснио да горња изјава Черчила улива храброст многим британским срцима. Ово значи да је храброст код народа почела да пада из страха да империја не буде ликвидирана и да је свест о опасности велика и да повраћа храброст својом најавом. Онај ко јасно види ствари, зна да пут којим је он повео своју Империју хтео ил не, имао претензија или не, води ликвидацији империје.

Америка је велики народ, односно не народ у европском смислу речи, него недовршена смеша, конгломерат отпадака свих европских раса, вера и језика. С обзиром на три околности, разноврсност народа без заједничког осећања порекла и судбине, огроман простор и малу насељеност, она има свој закон политике, Монроеву доктрину. После одступљења у време прошлог светског рата, наглашава даље министар Љотић - Америка, иако се није смела одрећи Монроеве доктрине, стварно се од 1934. године, од доласка Рузвелта подала тежњи која хоће да од ње створи светску империју, наследницу британске.

Тако ни други велики народ који учествује у рату не води своју политику. Америчка политика би била у духу Монроеве доктрине коју није измислио Адолф Хитлер или неки непријатељ, већ сам амерички живот.

СССР ВОДИ ПРОТИВРУСКУ ПОЛИТИКУ

Потом се предавач зауставља на примеру треће велике државе која учествује у садашњем сукобу. Износи постанак СССР од убацивања Лењина и сарадника у пломбираним вагонима кроз Немачку, Шведску и Финску и држање Лењиново у време Брест-литовског мира. Од његове смрти нема ни у називу руске речи, а у Стаљинском уставу остварен је противруски однос представника у врховном Сојузу, па наставља:

- СССР не само да не води руску политику, већ води туђу политику. Она је машина светске револуције. На телу руског народа израсла организација која је не само по духу, већ по двадесетогодишњој борби и уставу стварана да потлачи руски народ.

Тако бих могао да ређам и друге народе који ратују од ових беле расе а који не воде своју политику. Поставља се питање: ко је тај чија се политика води? Је ли то лице или група чија се политика води и тамо и овамо? Ништа не може разумети нико ко на ово питање не одговори.

Предавач се зауставља на позоришту са луткама за децу где она посматрају сцене као стварност. Само старији знају да су то лутке које на концу други воде из позадине.

- Страшно је жалосно што морам велике народе беле расе у вашим очима тако да унизим и представим као лутке чији се конци налазе у тајанственим рукама позади платна.

Свет се у садашње време претворио у кланицу и пустош. Хоћемо да сазнамо смисао ствари и морамо, не у намери да вређамо, да пронађемо и испитамо тамне позадине и видимо ко баца велике народе насупрот рођеним интересима. Тај неко, редитељ драме човечанства, један је чудан, мали народ, који као какав редитељ одређује кад ће ко изићи на бину и којим гестовима одиграти своју улогу. Ви погађате да су то Јевреји.

После опширног објашњења јеврејских карактерних црта и недела која су ови учинили и према нашем народу, министар Љотић наставља:

- Зашто они бацају народе један на други? Кратак је њихов циљ. Они хоће да униште још само две препреке које стоје на путу њиховом педесетвековном циљу, владавини над целим светом. Они су обећање о владавини светом разумели телесно и не траже владавину духа. Те две препреке су: једна облик живота тела и крви - национализма, а друга облик живота духа, - хришћанство. Њих срушити значи утрти све препреке које стоје на путу владавини светом.

Како мисле они срушити хришћанство и национализам, пита даље министар Љотић. На тај начин што ће изазвати дуги и страшни рат који из основа има да промени свет да искрви хришћанске и националне народе. Кад услед дугог рата уморним, обескрвављеним и обеснаженим дође да им је свега доста и да им одмора и мира треба, мисле Јевреји, завапиће хришћански народи павши пред јеврејске ноге. „Пусти ме, Израилу, зора је!” Тада ће они рећи: „Нећу те пустити док ми не даш венце победе и не признаш владавину моју”. Тако Јевреји гледају на ову борбу из које треба да дође свеобухватна владавина светом.

Много је успео Израил. Велике народе потпуно је заслепео и направио их луткама и покреће их кананом. Жалосна је то слика, али се ваља спасавати.

Испод спуштеног, намраченог оловног грба и тврде земље развија се пустошан приказ најстрашнијег рата на свету. Завађени народи испуњени су мржњом. Пустоше један другог без икакве жалости. Нико нема милости да преброји сузе грешног рода људског...

КОЛИКО ЋЕ ЈОШ РАТ ТРАЈАТИ?

Зар ви заиста не видите кад би било памети зар би било могуће да народи на врхунцу културе раде овако пустошне ствари? Нема памети, а слепило влада. Али ја знам да ви само постављате питање: Хоће ли дуго све трајати? - Авај, трајаће исувише дуго. Рђаве рачунције у српском народу непрестано насупрот томе говоре да је рат близу краја. Не плашим се да ће сутра неко моћи да ми каже: „Преварио си се”, кад тврдим: много ће дуго трајати. И то из три разлога:

На плану војничком посматрано, трајаће дуго јер су се горостаси ухватили у коштац. Судбинска питања имају борбом да се реше. Ко се преда, тај је уништен. Зато нема предаје. Борба има да иде до краја.

Са политичког плана мора дуго трајати јер то желе политички господари највећег дела света, Јевреји. Шта се њих тиче ако се руши Берлин или Рим. Шта је за њину јеврејску културу? Кога имају они да жале? Јеврејин није везан ни за култ земље и одржавање култа мртвих.

Они желе дуг рат, а у њим се рукама налази коалиција. Они су иза СССР. Два миљеника јеврејска су две анационалне државе: СССР и САД. Енглеска није миљеник Јевреја, већ је у њеним рукама само. Јевреји су позади капитализма и комунизма, јер врло добро знају шта раде.

ТРЕЋЕ, НАЈПРЕСУДНИЈЕ ГЛЕДИШТЕ

Има и трећи план, најпресуднији, духовни план. Свет је заборавио на Бога, а Бог је жива и највећа стварност. Све остало је сенка. У старом завету Бог носи име „он”, онај који јесте. Све остало нема право на то име. Све остало је сенка, прах и пепео.

Иако је Он једна једина стварност, сенке заборављају на стварност. Светом хоће да управљају по оваквим или онаквим прописима политике, а не питају за намере оног ко је то створио. А Он није створио законе да би се само од њих одметали.

Чека годинама, деценијама и вековима, домаћин Васељене на плод од дивног воћњака који је његова рука засадила. Место мирисних добија смрдљиве, место крупних - ситне, место слатких - опоре плодове. Али воћњак свечовечански обмањује наде господаре. Па шта ради наш мали домаћин са својим воћњаком кад не донесе род. Тако ради исто и господар свесветског воћњака. Кад се исцрпи стрпљење, узме секиру у подножје и сасеца дрво, често пута са кореном.

Већ је секира у подножју сваког дрвета. Свако дрво које плода не даје биће одсечено и на ватру бачено. То су речи пророка Јована. Можемо помислити да се то на нас не односи. Али рекао бих да се никад ове речи на једно покољење нису односиле као на наше. Грехови су превршили меру. Стрпљење је на крају и он меће секиру у подножје сваког дрвета било да оно означава народе или појединце.

Дуго ће и са тог гледишта рат да траје. Нема плодова покајања. Узалуд жртве кад нема благомирисног даха покајања. И даље гране обасипамо ситним, смрдљивим и опорим плодовима, место да се расцветају и набујају сочним, слатким и крупним плодовима. Услед тога, и са трећег, духовног плана, који је и најпресуднији, рат ће дуго трајати, - завршио је министар Љотић први део свога предавања за грађанство, поздрављен дугим и бурним аплаузом.

СРПСКИ НАРОД МОРА ЖИВЕТИ ПО ЗАКОНУ СВОГА БИЋА ¹⁷⁶

Предавање Димитрија Љотића ваљевској омладини

Ваљево, 24. фебруара

Приликом свога боравка у Ваљеву Димитрије Љотић је одржао ученицима виших разреда ваљевских средњих школа предавање о путевима и задацима српске националне омладине. Исти дан после подне Љотић је одржао предавање припадницима Српске државне страже, Српског добровољачког корпуса и Националне службе за обнову Србије о њиховим дужностима у данашњим општим напорима на спасавању Српства.

У предавању школској омладини Љотић је у уводу свога предавања нагласио колико је човеку потребна духовна храна да се развија и напредује. После овога увода предавач се осврће на последњу нашу трагедију губитка државе, која је различито деловала на наше људе. Једни су сматрали да не треба чекати, већ приступити одмах поправљању и подизању. Други су пали у очајање. Прави домаћин је само онај који из несреће извукао поуку и латио се одмах грађења новог дома. Тако исто треба да ради и сваки разумни народ када доживи несрећу каква је задесила наш народ.

Највећа несрећа народа није само у губитку рата, него у томе што се наш народ изнутра поцепао и изгубио органско јединство. Поцепаност је довела до међусобне мржње, а ова доводи до грађанског рата. То је врхунац несреће и изнад и испод тога осим биолошког истребљења, веће нема.

Бирајући шта да отпочне после несреће, наш је народ одабрао пут обнове. Овај је пут јасно обележен и њим сада иде српски народ, свесно или несвесно, својом унутрашњом снагом. Има међу нама људи који мисле да у овим моментима не треба ништа радити, али није важно колико људи мисли тако, него је важна снага која је народ покренула исправним путем.

Предавач даље говори о узроцима наше пропасти и обраћа се омладини са питањем како ће она да испуни свој задатак. Наша омладина не сме заборавити да сва-

¹⁷⁶ „Ново време”, петак 26. фебруар 1944.

ки народ има свој закон бића по коме живи. Ради тога наша омладина не може бити за интернационализам, она мора бити национална. Национализам је онај облик живота који једино омогућује да нација живи под владом закона свога бића, а не туђег или неког свеобухватног закона.

Некада је интернационализам био само академски став. Људи су у кабинетима, на улици и на предавањима заступали да је национализам застарео, интернационализам треба да се оствари. Од године 1917. имамо практичан покушај остварења интернационалистичке замисли. Срушена је тада Русија и изграђен интернационалистички строј СССР. Не може се више говорити само о академском гледишту на ствари, већ о практичном покушају остварења интернационалистичке мисли да се створи инструменат за освајање целог света.

Да би се могло живети по законима свога народа треба их пронаћи и упознати. Верујем да би нас многе несреће мимоишле да је постојала једна књига под насловом „Закон српског народног живота”. Нигде нема такве књиге. Али ти закони постоје, чим и ми постојимо, иако такве књиге нема. Иако нема уџбеника, закони народног бића постоје и уписани су у дубину бића, нашег народа. Ко је националиста и срцем и душом и судбински припада свом народу, мора знати да овакав народ има своје законе, па и да мора живети по тим законима. Тиме се исцрпљује ваша дужност према отаџбини.

Али како ћемо када ти закони нису формулисани, нема их у књигама? Они су у народној историји. Ако на галерију ликова наше историје бацимо поглед, наћи ћемо једног који се одваја светлошћу од свих осталих. То је школска слава, свети Сава. Свети Сава је био националиста и православац. У повељи манастиру Хиландару, која је дело његових руку, у једном од најстаријих наших споменика стоји: „У почетку створи Бог небо и земљу и народе разне на њој и сваком народу даде устав по његовој природи”. Ако говоримо о национализму као облику живота тела и крви, онда су то речи светог Саве који је први формулисао закон национализма. Није француска револуција донела закон национализма, него је он био везан за биће и појам сваке нације и когод је улазио у основе бића свога народа, налазио је прави смисао национализма. Национализам и хришћанство су учинили од плодносног живота светог Саве оно што га је направило изузетним, изузетном појавом. Он је везао не само закон тела и крви, национализам, већ и закон живота духа, хришћанство, и интензивно и свестрано и једно и друго до краја проживео. Ако проучавамо његов живот, онда видимо да је био националиста у најдубљем, а с друге стране хришћанин у најузвишенијем смислу тих речи.

Наш народ је доживео несреће зато што се удаљио од оног пута којим га је био повео свети Сава. Погазили смо законе бића свог, живот нам је оплићао и на најмањи потрес овакве су нас страшне несреће задесиле. Предавач обележава пут српскога народа по речима генерала Недића који је сада добио много одређенији облик. Иако је сада пут јасно одређен, ми још нисмо изван опасности. Ради тога предавач апелује на своје слушаоце, омладину српску, да и сама свим силама учествује у спасавању народа нашег. Животна снага српскога народа мора да проговори по закону нашег бића из његове омладине.

ВЕРАН ЧАСТИ И ДУЖНОСТИ ¹⁷⁷

- Драги мој Мишо, теби говорим, говорим у своме срцу већ више од двадесет и четири часа призивајући те ту и разговарајући ту са тобом и желећи да ти кажем пре него што уђеш под црну земљу све оно што за живота још нисам био рекао.

¹⁷⁷ „Свечана сахрана пок. Масловића”, „Ново време” бр. 880, 10. март 1944.

Да, теби говорим, јер и вера наша, и разум наш и искуство наше све нас упућује и вели нам: ниси ти умро, ниси ти умро, Милоше Масаловићу, и живећеш ти и то не само у срцима родбине твоје, или у срцима пријатеља и другова твојих, живећеш ти као душа бесмртна живог Бога, живећеш ти и живећеш дуго времена и зато и кажем: Теби говорим, драги мој Мишо.

Хтео бих да ти говорим без икакве туге, онако као што то приличи нама, који се познајемо већ 30 година скоро, а познавали смо се и на падинама Кајмакчалана, у оно славно време, када бисмо поштовани од целог света. Хтео бих дакле да ти кажем без икакве туге, ма да твоје мртво тело лежи непомично пред нама. Иако ипак поред све те моје вере у моме гласу продире туга, онда знај није та туга продрла ту због тога што би жалио тебе или себе, него због тога што жалим Отаџбину нашу и народ наш, јер тако гледам на смрт твоју, а не друкчије.

Јер, шта си ти био на дрвету рода свог? Ти си био грана, не сува, него сочна. Ти си био грана не бесплодна, него плодна. И такву грану одломила је злочиначка рука, такве гране лишила је род наш. Иако би у моме гласу било туге, онда она не долази због тебе, јер на крају крајева вера наша је истинска и тврда, камена и ми знамо да си ти променио живот свој као долину плача за живот у коме нема воздиханија, и због тога што ми тебе жалимо. Али жалимо оне који остају, а нарочито Отаџбину нашу.

Пре скоро три деценије ми смо се упознали. Били су то славни дани куме мој. Нисмо тада мислили ни ја ни ти да ћемо овако горке и тешке дане дочекати. Али не правимо ми само судбину своју. Ми желимо једно, Бог даје друго. Према заслугама, или још боље према греховима нашим.

Ти си био, Мишо, међу друговима цењен и вољен. Ти си био веран друговима својим и они теби. Сви који су те упознали у другом батаљону 5. пешадијског пука сви су ти остали пријатељи верни све до своје смрти и нико од њих не може да те заборави.

Ти си био херој не само на бојноме пољу. Ти си био херој целог свог живота. Ти си био велики у правом смислу речи. Ти си знао да бити војник значи одсећи се од своје сопствене воље и потчинити се вољи својих старешина. И ти си јуначки испуњавао војнички позив целог свог живота. Почео си још 1912. године, па 1913. па 1914. до 1918. године. То је била главна школа кроз коју си ти прошао. Ја бих могао да поменем сва она славна места која су зарезана на твојој дуванској кутији, на којима је твоје друго митраљеско одељење 5. пешадијског пука вршило своју дужност према краљу и Отаџбини. Али зашто? Што да помињем то кад ти то добро знаш, а они који ово чују за њих то нема такав значај као што има за тебе, Мишо мој, и за мене.

Ти си остао целог живота свог војник. Од капларске дужности, када си постао ађутант батаљона у 14. пуку другог позива, па све до последњих највиших војних дужности ти си остао војник какав је реткост у иначе одличној војсци нашој. Ти си био тачан као сат. Ти си због тачности своје погинуо. Да си мало мање тачан био, твоје убице не би знале тачно када ћеш наићи на одређено место. Али твоја тачност била је пословишна. Људи су могли навијати сатове према томе када те на одређеном месту виде. Ти си био предан својој дужности тако, да се са тобом нико не може упоредити. Ти си знао и за пријатељство и за другарство, али изнад пријатељства и изнад другарства и изнад породичних обавеза, ти си знао само за своју службу. Ти си био веран Богу, веран краљу, веран Отаџбини, веран председнику свом.

Твоја верност ће остати као ретко сјајан пример, који приказује шта раса наша може да да, када се примерак те расе однегује у таквом гнезду као што је био дом пуковника Миладина Масаловића. Ти си био веран краљу своме. Ти си има ретку

часть да проведеш пуне четири године поред Краља Александра. Четири године ти си био његов ордонанс официр.

Ти си, мој куме, био сав под утицајем светлости, топлоте оног великог краља кога је пре десет година злочиначка рука смакла само зато да би држава наша и народ наш напослетку дочекали овакве данашње дане.

Хтео бих, драги мој Мишо, да ти довикнем последње збогом. Како је дивна та реч: Збогом. Како је наш народ нашао праву реч на расанку. Јер, пазите шта та реч каже. Ти не идеш сам, ти идеш с Богом. Збогом, дакле путуј, Мишо, куме мој. Слава нека ти је Милоше Масаловићу.

ЛИК МИЛОША МАСАЛОВИЋА ¹⁷⁸

Сад ће се тек видети ко је и какав је био Милош Масаловић. Његов нестанак то ће људима показати. Јер све што имају људи мало знају да цене, а кад изгубе, онда их сама невоља поучава у том погледу најречитије.

Он је одиста био човек и јунак и то непрестано кроз читав свој живот. Има људи који су велики јунаци у изузетним опасностима, али изузетне опасности су ретке и трају обично мало времена. Релативно је лако у тако изузетним и пролазним тренуцима показати јунаштво. Тешко је и претешко бити јунак целог века. А човек још и теже. Јер јунаштво је кад се човек брани од другог, а чојство или човештво је кад човек другог брани од себе. Знамо, на жалост, случајева, и честих, где се јуначка врлина укаља нечовештвом. Бити пак цео век човек и јунак и никад не бити другачији то је заиста изузетна реткост.

Као такав је био војник сав и у свему. Држао је себе у својој руци, па му никад није било тешко држати друге у послушности. Био је послушан према својим претпостављеним не из неке малодушности, већ из свести да је главна врлина војничког позива одсецање од своје воље и примање воље својих старешина за своју. На томе је темељу војска изграђена, да се од појединачних воља потчињених једној руци створи моћни и прецизни алат, који ће потпуно и на време извршавати оно што је командант намислио. Али он при том није био од оних који су се задовољавали формалном истином, често добивени путем лажних извештаја. Он се увек трудио да каже истину. Сматрао је не само прљавштином, већ злочиним већим од непослушности, лепим извештајем прикривати праву стварност.

Али он није, иако узор послушности, био при том од оних који немају иницијативе, ни храбрости да на своју руку и против издатог наређења учине потез који боље одговара ситуацији. Напротив у сваком случају, у рату или у миру, он је у својој функцији, где год му се чинило, да издата заповест показује рђаво познавање ситуације, узимао потребну одговорност и чинио оно што је сматрао да би наредио његов претпостављени да је тог момента ту и да ситуацију види онаквом каквом је види он.

Кад ово пишем знам да ће сви рећи па то је сасвим тако и по ономе што Начела за вођење борбе наређују. Да, знам ја шта Начела наређују, али знам, на жалост, да су преретке старешина биле које су имале храбрости да се тим наређењем користе, већ су више волели и на општу штету ствар да се сврши, само да они не понесу опасност одговорности за предузету иницијативу противно наређењу претпостављених. Било је и у сасвим великим војничким догађајима оваквих недостатака храбрости код највиших наших старешина где се пропуштало чинити што је требало, иако је било очевидно да чинити само што је наређено у ствари преста-

¹⁷⁸ „Ново време”, 13. март 1944.

вља очиту и тешку погрешку. Зато и истичем Милоша Масаловића, као ретког јунака и човека који је увек у том погледу вршио своју дужност.

Он је био пример верности Богу, Краљу, Отаџбини и своме Председнику генералу Недићу. При том је био тачан, заиста као сат, предан служби потпуно и у свему, делећи је од сродства и од другарства и увек је стављајући изнад сваког другог обзира, дискретан, поверљив. Он је волео истински своје старешине, и тешко је дао да ко пред њим говори о њиховим недостацима, што је не само исправно, већ и врло паметно, - јер сваки човек има недостатке, али недостаци старешина умањују ауторитет власти, па њих без разлога подвлачити, не постиже се ништа, а губи се много.

Блаженоупокојеног Краља Александра, он је волео и као Краља и као човека. Било је људи који кад изађу из дворске службе, отуда да износе разне истините или лажне негативности. Никад преко усана Милоша Масаловића није прешло такво причање. За њега је то био његов Краљ и то велики човек и велики Краљ. Данас кад смо доживели овакве дане срама и слома, баш зато што смо претходно тога краља изгубили, види се како је било оправдана љубав и верност Милоша Масаловића према Њему. Инстинктивно он је осећао и знао да (као што сам јуче на последњем опроштају рекао) пега и мрља има свуда, има их и на сунцу, али не живи свет од сунчаних пега, већ од сунчеве светлости и топлоте.

Ту је верност и љубав пренео и на Његовог сина, који је проходао и проговорио док је Масаловић био у дворској служби. Трагична једна заблуда о Његове, односно обмана са стране пучиста, учинила је да 27. марта млади Краљ буде из руку Намесника предат баш самом Масаловићу, који је потом наредбом Министра војске био остављен на дужности првог ађутанта. Али то је трајало само пет дана, јер су се тамне силе, које су радиле да рат дође, јер су пучу од првог тренутка дали спољно политички, непријатељски карактер према Немачкој, уплашиле утицаја покојног Масаловића на Краља, па су га одатле уклонили, да би несметано могли извршити свој мрачни задатак.

Слично му се догодило и 5. новембра 1940. г. кад је арм. генерал Мила Ђ. Недић, дотадашњи министар војске и морнарице разрешен дужности Министра. Масаловић је исте вечери добио прво одсуство, затим стављен на расположење, а за овим пензионисан, фебруара 1941. године.

Ето то је био Милош Масаловић, човек и јунак.

Нарочито не говорим о његовој спреми и његовој интелигенцији. Нарочито, јер није у Срба ни мало ретка интелигенција, чак је напротив по правилу Србин сваки бистар, окретан, проницљив, па само ако хоће и спреман. Али оно што је ређа ствар то је овако изграђен карактер, који се стално усавршава, а никако не назадује од младих ногу до смрти своје.

Те српске особине ума красиле су и Милоша и он је, уз војничку и обимну општу спрему, располагао здравим разумом и блиставом бистрином. И у том погледу он је на сваком положају био незаменљив.

Али поред свих тих његових особина он је био скроман. Није се грабио никад ни за части ни блистава места. Задржао је увек исте особине као што их је имао као командир митраљеског одељења 2. батаљона петог п. пука и доцније ма какав положај заузимао. Није могао подносити послератно наше време, које је својим задахом окужило и само Војску. Бунио се против наше површности и грамзивости. Говорио ми је како се у нашој Војсци зацарио систем „стажа и етажа”, трчање за чиновима без љубави и без одговарајућег поштеног труда.

Волео је своје војнике, нарочито оне из ратова. Највише од свију посетилаца њих је ценио. Кад би му дошли посадио би их у фотелје и давао им такве знаке истините радости и драгости какве нису добијали ни највиђенији посетиоци. „Због ових сунце греје” говорио је, „а не због нас”.

Тако је скромно и погинуо. Шеф кабинете генерала Недића, он је штедео бензин и ишао пешке кривудаџим улицама, уским, на котеж Неимару, где је његова кућа била, а одакле је сваког дана без пратње у исто време полазио на своју дужност. Није он такав био само кад је у питању био бензин: свака ствар државна, пара или војничка спрема, све је он то чувао, видећи у непоштовању државне својине не само прљавштину и непоштење, већ и распикућство и одсуство сваке љубави за заједницу.

Кад му је било време, одбио је да иде на „генералска путовања” тврдећи за себе да не заслужује генералски чин.

Сад је, после смрти, кад он више није могао чин да одбија, унапређен презаслужно за генерала. Али он генералске плетенице ни на свом мртвачком одру није понео.

БЕСМРТНЕ ЗАСЛУГЕ ГЕНЕРАЛА НЕДИЋА ЗА СПАС СРПСКОГ НАРОДА ¹⁷⁹

Треће предавање Димитрија Љотића

„Пут генерала Недића донеће позитиван одговор српском народу и на питање слободе и на питање јединства”

У дворани Коларчевог универзитета Димитрије В. Љотић одржао је прексиноћ своје треће предавање и завршио предавање.

У предавању које је трајало од 5 до 8 часова предавач је говорио о теми: „Има ли где ишта добро да за Србина пише.” Одмах у почетку предавач је напоменуо да се 17. април 1941. године налазио на челу једне групе официра и војника око села Прудеља. У рану зору он је чуо један глас који је викао: „Еееј, има ли где ишта добро да за Србина пише?” То је био један овчар који је изгледа са високих планина сагледао све патње наше које ми доле испод њега нисмо видели. Да, страшна је судбина чекала наш народ.

ПРЕШЛИ СМО ПОНОЋ

- Намерно ово треће предавање дошло је после она прва два да би се лакше схватило да се питање Српства не може одвојити од питања опште светског, да одговор на питање може доћи ако се претходно схвати да се налазимо у страшном рату.

„Иако су невоље притиснуле свет, ми не можемо, а да не верујемо да ће српски народ остварити себи такве услове живота да ће наћи свој пут, који је најбољи и једино могућ ради остварења оних задатака које српски народ има као живо органско биће. Ми имамо малу и то не обичну него чврсту, која се приближава веровању да је положај српског народа исто тако као и општи светски положај прешао поноћ.

Још одмах после оног Светског рата ми смо примили у нашем животу многе рђаве особине. Ми смо непрестано тражили неко лако решење за тешкоће. Ако би била пред нама два пута, па један лакши, а други тежи, ми бисмо одмах обема рукама прихватили се за лакши пут.

Тако радећи ми себе лечили нисмо. Ми смо погоршавали болест своју на рачун здравља свог.

¹⁷⁹ „Ново време”, 15. март 1944.

ПРАВИ СРПСКИ ПУТ

3. децембра 1939. године три месеца после почетка Светског рата у Српском културном клубу била је једна седница на којој су били позвани и шефови свију политичких странака и покрета у којима су Срби заступљени. Ја сам слушао очајне реферате о приликама у којима се српски народ налазио пред Југославијом. Ја мислим да се кулминација наших невоља огледала у рефератима партијских представника, и то по лековима које су предлагали претставници партија. Ти лекови били су саме самцате лимунаде. Нико није имао храбрости да каже да предложи горке лекове. На крају ја сам узео реч на том састанку и рекао да сам данас присуствовао опелу српског народа.

До краја августа 1941. године народ у Србији није имао формулисан свој народни пут. Ми смо се налазили после слома у рушевинама наше државе. Крајем августа 1941. године долази до стварања владе генерала Недића. Ми тек тада присуствујемо трасирању народног пута. Данас тај пут има своју историју од преко две и по године.

Али, поред тога пута указала су се још два пута која исто тако претендују да послуже као излаз српском народу из данашњих невоља. Од та друга два пута један је везан за црвену Москву, а други је везан за Лондон и Вашингтон.

Генерал Недић на своме путу не позива ни на благослов Москве, ни на благослов Лондона. Генерал Недић се трудио да нађе такав пут који одговара интересима животним српскога народа. При томе трасирању он се служи само својим српским очима и својом српском главом. Он није имао наочаре израђене ни у Москви ни у Лондону. Он је сматрао да му такве наочаре нису ни потребне. За трасирање таквог пута он је мислио да је довољно што има своје српске очи и свој српски разум.

НЕПОМИРЉИВА ГЛЕДИШТА

Москва вели да ће она слободу донети. Ми на то одговарамо рецимо да она има право, рецимо да ће заиста доћи. Питање је да ли ћеш ми ти донети слободу кад дођеш. Ко си ти, питам ја тебе, који мени хоћеш слободу да донесеш? Ти Русија ниси! Ти си Савез совјетских социјалистичких република - ти си СССР. Да си Русија ја бих могао поверовати да ми носиш слободу. Али Русија ниси, не зовеш се тако. Што би крио своје име ако си Русија? Ко је тебе то натерао да промениш фирму? Ја не верујем да си ти Русија. Не да не верујем, знам да ниси Русија! Поникао си на руској несрећи у рату, да подигнеш своју данашњу грађевину. Кад отворим твој устав, ја видим да си ти инструменат јеврејске марксистичке мисли. Комунизам је, који ти доносиш, у духовном погледу борба против Бога, у социјалном борба против домаћина, у националном борба против сваке нације. Како могу ја да примим тај духовни еспап, кад је цео закон мога живота обрatan: Бог, краљ, домаћин. Због тога такву слободу из твојих руку не примам нити могу примити.

Народ српски, не само у Србији него свуда где Срба има, заузима сваког дана све одређенији антикомунистички став.

Нико нека не помисли да је марксизам био такав па да се променио. Патријарха су заиста изабрали. Али, тешко се може веровати да је то стална жеља за религиозним животом, а посебно за хришћанством. Између хришћанства и марксизма постоји непремостиви јаз који се никаквом тактиком испунити не може. То су два гледишта на свет, непомирљива међу собом.

Један мој пријатељ, када га је један његов познаник упитао: „Ето видиш, сада имају и патријарха, сада ћеш ваљда и ти променити своје гледиште; ти видиш да комунизам ипак еволуира” - овако му је одговорио; „Не знам како је изабран патри-

јарх. Али, када ти то мени кажеш, ја морам да те упозорим да су мени прилично веродостојни људи казали да у Москви постоји један једини споменик једне личности којој нико никада споменик подигао није. То је споменик Јуди Искариотском. На пиједесталу, у тучу са подигнутом руком прети небу. Ја не знам да ли је патријарх прави али оно је прави споменик, а не могу бити заједно и патријарх и споменик Јуди Искариотском у Москви. Нешто је лажно.”

ДРУГИ ПУТ?

Има и други пут, којим се позивају на Лондон и Вашингтон. Нама је лако разграничити се са Титом и са титовцима. Ко од Срба може да пође за доктрином која војује против Бога, против Краља, против нације и против домаћина, са тим нам се лако разграничити. Али мука нам је, разграничити се са онима који нису противу Бога исто као и ми, који нису против краља, исто као и ми, који нису против домаћина, исто као и ми, па ипак не иду путем куда Србе води генерал Недић, него су направили један други пут и ставили га под заставу Лондона и Вашингтона. Ви, који се изабрали пут Лондона и Вашингтона истовремено као и ми у отвореном сте сукобу са Титом и са комунизмом. Нисте се ви са Титом посвађали због имена него сте против њега због тога што је Тито представник комунистичке партије, а ви не желите да ваш народ буде комунизиран, исто тако као и ми. Али ви верујете да ће вам слободу донети савезници из Лондона и Вашингтона.

Али, зар ви не видите како ствари иду? Зар ви не видите да Лондон и Вашингтон данас, док између њих и Стаљина постоји 300 немачких дивизија које штите и њих чак од таласа Стаљинових, да су ти ваши савезници у великој опасности од Стаљина?! Шта мислите, када би се сутра тај немачки зид срушио? Зар би онда Енглеска и Америка постале слободније према Стаљину.

НАРОДНИ ПУТ КА СЛОБОДИ

Госпође и господо, ми видимо три пута решења оног питања које нас интересује. Ја мислим да пут Титов не може донети слободу српском народу. Не може чак ни онда ако би заиста Стаљин успео да сруши Немачку, јер у том случају ми не треба да очекујемо никакву слободу него само потпуно бољшевизирање нашег живота, а то ће рећи постављање целог нашег живота на сасвим друге основе, које се не могу помирити са основним гледањем нашег народа на живот свој.

Онај други пут, пут Лондона и Вашингтона, баш када би и успео у својој шеми, у ствари не може нам донети слободу, ако би успео како они мисле, онда би то био опет успех Стаљина, а не успех њихов, јер и Стаљин, који би био много бржи да овде дође и који би био пресудан да се пита о животу на Балкану и у Средоземном мору, питао би се, а не Черчил и Рузвелт, - како то данашњица показује.

Овај трећи пут - пут генерала Недића - ја смем да назовем народним путем ка слободи. И будите уверени, ни мало не мислим да сам погрешно. Генерал Недић не би на томе путу ни био када не би веровао да пут који је он трасирао, и којим он води српски народ, не води слободи. Када би он мислио да тај пут не води слободи, он никада на томе путу не би био. Он је зато ту што верује да унутрашњом снагом тога пута српски народ иде неминовно слободи својој. Он се у то, уосталом, уверио. Ако је у самом почетку могао мислити, доцније на томе путу он се могао уверити да је то тако.

Када је приликом свога пута у главни стан Вође Рајха имао могућност да сазна главне директиве немачке спољне политике на Балкану, он је тада могао на најаутентичнији начин да сазна да његова нада, да његово веровање у унутрашњу снагу тога пута није ни мало депласирано. Шта је немачку спољну политику водило

на Балкану? Она нема никакве територијалне захтеве на Балкану. Она их није имала раније, она их нема ни данас. Против њене воље она је овде. Она није овде зато што је хтела да дође. Она је овде због тога што је Јеврејство искористило нас и преко нас делом од 27. марта изазвало ерупцију, упад Немачке на Балкан. Немачка је дошла овде због тога што трећа тачка њених директива за спољну политику на Балкану гласи: Она нема територијалних захтева на Балкану, али не може дозволити да Балкан буде експозитура било совјетске, било енглеске, било америчке политике на Балкану. Она је ту зато да би спречила да ту не дођу Енглези и Американци. Када би знала да ту Енглези и Американци неће бити, она ни 1941. године ни данас не би ту била.

УЗАН ПУТ, АЛИ ЈЕДИНИ

Из тога првог става, када је генералу Недићу било на тај начин приступно сазнање да Немачка нема никаквих територијалних интереса на Балкану, генерал Недић се уверио да је она његова интенција коју је имао у почетку, оправдана. Јер, од момента када Немачка нема територијалних интереса на Балкану, нема разлога да пут којим води генерал Недић не води слободи. Напротив, баш због тога тај пут води слободи што Немачка нема никакав територијални интерес овде.

Немачка има само економски интерес на Балкану. Она сматра да се њена привреда и привреда Балкана допуњују, што је уосталом и наше предратно искуство потпуно доказало и потврдило. И благодарећи томе, што је на тај начин осветљен тај пут генерала Недића, имамо право да верујемо, да његов пут води српски народ слободи. Једанпут је генерал Недић некоме рекао, био је, кажу, утучен тога дана и на питање како му је и шта му је :”Како, шта ми је? Не могу да издржим, тешко ми је. Има негде у простору један пут, то је српски пут. Тај пут води средином једне литице. Пут је широк, рече генерал Недић и извади писаљку из свога џепа, колико моја писаљка. Није широк колико је дуга моја писаљка, него је широк колико је широка. Козја стаза аутострада је према њој. Испод пута налази се амбис. А ипак, на томе, таквом путу треба да се спасе не један човек, него читав један народ. И нема другог пута осим тога и таквог пута”. (Бурно плескање.)

ШТА ЈЕ УЧИНИО ГЕНЕРАЛ НЕДИЋ?

То је прошлост, то је разговор из давнашњих дана. Данас је тај пут изашао из оног првог, уског положаја. Данас је знатно шири. Ја не кажем да је тако широк да се тим путем можемо без икакве опасности возити којом хоћемо брзином. Далеко сам од тога. Али није више тако узан као што је уска једна писаљка.

Или још боље: ово је једна бујица. Ударили плускови и направили бујицу, бујица се сручила низ планине и дере корито једне реке и носи коње и јунаке. Преко те бујице саградио је са тешким мукама од брвана генерал Недић мост... И зове народ: „Изволте, ово је мост спасења српског народа”, једни веле : Хајдемо! Други кажу: Нећемо! Ми ћемо јуначки преко бујице, па један удари лево од моста, а други удари десно од моста. А кад бујица поче да носи коње и јунаке, носи, као што знате, две и по године, онда настане лелек, па кажу: Па добро, шта је тај генерал Недић урадио?

Зна се тачно кога генерал Недић није спасао. Не зна се колико је и кога спасао. Зна се да је неколико десетина хиљада у Србији однела мутна и крвава бујица. Највећи део њихов однела је због тога што нису хтели да се искрено и поштено послуже понуђеним мостом спасења генерала Недића, него су хтели неко лево од моста, неко десно од моста.

На крају на питање: „Има ли где ишта добро да за Србина пише?” Ја одговарам: „Има брате Србине! Има, зависи шта ћеш да напишем. Историју не пишу други. Ти пишеш историју сам.”

СВИ СРБИ СЛОЖНО ТИМ ПУТЕМ

1941. године ми нисмо знали сва зла која ћемо дочекати. Али ми данас смемо да кажемо да је српски пут нађен. Тај пут био је некад сасвим узан, као линија каква. Данас је он већ шири, али сасвим сигурно трасиран. Он је наведен на зараван. Бесмртна је заслуга генерала Недића што тај пут постоји. Бесмртна је заслуга његова под историјом српском што ће српски народ бити спасен баш тим путем. Сигурно би се он радовао више него ико да сви Срби сложено тим путем пођемо.

На питање оног сељака можемо да одговоримо са пуно наде, са пуно вере. Има, пише и још како пише добро за Србина. Пише добро за Србина што се нашао међу Србима човек један, јунак један, који је имао куражи и времена када су заиста храбра и најхрабрија срца напустила да узме и пред Богом и пред историјом, и пред свима, одговорност за један смео и пресмео пут. Тај пут, којим он води народ српски, донеће позитиван одговор српском народу и на питање слободе и на питање јединства.

ЗАВЕТНИ ДАН ГРАДА СМЕДЕРЕВА ¹⁸⁰

Говор Димитрија Љотића

После парастоса говорио је председник смедеревске општине Радомир Димитријевић, који је прочитао одлуку највиђенијих грађана Смедерева да пети јуни треба у историји да остане као дан када ће се сваки грађанин, без обзира на занимање и личне интересе, сећати својих дужности према српском народу, његовој будућности и светосавском православљу. Затим је узео реч изванредни комесар за обнову Смедерева, Димитрије В. Љотић, који је у своме говору, између осталог, рекао:

- Ваше високопреосвештенство, господине фелдкоманданте, господо и госпође, браћо и сестре, састали смо се овде да се сетимо свега онога што се пре три године одиграло на овај дан у нашем граду Смедереву. Добро је што ће овај дан бити сачуван од заборава, као и све оно што је у вези са њим одлучено, чиме се најбоље потврђује карактер ове прославе.

Износећи побуде, које су руководиле виђене грађане града Смедерева да овај дан задрже у вечитој успомени првенствено града, а затим и целог нашег народа, изванредни комесар је даље навео да смедеревска катастрофа није случај, већ велика и страшна опомена нашем народу за све оно што је згрешио у својој слободној земљи. Ова страшна експлозија, била је предзнак не само за страдање једног српског града, већ за многобројна и претешка страдања целог српског народа, која су настала у току времена од дана катастрофе. Цео наш народ треба да најзад пође правим српским, православним путем, трасираним кроз векове српске историје.

ДИМИТРИЈЕ ЉОТИЋ О ДОГАЂАЈИМА У СВЕТУ ¹⁸¹

Смедерево, 23. јуна

¹⁸⁰ „Обнова”, бр. 883. 7. јун 1944.

¹⁸¹ „Обнова”, бр. 897, 24. јун 1944.

У овдашњој саборној цркви приређен је свечани помен изгинулим од почетка борби против болшевиизма до данас. На помену су чинодејствовали сви парохиски свештеници на челу са архијерејским намесником протојерејем Миланом Благојевићем.

Помену је присуствовао Димитрије Љотић, Изванредни комесар за обнову Смедерева са својим помоћником инж. Андријом Љољом, Радомир Димитријевић, председник градског поглаварства, Марјан Ујчић, предстојник градске полиције, Војислав Мандић, срески начелник и остали шефови установа и корпорација са особљем и члановима. Црква је била препуна света.

После помена у сали Гранд хотела Димитрије Љотић, Изванредни комесар за обнову Смедерева, одржао је присутнима једно предавање. Иако је сала бомбардована, предавању је присуствовао велики број слушаца. Сви су са највећим интересом пратили излагања у вези са најновијим догађајима. Између осталог предавач је рекао:

- По својој човечанској дужности, а и као функционер овога града обавештавам вас, с времена на време, о догађајима који се око нас збивају. Тако вас, углавном, зовем на најспасоноснији пут за српски народ. Прво вам путем обавештења излажем догађаје и молим да и сами правите закључке, а тек онда вас зовем на пут, којим иду људи који се са довољно очигледности боре за истину. Зовем вас и молим све, да све што сте овде, овог дана чули, пренесете даље, јер све што вам говорим, говорим ради спаса нашег народа.

Само, два излаза постоје у овом рату. Један, веома судбоносан по цео свет, пут је хаоса, а други - пут освешћења, после дугог крвављења ударање главом о зид, а тада ће покајање многих створити услове за мир.

Излажући течно своје предавање, дотакао се свих догађаја до данас. Говорио је и о њиховим последицама. Споменуо је и одмазно немачко оружје. Завршио је:

- Рат се неће скоро свршити. Сад смо тек на успону брда. Док изађемо на врх брда треба још доста путовати. А тек онда видећемо шта се иза брда ваља. На врх брда ове године сигурно нећемо изаћи.

Без обзира на све ово ми ћемо, ипак, остати живи ако и даље истрајемо на данашњем путу. И даље морамо путем Ђенерала Недића. Ако само њега будемо слушали, нећемо наседати. У противном сви ћемо изгубити главе.

На крају је предавач топло поздрављен.

КРАЉЕВ ГОВОР ¹⁸²

Ко зна Србе и њихову несумњиву приврженост Краљу, тај може замислити претешки удар који је Српство овим говором задобило.

Многи Срби добијају да верују да је такав говор Краљ могао уопште држати. Али многи мисле да је краљ заиста говорио. Лака је ситуација онима који мисле да то није био његов говор. Тешка је онима који нису могли наћи разлога за ту претпоставку. Зато ћемо ми о овоме писати под претпоставком да је заиста Краљ онако говорио.

Да би се тај говор могао разумети, не може се узети сам за се, већ се мора поставити Краљ у ону атмосферу у којој се он стварно и налази. Друкчије је заиста све потпуно неразумљиво осим ако би се свака вредност и врлина монархијском принципу и његовом младом носиоцу у овом конкретном случају, одрекла што нама није могуће, пошто знамо добро кроз векове доказану вредност монархије,

¹⁸² „Обнова”, бр. 977, 25. септембар 1944.

која је од српске историје и Српства иначе неразлучна, и пошто знамо с друге стране да крв Карађорђева и Његошева, не рачунајући остале европске славне претке у младом Краљу, морају носити велике вредности душе и духа.

С друге стране очигледно је да Краљев говор погађа интересе Престола и Отаџбине у највећој мери, а чини огромну неправду онима који се „с вером у Бога боре за Краља и Отаџбину”, под тако тешким приликама већ више од три године, док тај исти говор долази неочекивано у помоћ свима онима који се исто толико времена, а и деценијама раније, боре и против Бога, и против краља и против Отаџбине и против Домаћина.

Отуда је говор које је одржао сутра дан по говору Краљевом, капетан Рончевић Радојица, чудни херој, који је у борби с Немцима добио пет, у борби против усташа четири, а у борби с партизанима осамнаест рана, и који је на тако узбудљив, а ипак врло одмерен начин, одбио да верује да је Краљ могао онај говор изговорити, био права реч свију правих и јуначких Срба.

Али нису сви Срби, јунаци, на жалост. Па има других који нису као капетан Рончевић, већ као све кукавице, уверене да „покорну главу сабља не сече”, а уверени да ће Тито и Совјети овде у Србији ускоро бити господари, не само да примају Краљев говор, - не само да му не виде никакве мане, већ се чак служе лажном лојалношћу према Краљу, па из послушности тобожње и оданости, не само да су готови да пођу уз Тита, већ пропагирају да то учини и остали народ.

Ми мислимо да су овакви Срби просто кукавице. А нису никад нарочито, душом својом, и били верни и одани Краљу. Сад су само Краљев говор употребили да се са те стране покрију, те да њихово кукавиштво, не испадне отворено издајство, већ као нека овчија послушност.

Српски народ, као организам историјски, никад се од монархије није могао раставити, али будући јој веран свом душом, није то никад био без разбора, па му таква овчија послушност не приличи. А и те кукавице само узимају маску оваца, док их иначе никад овчија смиреност није одликовала, већ су напротив, кад то није опасно, пре јарчије ћуди.

Нама је стало и овде само до истине. Знамо да се ње јунаци никад нису бојали. А знамо пак да је само у истини спасење. Погодио нас је сам Краљ својим говором. Хоћемо дакле да сазнамо отворено, јасно, разговетно, како је то могуће било.

Ми смо напред рекли, да не дозвољавамо себи да на основу искуства са овим једним говором Краљевим, одбацимо читаво исконско искуство српског народа, па престанемо веровати у исправност домаћинског начела народног, из кога извире свагдашња приврженост народна краљевском принципу, нити пак можемо под утиском овог говора одбацити веру срца наредног у његову династију и младог нам Краља. Ми овде не забијамо главу, као ној у песак, већ верујемо искрено и дубоко, да је истина, утврђена огромним искуством народним, његова верност монархији и његова приврженост владајућој династији и Краљу. Не тражимо овде рационалне аргументе, јер није свака истина рационална, и највећа и најнеопходније не могу се објаснити, сасвим природно, нашим разумом. Довољно је дуго и стално искуство да оправда једно веровање и пред разумом, иако то веровање нема никаквих других разумних разлога за себе.

А кад је тако, кад и после тог говора остајемо непоколебљиви у верности краљевском начелу и Краљевој личности, онда морамо тражити на другом месту, баш у самом Начелу и личности, ма како то изгледало противуречно, одговор на одговор овог говора.

Да би се то могло разумети, морамо се сетити неких наших тврђења, у наша два ранија чланка у „Обнови” објављена.

Између коалираца одавно ствари не иду глатко. Нарочите тешкоће су приметне за светску јавност од како су Совјетима отворена врата на Балкан. При томе, ове те-

шкоће Англо-Американци хоће да реше потезима шаховским, а Совјети, као што смо то већ у овим чланцима изнели, место да одговарају опет шаховским потезима, по правилима ове старе игре, а они песницом по табли, па поједине фигуре потезу са табле и лупају о земљу, очекујући кад ће поцепати таблу да њоме и по самим главама својих суиграча ударе.

Нама изгледа, у тој светлости, да је и говор Краљев, као један шаховски потез Англо-Американаца, јер они за сада, због утицаја Јевреја, нису у стању ничим ефикаснијим одговорити на поступке Совјета, ни у пољском, ни у финском, ни у румунском, ни у бугарском питању, где су Совјети сасвим отворено и недвосмислено поступили, а камо ли у нашем, односно у турском питању, која се тек појављују на видуку.

Јер Совјети су у Бугарској, на све покушаје Англо-Американаца да формулу совјетску о неутралности бугарској, окрену против Совјета, тако да би се Совјети задржали северно од Дунава, одговорили објавом рата Бугарској, нашта је Бугарска да би доказала своју добру вољу одговорила молбом за примирје према Совјетима с једне и објавом рата Немачкој, тако да је Бугарска и данас у рату и с Немачком, и са Совјетима и са Англо-Американцима, - а све из пуне жеље да се некако изађе из рата, а сачува оно што се у рату добило.

Многи наши људи су били уверени да је Техеран нас и цео Балкан потпуно обезбедио од Совјета, и тако су ведрог духа очекивали пропаст Немачке, уверени да ће се све поново десити „као 1918.”. (При том су заборавили да је комунизам 1918. г. био беба у колевци која на суду није имала ни свог татора, - а данас је то снажан млад човек од 27 година, за кога раде многи јавни, а још већи број тајних пријатеља). Већ и зато „1918. година”, кад би све иначе било исто „као 1918. године”, не може се поновити. Сад се пак може тачно, и са доста појединости видети како стварно стоје ствари у погледу Балкана између савезника.

Англо-Американцима није свакако пријатно што су Совјети у Румунији, што угрожавају Мађарску, што су прешли Дунав и окупирали Бугарску.

Али морају да „праве лепо лице на рђаву игру”. Они се свакако надају да у Југославију и Грчку неће Совјети ући. Али што се тиче Југославије они су ту примили на себе да помажу Тита, пошто нарочито Енглези верују да Тито није комуниста већ представник демократије. И они га усрдно помажу. Тако нам изгледа да је то помагање Тита КАО НЕКИ УСЛОВ ДА СТАЉИН НЕ ПРЕЋЕ У ЈУГОСЛАВИЈУ. После уласка Совјета у Румунију и Бугарску Англо-Американци желе да сваки повод за улазак Совјета у Југославију онемогуће. ОТУДА ЈЕ ДОШАО КРАЉЕВ ГОВОР. Вероватно је, да поред свег јасног пријатељства које су Англо-Американци посведочили, свакако под утицајем Стаљиновим, према Титу и поред прекида ранијег пријатељства према генералу Д. Михаиловићу, да Стаљин поручује својим савезницима, да то није довољно, - да се краљ држи по страни и да вероватно ради и даље против Тита, а за генерала Михаиловића, те да ће он морати, ако Краљ јавно то не пресече, да учини шта сматра потребним. Онда су Англо-Американци изишли са својим захтевом пред Краља и нагнали га да онај говор одржи да не би Совјети ушли у Југославију.

Говор Краљев треба сматрати дакле као продужење шаховских потеза Англо-Американаца, којима они покушавају да зауставе бруталне гестове Стаљинове. Није дакле Краљ ни изневерио свој народ, ни принципе монархије, нити се сам показао недорастао и недостојан, већ у претешкој невољи, притешњен „великим и верним савезницима”. Он је (ко може само претпоставити с каквим ужасом и болом) одржао говор, који нам је толики ударац нанео, - СВЕ ЗАТО ШТО ЈЕ ВЕРОВАО ДА ЋЕ НАМ ТИМЕ УШТЕДЕТИ ДАЛЕКО МАЊИ, ОНАЈ НЕПРЕБОЛНИ.

Има људи који су говорили после Краљевог говора: „Сигурно је приморан био. Али, зашто је попустио? Боље би било, да је абдицирао!” Да! абдикација је одри-

цање од краљевског права - али као што Французи веле: „Кад човек абдицира од једног права, он побегне са једне дужности” - то је у овом случају сасвим тачно. Да би тиме Краљ, абдикацијом, спасао свој народ и своју земљу? То је главно питање.

Иако ми говор Краљев сматрамо као кобни удар у најважније интересе Српства и Монархије, ми, са гледишта положаја у коме се Краљ нашао пред овом дилемом налазимо да је Краљев говор неоспорно мање зло.

Разуме се, ми смо видели да на такав шаховски потез Стаљин врло лако може одговорити на свој начин, једноставним прелазом преко југословенске границе. Али он је још лакше (како изгледа) могао прећи и без Краљевог говора, а овај је и дошао зато да то спречи.

Па докле ће Англо-Американци играти шаха са Стаљином, који неће да води рачуна о правилима ове старе игре? То питање занима свет, и нарочито нас, чији су интереси непосредно угрожени.

На то питање разуме се ми не можемо одговорити одређено. Одређено би могли одговорити кад не бисмо знали да иза њих стоји ЈЕВРЕЈИН, који је овај рат замислио, режирао, развијао и довео до овог степена, све искоришћујући слепило и тешко завађеност великих и малих хришћанских народа. Овако пошто то знамо, можемо само једно одређено рећи: Јеврејин је искоришћујући мржњу Англо-Американаца против Немачке, запрегао све у своја кола, везао их у савез са Совјетима, потчинио све њихове интереса, и најживотније, овом савезу, а главни његов задатак и интерес у овом рату, јесте УНИШТЕЊЕ ХРИШЋАНСТВА И НАЦИОНАЛИЗМА, које за њихов рачун (као што је то показала историја руског народа за ових двадесет седам година) изводе Совјети.

Јевреји дакле не дају Англо-Американцима да покваре своје односе са Совјетима. Они их уверавају да то тако мора бити, јер ће се иначе извући Немачка из замке. И ови иду даље, не гледајући какво зло сеју по осталом свету, очекујући да посеју и по Немачкој.

Јевреји то не чине непосредно, ма да већ више немају много разлога да чувају образину на лицу, толико је свет у њиховим рукама. Они то чине јавним мњењем, штампом, демократијом, масонеријом, међународном плутократијом, оним што смо некад назвали „јеврејским накотом”. Зато Јеврејина мало ко види. Али има времена, ускоро ће га видети и они који сад до очигледности јасне његове трагове поричу.

Сигурно је да су у Квебеку о томе говорили Рузвелт и Черчил. Али је исто тако сигурно да ДО 7. НОВЕМБРА 1944. Г. РУЗВЕЛТ НЕ СМЕ ДА МЕЊА СВОЈ СТАВ ПРЕМА СОВЈТИМА, ИЗ СТРАХА ДА ГА ЈЕВРЕЈИ НЕ ОБОРЕ НА ИЗБОРИМА, а њихов утицај је тамо очигледно већи него свих других фактора велике савезне републике.

Чак и са свим тим тактизирањем, ако Рузвелт буде до 7. новембра свршио главни задатак који су му Јевреји поставили, а то је да сруши Немачку, тако да је Европа после тога сва у рукама Стаљина, ЈЕВРЕЈИ МОГУ ЛАКО УЧИНITI ДА РУЗВЕЛТ БУДЕ ПОБЕЂЕН ОД СТРЕНЕ ЂУИЈА, СВОГ РЕПУБЛИКАНСКОГ ПРОТИВКАНДИТАТА, ЗАТО ДА БИ ПОСЛЕ ТОГА ПОБЕДИЛА ИЗОЛАЦИОНИСТИЧКА ПОЛИТИКА ПРЕМА ЕВРОПИ. ДА СЕ АМЕРИКА ДЕЗИНТЕРЕСУЈЕ ЗА НАШЕ СТВАРИ, ТЕ ДА СВОЈЕТЕ НИКО НЕ УЗНЕМИРАВА ОВАМО У ЊИХОВОМ АНТИХРИШЋАНСКОМ И АНТИНАЦИОНАЛИСТИЧКОМ РАДУ ПРЕМА НЕСРЕЋНИМ ЕВРОПСКИМ НАЦИЈАМА.

Све дотле треба дакле очекивати да ће Англо-Американци продужити да са Совјетима играју шаха, - а исто тако не треба се чудити што, сигуран у своје јеврејске пријатеље, Стаљин на те шаховске потезе одговара непрописним ударцима песнице.

ПИСМО КРАЉУ ¹⁸³

Господару,

Верујем да ћете без предрасуда узети да читате ово писмо, иако је пропаганда све учинила да моме имену дода многе епитете, од којих је сваки тешка увреда. Зато и пишем ово без икаквог колебања, рачунајући да, иако сте млади, а већ три године изван своје земље, ипак знате да ово пише потомак једне породице, која је Вашем Дому верно служила скоро сто и четрдесет година, верујући да тако најверније служи својој Отаџбини. Надам се да у Вашим очима та дуга верна служба вреди бар колико краткотрајна бука туђинске пропаганде, па отуда моја вера да ће ово писмо бити примљено без штетних предрасуда.

Сматрам својом дужношћу да Вам поднесем непристрасан приказ како ствари изгледају гледане одавде, као и да Вам прикажем њихов вероватан развој. Ако при томе будем нешто као савет давао, молим да се не одбаци без пажљиве процене. Намерно остављам наше ствари сасвим на крај писма. Ово чиним, јер сматрам да је прво непотребно светски и европски оквир објективно утврдити, па ће самим тим и у нашим стварима бити много јасније.

I

Разумети суштину овог рата преко је потребно, јер се иначе ратом не може управљати, а још мање из рата може изаћи успешно. Суштина се пак овога рата може разумети само ако се, поред ратујућих држава као главних лица једне џиновске драме, претпостави да постоји бар једно тајанствено, а врло моћно лице, које нема видљиву односно познату организацију, које напротив пажљиво крије сваку своју акцију, никад је управо под својим именом и не води, а користи се непрестано и доследно супротностима, страстима и погрешкама осталих, видљивих главних лица, употребљавајући све то за своје неке даље циљеве.

Пре рата написао сам малу брошуру „Драма савременог човечанства”. Кад сам је послао господину Слободану Јовановићу, добио сам захвалницу, у којој ми вели да се искрено дивим мом „неспорном литерарном таленту”, али не дели моје мишљење о Јеврејима. Код мене је то изазвало врло сетан осмејак, јер сам себи личио на човека који у поноћи отпочне да крицима буди село, јер је сазнао да се разбојници спремају да покољ изврше, па одједном буде одушевљено загрљен од неког залуталог импресарија, који му вели: „Какав ви јуначки баритон имате! Честитам! Иначе сте узалуд ларму подигли. Никакве опасности од разбојника нема.”

Слободан сам обратити Вашу пажњу на ту брошуру, па се надам да ће бар данас Вама мање пасти у очи „мој литерарни таленат”, а више објашњење рата, које је многим људима дало најмање погрешан метод за разумевање суштине ратних збивања. При томе Вас молим да не мислите да сам човек који о себи мисли надмемо. И ово сам Вам написао, јер сам осећао страх пред догађајима који ће свет обухватити и од којих сам мислио да се бар земље као наша могу спасти мудро политиком, заснованом на тачном или што тачнијем познавању ствари. Да није било тога страха, вероватно бих век провео потпуно повучен.

Данас, помоћу тог метода биће јасно, зашто је Енглеска у савезу са два своја непријатеља (САД и СССР), које обе желе да је ликвидирају, свака за свој рачун и свака на свој начин, и зашто је опет у рату с Немачком (једном великом силом, која није непомирљиви непријатељ британски). Помоћу тог метода ће бити јасно,

¹⁸³ Наведено према: „Из дела Димитрија Љотића: саставио др Стеван Иванић стр. 498-514.

зашто у коалицији дипломатски мора бити најјачи СССР, затим САД, док је најслабија Велика Британија, јер су прве две фаворити јеврејски. Помоћу тога метода се може објаснити, зашто су ушле у рат САД упркос Монроеве доктрине, која представља мудри закон спољне политике једне државе без духовне, расне и етничке хомогености, а чије су с друге стране економске могућности тако неограничене, да је сопствени империјализам непотребан и несхватљив. Помоћу тог метода се даље може разумети, зашто је Тито јачи од Драже Михајловића, иако би сто и педесет година британске средоземне политике биле за Дражу, а против Тита. Помоћу тог метода се може разумети, зашто РАФ сеје расуло и пустош по Европи, па и код нас по Нишу, Никшићу и Београду, а зашто СССР напротив не бомбардује ни непосредну непријатељску позадину свог сопственог фронта.

Истина, свака од ових чињеница може се објаснити и друкчије. Али све ове чињенице заједно, и многе друге још, и цео рат, могу се објаснити само овим методом. Зато сам био слободан да Вашу пажњу на то привучем, уверен да Ваш краљевски позив има у Вашој младости већ пробуђена чула и способности, које Ваши поданици немају, па ћете благоизволети упознати се с овим начином посматрања и мишљења. Истине ради морам рећи да су многи, користећи се овим методом, били у надмоћности над онима који тај начин нису користили, при чему се дешавало да сасвим позитивним и простим путем могу, у сасвим сложеним политичким и војничким збивањима, правац будућег развоја ствари с великом тачношћу, и скоро усамљени у осталом јавном мњењу, чак и светском, да одреде.

II

Тако гледајући, усудио сам се, већ месец дана од почетка рата 4-X-1939, да напишем да ће рат трајати дуго и да у њему неће бити победиоца.

Данас та мисао има и далеко компетентније представнике.

Али данас се усуђујем да кажем, да сила неће рат окончати. Сила ће рат продужити и довести или до компромисног мира или до хаоса кроз дегенерацију рата, ако не доведе до болшевизма.

Рат би се могао свршити силом само кад би попустила одбрамбена воља Немачке. А ми данас утврђујемо, да су Немци скоро једнодушни у уверењу да капитулација значи уништење немачког народа. Та свест је извор огромне енергије, која би иначе била незамислива. Уосталом, љуто се варају они који мисле да Немачка неће показати и скоро и ефикасно такве знаке виталности, па ће то онда бити јасно и онима који стоје с оне стране фронта европског.

Према томе, ко продужује рат, продужује рат ради хаоса или болшевизма, пошто мир иначе може и сад паметним споразумом да се добије.

Сви који се осећамо везани расно, духовно и судбински за Европу, треба дакле да отпочнемо радити за мир. Јер досад смо радили за рат. За мир нису радили чак ни они који су увидели да је рат бесмислен.

III

Мора да има претешких погрешака обеју страна што је дошло дотле, да се толики хришћански народи у овај бесмислени рат за потпуно туђе и непријатељске интересе.

Али судија у овој ствари нисам и не могу бити. Ради се просто о потреби, да се бесмислен рат заврши миром и што пре, да би што мање зла сутра било (а и данас мир да дође, имаће их већ преко главе).

Метод који води миру је одиста прост, тако да се просто снебивам да га изложим. Треба само да сви народи престану гледати туђим очима и мислити туђом главом.

Зар би Велика Британија и Француска ушле у рат 1939. године, да се гледало својим очима и мислило својом главом? Зар не би, напротив, знајући да ће ход на исток преко Пољске и Чехословачке (који оне ни онако нису могле задржати ни спречити) довести Немачку у сукоб са СССР, оне не само пустиле Немачку да тамо иде, већ све учинили у Прагу и Варшави да и ове две државе не чине никакве сметње немачкој војсци? Зар не би било боље, да ударе намењене од стране Немачке прими онај коме су намењени (видети „Мајн Кампф”) - СССР, а не Француска, Норвешка, Данска, Холандија, Белгија, Луксембург, Југославија и Грчка, којима ти удари никако намењени нису били? И ако је то истина, као што тврде присталице противног мишљења, да је постојала за Европу нека опасност од Немачке, - зар није било паметно да преспремна Немачка иде и нападне онај колос на истоку (који је сигурно тој истој Европи још већа опасност), него да она неспремна прима на себе ударце намењене другоме, да би се тај други, много спремнији и далеко моћнији, још боље спремио за крајње своје, тој истој Европи непријатељске задатке?

Очигледно, у свим тим случајевима се ради о народима који нису гледали сопственим очима, нити мислили властитом главом. Она мистериозна особа успела је, иза кулиса, и на место управљача свих тих народа довела људе, који су гледали кроз њене наочари и који су мислили њеном главом. Све се радило зато да се обезбеди крајњи успех замисли приказане у „Драми савременог човечанства”. Зато су државе са запада и југа Европе бацане једна за другом у ужарену пећ рата, да би се њиховим лудим жртвама спасавао СССР, који треба да остане за последњу и победоносну рунду.

Зар би, дакле, могло бити тако, да се гледало својим очима и мислило својом главом?

Очигледно је, дакле, да ће се највећи удар рату нанети, а највећи допринос миру учинити (а то ће рећи - спасењу света, што још чини вредност живота), ако се отпочнемо служити бар сад својим очима и својом главом.

Верујем да сте Ви, са својим сарадницима, по ствари Тита сто пута себи постављали питање: „Како је могуће да сви Ваши аргументи остану без резултата код вођа енглеске политике?” Може бити да сте и сами дошли до истих закључака, до којих се долази овим путем, да британски државници не воде политику интереса своје земље. Ако је тако, то је још боље. Али у сваком случају, чим узмете само као претпоставку оно што је изнето у „Драми савременог човечанства”, одмах Вам постаје све јасније и разумљивије.

Напред сам рекао да је пут мира да народи отпочну, супротно оном што је досад било, гледати својим очима и мислити својом главом. То је заиста просто као метод. Али кад се једном престане служити својим органима и навикне на туђе, као што је случај овде, онда је ствар много компликована и сасвим је тежак пут док се човек отпочне опет служити својим органима. Зато, иако рекох напред да је метод сасвим прост, немам илузије у погледу тешкоћа. Али светла и осветљавајућа формула уноси осветљење и поредак у мрачну и хаотичну збрку и показује шта треба радити. Није узалуд на почетку стварања речено: „Нека буде светлост!”

Прост је метод утолико, што се од Срба не може тражити да мисле као Немци, нити од Енглеза да гледају и мисле као Јевреји, већ напротив сваки народ треба да стане и остане на основним законима свога бића. Прост је, дакле, метод у томе, што нико у принципу против тога не може бити. Али је компликован утолико, што ће многи мислити да су и досад тако радили.

Али, ту су већ лекције стварности да им покажу истину. А истина је громадна. Сви ратујући народи увучени су у рат противно основним законима свога бића. Значи, ипак нису видели и нису мислили.

Зато, кад отпочну гледати и мислити онако као што досад нису, сигурно у мир стижу.

IV

Да је Немачка 1941. године објавила манифест руском народу, објављујући рат СССР-у, да не ратује ни против Русије ни против руског народа, и да је доследно и поступила, - до сада би на истоку постојала Русија, савезница Немачке, и њене армије би гониле тамо преко Урала Стаљина. Зар би после тога Велика Британија могла ратовати? И ако би ратовала, с каквим би резултатима ратовала? Бољшеви-зам би био срушен. Разорне силе у сваком народу постале би самим тим немоћне. Заиста би свет ишао новом пролећу.

Изгледа ми да је то једна од најкрупнијих политичких погрешака које су икад почињене. Благодарећи њој, руски народ даје за право Стаљину, коме није био пришао за прошли четврт столећа, - а СССР није срушен, издржао је све страховите ударце, и сам је још у стању да их Немачкој задаје, добро држећи у својим канцама руски народ.

Питање се поставља: да ли сада треба правити нове погрешке и гурати у канце СССР-а и остале народе европске? А то чине сви ратујући народи, а нарочито САД и Велика Британија. Јер то значи даље продужење рата.

Рачунајући при том на разне срећне случајеве, после евентуалног слома Немачке, помоћу којих ће Совјети ипак бити задржани на некој граничној линији, то је исто тако паметно као и рачун онога који би, стављајући главу у чељусту лавље, рачунао да ће лава у критичном тренутку да удари капља или да ће га обузети нека сентименталност, па неће стегнути чељусту.

При том гледаоци изван Европе морају знати, да су разорне силе у свакој земљи, изузев Немачке, узеле толико маха, да су довољно снажни фактори по себи. СССР им је само ослонац и стимулус. СССР је, дакле, у Европи код своје куће у свакој земљи, већ данас, кад још постоји немачки бедем. Сутра, после евентуалног немачког слома, ко ће с њим моћи да се мери?

Кад говорим о хаосу који настаје даљим продужењем рата, онда мислим дакле на случај да се исти може завршити и гвозденом тиранијом бољшевизма.

У сваком случају, прост хаос или бољшевичка тиранија и варварство, јесу ли то ратни циљеви, које смеју пред својом савешћу да понесу и бране ратујући народи, а нарочито САД и Велика Британија?

Било хаос - било бољшевизам, то значи уништење и исељење многих милиона и многих десетина милиона становника данашње Европе, јер Европе не може у тим случајевима да храни своје досадашње становништво.

V

Ратни циљ Велике Британије је био тако прост у почетку овога рата: сузбити и онемогућити Хитлера и његову тиранију у Европи.

Не дискутујемо о томе. Претпоставимо да је све у тој реченици изнето истинито запажено и логички смишљено.

Али крајње је време да се ствари данас испитају и виде како стоје. Рецимо да је јуче, 1939. године, било сасвим онако као што је Великој Британији изгледало. Али, да ли је тако данас?

Зар не изгледају данас и Данциг и Коридор само као мамци да се у рат уђе, да ратна машина крене? јер ко још мисли о Данцигу и Коридору? Ако рат потраје, људи

ће каменовати онога ко им почне објашњавати да је рат настао због ова два географска појма, је ће мислити - по заборавности маса - да им се човек подсмева.

И заиста, Данциг и коридор су подсмевке, прегорке и крваве, помоћу којих су за-
слепљени народи вучени за нос и увучени у овај сулуди и бесмислени рат.

Али, ако је мамац успео да нас на зло навуче, зар није време да увидимо да та кр-
вава и бесмислена игра траје већ сувише дуго?

Рецимо да је Хитлер био и стварна и огромна опасност. Али да ли је и у том слу-
чају био једина и најстрашнија? Зар није и онда већ било других и већих? И да ли
је данас уопште то? И да ли, ако се није видело страшније и опасније 1939., да ли
се данас не види страшније и опасније и општије и дубље? Ако Велика Британија
није 1939. године иза Хитлера ниша видела, време је да данас види.

А две су то: органско распадање европских народа под утицајем рата, и болшеви-
зам.

Шта је Хитлер из 1939. године према њима? Изгледа човеку као фатаморгана, која
се растурила и иза које је одједном зинула страховита провалија, пред којом смо
се одједном нашли.

Па кад је Хитлер из 1939. године био разлог да Велику Британију и неспремну
увуче у рат, - ове две веће и страшније опасности треба да учине да се престане
ићи путем, на који је повучена опасношћу која данас, у поређењу са овима, ишче-
зава.

VI

На ово се може рећи с друге стране: Нека Немачка положи оружје и одмах је спас
ту. Не треба нама толико говорити, већ оној другој страни која нас је нагнала да
повучемо мач из корица.

Оно што су савезници учинили у Италији довољно је, да сваки народ, који би се
колебао шта треба у ратним тешкоћама да учини, убеди да је најгоре што би мо-
гао учинити - капитулација. Немачки народ је тим мање у тој опасности што је
уверен, да је од свих солуција најгора за њега та да положи оружје. Макар морао
ратовати и десет година још, немачки народ ће ратовати, а оружје положити неће,
јер не може. Лакше би било од њега тражити и самоубиство него капитулацију.
Зато, ко тако говори немачком народу, тај у ствари гура немачки народни отпор и
даље. Тај продужује рат. И немачки народ нема избора при том, нити му се тај из-
бор оставља. Он ће и даље ратовати. А сам даљи рат онима, који тако с друге
стране говоре, показаше да су и ту правили рђав рачун, да су и ту у ствари гледали
туђим очима и мислили туђом главом, очима и главом Редитеља Дrame, који до-
бро зна да дозира ствари и коме ово све врло добро служи, да се рат продужи ради
његових рачуна, а на нашу општу штету.

Уосталом, већ тај начин говора показује јасно да они, који тако говоре, поред свих
страховитих промена у свету, сами нису ништа од 1939. године научили. Они још
стоје пред Данцигом и Коридором. За њих је још Хитлер страшна опасност, људо-
ждер, који ће редом један по један народ појести, овај за доручак, а онај за вечеру.
Они не чују крцкање својих сопствених државних зграда. Они не примећују
огромне појаве декомпозиције у сопственим народима. Како да ми јадни Евро-
пљани с ове стране фронта очекујемо да виде оне две огромне опасности, које су
на нас већ зинуле, а које ће обзинути сутра и њих?

Али онда присуствујемо страшном слепилу и глувилу који воде свет. И онда се
тек показује колико је оправдано што тражимо, да свет отпочне гледати својим
очима и мислити својом главом. Јер овде имамо типичан случај где се не служе ни
данас сопственим органима, већ посматрајући, као 1939. године, ствари кроз је-
врејске наочари и слушајући јеврејска разлагања, и данас се види оно што желе

Јевреји, а не види оно што је велико као Хималаји, а што Јевреји крију брижљиво вештачком маглом своје сатанске пропаганде.

VII

Да продужење рата погађа само наше интересе, нас несретних „савезничких” народа, па да и разумемо: сувише смо мали, да би империјалне теразије могле и о нама да воде рачуна. Али и интереси су империје, и још како, у питању, па ипак се рат продужава.

Где је „равнотежа сила” у Европи већ данас, а где би била у случају евентуалног слома Немачке? Ко је тај или ти који би се после тога могао мерити са СССР?

Где је неприкосновеност империјалних интереса у Средоземљу и Персији? Зар није СССР чврсто стао у Алжиру и у Италији? За Балкан и да не говоримо. Не смеју се искрцати ту Британо-Американци, чак ни после признања Тита. Где је ту неприкосновеност тих интереса данас, а где ће бити сутра, кад се оствари жељена претпоставка о немачком слому?

Шта ће остати од британске империјалне заједнице под ударцима рата и налетима Јапана, САД и СССР? Шта ће бити до краја рата са њеном друштвеном, економском и финансијском структуром?

Како ће САД са својим расно, етнички и духовно нехомогеним народом, кад сваке две године треба ићи на изборе, (а тај је народ 1920. године и сам уговор о миру одбацио, и то после једног јевтиног и победоносног рата, само да не би због туђих ствари поново био увучен у рат), а овај рат је далеко од свршетка и није тако јевтин као 1918. године?

Шта је са силама расула британо-америчког света, кад ми знамо да их је већ прошли рат био дубоко и широко заталасао? Зар су САД и Велика Британија сигурне да ће се болшевизам зауставити на обалама Атлантског Океана? Изгледа да за транспорт идеја треба далеко мање бродског простора него за транспорт оружја. А ту је СССР у преимућству, јер већ има своје многобројне падобранце у Енглеској и САД.

VIII

Овај рат треба органски да разбије народе као политичке и духовне организме. То жели или желе она моћна мистериозна лица.

Нарочито се то односи на хришћанске народе, а то ће рећи народе европске по садашњој судбинској везаности или пореклу.

Ко то не види како је замишљено у плану, нека види како се испуњава на делу. Ми то овде у српству видимо. Видимо интроспекцијом како моћне силе разбијају народну нашу целину у свима њеним органским функцијама. Отуда закључујемо, да таквих појава мора бити и код осталих народа убачених у овај рат. А извештаји отуда то сагласно потврђују.

Пошто то ни нама, ни осталим народима, не може бити од користи, значи да постоји неко коме користи.

Пошто смо пак и без тога дошли до сазнања, са чисто политичке тачке гледишта а не са ове дубље органске, да рат није био потребан народима западне или јужне Европе, као ни Америци, то значи да је оно мистериозно лице, које је овај рат хтело, хтело баш и ову последицу као свој циљ.

Као домаћица што разбија органску целину сваког јајета кратким, брзим и честим ударима, а ипак грађу сваког тако разбијеног јаја употребљава за кајгану, тако то мистериозно лице хоће уништење органске целине сваког народа, при чему, разу-

ме се, хоће да употреби грађу тих народа за једну свесветску кајгану, с којом он има свакако неке даље циљеве.

Хоће ли до краја хришћански народи дозволити том мистериозном лицу то „мућење јаја”, то „прављење кајгане”? Има хришћана, па чак и националиста, за које сам давно писао да су и духовно и национално „ушкопљени”. Они се мире с таквим ходом догађаја. Они чак говоре како се тако неопходно развијају ствари, да тако мора бити. Ко боље иза њихових формација буде осматрао, тај ће лако назрети да им је учитељ Јеврејин. Он је формирао, посредно или непосредно, такав духовно и национално ушкопљенички тип, знајући добро шта ради, - јер како би могао иначе мали и расејани по свету јеврејски народ такве огромне задатке да на себе узима, да нема своје врле помагаче у таквим духовним и националним „ушкопљеницима”.

Али ми се с тим не миримо и не можемо се мирити. Ми знамо да јаје чува органску целину и способност животодавну, док се не разбије за кајгану. Тако је исто и са народом. Један народ је затворени органски, духовни, политички и социјални систем. Јевреји су такав народ. Али они би хтели да остану сами такви, а све остале народе да размуте, јер ће заиста тада само они остати једини народ на свету достојан тога имена, а ми ћемо бити сви размућени, без животодавне моћи. Ми ћемо бити разбијена етнографска грађа, а они једини народ. Тако ће бити оправдано учење њиховог Талмуда, да су само Јевреји у ствари људи, а ми остали, „гоји”, да имамо само до Творца милостиво дарован људски лик, а да људи у ствари нисмо, да се Јевреји не би гадили што морају са нама живети измешани у свету, - отприлике као што велможе облаче своје слуге у богато украшена одела, да се не би гадили када од дроњавих и прљавих слугу морају да примају услуге.

Ми се, дакле, с тим не миримо, јер знамо да је сваки народ створен од Бога као такав, и такав треба да остане.

Национализам, као животни облик тела и крви, и хришћанство, као животни облик духа европских народа, су при том нарочита мета овог разбијања. Није узалуд СССР једна интернационална и контранационална и христорборна организација. А она је одређена од стране Јевреја као дефинитивна форма за уобличење оне међународне кајгане, што је мистериозне руке спремају. Ту је све готово: устав, име, грб, девизе, методи, организација, чак и дух. А све то она мистериозна рука постиже уз свесрдну помоћ баш нас европских, по судбини или по пореклу, народа. Хоћемо ли јој и даље служити? Или је дошло време да се томе одупремо сви, колико год нас има? Она је успела да нас завади и закрви. Ми само једно друго видимо и једно друго мрзимо. Њу не видимо. Крајње је време да то сагледамо. И онда смо спасени.

IX

Али, ето, инвазија је почела, а одмах потом и совјетска офанзива. Којим темпом иду обе, видљиво је за све. И отуда се мора извући закључак.

Немачка је у врло тешком положају. Нападнута са више страна, она нема снаге да на свима тачкама успешно води борбу. Из садашњег развоја се види да је она Источни фронт огласила за себе трећеразредним.

Може бити да је то и погрешно, али та класификација је потекла свакако из следећег размишљања:

„На западу и југу, ја вршим само свој посао, и ако ту упустим, радоваће се Англо-Американци, али још више сви неутралци и сви покорени народи.

„На истоку, ја вршим нешто свог посла, али поред тога ја браним: Енглеску, Шведску, Швајцарску, Пољску, Турску и све остале. Ако тамо упустим, то ће моје

планове тешко погодити, али то ће тешко забринути и све оне чији интереси нису да Совјети продру у Европу.

„Пошто не могу успешно да се браним свуда, ја ћу снажна бити тамо где су само моји интереси, а мање снажна, чак и слаба, тамо где су, поред мојих интереса, ангажовани и интереси мојих садашњих непријатеља и осталих неутралних посматрача. На тај начин ћу их најбоље натерати да се заинтересују за судбину тих наших заједничких интереса.”

Овакво резонување је сигурно постојало код немачког ратног вођства при распореду његових снага.

И не може се порећи да је резонување правилно.

Само, у политици и у војсци правилно резонување вреди ако и друга страна тако исто правилно резонује, - иначе је неправилно.

Немачка овом политичком стратегијом хоће да нагна своје противнике да отпочну водити рачуна о свом интересу, - што би иначе било потпуно нормално.

Али ми смо већ видели да се мало народа руководе политиком својих интереса, - замагљени су, опијени мржњом и она их води против њихових рођених интереса. Потез Немачке је добро срачунат, ако сад ти народи прогледају властитим очима, ослободе се господара моћног и тајанственог.

Ако то не буде било, онда ће Совјети доћи у Европу много пре него што Англо-Американци то буду успели, баш због крајње жилавог отпора немачког према њима.

У том случају, разуме се, овакав рачун Немачке показаше се нетачним, - али и Драма савременог човечанства иде свом развићу баш онако како је замишљена.

Х

Наш положај у тој светлости није тешко наћи.

Окупатор је у Србији стао на гледиште: непријатељско је оно што није српско. У многим крајевима изван Србије његови органи, по сили српског става, стоје на истом гледишту. Није било, разуме се, увек тако. Али еволуција је довела и окупатора до овог степена. - Ми смо се тим само користили. Јер, ако рат хоће да разбије нацију, националисти су дужни да је чувају. Немци не сметају генералу Недићу, да јасно и потпуно постави српски националистички пут. Они су, напоследку, пошто су претходно још 1941. године пустили да се Краљево име помиње у цркви, попустили у питању Краља и на другим местима, видевши да пун национализам ни у том погледу не може трпети ограничења. Борба са комунизмом дозволила нам је да поставимо јасне белеге српског националистичког пута: Бог, Краљ, Домаћин, читав духовни, политички и социјални српски домаћински систем, ако закон живота нашега народа с једне, и противтежу комунистичкој борби с друге стране, борби против Бога, против Краља и против Домаћина.

Ми смо знали, да се национализам не слаже са окупацијом. Али окупација није наш грех, а јесте наш крст и наше бreme. Окупацију су скривили они, који су неразмишљено дали спољно-политичку боју, односно пустили да је добије, и то анти-немачку, у време кад је Немачка имала преко 300 дивизија потпуно слободних, од којих 30 већ на Балкану, на 80 км. од Солуна, а ми нашу иначе неспремну и разривену војску нисмо ни мобилисали, а камо ли да смо концентрацију извршили, - и кад смо знали да од Велике Британије никакву помоћ нећемо моћи добити. Па су ти исти после потписали капитулацију, којом је борба престала, а којом смо сви ми овде, народ и војска, предати у робље окупатору.

Зар ми нисмо могли, као шведска или као Турска, остати изван рата? Да смо ми имали утицаја, да је когод хтео чути наш глас, и ми бисмо остали изван рата. Ми смо знали шта рат значи, и зато смо свом снагом хтели земљу да сачувамо од тога

искушења. Али зато је масонерија генерала Недића отерала с положаја министра војске, моје другове у затвор и у интернацију, а мене у склониште (што се из мојих писама Кнезу Павлу може најбоље видети), баш зато да би несметано могла извршити свој задатак добијен из иностранства - увођење Југославије у рат. А они, који су то учинили, носе на својој савести и наш непотребни слом, и све несреће које су потом дошле као последица тога слома.

Свако живо ткиво, одмах после своје повреде, реагира витално. Макар да ће угинути за један секунд доцније, за тај један секунд оно је живо и оно отклања рушевине, спречава ширење несреће и предузима ново грађење. По тој виталној реакцији познаје се, да ли је повреда нанета за живота или после смрти, јер повреде на мртвом телу су без виталне реакције.

Зар је могло српско народно ткиво, после априлских убода 1941. године, да не покаже ту живу, градилачку реакцију? Оно је то и показало. Претешки прегорки посао генерала Недића је то дело виталне српске реакције.

Капитулација је предала српски народ у руке Немцима обезглављен и аморфан. Било је потребно наћи ауторитет, који ће моћи пред окупатором да представља тај народ. Обезглављеност и безобличност нису особине народа. Народ, чим дође у стање безобличности и аморфности, тежи виталним снагама да се уобличи и добије вођство. За вршење окупаторских права и окупаторског факта, Немцима то није требало. Они су све то могли вршити и без српског народног вођства. Српском народу је било потребно да га неко представља, организује, брани и у име њега говори. Зато је дошао ген. Недић.

Није ту било никакве конкуренције, а нема је ни сад. Ради се о истинској служби и ношењу претешког крста, а не о сласти и части. Зато и не може бити много навалe. Генерал Недић је био увек готов, а и данас је то, да се повуче и преда власт другоме, који себе сматра достојнијим и способнијим од њега. Он је десетинама пута поручивао то и Дражи Михајловићу, кад је видео да власт коју он успоставља и организује овај руши, и нудио му да именује лице које ће примити српску владу, а он ће се повући, те нека не прави двовлашће, односно да не убија ауторитет српске власти, јер тиме прештетно дело чини и у ствари помаже појаве растуће анархије и болшевизма. Како је једновлашће насушна потреба народа у Србији, а ова се не може организовати из шуме, већ из Београда, то је Недић нудио или да је он организује, а Дража Михајловић да је не руши, или нека је Дража Михајловић, односно људи у које он верује организују, па је сигурно тада неће ни рушити. Бољу понуду нико није могао учинити. Она и сад стоји, али друга страна до сада је није примила, а није ни променила своје држање, већ сматра, сасвим погрешно, сваки свој потез, којим руши стварно или морално постављену српску власт, највећим својим успехом.

Српски антикомунистички народ на овој територији под окупацијом не може водити борбу са комунизмом (а компромис правити не може, и преклиње Вас, Господару, да такав компромис не чините, јер тиме вукове нећете направити јагањцима, али ће малу Вашу овцу вукови успети лако да поједу) и имати своју власт него уз сарадњу са окупатором.

Да је тако, треба видети шта се ради изван Србије (у Црној Гори, Босни и Херцеговини, Далмацији). Тамо није било Недића; али зато су четници, који су признавали Дражу Михајловића за вођу, потпуније и преданије сарађивали са окупатором, него што су одреди генерала Недића сарађивали у Србији. Они су били готови и немачке униформе да облаче, што нико од Недићевих није хтео ни на себе узео.

По здравом, дакле, инстинкту нашло се довољно у нашем народу здравих снага, да се отпочне поново на рушевинама државним градити. Тај је посао претежак и прегорак. Генерал Недић је лепо једном рекао: преуска је то стаза која води изме-

ђу амбиса српске лудости и камените литице немачког неразумевања и неповерења. Али другог пута нема. Ми избора нисмо имали. И не кајемо се што смо тим путем ишли. Пред Богом, пред Историјом, пред Краљем и пред целим Народом ми изјављујемо, да смо у избор овога пута и његово спровођење унели највише труда и разума, најмање при том тражећи опасности. Ако при том има погрешака, примамо их на себе и не трудећи се да избегнемо одговорност. И даље ћемо тим путем ићи, уверени да је то једини разумни пут, који је пред српским народом остао после његове нечувене несреће из априла 1941. године. Уверени смо да ће овај пут, ако Господ буде дозволио, спасти српски народ.

Генерал Дража Михајловић није био везан за један пут као ми.

1941. године, он је пошао са Титом. Ми смо знали да то није српски пут. Он је то увидео, пошто је претходно баш Титу снагу и ауторитет дао. Јер никад Тито овако не би успео, да му у почетку нису дали потребну снагу српски националисти у Србији и Црној Гори.

Потом се одвојио од Тита, и пошао уз Лондон и Вашингтон. Ми то нисмо могли, јер бисмо упропастили све што смо дотле радили, - а нисмо ни хтели, јер смо знали да ће доћи време кад ће Лондон и Вашингтон нас отворено и немилице гурати у болшевизам. И како Тита ништа не боле српске жртве, а Дражу боле, то смо знали да ће изгубити сваку љубав Лондона и Вашингтона, који ће и иначе морати да помажу Тита, као Стаљиновог експонента у његовој интересној сфери.

Потом је морао дозволити својим одредима да раде са окупатором, прво са Италијанима, а сад с Немцима.

Сад је за мир, ред и демократију. Ми смо просто за мир и ред, као услов народног опстанка, а онда смо за Бога, Краља и Домаћина, јер су то услови нашег српског живота у пуноћи и снази, у висину, дужину и ширину.

Ми хоћемо слободу за српски народ. Ми се никад нисмо ни јавно ни тајно одрекли тога захтева, већ смо напротив свакад истицали на великим народним зборовима, да се српски народ не може слободе одрећи. Али ми знамо, да смо слободу проћердали лудошћу, а сад мислимо да се само, уз помоћ Божију, мудрошћу може повратити. Ми знамо да нам ту слободу неће донети Стаљин, а не могу Британци и Американци и кад би хтели. Слободу ћемо измолити од Господа. И како Немци немају никаквих територијалних захтева у нашем простору, они нису трајна препрека тој нашој жељи. Самим тим што дозвољавају нашем национализму да се распламсава, они то и делим показују. А ми се трудимо да им покажемо, да немају никаквог рачуна ни да буду против српске слободе, већ да им је то интерес.

С друге стране, ми, као и огромна већина Срба, нећемо да будемо болшевизирали. Стаљин, преко Тита, баш то жели, а Велика Британија и Америка нас у то свесрдно гурају. Нарочито последња бомбардовања су ту жељу и делом показала, сејући смрт, расуло, беду сваке врсте на један несретан народ, који је исувише баш њима веровао, на чему им је Тито особиту захвалност, и с правом, исказао. Немачки бедем је, напротив, данас једина заштита од болшевизације, јер нас штити од усова болшевичког.

Ми смо, дакле, нужно упућени на овај пут. И ми њим идемо и ићи ћемо до краја. Ми се надамо у разум истину и силу овога пута, да ће он вратити српском роду све оно што није неповратно изгубио, можда још за време рата.

Успех би сигурно био далеко већи, да српске националистичке снаге нису разделене.

У овим последњим данима, процес зближавања српских националистичких струја показао се видно. Он није довољно снажан ни брз. Нема карактер спонтан, елански, већ као нешто што разум саветује, а дивљи нагони се против тога буне.

Још није престао рад на рушењу власти српске. Напротив, изгледа да је сад у зениту, услед поновног погрешног рачуна на инвазију, као 1943. на капитулацију

Италије, као 1942. на Африку, као 1941. на руску земљу и зиму. Узалуд се говори с ове стране: не рушите, то није власт Недићева, то је просто власт српска, - продужује се тај грешни и штетни рад.

Али борба са Титом је први факт зближавања. Може чак и Краљ, кога ми сви љубимо, за ким жудимо и коме смо верни, признати Тита, и Тито њега, - ово признање неће моћи да нас овамо, ни Недића, ни Дражу, нагна да променимо став. Ми просто сматрамо да Краљ није слободан, или није довољно слободан, и идемо путем који нам закон земље наше одређује. Глас тога закона је данас сасвим јасан свим националним Србима, и он их здружује без споразума и договора, по сили борбе против заједничког непријатеља.

Помагање Тита од стране Англо-Американаца је други разлог зближења међу националистима. Јер, или ове руководи неки монструозни сопствени интерес да нас тако гоне у болшевизам, и онда је то разлог да скинемо англо-америчке наочари с носа и сагледамо ствари властитим очима, или то чине за љубав туђег неког а не свог интереса, и онда је то опет разлога да тражимо ми Срби свој пут. А чим ово чинимо, ми се одмах на том путу сналазимо и зближавамо.

На крају, наше ране су тако многобројне, тако дубоке и тако кржаве, да српски народ не може да разуме, да их треба продубљивати и умножавати борбом међу Србима националистима, који су сви верни Богу, Краљу и Домаћину. То неразумевање српског народа за даљу неслогу, па његова жеља да Недић и Дража буду једно, притискује наше међусобне односе и гони их зближењу. Ово је нарочито снажно код Срба изван Србије, којима је и Недић драг исто толико, ако не и више, колико и Дража.

Ми смо увек стајали на том гледишту, и никад се свесно о то нисмо огрешили. Они су нас клали и убијали, а ми њих, колико смо год могли, чували и спасавали. Друга страна сматра да је рат кратак, а ми да смо печурке израсле после немачке кише, па није хтела братски и српски с нама да разговара, већ нас нападала, клеветала и убијала. Говорили смо им да то не чине, јер тако помажу Тита. Али није им се могло ништа доказати.

Друга страна треба да схвати, да је њена прва дужност да избегава сваки сукоб са генералом Недићем, који јој је нудио сву власт у свако доба да прими, ако мисли да то може боље вршити од њега. То је најбољи доказ његовог родољубља. На то никад није добио одговор позитиван, али је подземни рад против српске власти продужаван.

Пошто непрестано тражимо споразум, не бих хтео да говорим овде о неповољним стварима код Драже Михајловића, али Ви, Господару, треба све да знате. Ово - мени је јасно - и онемогућује споразум са Недићем.

Дража Михајловић није само војничка организација (иначе врло слаба по повезаности, дисциплини и борбености), већ је и политички покрет. Главну реч у том политичком покрету воде оне политичке странке, на које се иначе тешко може ослањати један монархистички покрет: републиканци, социјал-демократи, земљорадници, уколико нису отишли с Титом, и демократи, тј. бивша Удружена Опозиција. Ко зна судобаносно разорну акцију ове Удружене Опозиције (и то сад без радикала и ЈНС-оваца, јер ови у равногорским одборима нису тако активни), тај зна куд води политички курс Равногорског Покрета. Нарочито се сад, после публикације споразума Шубашић-Тито (где се види да је Ваш мандатор пристао да се Ваш суверенитет стави после рата на гласање), тај курс код равногораца-политичара најбоље види.

Они никад нису били за монархију, бар откако је династија Обреновића изумрла (јер је главни контигент ове Удружене Опозиције потекао у ствари после 1903. године из реда присталица Обреновића). Сад још Краљ пристаје да се о облику владавине гласа. Равногорци, тј. удружена Опозиција већ изјављује, да ће после рата

демократија и без Краља, утолико пре „што Америка нема краља, па ни Русија, па ко зна да ли ће га задржати и Енглеска”. Јављају ми из југозападне Србије, где је равногорска организација најјача, да се спрема друго издање једног броја „Огледала” Пере Тодоровића из 1903. године, у коме је изнето креманско пророчанство, нарочито због оног дела у коме се износи, да ће после туђинске окупације и великих страдања српских престати влада Карађорђевића, и да ће човек из народа, далеки род Обреновића, ослободити и ујединити српски народ. То треба да изађе „илегално”, као да нема везе са Д. М. организацијом, па се може протурити и као комунистичко дело. У ствари потиче из кругова Удружене Опозиције, која се сад дохватила власти у Равногорском Покрету.

Војнички део организације, разуме се, привржен је Краљу, изузев што појединци, иначе политички потпуно неискусни, кокетирају опасно са демократијом и „савезником Стаљином”, а ово народне масе потпуно доводи до беспућа, где их сачекују комунистичко-партизански вукови и прождиру.

На нашем унутрашњем плану, дакле, врши се органско разбијање народа на питању најосетљивијем, питању Краља, који служи као сигурна застава јединства народног. И сада, благодарећи споразуму Шубашић-Тито, баш Равногорски Покрет узима на себе да до сада чврсто привржен народ Краљу заведе за Голеш планину.

Онај део народа, који помаже генерала Недића, стоји чврсто уз Краља. Зато цивилни део Равногорског Покрета не да да се дође до споразума, пошто је на тај начин његов утицај чији сам курс изложио, без контра-биланса. Према томе, ако не дође до споразума, перспективе су врло мрачне, јер се улази у борбу између националиста с једне, на партијској основи с друге стране, при чему монархију имају сутра да ликвидирају баш они, којима Дража Михајловић данас само служи за плашт, а којима сутра ни тај плашт неће бити потребан.

Потребно је, Господару, место да се уједињују Тито и Дража, да се уједине Недић и Дража. Ово је потребно нама. Од онога ће овде настати смутња и хаос, кроз који ћемо изгубити и ово што смо сачували, а крајњи резултат је бољшевизирање нашег народа и стварање српске совјетске социјалистичке републике, - па и то на савим малом српском територију.

Преклињем Вас, Господару, не попуштајте у питању Тита. Останите непопустљиви. Ма како Вам тамо услед тога било тешко, овде ће Вам на крају бити добро. Обратно ће бити - ако попустите. Већ и сад Вам морам рећи, да су гласови о споразуму Шубашић-Тито почели да уносе забуну у редове националиста. Четници изван Србије - ти мученици над мученицима - говоре већ (истина још не тако гласно): „Не вреди борба с партизанима. Иза њих је Русија, Енглеска и Америка. Сада и Краља присилише да их призна. Њихова је победа. Обориће нам после рата и Краља на гласању.”

Сетите се, Господару, свога оца. Да је он жив, ми не бисмо доживели овај слом. Он никада не би признао СССР, јер нам је кроз то признање све дошло - и 27. март и 6. април и Тито. Он је био орао, који је с висина гледао далеко и снажно бдио над својом земљом, коју је волео изузетном љубављу. Ваш стриц је имао добру главу, али „најбоље мисли из срца долазе”, а његово срце није горело оном љубављу којом је горело Вашег оца. И онај народни плач при погребу Вашег оца - то сам осећао још онда и говорио -, то у ствари није био плач само над њим, већ плач над собом и над јаком својим, пошто је народ инстинктивно осећао, да после таквог губитка морају доћи страховите несреће.

XI

Учините, Господару, све што можете да се рат оконча. Тиме радите за своју земљу и за цели хришћански свет, и једино што вреди радити. Говорите о томе дру-

гим владарима и државницима ратујућих народа. Чините то брже, док још има времена, јер може бити да је већ све доцкан. Само то нас може све спасти.

Најбољи рад у томе правцу је онај, који открива мистериозног Редитеља Дrame и његове помагаче, и указује на страховити пакао, коме се сви европски народи - по пореклу или судбини - упућују даљим продужењем рата. Ту треба развити највећу активност и увек указивати, да даље продужење рата користи само СССР-у и јеврејству.

Нико нека Вам не каже, да ћете таквим радом изгубити симпатије моћних и утицајних управљача или њихових пријатеља. Ви ћете њихову љубав имати само по скупу и немогућу цену: ако изневерите интересе свога народа, своје земље, свог Дома и своје личне, па помажете да се слободно развијају њихови планови, а они, видели смо, иду на пропаст целог хришћанског света, а прво на пропаст Ваше земље и Вашег Престола.

Уосталом, Ви већ имате искуства. Чиме сте то Ви њих увредили, да сте доживели да је у њиховим очима важнији Тито и од Вас и од целог српског народа? То је за Вас најбољи доказ, Господару, да се тим путем може ићи само по цену сопствене пропасти.

Прошавши прво кроз Титово питање, Ви морате, Господару, ићи и даље и наћи себи савезнике и на општијим питањима него што су само наше ствари. А општији план од овог не постоји, јер он покрива опасност за цели хришћански свет, а нарочито за целу Европу.

Молим Вас, Господару, да се не дате збунити приговорима, као што је овај: тиме се спасава Немачка. Немачка има једну опасност мање него остали европски народи: она је органски најкомпактнија, а другим народима прети највећа опасност баш од разбијања те органске компактности. Истина је да ће продужење рата погодити и Немачку, али ко зна како и у ком степену. Али шта ће бити с нама и осталим народима европским? Ако је рат окончан, па се тиме спасе и Немачка извесних последица, зар је то зло, ако престанак рата спречи слом хришћанске Европе? Или, зар је боље да Немачка пропадне, а с њом заједно још горе и сви други европски народи? Ко ту тезу пред Вама брани, тај тиме показује да се на његово мишљење немате разлога обазирати. Он се огледа у тој тези као у огледалу, и показује сву своју грдобу.

У нашим стварима, прва потреба је што веће зближење између генерала Недића и генерала Михајловића. Борба између њих је извор снаге за Тита и узрок анархије. Не вреди клати десетине, као што то чине људи генерала Михајловића, а својим радом чинити да се стварају стотине и хиљаде симпатизера партизана. Србија треба да буде у стању и својој браћи ван Србије да пружи помоћ, а то може само ако буде у њој власт чврста, а сад то није и не може бити. Ту мора доћи Ваше категоричко наређење: било да генерал Михајловић прими сву власт и генерал Недић се повуче, било да генерал Михајловић поштује власт којој на челу стоји генерал Недић. Трећег излаза нема, односно трећи је - Тито.

Једно увек знајте, Господару: генерал Недић Вам је веран свакад и у свему. Водећи Србе овим путем, он ни за часак није престао радити, у најдубљој оданости, за добро Ваше и Вашег Дома, гледајући у томе добро Отаџбине и народа.

А исто тако знајте, Господару, да је Вама и Дому Вашем увек веран и одани слуга,

(потпис: Димитрије В. Љотић).
(Писмо Краљу Петру II, упућено 1944. год.)

Драги Другови,

Пишем вам ово писмо, надајући се да ће оно доћи до сваког збораша-добровољца. Било би боље да сам могао с вама да се видим, али општи послови траже ме на другој страни. Да то не би било у ове преопасне дане од кобних последица, да бисте ви остали на својим местима, и не само остали, него били још тврђи и чвршћи него што сте до сада били (намерно пишем: тврђи и чвршћи него до сада), потребно је да ово прочитате.

И поред многих погрешака, које су постојале у вашим редовима и које никако нисте били у стању да искорените, ваше дело је ипак велико. Оно би било далеко боље, да сте ви били још бољи. Али, нажалост, тога није било, и зато су резултати само овакви какви су. Кад то кажем, онда мислим и на све нас скупа, а не само на вас у првим добровољачким редовима.

Међутим, сада иду најтежи дани. Сад идемо у сусрет свему ономе што смо као најгоре предвиђали. Добровољци морају наставити своју борбу, јер нема ко други да је води, ради спаса народа свог. И да би је наставили, они морају знати шта им ваља чинити да успеју. Као човек, кога многи од вас називају учитељем, и који сам зато принуђен да вам се као такав и обратим, пишем вам ово и тражим од вас да се овога држите, сви заједно и сваки посебице.

Није ово ништа ново. Све сам ја то вама и вашим друговима говорио досад много пута. Али тешко ономе ко то добаци као излишно и непотребно, а тешко народу нашем ако сви то одбаците и оглушите се о то. Ако је истина да сам нечему научио и да ме зато зовете учитељем, онда пазите на моје речи, не одбацујте их, примајте их срцу, поступајте по њима, а одбаците из срца свог све што им је супротно.

Свети оци, ти анђели који су живели у људском телу, ставили су „одсецање до своје воље”, примање и испуњавање воље духовног Оца, у ред највећих заслуга људских и највећих врлина хришћанских. Сам Господ наш, Исус Христос, Син Божји и Бог, вели за себе: „Мој је суд праведан, јер ја не чиним вољу своју, него вољу Оца, који ме је послао.” Кад Он, Исус Христос, не чини оно што сам хоће, већ увек само вољу свога Оца небеског, како да ми чинимо свако што сам хоће? И како ће се људи сложити и смирити, ако чине по својој вољи? Да би једно постали, једног морају слушати. Ко је вичан истраживању воље Божје, тај ће њу испуњавати. Ко није, тај мора имати оца духовног, учитеља, да му онај укаже путеве. Сами сте ме изабрали за свога учитеља. Нико ме није могао вама за то наметнути. Слушајте ме, дакле, јер ћете иначе бити криви историји својој и самом Господу због ваше непослушности, а и сам ћу морати према свакоме непослушном примењивати мере одговарајуће.

Трудим се сваки дан и сваки минут, да нађем што је угодно Богу, и да вам то предам на испуњење. Немам заиста никаквих амбиција. Пристајем врло радо да ја слушам, ако мене нема ко да слуша, и то без икакве зависти, већ од све душе и с љубављу. Отуда се надам у милост Божју, да ми неће помрачити никад фарове разума, и да ће ми открити шта треба чинити. Што сте само дошли до убеђења да је Бог с вама, што то непрестано понављате, и што вам је Бог то показао у толиким случајевима, где би други под истим условима прошли тешко, то знајте да имате да благодарите само томе, што сте показивали вољу да слушате не Димитрија Љотића, грешног и недостојног човека, већ оно што је Богу било угодно да вам преко таквог грешника открије. И зато вас позивам да ме слушате, кад сте ме већ сами по слободној љубави својој изабрали за оца духовног. По ту цену испунићете сво-

¹⁸⁴ Наведено према: „Из дела Димитрија Љотића: саставио др Стеван Иванић”, стр. 514-523.

ју дужност, и нећете изгубити заштиту и милост Божју. Све друго је пропаст, и појединачна и општа.

Коме је од вас ово немогуће и тешко, слободно нека то каже и нека нас остави. Коме се чини да су речи моје без смисла и упутства моја без снаге, слободно нека иде. Не вреди ни њему ни нама што је ту с нама, кад није у једномислију и једнодушју с нама. Има у добровољцима људи који нису збораш, и добро је што их има, и добро је да их буде много више. Али не може збораш да не буде збораш. Такав не може и не треба да остане у добровољцима, јер од њега никакве користи нема, чак и оне које добровољство има од незбораша неће бити, већ ће бити само штете, пошто ће такав својим незбораштвом саблажњавати друге добровољце-незбораше, и што други, прави збораш, буду зидали, он ће рушити.

Морам вам, дакле, данас, на прагу ових најтежих дана, поновити неке ствари, које тражим од вас да урежете на таблици свога срца, да су вам непрестано пред очима и у срцу, те да се тога без икаквог колебања држите.

1. - Запамтите, да изван Христа другог темеља спасења народима и појединцима нема, нити има другог пута, истине и живота. Све је друго, ма како изгледало примамљиво, пропаст појединаца и народа. Није, дакле ни Збор ни смео, ни хтео, ни могао, никакав нов пут, никакав нов темељ, никакву нову истину, никакав нов живот, - изван темеља, пута, истине, живота у Христу Исусу, Господу нашем, и то онако како је она изнета у науци Његовој, сачуваној у Цркви Православној.

Ко од вас оно не прими свим бићем својим, а не само уснама, није збораш. Ако ја нисам у стању, по својој људској слабости, данас да га пронађем и изгоним, покажеће се он сам. Само нека зна да није збораш, нека не обмањује ни себе ни друге, и нека нас остави, јер луди посао чини, остајући међу нама кад већ с нама није.

2. - А ви други, који то примате, не упоређујте себе с другима људима, јер ћете тако лепо испасти, нешто и по истини, а више по самољубљу, које ће вас улепшати, - већ упоређујте себе с ликом Христовим и мерите себе у светлости Његових речи, па ћете онда сами видети шта сте и какви сте. Господ је забранио људима да се упоређују међу собом, и назвао је то „квасцем фарисејства”. Чувајте га се, јер то убија душу боље него икакво друго оружје. Сваког дана, бар два пута дневно, држите себе пред страшним лицем Божјим, па ћете сами себи закривати рукама очи у стиду и сазнању недостојности своје. Али ништа се од тога не плашите: милост Божја само тада и храни душу вашу, помоћ Његова долази само онима који се осећају беспомоћним.

Самозадовољнима Господ није ни дошао. Онима који се осећају здрави, непогрешни, снажни, Господ није потребан; горде и поносне Господ оставља и пушта да њихова охола мисао као динамит руши њихово срце. - Не упоређујте се, дакле, с другима људима, јер ћете на путу живота заостати и скаменити се, као Лотова жена, кад се упркос забрани да се окреће на горући Содом окренула, што је на месту у камен претворена. Не упоређујте се с другима, јер ко су ти сви с којима се упоређујете: грешници као и сами што сте. Ако налазите да су и већи грешници од вас, па тек онда имам право да питам: с киме се упоређујете? Упоређивати се значи узети за пример, за образац, за модел узети нешто. Да ли си ти модел или тај грешник с којим се упоређујеш? Узми за образац оно што је образац људима и анђелима, а не ни себе ни онога до тебе. Ово стављам у први ред, јер мислим да многе ваше погрешке одатле излазе. Што смо задовољни, - што не видимо своје недостатке, - што смо чак уображени, - што смо осии, - што нисмо кротки и смерни, - све одатле долази. Зато сам то и ставио на прво место, и молим вас да на првом месту ово имате у виду: не мери себе с другима, већ имај пред очима својим неупоредиви лик Христов, који је дошао на свет и открио људима и савршеног Бога (без ког открочења ниједи разум не би могао људима Бога показати) и савршеног човека (без чега људи никад не би могли да сазнају прави лик човечји,

пошто је наша многогреховна природа тај лик потпуно запрљала и покопала под многим слојевима прљавштине), - па се пред тим ликом, ако можеш, надимај и горди, шепури и празноглави.

3. - Не распитуј се много каква је ситуацију у свету; више гледај каква је ситуација у твом срцу. Цела људска историја није ништа друго, него једна једина дуга и велика борба Бога и Сотоне око душе људске. Бог је њен законити господар, њен творац и сведржитељ, а Сотона је отимач. И као у песми о Бановић Страхињи, што овај - напавши силнога Влах Алију, који му је отео љубу, заповеда борбу с отимачем, која траје, после употребе разног оружја, „летњи дан до подне”, - позива своју љубу, која посматра мегдан, да се сама определи за једнога од њих двојице, - тако у тој борби наша прељубничка душа бива позвана од Господа, да се определи и да помогне једног или другог. Није Господу та помоћ потребна да би победио, као ни Бановић Страхињи, јер често и против нашег самоопредељења Господ по љубави својој нас избавља из руку отимачевих, као што је то био случај и са Бановић Страхињом, који је победио свог супарника тек кад се његова љубав определила за свога отимача, па је и самог свог законитог мужа напала да би га што лакше победио силни Влах Алија. Не треба Господу помоћ наша, већ наша љубав. Све што се од нас тражи и што можемо Богу дати, то је љубав свога срца. По тој љубави се мере и сва наша дела. Ништа не вреди ни знање, ни жртвовање, ни пророштва, ако љубави нема. Човек је као „звоник што звони или прапорац што звечи” без љубави, и ништа му не помаже, баш кад би и све имање дао другима или се дао сажети за друге, ако то не чини из љубави, већ из неког другог људског рачуна. Не помаже јунаштво, молитва, пост, милостиња, непорочан живот, ништа не помаже, ако се то не чини из љубави према Богу. Напротив, чаша воде дата сиромашу „Христа ради” доноси велику и неупоредиву корист. Нико после овога нека не каже: кад све то не вреди, онда узалуд се мучити, дај да живим као остали свет, - јер чини грех, и баш тим речима открива стање своје душе, открива да у њему нема љубави према Богу, и то у великом степену је нема, јер иначе не би то ни рекао, већ би зажалио за своју духовну хладноћу, а од ове жалости се разгорела љубав божанска.

Ако на ово велиш: како да се на распитујем каква је ситуација у свету, кад ето комунисти на Дунаву, - одговарам ти: Е, брате мој, да је ситуација у нашим срцима боља него што је, не би ни бољшевици били на Дунаву, већ су ту дошли да нам Бог пружи нове опомене да очистимо себе, да Му се окренемо, да одбацимо нападника и отимача Сотону са свим његовим саблазнима из свог срца, - позива нас страхом и немоћи нашом. - И немој рећи, како би Господ могао да нас спасе да је срце у мало људи и боље, јер ћу ти навести и онај разговор Аврамов са Господом о Содому и Гомору, из кога излази да Господ хоће да опрости сва безакоња ова два града смо ако се у њима нађе пет праведника. Није, дакле, потребно за милост Божју да се сви људи поправе, већ је потребна да и мали број људи приђе Богу, па ће се Он смиловати и осталима и спасти их због заслуга праведничких. Ако, дакле, зло угрожава нас, знај да је та спољашња војна и политичка ситуација само резултат оне ситуације у срцима нашим. Да има педесет праведника, Господ би се смиловао на целу земљу, - педесет, велим, а може бити да би и пет било довољно, као у Лотово време. Мисли, дакле, на ову ситуацију срца свог непрестано, даноноћно. Не пуштај је из вида. Душа твоја мора бити нечим испуњена. Ако Господ није стан свој у њој начинио, да знаш да је Сотона унутра, јер празна не може бити, - а Господ коју душу испуни, та је мирна и радосна, ведра и сталожена, - а Сотона коју душу испуни, та је немирна, туробна, злобна, кисела и незаситљива, пошто храна Сотонина стварно не храни душу, већ је само дражи да је још гладнија, а храна коју Господ даје заиста храни, и душа сама постаје извор да може појити и хранити друге душе. Мисли дакле, непрестано о томе каква је у том погледу ситу-

ација, и на бој се. Све ће друге твоје бриге, уз помоћ божју, бити решаване и решене, уколико је потребно и кад буде потребно, па и велика светска ситуација. Ти ћеш и њу поправити поправљајући ситуацију свога срца. А немој рећи: „Па онда је битка добијена, јер на другој страни су безбожници комунисти”, - пошто ће ти рачун рђаво испасти. Истина је да на другој страни стоје безбожници комунисти, али ми можемо гори од њих испасти у очима Божјим, пошто по њиховој вери свако се зло може чинити а да греха нема, - па ако га ипак не чине, онда су бољи од нас, који верујемо да је све грех што Господ није дозволио и благословио, па ипак га чинимо и не кајемо се и не поправљамо. По вери, дакле, нашој и њиној Бог суди наша и њихова дела, па ако изађе да су ипак бољи од нас, зашто би нама победу дао, - ваљда зато што Га зовемо: „Господе! Господе!”, а вољу Његову не вршимо?

4. - Ако пак љубави имате у свом срцу, онда ћете имати за све и свакога добре воље. Ништа вам неће бити тешко, ништа немогуће, ништа превише. Свака ће дужност бити лака, а свака жртва природна, разумљива, чак неминовна. И све што будете чинили истински лако ће вам падати. Исти посао, вршен с рђавом или добром вољом под истим условима, не захтева подједнако напора. У првом случају ће требати напору много више, јер треба савлађивати и своју рђаву вољу и исправљати грешке које смо починили радећи као од беде. У другом случају треба далеко мање напора, јер нема да се савлађује сопствена зла воља и погрешке које је она починила. Ово је већ по самом разуму тако. Али ја говорим о доброј вољи не по разуму људском, већ по Божјем плану. По цену добре воље све немогуће постаје могуће, све тешко лако, све непријатно пријатно. Као што војник мора брижљиво чувати оружје своје, тако ви морате чувати своју вољу, да је рђа зловоље не поједе не нагризе, јер се тако војска изнутра без битке губи и нестаје је. Никад не заборавите да се зовете добровољци, војници добре воље, и трудите се да то име зловољом, слабовољом и маловољом не осрамотите. Оруђе којим ћете ви све тешкоће савладати, све борбе издржати, па и победу добити, јесте само добра воља. Она излази сваког часа само из арсенала вашег срца, и нигде на другом месту се не може набавити. А оно срце има у коме Господ обитава, а не Сотона. Та добра воља је говор срца нашег, које нам каже да је Господ с нама и да нам је зато све могуће, све лако, што другима није ни могуће, а камоли лако.

5. - Не осуђујте један другога, а нарочито не говорите рђаво о својим старешинама. То је правило и за свако друштво важно, јер ствара злу крв и трзавице, а камоли не за војску. Вршите ви потпуно, у свему, на време и с вољом своју дужност. Сијајте делима пред другима, па ћете одмах осетити да, иако сте по чину и положају мали, да ви водите служећи, и тако ће се испунити две Христове речи: „Нека се засија светлост ваша пред људима, да виде добра дела ваша и прославе Оца вашег који је на небесима”; и друга: „Ко хоће да буде први, нека је последњи”. Не осуђуј, већ сам испуњавај све што је потребно, па се не бој. Ти ћеш бити квасац добра. Стидеће се другови својих дела и трудиће се да те стигну, а од твоје критике не само да се неће стидети, већ ће она да ствара злу крв и да обара ауторитет твојих старешина и твојих другова. Не значи то да не треба исправљати, само исправљај делима својим, а не речима, - јер тако се права исправка чини.

6. - Немој сваку ствар бити брз да цениш са зле стране. Иако ти се учини да није добра, веруј да има неких теби познатих разлога због којих је била оправдана, а не осуђуј се да осуђујеш пре него што се добро распиташ о свему и добро расудиш. Ко друкчије ради, тај је брз на рушењу. Ти немој бити такав, јер градилаца је мало у твојем народу данас, а рушилаца је и без тебе тма и тушта.

Нарочито је то потребно према твојим старешинама. Чувај њихов углед, јер да знаш да чиниш зло веће ако зло свога старешина трубиш, макар то било и „у повећењу”. Прокле Ноје сина свога Хама и уважи се клетва пред Господом, што Хам,

видевши голотињу свога оца, не само да је не покри, већ јој се и наруга и позва брата свога Сема да јој се и овај наруга, - а благослови Сема, и благослов се уважи пред Господом, што не хте окренути лица свога да сагледа голотињу родитељску, већ идући натрашке приђе оцу који је спавао и покри га. Није Ноје добро чинио што се напио, затим у пијанству заспао и открио своју голотињу, - али за то ће Ноје одговарати. Али Господ узе за веће зло Хамово ругање и откривање голотиње очеве, него све што је Ноје починио.

Ту ви имате нарочити грех. Много сте брзи да све осуђујете, а мени говорите кад вас прекоревам за то: „Ви сте нас учили да говоримо истину.” Има разних истина. Истина је да ми у себи носимо утробу пуну нечистоће и да је сваког дана из себе избацујемо као смрадну поган, али то није ред говорити, а још мање другоме под нос, без користи и потребе, подносити. Људи се труде да о отме и не мисле говорећи један с другим, јер кад би стално на ту истину мислили, не би било могуће никакво људско друштво, а камоли пријатељство и љубав. Човек пак, који је брз да види туђе зло, тај баш чини тако како није ред да људи у општењу један с другим чине.

Угледајте се на Христа и ту. Он безгрешни, који је носио тело наше да би нам могао предати истинито сазнање о Богу и човеку, није био брз да осуђује. И кад су му довели блудницу, ухваћену на делу, која је по закону Мојсијеву требала да буде каменована, Он је позвао присутне да се први баци на њу каменом онај који је сам без греха. Затим је сагнуо главу и писао по песку, а кад је потом поново подигао, угледао је пред собом само грешницу. - У једном апокрифном Еванђељу записано је, како је стајао Христос крај језера и разговарао са фарисејима и књижевницима, кад однекуд наиђе краставо и рањаво и шугаво псето. Сви присутни са страхом задигнуше своје хаљине да их псето не оскрнави додиром, а Он, пречисти, помилова шугаво и краставо и рањаво псето, говорећи: „Гле, како има лепе зубе!”

Нарочито је ово знак слабог познавања своје сопствене душе. Јер, ко себе добро познаје, ко зна како је уистину много грешан и недостојан, а сваки је човек такав, и то је први знак живе душе људске, то сазнање, - а знак је мртвила душе кад човек мисли да је без греха или са малим гресима, - тај тешко другога осуђује, нарочито кад није као старешина позван да суди, а најмање још да може осуђивати онога који је власт над самим њим.

Ако је пак зло такво да се мора нешто чинити, онда јави без злурадости старијем, које је надлежан да цени, и тако све до најстаријег. А потом се смири, не буди нестрпљив, чекај њихову реч и одлуку, која може и не доћи како би ти хтео одмах, јер прилике могу тражити друкчије него што ти мислиш.

7. - Веруј својим старешинама. Збораши су за ауторитативан систем, али често руше ауторитет својих старијих. Не верујем да има толико демократског расположења ни код највећих демократа колико код збораша. Сваки збораш треба, по његовом мишљењу, лично да одобри да му неко буде старешина, иначе га не прима, кадар је да не извршује његова наређења, понаша се често тако да се примећује да га не сматра својим старешином. Какав је то ауторитативан систем, у коме се старешина слуша само под условом да га сви потчињени претходно за старешину приме? То је више него демократије, то је анархија. Не значи ово да твоје старешине не могу погрешити и да не греше. Само, биће мање погрешака, ако ти примиш с поверењем све што од старијих дође и то с најбољом вољом и испуњаваш, него ако будеш радио друкчије, овако како се сад врло често код нас ради.

8. - Буди прави војник и у свему. Врло многи од вас говоре често да они нису војници, већ добровољци. А ја им кажем: ако нису војници, нису добровољци. Добровољац је војник, који је то постао из добре воље, а не под морањем. Ако није

војник, дакле, шта је? Самовољац или зловољац, - добровољац није сигурно, јер то може бити само онај који је војник.

Велика је ствар бити војник, прави војник. Само прави, а не полован човек, може то бити. Треба себе моћи држати на узди. То је пак, као што знате, по нашој дефиницији доказ чојства. Само, дакле, прави човек може бити војник.

Добровољац је онда испунио свој дуг, кад је постао војник у овом смислу речи потпуно. Иначе је добровољаштво обмана и самообмана.

Чуо сам за разне случајеве, где се добровољци-збораши нису држали људски, ни хришћански, ни војнички. У стању су да дођу у један град, да седе по неколико дана и да се не јаве ту присутним, често далеко старијим официрима из других јединица. Па да то није српска оружана снага, него абисинска, дужан си да идеш и јавиш се, а камоли што је то српска, с којом ти мораш заједнички и братски сарађивати. Знам унапред ваше приговоре, али их не уважавам и вас сматрам кривим, „јер вама је више дато, па се од вас и више и тражи”, и дужни сте да покажете највећу добру вољу, а ви овим показујете само да сте празноглави секташи, да вам је душа без љубави, да нисте ни добровољци, ни војници ни збораши, а најмање имате право да се сматрате неким мојим ученицима, пошто вас ја тако чему нисам никад учио. У свему, дакле, будите војници, савлађујте своје страсти, држите себе у руци, господарите собом, да бисте друге могли водити, јер нико није могао водити другога ко прво собом не влада и себе не укроти. Ако се и попне на власт, а са собом није претходно рашчистио, онда ће с власти утолико страшније пасти уколико је већа власт била на коју се испео, баш као неук коњаник што ће горе настрадати што се на снажнијег коња попео. Баш и савремени догађаји то потпуно доказују. Све, дакле, што је у супротности са добром вољом, из нашег става према свима људима треба избацити, а нарочито сваку осиноност, охолост, надутост, уображеност. Ако овако будете радили, видећете одмах резултате. Примаће вас људи боље него до сада. Не гледајте на рђаве погледе, увреде, на изазивање с друге стране, ако их буде било, вршите ви своју дужност, па ћете видети сами резултате.

9. - Труди се да познаш и сазнаш војну вештину и знање. Не гледај с висине на ту вештину и знање, јер тиме показујеш да си сам празне главе. Откад потоји човек у друштву, постоје ратови и војска. И искуство целе људске историје у погледу војске сажето је у војна правила и војну науку. Мали си ти да са својим младићским искуством оповргнеш то искуство ко зна од колико десетина векова. Зато се труди да знаш сва та правила и ту науку, да би тако уштедео и себи и друговима својим велике губитке и омогућио велике победе. Приметио сам да се одликујете тиме, што сматрате да вам то знање није потребно. Ви сте „револуционари”, и вама је довољно „што имате дух”. Разни су духови, али је један Дух Свети, а знам да кога он осени, ко се налази под његовом благодаћу, тај није надут, тај не мисли о себи високо, тај је скроман, тај не мисли да је много мудар и да му не треба ништа више да зна, тај се труди да напредује у знању. Ако кога осене они други „духови”, тај се понаша друкчије, баш онако како ми се чини да се многи од вас понашају.

Нисам се никад шепурио с тим да сам револуционар, јер сам први видео да већи револуционар од Лењина и Стаљина не могу бити, а затим сам видео да је та реч мајсторска измишљотина и подешај јеврејски, јер су је нарочито учинили популарном, не би ли се заслепљени „гоји” такмичили ко ће од њих бити већи револуционар, и тако у тој утакмици порушили основе сваког разумног уређења свога живота. Али ако већ хоћеш то да будеш и мислиш да је то нешто добро, онда те молим да се угледаш на Тита, од кога већи револуционар ниси (пошто код њега сама револуција, као таква, замењује сваку истину, сваки морал, сваку врлину), које је своју војску изградио и све је више гради само на основама војних вековних правила и искустава. И није рђаву војску изградио, као што знаш.

Срамота је и грехота да добровољци-збораши предњаче у томе кад се ради један посао озбиљан, као што је војска и ратовање, а мало или нимало чине да себе направе мајсторима тога посла. Место да се свако од њих труди да тај посао који обавља тако упозна, да му нико не може бити раван, он се чак поноси што мало зна. Једина обука скоро, коју вршите са војницима, то је егзерцир, сигурно зато што и саме старешине то још знају, а све друго што је потребно, нарочито борбена обука, се ретко кад врши. Место да старешине, ако саме не знају, позову искусније у томе официре за предаваче, а и да сами узму правила за вођење борбе па их проуче како треба, а и са трупама то испуне, па се упусте у решавања типичних случајева одбране, напада, борбе у сусрету, ноћне борбе обе врсте, марша под борбом итд., они улазе неспремни и, разуме се, то се после свети целој јединици. То се нарочити види у употреби разних оружја, где ни старешине нису вичне тактичкој употреби дотичног оружја, нити само људство његовом најкориснијем руковању.

10. - Будите што више са својим друговима добровољцима. Приметио сам да су збораши као неко закорело друштво секташко, друже се међу собом, а остале другове држе изван тог свог уског круга. Имајте међу собом ви збораши заједницу мисли и љубави, али из те љубави не затварајте се другим својим друговима незборашима, већ будите с њима онакви какве даје права љубав. Не надимајте се, не држите се високо, не мислите о себи тако, будите свима све да би их за себе придобили. Ви мислите да се људи придобијају предавањима, и ту је ваша грешка. Предавања утичу на разум, али се до разума долази тек кроз срце. Ако су капије срца затворене, до разума човечјег нећете доћи, па да му и саму математичку истину изнесете, а камоли што истине људског друштва никад не могу да дају математички облици. А срце се људско осваја љубављу, које морате имати, па ће се она сама показивати на најгенијалнији начин и освојити друга, који је већ показао да вам је близак тиме, што је са вама у данашње време.

Многи од вас мисле, да би збораши требали да се организују у засебне унутрашње тајне организације, па да тако себе држе у строгости и на висини. Одувек сам сматрао да је организација нешто; али Збор мора бити организам, а не организација. Организација је људска ствар, а организам је Божији. Организација је без живота, а организам је жива стварност. Организам пак није могућ без љубави; и ако знате да нисте организам, значи да је у вас љубав ослабила, а то је најтамнија страна у ситуацији вашег срца. О томе сам напред говорио, и то долази само зато што се смрт зацарила у души вашој, што душу вашу пуштате да Сотона настањује, што се не држите упутстава, да бар два пута дневне држите душу своју изложену зрацима страшног и дивног лица Божја, као што би мајке држале дете своје нејако изложено бар два пута дневно зрацима сунчевим, да би дете расло и снажило се.

Мало се бавите са осталим друговима својим. Нисте са њима стално. Не задобијате их срцем, па су отуда остале негативне појаве у добровољцима, као бекство и остало. Ви за себе мислите да сте со добровољаштва. Требало би да тако буде. Чувајте се да со ваша не обљутава и не изгуби укус свој, јер се тада та баца под ноге и гази, пошто није оно што треба да је.

Рекао сам све, што сам сматрао да треба да поновим у ове дане. Молим вас и тражим од вас, да се тога држите свим срцем својим и свом душом својом. Ко се тога не буде држао, неће добро проћи, ни од Бога ни од људи, а и сам ћу морати да га одбацим, пошто све претходне укорје му будем дао.

Да бих знао ко су другови збораши, који су ово примили срцу и на које могу рачунати, тражим од најстаријег збораша-добровољца, да на једном записнику да свима зборашима на потпис изјаву, да ће се трудити свим бићем својим да се у потпуности држе овог мог писма. Разуме се по себи да је потребно, да та изјава буде

од срца дата. Нико од збораша нека се не стиди да одбије овакву изјаву, ако не верује мени и мојим речима и не прима их срцем својим за обавезу своју.

Иначе, после тога, нека се не смућује срце ваше због збивања око нас. Имајте веру у Господа, који је са вама, и у нас остале, који даноноћно мислимо о свему што је потребно за ваше држање. Никада не заборавите да „Господ царствује”, да је све у Његовој руци, и да Он никад не изоставља оне који су му верни. Облаци ако сунце покрију, оно сија иза облака и поново ће се појавити. Победа је обезбеђена само овом путу и ником више. Само они који иду овим путем, могу рачунати да ће им догађаји дати за право и све њихове жртве и муке крунисати победом.

Не бојте се! Сећате ли се брошуре „Сад је ваш час и област таме”? Комунизам ће се срушити. Да је било памети код Немаца, они би га срушили још 1941. године. Овако ће се срушити доцније. Може бити да ће се прво раширити, да би одмах затим пао. Чините ви само оно што сте дужни, а остало ће нам Господ дати као награду и милост своју за милост и љубав срца вашег и за верност истини Божијој. Увек с вама у Христу Господу нашем, друг ваш,

(потпис: Димитрије В. Љотић).
15. септембра 1944. год., Београд

НАЈВАЖНИЈА ИСТИНА ¹⁸⁵

Овај рат не личи ни наједан ранији у новијој историји Европе. Он чак не личи ни на прошли светски рат, иако му је по времену најближи. А многе несреће у овом рату долазе баш отуда, што се та разлика не види. Она, међутим, није само спољашња; она је суштаствена, битна.

Овај рат све више престаје да буде рат између непријатељских нација, а све се више претвара у светски грађански рат, између органског национализма с једне и анархије и болшевизма с друге стране.

У почетку је изгледало да ће овај рат, као и прошли, бити само рат између две групе савезима повезаних нација. Тако је рат и почео. Али већ септембра 1941. године, први пут у историји овога рата, баш у српском народу рат добија овај други карактер.

Није више непријатељ Немац, није више непријатељ туђа нација с којом је његова држава била у рату, већ напротив група грађана његове државе - комунисти, који, под изговором да хоће ослобођење од окупатора, у ствари хоће да ставе на њега и његову државу комунистички печат.

Право је чудо, како је српски народ могао, под изузетно несретним приликама у којима се нашао после априла 1941. године - поробљен, поцепан, окрвављен и измрцварен, - како је могао под таквим приликама да нађе снаге у себи те да види (и то први од свих других народа), да је ипак његов главни непријатељ комунизам и да све друго мора бити споредно, па ма како важно изгледало, - а главно је борити се против те лукаве, сатанске организације, која хоће да га стави под свеобухватну и свепрожимајућу тиранију једне доктрине туђе његовој души, противне његовој вери, супротне његовом искуству, непријатељске његовом стремљењу.

Биће некад велика слава српска та орловска способност сагледања и проницања чак и у тако вешто сплетене ствари, у каквима се он нашао после бедног слома своје државе. Није га збунила ни окупација, ни исцепканост његовог народног тела, ни стотине хиљада невиних жртава, које је нечувено експериментисање једног неразумног национализма сурово откинула с његовог стабла, истовременим напа-

¹⁸⁵ „Наша борба”, Божић 1945, бр. 54.

дима и на веру и на част и на имовину народну, - ништа га није омело да сагледа праву истину, да одвоји пролазно од трајног и главно од споредног, и да се сав баци у борбу против комунистичке опасности.

Ово само узгред помињемо, јер смо били дужни да поменемо - где је то овај рат први пут добио свој нови, тако потпуно нови изглед. А кад смо то поменули, морали смо опет истаћи чудно снагу српскога народа, кога нису тако изузетно несретне прилике могле збунити, нити одузети оштрину и продорност орловском му погледу.

Од тога времена ствари су ишле даље и данас се показују: у Грчкој, у Италији, у Бугарској, у Словеначкој, у Словачкој, у Румунији, у Мађарској, у Пољској, у Белгији, у Француској и нарочито у Русији, - да овај рат није више ни за ове народе оно што је био у почетку, већ да је то више или мање грађански рат, у коме снаге органског национализма противстављају удруженим нападима анархије и комунизма.

Кад ово постане јасно свакоме народу, рат ће се свршити. Док ово не буде јасно свакоме народу, рат ће трајати. А дотле ће анархија и болшевизам напредовати. Али победити неће, јер ће ипак на време истина блеснути, и сваки ће народ, који данас помаже анархију и комунизам било активно било пасивно, стати на страну органског национализма, а против анархије и комунизма.

Откуд то да овај рат одједном добије такав облик и суштину, те да се трансформира у светски грађански рат?

То бива отуда што је тако прво и замишљено. У плану оних тамних сила, које су - изнад глупих непријатељстава и слепих супротности нација европских - овај рат намислиле и хтеле, он је имао бити у ствари грађански рат, у коме ће болшевизам, са својом савезницом анархијом, наметнути свакоме народу на кугли земаљској, а у првом реду сваком народу европском, владавину комунизма.

Те су тамне силе овај рат само зато и хтеле и довеле га, и њиме тако умешно управљале све до сада, јер постигнуће њихових циљева друкчије није могуће.

Те исте тамне силе, с друге стране, од почетка, непрестано, а и сада, у срцу сваке нације служе се чисто националним паролама, и представљају целокупан свој рад као борбу за слободу дотичне нације изнутра и споља. Они ни сада не дају да се сагледа права истина, да је овај рат претрпео измене у суштини својој и престао да буде, или је на прагу да престане да буде, рат нације против нације, и постао гигантски грађански рат, у коме се све здраве и свесне снаге сваке нације боре на живот и смрт против делова свога сопственог народа. Заражени анархијом и болшевизмом не дају да се то сагледа, јер је онда цела опсена престала - свака нација ће природно стати против општих непријатеља свих нација у један фронт. Рат је у том случају готов. Комунизам је прогнан из света стварности у свет историјских успомена.

То бива зато што је, крајем прошлог светског рата, из незаконитог и против-природног брака руске интелигенције и јеврејског духовног накота, рођена болшевичка држава СССР. Њено рођење у прошлом рату није било достојно запажено у осталој Европи, али је руски народ и Русија платила крваво, изгубивши своју слободу и свој државни и народни лик.

А ово је у то време ипак било само беба. Сад је болшевизам млад човек, у пуној снази. И хоће да освоји свет. Зато му је овај рат требао. Зато га је хтео што општијим, што снажнијим и што страшнијим, надајући се да ће он остати неокрњене снаге до пред крај, а тада ће ући и он на сцену, да свет преваља својим моћним ваљком.

Рат је требао да почне и привидно остане непрестано рат међу непријатељским нацијама, док би болшевизам, са анархијом коју рат доводи, у срцу сваке нације припремао све за успостављање владавине комунизма.

Која год је нација имала снаге да то види, она се пренула, и за њу је рат добио ново лице и нову суштину. Отуда су се комунисти, непосредно и преко својих многобројних помагача, трудили свом снагом да зарађене нације ову истину не виде. Шта је то у бољшевизму, што тако плаши све народе достојне тога имена и гони их на борбу против његових носилаца?

Није то економска доктрина Карла Маркса, у коју више ни многи његови следбеници не верују. То су, напротив, метафизичке, философске и моралне тезе марксизма: његов философски материјализам и борбено безбоштво, његово порицање органског јединства сваке нације и учење о борби класа, његово материјалистичко схватање историје и његов интернационализам, заснован на сједињењу, не органских националних јединица, већ само пролетерских делова сваке нације разбијене у самој себи.

Сваки народ инстинктом осећа, ако не својим духовним чулом, да с победом бољшевизма - као најборбенијег и најрадикалнијег представника марксизма - све што је давало снагу и вредност његовом животу, све то иде у пропаст. И отуда, макар се налази у рату са спољашњим непријатељем, народ увиђа, да изнад овог унутрашњег нема опаснијег непријатеља, јер су све друге опасности пролазне или поразније од оне коју доноси комунизам. И тако и зато долази до грађанског рата.

Наше тврђење - да ће рат трајати све док сваки зарађени народ не увиди ову истину, да се у овом рату не ради, ма како то изгледало, о рату међу непријатељским нацијама, већ о светском грађанском рату - може изгледати претерано. У основи, оно је сасвим тачно, и биће доказано самим будућим развојем догађаја. Показаће се, да се овај рат не може свршити само војничком путем, већ и политичким. А за политичко окончање овог рата преважно је сагледати баш ову истину, јер ће само она помоћи сагледати суштину ствари, а тиме регруписати снаге и довести до стварања општег фронта органског национализма.

Данас се увелико говори о англо-саксонском свету и о трећем светском рату, о ономе у коме ће Англо-Американци бити у сукобу са Совјетима. А то значи само потврду наше тезе: да, кад зарађени народ сазна праву суштину овога рата, да је то светски грађански рат органског национализма против удружене анархије и бољшевизма, - он одмах стаје у борбу против ових.

То значи: Англо-Американци већ виде, да овај рат није оно што њихова пропаганда говори (јер, ако би био то, откуда би онда могао доћи трећи светски рат?), већ је оно што ми тврдимо да је, и зато се већ у мислима стављају у рат против бољшевизма.

Само, Англо-Американци мисле да то учине кад прво Немачку оборе. А то, међутим, није не само лако, већ чак ни могуће. Из више разлога, од којих су најважнији: снага Немачке и држање Совјета. Док Немачка даје све снажнији отпор, дотле Совјети показују све непријатељскије држање према Англо-Саксонцима, - тако да ће се пре срушити савезнички односи Англо-Саксонаца са Совјетима него што ће пропасти Немачка. При овоме, сукоб Европе са Англо-Американцима само је привидно територијални, јер Совјети у ствари идеолошки хоће да овладају територијама.

Сигурно је да, кад и у друге заинтересоване народе (а то су, на првом месту, сви народи Европе) продре свест о суштини овога рата, да ће онда многи потези - које су досад чак и народи, који су иначе прогањани и борили се против бољшевизма, у корист бољшевизма нехотице чинили, - изостати, и да ће, напротив, сви народи бити сасређени, да се заједничка борба органског национализма против анархије и бољшевизма ничим не одмогне, а затим да се што пре заврши.

Зар ће тада, кад схвате ову преважну истину, на пример, неутрални народи имати овакво држање? Зар ће моћи бити неутрални у питањима, у којима један народ може бити равнодушан само уочи свог самоубиства?

Тада ће и националисти сваке земље имати боље схватање за национализам свога суседа, а не као што се дешава: борити се с једне стране против болшевизма, а с друге стране чинити против национализма свог суседа ствари, које директно личе на најгоре болшевичке методе, и томе помагати посредно болшевизам.

Тада ће и борба генерала Власова бити схваћена као један део заједничког фронта органског национализма против болшевизма, - и то најважнијег оног фронта, помоћу којег се једино може преотети од болшевизма његова стратегијска база, коју је пре 21 годину он за себе освојио, срушивши руски државни и народни строј. Само зато што то још не схватају, Англо-Американци сеју пустош по Европи. Само зато су они својим рукама гурнули под власт Стаљина толике земље у Европи. Али, речено је давно да је истина као Сунце. Кад се роди, осветли само усамљене врхове, да се затим његова светлост шири, док не осветли и скривене долине. Па се људи радују зори чим само, још у тами седећи, угледају њену румену светлост на врховима високих планина. Ево зоре, иде дан!

ЗА КРАЉА!¹⁸⁶

Ми смо за Краља! Без услова и без гласања, јер се судбина на гласање не ставља. Ми смо за Краља!

Ми заиста верујемо да је истинита реч „по милости Божјој”, коју наши краљеви стављају пред својом титулом, и зато као народ таквог краља и хоћемо, па је зато сасвим на своме месту и допуна те речи „по вољи народној”.

Ми верујемо, да нам милост Божја даје краља као заставу слободе и штит јединства, - да нам га даје у одређеној личности, да нас ова представља, заступа и води, - и зато га примамо као народ свом душом својом.

Кад овако пишем, не мислим на вас врсне, малокрвне и често већ суве границие народног нам стабла, - вас, господо изрођена и одрођена, који сте давно себе душом одвојили од живота народног, и за које рационалистичке шеме о уређењу државе имају чар коју јевтине ђинђуве (што их доносе у трампу за слоновачу и злато белокожни злочинци и пропалице) имају за афричке урођенике. Ви не разумете народ свој кад он и данас уздише за својим старим царевима и краљевима, кнежевима и деспотима. Ви не можете разумети љуту сиротињу, често убога и неписмена сељака, који гине за Краља, као за гранични синор своје злехуде њивице, а увек, поред слабог осветљења што му га даје само ватра са његовог огњишта, брише, не увек целим рукавом своје кошуље, сузе што му их је измамила стара песма, рецитована уз архаичну арију и чудну пратњу гусала, о старој светлој и честитој му господи. Ви то не можете разумети, јер у вас је још кожа остала, а душа се давно изгубила. Ви живите кожом и интелектом још у најбољем случају, а душа вам је обамрла. „Она није умрла, она само спава” - рекао је Господ пред вратима собе Јаиروه кћери, и рекавши „талита куми, теби говорим, девојко, устани”, Он је заиста пробудио из тога сна. Али да Он није дошао и пробудио је, спавали би ова овим „сном без снова” до општег васкрсења. И осим Њега, никога нема ни вашу душу да пробуди. И зато ви нисте народ и не можете га разумети. Скупља је пред Богом и људима оваква једна суза и један уздах, него сва ваша мудровања и натезања о најбољим облицима државне управе.

Ви сте у стању због тога, што око има и своје болести и недостатке, да будете и против очињег вида, јер својим високоумијем правите у масти својој неко чуло које никад и нигде није постојало. Па зато претурате историју краљева, и налазите њихове недостатке и слабости, и отуда тражите неки други, рационалнији орган,

¹⁸⁶ „Наша борба”, 3. марта 1945, бр. 58.

не видећи да тај има обично све недостатке које обично имају и краљеви, али нема оне врлине које краљевство собом носи. Ви због пега сунчаних одричете и светлост и топлоту сунчеву, а народ је благодаран Богу на светлости и топлоти што му Сунце даје, а о пегама сунчевим чује понекад, али га оне не узнемиравају много, пошто је мера далеко већа од даре.

Никад, откад знамо за себе, нисмо могли разумети државу без Краља. Кад смо га имали, имали смо државу. Кад га нисмо имали, били смо робови. Из таме ропства гледали смо ликове својих владара, и њихова успомена је осветљавала ноћ нашег ропства, а нада да ће опет доћи Краљ била је као нада, коју човек у дуге зиме полаже на пролеће, кад ће и земљу и њега разгрејати топли зраци вратившег се сунца.

И кад кажемо „ми смо за Краља”, онда потапамо себе у ту чудно стварност народну, што за себе зна тек кроз своје краљеве, - огледа се у њима, стапа се с њима, љуби их, не завиди им, не мисли на њихове слабости, дичи се сваком врлином која их краси, радује се сваком њиховом добру, ужива у ономе што њих кити. О, како је чудотворна ова снага народна, и како сасушавајућа, као пустињски ветар, супротна јој умовања одрођених му синова! Они су говорили погрде на старешине народа свог, они дизали руке и убијали изабранике и миропомазанике Божје, а народ је, као рој пред матицом, био увек и само за краљеве своје.

Рећи ће нам неко, да је то величање инстинкта, а омаловажавање разума.

Одговорићемо: инстинкт јесте савршен, јер је непроменљив, вечан и непогрешив. Али је баш зато привилегија животињског света. А разум је величина и пад човечји, јер је слободан, и зато може бити и колебљив и погрешљив. Али не омаловажавамо ми богомудри разум, јер је овај по достојанству и достигнућу изнад сваког инстинкта и изнад свега створеног, осим анђеоског лика. Већ овде говоримо о високоумљу богоотпадничког разума, изнад кога је по достојанству далеко већи скромни и своје вредности несвесни неизопачени инстинкт животиње и интуиција која говори непогрешно у души народној.

Али не само по овоме да смо за Краља, већ смо и по размишљеном и осмишљеном за Краља. Начела наше земље, закони нашег живота говоре за Њега, траже га заповедно.

Наш народ је домаћински по ставу и по разуму. Нема дела без домаћина. Може бити посла и рада, али дела нема. Јер једно је рад, работа, а друго је дело. Рад је напор и робовање материји, а дело је благослов и утеха стваралаштва. Рад је као цвет, а дело је плод. Колико је рада и работе без плода. И зато домаћински народ не пада у екстазу пред радом, али ужива у делу.

Онима, који би ту видели недоследност и противречност, одговарам: ко је за дело, тај није против работе, али ову гледа испитивачки, пошто зна да је врло често узалуд мука, а пред делом зналачки мало говори и диви се много.

И зато је за Домаћина наш народ: у Васељени, у Држави и Дому. Отуда му никакво мудровање људско не може поколебати веру у Бога. Гледа он сва пречудна дела око себе, и ако хоћеш да осетиш бич његовог подсмешка, покушај да му докажеш да су толика дела настала случајем или само до себе, без поретка домаћинског и без Домаћина.

Отуда је за Краља у држави, - ни тиранина ни лутку, већ Домаћина. Не можеш ти учинити својим мудровањем да се он поплаши Краља и његове власти, јер се он плаши изнад свега друштва људског без власти, или, што је још горе, с више власти или много началија. Он је за једно началије, јер домаћински гледа на државу.

Отуда је за домаћина у дому своме. Зна он - домаћински народ наш - да домаћин први рани и последњи леже, а кад сви спавају, он бди и у постељи. Други сигурно више раде, али овај ствара. Кад дела није било, кад нико о њему није ни сањао, оно је засијало у његовој свести као мисао, као искра у тами, и пре него што су

други узели да раде рукама и ногама, он је грејао душом својом ону мисао, чинио да нарасте, љубио је и љубављу је вајао, па кад је достигла пуноћу узраста, рађао је и предавао другима, да је пред његовим очима и под његовим старањем и по његовом упутству обрађују, да би се у дело оваплотила.

Краљ је у нашем животу као други члан тог домаћинског начела, првог и основног начела наше земље. Из првог добија одсјај величанства и неприкосновеност надлогичну. Из трећег добија он дубоку, доживљену и стално доживљавану потврду искуства. Сам се пак разуму не противи, док га живот непосредно потврђује.

Али ми смо за Краља зато што је Тито против Њега.

Не из ината, јер се тим не бавимо, већ зато што знамо што је Тито против Краља. Из истих разлога, дакле, због којих је он против Краља, ми смо за Краља.

Знамо ми програм, који Тито треба да спроведе у нашој земљи. Кад нисмо били ни чули за Тита, знали смо за његов програм. Из простог разлога што Тито и нема свог програма. Програм је давнашњи, а Тито је нов робот, који има непогрешношћу аутомата да оствари оно што је господар замислио.

Не питајте ме како се Титов господар зове, јер бих онда морао да од искони почнем имена свих рушилаца Божјег дела. А то би нас заиста далеко одвело. Зато ме не питајте.

Само, ако вам Титовог господара не именујем, програм вам ипак морам рећи. Он је непроменљив, ако господареве име променљиво.

Овај програм садржи прво богоборство и христорство. Други то показује у рукавицама и увијањем. Он то чини без страха, без стида и без притворства. Видели смо то у Француској, у Русији, у Шпанији, у Португалији, у Мађарској, у балтичким државама, као што га морамо видети свуда, апсолутно свуда, без изузетака, где год буде дошло до остварења његовог. Јер је то у ствари главна тачка тог програма. Јер ко хоће да руши дело Божје у његовој органској целини, како да застане пред богоборством и христорством?

Али тај део програма, ма како био главни, не може бити стављен у извршење док прво Краљ није оборен. Нема богоборства док је Краљ на престолу. Немогуће је христорство док Краљ не буде оборен. Отуда воинствено безбожништво није могуће док не успе рушење престола.

Овај програм садржи, на друго место, механичко гњечење људске личности и разбијање људске породице. Он то чини без притвораштва, без стида и без страха. За њега је јединка бројка, а породичне ћелије случајни скуп јединки, који једни другима у најбољем случају дугују литар крви и неколико десетина литара млека, - али скуп који „реакционарно смета смелости прометејских потеза” који су му потребни. Да је тако, видели смо то у Француској, у Русији, у Шпанији, у Португалији, у Мађарској, у балтичким државама, као што га морамо видети свуда, апсолутно свуда, без изузетака, где год буде дошло до његовог остварења. Јер је то логична последица његова. Јер ко без страха, без стида и без притворства удара на самога Бога, како да застане пред основним Његовим творевинама људскога живота, јединком људском и њеном породицом.

Али, тај део програма није могуће ставити у извршење, док на престолу државе седи Краљ, а не аутомат. Откуд би Краљ могао дозволити гњечење личности и породице људске? Отуда Краљ прво мора бити уклоњен, па онда ова тачка програма може бити стављена у покрет.

Овај програм садржи, на трећем месту, безобзирно гњечење и разбијање народног, органског, социјалног, политичког и духовног бића. Он то чини без стида, без притворства и без страха. Он начелно целину народну и не признаје. Он тврди, да је народ једно крваво клупче, у коме се од искони па све до остварења овога програма, два крвна непријатеља, две смртно и непомирљиво завађене класе гризу,

уједају и мрцваре. И, сасвим логично, овај програм хоће да то једном престане. А престаће ако се то клупче разреши. А разрешиће се ако једна класа уништи другу: пролетери своје експлоататоре. Зато овај програм хоће интернационалу, не народа у њиховој целости, већ само пролетерских им делова. Не тиче се овог програма целост народна. Нити мисли тај програм, да разбијањем те целости чини какву год штету, а још мање неправду. Он хоће да од свих народа направи једну међународну кајгану, - верује да је баш то смисао историје, ако уопште има смисла у животу, који је настао без учешћа разума. Чиме бисте га ви уплашили или застидели, дакле? Видели смо то у Русији, у Шпанији, у Мађарској, у Пољској, у балтичким државама, као што ћемо то видети свуда, апсолутно свуда, без изузетака, где год буде дошло до стварања његовог. Јер је то даља логичка последица рушења Божјег дела: ко гњечи личност човека и руши породицу његову овако, без стида и страха, тај сигурно неће застати пред целином народном, на коју он начелно гледа као на монструм, чудовишно и смрадно криво клупче, без чијег уништења не може сванути нова зора човечанству.

Али тај део програма опет не може бити стављен у дело, док на престолу седи Краљ, представник народне целине и штит његове слободе. И зато прво Краљ треба да буде оборен с престола, па после народна целина може онда буде гњечена и разбијана до миле воље разбијача.

Постоји и четврта, и пета, и шеста, и седма тачка програма: уништење сваке органске слободе, економске, социјалне, политичке и духовне. Циљ је велики, управо огроман. Програм иде за тим да људима да срећу, а срећи је само једна сметња: слобода у разним облицима људског живота. Шта се њих тиче, што је Творац човеку дао баш слободу као услов среће? Они не знају за Творца, па неће да знају ни за Његове услове. Оно што они једино знају и хоће да знају, то је њихов програм. А овај јасно и одређено говори: срећа је људима на домаку. Тако говори њихов разум. Једина сметња то је људска слобода. Уништити је, то је тако лако, такорећи на домаку руке. А потом ће земља бити просто натопљена срећом. - Зато они одузимају сељаку слободу коју даје земља, раднику слободу коју даје рад, привреднику слободу коју даје његова остала привреда. Зато су сељака везали понова као некада за земљу, радника за фабрику и руднике везали, у буквалном смилу речи поработили, поробили. Зато су узели све у своје руке једино послодавци. Зато су завели најгрубљу и најбезобразнију диктатуру своју. Зато су своја начела и веровање у њих узели као једино мерило достојанства, слободе и живота чак грађана. То смо видели у Француској, у Русији, у Шпанији, у Мађарској, у Пољској, у балтичким државама, као што ћемо то видети свуда, апсолутно свуда, без изузетака, где год буде дошло до остваривања његовог. Јер је то даља логичка последица рушења божјег дела: ко гњечи личност човека, његову породицу, народну целину, тај сигурно неће застати пред тако ситном ствари, као што је одузимања земље сељаку, слободе рада раднику, слободног привредног стваралаштва занатлији и осталим привредницима, политичке слободе јединкама и њиховим организацијама и организмима, и слободног и јавног исповедања истине.

Али и тај део програма не може бити остварен, док је на престолу Краљ, штит сваке слободе и правде народне. Зато прво Краљ мора бити оборен, па тек ова тачка програма да се у потпуности може ставити на извршење.

Ето зашто је Тито против Краља.

Ето зашто смо ми за Краља.

Титу Краљ смета да оствари давнашњи, исконски програм сваког рушиоца дела Божјег.

Нама Краљ треба баш зато, што је штит на земљи, међу људима, по људском уређењу и милости Божјој, сваког Божјег дела: вере и цркве, јединке и породице, народа и отаџбине, и сваке слободе и правде.

Зато сада већ, по улицама Београда, урлају аутомати робота: „Нећемо Краља, хоћемо Тита!”

А ми узвикујемо просто и јасно: а ми смо баш због тога за Краља!

И кад све то сагледамо, онда тек видимо колико је мудрости у интуицији нашега народа: тако радећи и говорећи, он је управо за себе.

Јер, у чему је управо народ, ако није у ономе што Тито, робот свога господара, хоће да поруши, а што Краљ напротив бићем својим заштићује.

Краљ, чудесни кључ свода народног!

Само Њега Тито хоће да сруши, а друго што хоће да сруши лукаво прећуткује.

Али кад кључ свода сруши, остало ће се срушити само од себе, само по себи.

Зато: ЖИВЕО КРАЉ!

ЗАГРЕБАЧКЕ ЖРТВЕ ¹⁸⁷

Тридесетдевет смрти, тридесетдевет угашених живота, тридесетдевет трагедија и тридесетдевет рана без пребола.

Тридесетдевет сведока бездушности и тридесетдевет протеста против злочина.

Тридесет шест јунака, који су последњих месеци прошли кроз најкрвавије борбе и три жене убијени су.

Свака од ових смрти, узета сама за себе, незабораван је бол. Јер побијени наши другови нису били обични људи - то је био цвет нашег легендарног петог пука; то су били другови који нису знали за страх и узмак; сваки од њих је еп за себе и понос за себе. Сви су били или у расцвету или у пуном напону живота. Отаџбина, која данас неизрециво пати у канџама болшевизма, очекивала је од њих много. Али оно највише у томе очекивању било је очекивање слободе, коју су и они са нама требали да донесу земљи потопљеној у крв.

Избачени су из физичке борбе. Али не и из наше духовне и идејне заједнице. Њихови насилно угашени животи оплођавају и снаже, њихови гробови говоре речи-тије од многих живота. Ми осећамо њихов говор и њихово присуство. Животи који су угашени претварају се у подстицаје, уткивају се у наша прегнућа и постају део наше снаге.

Срца нам крваре за њима, душа цела.

Стежемо срца и уздижемо главе. Кроз шапат наших срца и тиху посмртну песму наших душа одајемо последњу пошту побијеним друговима. Не можемо их заборавити, јер су део нашег бића и, ко зна, можда и претеча наше судбине. Ми видимо да се из наших жртава рађа нешто велико и светло. Већ видимо праскозорје велике и срећне отаџбине. Ној су они служили и за њу су пали.

За такву смрт и ми смо увек готови. Том готовошћу посведочавамо да смо њих достојни.

Мајор Милорад Мојић
Мајор Милорад Лапчевић
Кап. Илић Драгољуб
Кап. Илић Славко
Кап. Лапчевић Бранко
Пор. Мартиновић Васа
Пор. Николић Алекс.
Пор. Ћосовић Милован
Пп. Вујиновић Чедомир

¹⁸⁷ „Наша борба”, Божић 1945.

Пп. Милић Власта
Пп. Бабић Десимир
Пп. Скулић Влада
Пп. Жестовић Жарко
Пп. Душан Јанез
Пп. Љубичић Петар
Пп. Грбић Небојша
Пп. Младеновић Трајко
Пп. Квејин Борис
Пп. Перишић Алекс.
Пп. Стефановић Љуба
Пп. Златковић Крстон.
Пп. Арешина Слободан
Пп. Делић Никола
Пп. Јаковљевић Др.
Пп. Радојковић Драгче
Пп. Живковић Раденко
Нар. Владић Илија
Нар. Мириц Бранко
Капл. Ратковић Свет.
Журн. Лапчевић Гојко
Војн. Ђукић Констант.
Војн. Сасумић Срећко
Војн. Цветић Живан
Војн. Михајловић Леп.
Војн. Петронијевић Мил.
Војн. Живин Велимир
Војн. Лапчевић Галина
Војн. Лапчевић Минка
Војн. Мила, име непознато

МИЛОРАД МОЈИЋ¹⁸⁸

Када ми је децембра ове године у дубокој ноћи у Бечу министар господин Нојбахер саопштио страховиту и дотле беспримерну несрећу која се догодила тридесет и шесторици српских добровољачких официра и војника и четворим госпођама у Загребу, 7. децембра, - занемео сам и разум је отказао скоро да ради.

То није био још бол. То је био ужас и запрепашћење.

Тада још нисмо знали, разуме се, да ће бити још сличних, па чак и тежих догађаја, који ће се десити у Копривници и Костајници, где је, на пример, сто тридесет седам рањеника, инвалида, жена и деце доживело оно што се догодило команданту петог српског добровољачког пука и његовим друговима у Загребу.

Данас се много гине, и на све стране. Ко зна колико данас у Европи људи, жена и деце погине? И дали ће се икад знати? Смрт је дакле свакодневни пратилац. Дана нема скоро да нас не посети и да нас не закачи по нашим редовима својом косом или да то не учини у редовима оних на које смо с љубављу навикли мислити. Али ипак, кад сам сазнао, у мени се скоро све срушило. Тек после дужег времена - кад је мој уважени саговорник покушао да ми прелажењем на другу тачку скрене мисли на другу страну у мене је продро спасоносни бол и ја сам замолио за дозволу

¹⁸⁸ „Наша борба”, Божић 1945.

да се удаљим јер не могу ни о чему више те ноћи говорити ни мислити, већ само о страшној трагедији која је погодила наш народ, добровољце, породице погинулих, Збор и све нас појединачно.

Прва мисао моја одлетела је да потражи сен мога дивног јуначног друга и кума, Милорада Мојића.

Од почетка нашег рада заједничког нисмо се раздвајали духом. Без много речи ми смо се разумели. С малим у сваком погледу био је задовољан. Ћутљив он је мало и ретко и до мене тражио да му говорим. Веровао је и без поговора примао и извршавао своју дужност никад не марећи ни себе ни своје. Никад њему није ништа немогуће. А оно тешко у својој дужности он је носио тако као да није тешко, никад о томе не говорећи.

Кад сам га позвао на дужност главног тајника Збора, он је само питао да нема кога бољег и одмах се прими не питајући како ће живети на две стране одвојен од породице и штампарije. Ја сам опет мислио да ће то финансијски одбор с њим расправити, па сам га у том погледу на то и упутио. Две године скоро Милорад је без речи отправљао своју дужност, стално скоро поред мене, без једне речи, - задужујући се да би могао живети. Онда су дошле тужбе против њега од стране необавештених другова због тог задужења и тада сам дознао да он није никад ни речи проговорио финансијском одбору, да није ништа према томе примио и да у ствари дугујемо ми њему далеко више него што износи оно што се он задужио. Износим ово као нашу исповест пред његовим ликом да би се величина његова познала.

Бистра ума, јасна погледа, чврста карактера, спремна срца, јуначког става, добрих говорничких способности, висока стаса, а пријатна и мила лика Мојић је био друг и пријатељ веран, неспособан за завист, пакост и мржњу, способан за свако градилаштво и прегалаштво.

Његов новинарски рад у Петровграду обухватао је издавање и уређење неколико наших листова: Буђење, Наш пут, (*Erwache*, за немачку националну групу). Његово увек јасно национално чуло одређивало је његову линију широког органског национализма који брани законе и услове опстанка свог националног бића, али христовски гледа и на остале народе без мржње и без ситничарства. То је и био разлог што нам је пришао и с нама остао до тако трагичног краја свог дивног, човечног и јуначког живота.

Много је раздирућих болова задато нама за ове четири године. Хиљаду мртвих имамо за то време и ко зна колико ћемо их још до краја имати. Али овај бол нам изгледа најоштрији.

Једно због околности под којим је изведен.

Друго због места где се догодило. Да ли си, наш Милораде, кад си видео да се смрт приближава, сетио се како си пре скоро пет година, у Загребу, на Мирогоју, држао говор једној од првих жртава, нашем другу др Здравку Ленцу, које је ту убијен 10. априла 1940. године.

Треће због преваљеног пута и преживелих тешкоћа. Од Лесковца где је јуначки лично вршио своју дужност са два батаљона свога пука, он је по добивеном наређењу 10. октобра кренуо ка Београду, пробијао се ка Нишу, да 13. октобра испред Алексинца буде приморан појавом совјетских тенкова да се враћа натраг преко Ниша за Прокупље. Под овим његови људи јуначки разбију партизане који су их били опколили и позвали на предају, пошто је пре тога претрпео огромне губитке од артиљеријске совјетско-бугарско-партизанске ватре и авијације, па се пребаци преко Јастрепца у Жупу, а одатле преко Јошаничке бање у долину Ибра, на Рашку, преко Санцака, за Сарајево, одатле се пребацио са остатком својих батаљона у Загреб. То је била епопеја о којој је Милорад водио кратке забелешке у свом дневнику који нам није још предат.

Четврто због његовог дивног и незаменљивог лика и прилике и његове ведре и широке душе неспособне за пакост и мржњу, а пале од пакости и мржње.

Пето због оних других дивних ликова који га на том последњем путу пратише неразделиво до у смрт. Ко да се сети без бола Небојше Грбића, Славка Илића, Гојка Лапчевића и његова два брата и њихових трију младих жена и свих осталих што изгибоше кад су мислили да су већ дошли у наш загрљај на наставак наше борбе и нашег дела.

Шесто због тога што не знамо ни како им узеше животе, ни где их, мртве оставише, ни кад ћемо моћи да их мртве ми добијемо и сахранимо по божјем и људском закону.

Седмо, због оних мајки, супруга и деце, који су далеко и од њих мртвих и од нас живих а који не знају и ко зна кад ће дознати за судбину преболну оних којима су они били најдражи на земљи.

Милораде наш! Ја ово пишем и као седам крупних црних каменова, решам ову жалосну бројаницу, ја осећам те како стојиш више мене и са братском љубављу их гледаш.

Ти, осећам те, имаш неки прекор да ми учиниш. Изгледа ти да сам се сувише подао болу. „Горе срца” поручује ми дух твој. „Напред! На дело наше, у борбу нашу! Тиме се угађа нашим душама и нашим жртвама.”

И сад ја тебе слушам, тебе и твоје мртве другове, који сте мене грешног слушали непрестано и у свему. Јер ви водите сад и ми немамо другог животног задатка осим једног да наставимо тамо где сте ви престали.

КОМЕНТАР НА КОМЕНТАР ¹⁸⁹

На другом месту објављујемо службени коментар говорника Форин офиса преко радио Лондона о ситуацији на крају 1944. године.

Тим погледом сматрамо да треба да привучемо пажњу својих читалаца на врло важне моменте који из овог коментара излазе.

1) Достојно је наше пажње да цео коментар има 62 реда а да је од тога само пет првих редова посвећено тврђењу да је постигнут слом немачке надмоћи у Европи. Кад се зна да је Британска империја ступила пре више од пет година у овај тешки рат да би сломила Немачку, не изгледа природно да се тако скромно прослави постигнуће тога циља - ако је заиста постигнут.

Разумљива је пак ова чињеница само ако Велика Британија и сама види да је од тога циља далеко или ако се други проблеми - много тежи - пред њу појављују, па бацају потпуно у засенак сваку другу појаву, па и питање Немачке.

2) И заиста видимо да коментатор, набрајањем проблема који се сад појављују пред Великом Британијом, показује да је питање „превласти Немачке” престало да буде пасионантно за Велику Британију.

У овом излагању се види као чуђење и изненађење што одједанпут искрсавају ти проблеми.

Ако су у Форин офису изненађени, значи да нису очекивали овакав обрт. Ако нису очекивали, значи да нису предвиђани. Ако нису предвиђали, значи да нису видели.

¹⁸⁹ „Наша борба”, бр. 55, Љубљана, 13. јануар 1945.

И обрнуто, да су видели из Фори нофиса, они би предвидели, они би знали шта их чека на крају рата, а не би сад стајали изненађени. А да су знали, не би сигурно у овакав рат ни ступали, већ би тражили друге путеве и друга решења.

Нама је одавно јасно да је Велика Британија од свију ратујућих сила у најгорем положају. Јер ако победи Немачка, њој не може бити добро, чим је у рат против Немачке ушла. А ако Немачка буде побеђена у Европи то значи превласт Совјета, а изван Европе превласт Америке.

Зато што смо то знали морали смо закључити да Велика Британија, противно мишљењу гомиле, у овом рату, не гледа својим очима и не мисли својом главом, и да кад буде прогледала својим очима и отпочела мислити својом главом, може сагледати само своју велику несрећу. Отуда нисмо никад полагали наду ни уздање у њу, нити смо је смели узети за свог вођу у опасним догађајима који су настали 1939. године, а који се нису још завршили. Јер слепац тражи окатог вођу, а не узима слепца, пошто ће тада, по речима св. Еванђеља „оба пасти у јаму”.

Није такав наш став што нисмо англофили. Ми смо пријатељи сваког народа кога је Бог у огромном човечанском вођњаку узгајио и чували смо се као смртног греха мржње према коме било народу, пошто мржња разара срце у коме се развија, и заслепљује очи онога који је од себе не одбаца. Ми нисмо никад злурадо писали о Великој Британији, јер њено зло нисмо никад сматрали својим добром, па ни добром саме Европе. Горњи наш став је такав јер тако говори стварност, ресница, што веле наши Словенци, увек иста истина.

Досадашњи развој догађаја је то преобилно доказао, - а овај коментар то сам собом признаје.

3) Коментатор покушава да сакрије суштину тих проблема, говорећи: „Можда је још увек у знаку питања какве су разлике између предратне и садање Европе. Још се не може утврдити који ће политички правац узети „покрет отпора” у Европи.”

Али, после развоја сличног увијања, коментатор је приморан да призна: „Несумњиво је да је комунизам главна снага у Европи.”

Кад је овако пак, зашто служе они претходни знаци питања и остала увијања? Очигледно зато да ослаби код публике утисак, који ће ова реченица оставити на њу.

Прво на саму Енглеску. Од уздизања њеног - главна мисао њене спољне политике у Европи јесте: Не дозволити ниједној европској сили да у Европи буде у превласти. Своју безбедност Велика Британија је налазила у овом начелу, које не само да нико у Енглеској није крио, већ је то скоро три века отворено, недвосмислено, јасно и јавно од најмеродавнијих њених представника у свакој прилици изношено.

Због тога је Велика Британија била против сваке државе европске која би изгледала да ће успети да добије превласт у Европи. Зато је била против Шпаније, Изабеле и Фердинанда, зато против Француске Луја XIV, зато против Русије Николе I, зато против Наполеона III, зато против Виљема II, зато против садашњег немачког Рајха. И увек јој је полазило за руком да вештом игром тако подели Европу да би кандидат за превласт пао а после тога Велика Британија добила одрешене руке у својој даљој политици.

Први пут сад јој се дешава да подиже огромни коалициони рат против опасне јој по њеном мишљењу Немачке, а не види да ће тај рат, ако доведе до слома Немачке, довести до превласти Совјета.

Сад већ показује овим коментаром да ту за себе врло незгодну истину почиње да увиђа. Истина, сасвим доцкан.

4) Међутим коментатор добро познаје површност људску, па и својих слушаалаца.

КАПИТУЛАЦИЈА ИЛИ ПРЕОКРЕТ

Он је учинио горње претешко признање о томе да је „комунизам постао несумњиво главна снага у Европи”. То је признање највеће катастрофе коју је Велика Британија доживела за ова три века.

Истина, он је то признање изрекао, после неколико реченица у којима је ставио развој прилика у Европи под знак питања и осенчио као неком неизвесношћу. Али је ипак био принуђен да ову задобијену превласт од стране комунизма призна, на начин сасвим јасан, опредељено.

Сад му се чини незгодно да се читав тај период заврши овим и оваквим признањем. И зато, после њега, да би сакрио и ублажио отпочиње са новим увијањем и вели: „Питање је такође (ово такође је очигледно стављено у вези са предњом реченицом где се признаје да је „несумњиво комунизам постао главна сила у Европи” само зато да би читалац односно слушалац схватио као да је питање и да ли је комунизам добио ту превласт) како ће се геополитички проблеми решити.” (И сад набраја управо и све проблеме у којима комунизам „као главна сила у Европи” има сасвим супротно гледиште од гледишта Велике Британије. На пр.: питање Балканске федерације, питање Пољске и источне Европе, питања Скандинавског блока.)

Међутим, да ли ће успети да ослаби претешки утисак који је његово признање морало изазвати, не знамо. Али да може логиком или политиком помирити превласт комунизма у Европи с једне и стављање под питање решења горњих проблема с друге стране - то знамо да не може.

Јер логички и политички су то два непомирљива става: превласт комунизма у Европи значи да ови проблеми могу бити решени само онако како Совјети желе, јер ако они не буду решени тако, значи да комунизам нема стварно снаге и превласти у Европи.

Коментатор је свакако у врло тешком положају, јер је Черчил ту скоро рекао да је...¹⁹⁰ британске спољне политике савез Велике Британије и Совјета. Према томе, он с једне стране мора да призна превласт комунизма у Европи, а с друге, треба британској јавности и осталом свету да да утисак као да битка у Европи није политички изгубљена, јер ето нису још решени проблеми у којима је управо Велика Британија судбински заинтересована. Ми његов положај разумемо. Али нити смо дужни нити имамо право да будемо глупи па да коментаторова излагања примимо каква су дата, већ смо и дужни и у право смо да их својим коментаром расветлимо и утврдимо колико ту има истина, и како она изгледа.

Не помаже данас Великој Британији и њеним коментарима никакво натезање. Ни логика ни политика не могу помирити све више растућу снагу комунизма са концепцијама британским о побројаним европским проблемима.

Тај сукоб може решити само мач. То је онај трећи рат о коме Енглези и Американци већ говоре, али који одлажу док не оборе Немачку на леђа. Мука је с једне стране што се Немачка не да оборити на плећно, а што с друге стране Стаљин хоће да успостави још за време трајања овог другог рата баш у оним крајевима Европе где су Британци нарочито заинтересовани дефинитивно такво стање, које је непомирљиво супротно са гледиштем британским.

Али што тај рат са Совјетима неће Идн и изгледа да га неће ни Черчил, ако је истинита његова мисао да је угаони камен европске британске политике савез са Совјетима.

У овом случају нема лека. Совјети су господари у Европи, па дакле не може бити никакве сумње како ће бити решени предњи проблеми.

¹⁹⁰ Нечитко, (примедба приређивача).

Или, ако се Велика Британија с тим помирити не може, мора мењати не само своју политику и угаоно камење досадање своје политике већ и саме своје данашње вође, који су одговорни за катастрофалне погрешке спољне политике која је велико и поносно царство у заранцима свога живота починило.

5) Ако пак сагледамо напред побројане проблеме које, упркос несумњиве надмоћи комунизма, коментатор Форин офиса жели да сматра да се још не зна како ће се решити, онда морамо да одамо признање енглеској елеганцији која покушава Совјетима под нос поново да стави један предлог који су Совјети званично и полуванично још у лето 1943. године огласиле „за дрски капиталистичко-плутократски покушај напада на виталне интересе Совјетске Уније у Европи”.

Јер ако на географској карти обележимо ове крајеве који обухватају ове проблеме, онда видимо да овај службени коментатор поново покреће питање формирања једне баријере која би бранила излаз Совјетској Унији на оне линије које Велика Британија сматра необично важним за себе. Од Балкана (с Турском и Румунијом) преко Средњеевропског блока, у који треба да уђу Аустроугарска с Пољском, до Скандинавског блока, у који треба да уђу све три скандинавске државе, испречио би се ланац иза којег би горди Албион могао безбрижно да у Ситију води светску трговину.

Ово ти је по оној народној: „Ако нећеш печено, јешћеш га варено.” Ово је пак могуће у другом стадијуму односа, а некад је с једне стране „несумњиво комунизам постао главна сила у Европи” и кад с друге стране, Черчил изјављује да је угаони камен британске европске политике савез са Совјетском Унијом. Кад је дотле дошло, и ако се при томе остаје, онда елеганција с којом се поново покушава изнети на бољшевичку трпезу већ једном одбачено јело, не служи ничему. Тај моћни и осииони гост, умеће на најгрубљи начин сребрну чинију да истргне и да је баци можда на беспрекорно одевеног *maitre d'hotel* ни мало немајући обзира према елеганцији и услужности његових покрета.

Понављамо: са оваквим осиионим и безобзирним гостом као што су Совјети, елеганција ништа не помаже. Ту помаже само јасан и одлучан став.

Велика Британија или мора да се одрекне својих виталних интереса, или мора из основа да мења своју досадашњу политику, па чак и своје досадашње вође ако се и они пред овако жалосним резултатима из основа не промене.

6) Коментатор даље наводи: „Све су то проблеми којима 1944. година није дала договор. Данас се ти проблеми постављају као императиви савезницима и морају се решити у ближој будућности. Ови проблеми који су се поставили у току ових пет година намећу се чак и сада упркос војних проблема па ма како то изгледало незгодно.”

Из овог изванредно важног пасуса истичу се следећи изрази:

а) да се ови проблеми морају решити у најближој будућности,

б) да се они морају решити упркос садашњег рата.

У целом коментару ово је најодлучнији део. Он би показивао да се у Форин офису стекло уверење да се ствари даље не могу одуговлачити, већ да се морају решити, и то у најближој будућности, - и то без обзира на рат с Немачком.

Другим речима, ако решење тих проблема буде у ближој будућности показало да треба и сам рат против Немачке ублажити или обуставити, да Форин офис нема никакву примедбу да учини, пошто решење ових проблема сматра важнијим него и саме проблеме данашњег рата, практично би одатле требало да следује:

У току 1945. године треба очекивати прекретницу или совјетске или британске европске политике тј. или би прва требала да се одрекне својих намера о бољшевизирању Европе, или би Велика Британија с тим морала да се дефинитивно помири и одрекне се својих тежњи да у Европи форсира неколико блокова ради спречавања Совјетског надирања у Европу.

Или у току те исте године, савез Велике Британије и Совјета мора пасти и мора доћи до прегруписавања европских сила, а то ће рећи до престанка рата с Немачком.

7) Али већ затим коментатор као да се уплашио од оволике своје смелости, па покушава да ублажи утисак предњег става па у наредном приказује ове проблеме и њихову тежину (нарочито у Белгији, Италији и Грчкој) као сукобе „нових снага” са „традиционалним вредностима старе Европе и њене велике прошлости” и закључује да се „не могу помирити нови услови са старим приликама и да то саме народне масе неће”.

Ми, разуме се, не знамо ни близу услове у Италији, Грчкој и Белгији, као што знамо код нас. А ту знамо и можемо јавно сведочити да је Тито са десетак хиљада партизана, од којих само најмањи део свесних комуниста успео, потпомогнут од Велике Британије и Совјета и Америке, да уђе у Београд и успостави своју власт. То су те нове снаге нове Европе, а све друго у Србији је против тога, а на страни традиционалног пута свога народа и његове прошлости. То је наша српска истина или истина о Српству и Србији.

Одатле полазећи закључујемо да слично мора бити више или мање, и у Италији, и у Грчкој, и у Белгији, - али помоћ која је пружена од стране Велике Британије, Совјета и Америке „снагама отпора” била је у ствари онај одлучујући фактор који је као и у Србији, довео на власт једну бескрајну мањину тих „нових снага”, којима ниједан народ достојан тог имена не може поверити вођство предраге будућности свих својих вредности.

Али ово је, изгледа, од коментатора и пружено само да се ублажи утисак оштрине предњег му става, а да би у том још и успео он чак domeће и реченицу „тако се дакле у новој 1945. години поред одлучних војних проблема који имају донети победу мора очекивати бар делимично решавање ових проблема”. Ова реченица чак потиरे потпуно сву одлучност предњег става јер тако се говори да се ови политички проблеми морају решавати без обзира на сам данашњи рат, што је дозвољавало могућност, да се и сам рат напусти ако решење ових проблема то захтева. Овде се пак опет наглашује садањи рат и његов победоносни завршетак у идућој години на прво место, а проблеми се морају из то, макар парче по парче решити, - дакле не ни сви потпуно.

Ово може бити или само тактика, жеља да се сувише оштрице мача сакрије у кацифену канију, - или је то последица безглавости данашње енглеске спољне политике, која се колеба и не сме да прихвати ниједно радикално решење.

У претпоследњем ставу ми смо истакли да ће 1945. година морати донети јасност у свему па и у томе.

8) После даљих пасуса у којима се истиче вера у наш састанак Черчила, Рузвелта и Стаљина а за који нам Радио јави ових дана да ће бити састанак у четворо, јер ће и Де Гол присуствовати, - коментатор наброја да су „још спорна питања која чекају своје решење: питање Пољске, Грчке, Белгије и Италије”.

Питање које нас интересује непосредно, питање Тита није по овом коментатору спорно. То је питање решено споразумом Тито-Шубашић, који представља, по овом коментатору „добит у 1944. години”.

Међутим Тито у Београду покреће питање Балканске федерације на комунистичкој основи. А то значи угрожавање основних интереса Велике Британије. Велика Британија је за Балканску федерацију данас, али ова мора бити као чеп на Југоисточном делу европском, да у Јеђејско море не избије ни Немачка ни Совјети. Због тога она жели улазак и надмоћ Турске у овој комбинацији.

Тито напротив хоће федерацију балканску која ће обухватити све земље Балкана, али баш зато да би Совјети могли лако преко њих да избију на Дарданеле и Јеђеј.

Упркос Британске готовости да побројане политичке проблеме решава „парче по парче” - она друга страна ни сада није за то расположена, искоришћава свој добар положај и иде до краја у својим плановима, а самим тим намеће Енглеској, у 1945. години, и против њене воље, да радикално расправи прво и сама са собом свој став, по том и са својим савезником - Совјетима.

Тако ће у случају да Енглеска не капитулира пред Совјетима, то јест да одржи минималну линију својих интереса у Европи, и многа питања која сада изгледају решена избити у први ред нерешених.

9) На завршетку коментатор тврди да је 1944. година „била година почетка у којој су тек постављени најважнији проблеми обнове новог света. Ови проблеми ће добити своје решење тек у 1945. години”. Додуше, опет по његовом обичају, он одмах прави уступак и даје да ови проблеми могу бити решени и само делимично. Каква ће бити, међутим 1945. година у том погледу зависиће, и с тим се завршава коментар, „од способности великих сила да се користе искуствима досадашњих догађаја”.

Свакако да овом последњом реченицом коментатор хоће да поново да мушку одлучну ноту свом коментару. Овом реченицом он свакако да не мисли на сопствену државу у чије име полуслужбено говори, већ на друге, у првом реду на Совјете.

Он тражи од Совјета да се сете „досадашњих догађаја”. А то би могло значити да се сете да је Велика Британија због далеко мањих питања ступила у рат с Немачком и остала у рату више од пет година до сада, па да се због далеко већег броја важних питања која сад стоје између Совјета и Велике Британије може очекивати да ова неће моћи задржати свој досадашњи став већ ће га морати из основа променити.

Али коментатор је употребио сувише елегантан израз врло широке садржине и отуда постоји бојазан да Совјети не разумеју све уступке које су Англо-Саксонци за ове последње две године пред њима чинили, па ће баш зато бити уверени, јер су досадашњи догађаји показали да им се таква упорност исплатила. Сигурно је да ће Совјети овако тумачити реченицу „способност да се користе искуствима досадашњих догађаја”.

Тада пред Енглеском стоје само два пута: капитулација пред Совјетима или радикална, одлучна промена свог досадашњег става.

Једно од тог нам доноси 1945. година.

ДЕГЕНЕРАЦИЈА РАТА ¹⁹¹

Предавање које је требао да одржи г. Д. В. Љотић у Бечу.

На Конгресу Уније који се одржавао под моћним знаком борбе на живот и смрт, коју води једна свесна мањина, против удружених нападача на наш континент, анархије и болшевизма, узимам слободу да Вам говорим у име српских новинара. Ви ћете ми дозволити, господе, да вам најпре изложим и то што је могуће краће, једно предвиђање о развоју овога рата. Месец дана по започетом рату 4. октобра 1939. године ја сам написао ову реченицу у једном чланку, који је објављен у моме повременом билтену: „У овом рату неће бити победилаца.” Почетком ове године на једном од својих предавања, изразио сам мишљење, да ће се рат завршити дегенерацијом: неће бити фронта или боље речено, биће га свуда.

¹⁹¹ „Наша борба”, Постојна, 17. фебруар 1945.

За време једног од мојих предавања, које сам скоро одржао у Центру за обуку Српског добровољачког корпуса изложио сам следећу мисао: „Овај рат се изменио не само у својој спољашности него и у својој суштини.” У почетку је изгледао као рат међу непријатељским народима, а сада му се смер све више наглашава; он постаје грађански рат - или, боље, он се дегенерише у серију грађанских ратова. Јер у данашњем рату и у његовом грађанском облику, налазимо углавном народ подељен у два супротна табора: један је вођен од комуниста, а други од националиста.

Нису то економска начела Карла Маркса која су проузроковала ту поделу. Сасвим супротно: то су тврђења метафизичка и философска марксизма: то су философски материјализам и његов борбени атеизам, његов материјалистички појам историје, његова негација органског јединства сваког народа са последицом ове тезе, класном борбом; његов интернационализам заснован не на органској заједници јединки свих народа, него на заједници пролетерских делова сваке нације, која је претходно у самој себи разбијена. Економска питања, дакле нису у стању да доведу људске односе до усијања. Питања морална, духовна, религијска у стању су да распламсају душе до те мере, да из тога мора да потичу грађански ратови. Чак дакле и у моменту свога назадовања, људска душа даје доказ о племенитости свога порекла.

У том грађанском рату види се да интернационалци делују без обзира где се налазе у зависности од једног општег организаторског центра - па макар тај њихов рад био и под националном маском. Са друге стране националне снаге делају без икакве организаторске воље. Чак оне често припадају и супротним таборима, јер овај рат није још, за све, престао да буде, оно што је био у свом почетку.

На Балкану, у Италији, Француској, Белгији, Пољској, Русији почиње јасно да се види смисао рата. Почиње да се увиђа да је прави циљ рата циљ комуниста да се дочепају власти, и да преко своје револуције униште кадар органског и духовног живота сваког народа и наметну му своју владавину. Па и у тим земљама има националиста у табору марксиста, јер кристализација још ни из далека није изведена. А шта би се још рекло за народе који се још потпуно налазе у савезу са Совјетијом, главом болшевичког табора. Говорим о Енглеској и Сједињеним Америчким државама. Ми смо на жалост далеко од њих, зато нам није могуће да знамо њихово душевно стање. Јер ако бисмо видели само ужасе које сеју по бедној Европи, која им је, ипак, нешто род, онда би се рекло да су њихове вође још пред несретним пољским питањем из 1939. и да по неком злочестом утицају све друге чињенице наше несрећне петогодишње историје су им остале потпуно непознате: Финска, Северна Норвешка, Пољска, Балтичке земље, Румунија, Југославија, Бугарска, Грчка, Мађарска, Француска, Белгија, и нарочито Русија, све их је то оставило потпуно неосетљивим или несвесним.

А неутрални? Зар је могуће, да не примећују да су ствари, по несрећи, далеко отишле и да се од Данцига и Коридора рат потпуно изменио; да пред њиним вратима народи страхотно искрвављени у непрестаној борби, не боре се више противу спољњег, већ противу унутрашњег непријатеља. Ми смо убеђени да религиозне, моралне и философске основе, које дају сав смисао овоме рату, интересују исто тако Швајцарску, Шведску и Португалију, и да оне не могу остати неутралне, осим ако се одрекну сопствене судбине, што би било могуће само у очи самоубиства једног народа.

Далеко смо од тога, да би желели да несрећни грађански рат покрвави и остале народе Европе. Сасвим супротно. Баш напротив. Али оно што би се желело, то је само промена њине тачке гледишта, боље разумевање еволуције рата. Желело би се оно, како се изразио славни песник, Кнез и владика српски Његош у једном стиху чија је лапидарност скоро непреводива.

„Да је игђе брата у свијету, Да пожали ка да би помога'.”

Ми смо, дакле, видели смер еволуције рата, а са друге стране, да је још далеко да буде завршен. Има целих народа који још данас не схватају смисао те еволуције и све чине што је у њиховој власти, да бољшевизам постане победник. Има народа, који се називају неутрални, у борби, у којој се ради на уништењу начела на којима почива њихово сопствено битисање. постоје, са друге стране, у недрима народа, која су већ у грађанском рату, национални елементи у супротном табору. Најзад има националиста у борби против бољшевичке интернационале, који још нису разумели да је неразумевање национализма суседног народа у ствари помагање свог смртног непријатеља. О томе, на жалост, постоје небројени примери.

Све ове чињенице имају идентичну основу: неразумевање развоја рата.

Јасна формула има особину да осветли пут. Ја немам ту претензију да сам ту формулу вама данас изложио, али ипак верујем да сам изнео пред вас све њене елементе. Благодарећи бољшевичкој акцији, садашњи рат између између зараћених нација, већ стреми да се претвори у светски рат органског национализма против анархије и бољшевизма.

Ми се, господо, налазимо на страни органског национализма. Наши непријатељи анархија и бољшевизам су добро организовани и дисциплиновани, док јединствени фронт органског национализма, због неразумевања рата као што смо видели још...¹⁹² Апсолутно је немогуће ма ком који још на страни органског национализма да изиђе као победник ако није разумео речену промену и ако није схватио све њене последице.

Али не само да ће неко који се налази с те стране бити победник, а да није испунио...¹⁹³ услове, већ ће чак бити поплављен од растућих таласа анархије и бољшевизма, ако не би прихватио наведено гледиште. Потребно је дакле, да органски национализам има свој јединствени фронт. Ми остављамо по страни, оно што се односи на војне ствари. Реч је о потреби јединственог политичког фронта.

У тој непоштедној борби политичка стратегија нашег фронта треба да буде следећа: народима који су у савезу са марксизмом, као и оним који су неутрални треба показати еволуцију коју је рат до данас претрпео и раздаљину која нас сада раздваја од питања која нас сада раздваја од питања која су...¹⁹⁴ ти народи би требали да разумеју, да је став ратујућих народа сличан ставу двају дечака који су се потукли и искрвавили ради једне јабуке, коју је неко трећи уграбио и намерава да је поједе. Али такво делање према ратујућим и неутралним народима било би могуће само под условом, ако смо ми сами убеђени у ту истину, и ако је свака наша реч и потез последица тог уверења.

Са друге стране наша политичка стратегија мора бити не само дефанзиван већ исто тако и офанзивна. Бољшевизам је створио стратегијску базу, дочепавши се руске царевине, која држала под својим скиптром једну шестину Земљине кугле. За време прошла четврт века, бољшевизам је гушио све народе тог огромног царства, али до истека овог рата није успео да стекне њихову наклоност. Благодарећи овом рату, а нарочито Немачкој, основа бољшевичке стратегије је данас на...¹⁹⁵ органског национализма. Совјети су врло осетљиви на политичке чињенице, нарочито оне које потичу од органског национализма.

¹⁹² Нечитко, (примедба приређивача).

¹⁹³ Нечитко, (примедба приређивача).

¹⁹⁴ Нечитко, (примедба приређивача).

¹⁹⁵ Нечитко, (примедба приређивача).

Са овог гледишта немам ничег новог да вам поручим. На нашој страни постоји један...¹⁹⁶ то је Комитет ослобођења...¹⁹⁷ Његов манифест је наишао на бурно одобравање код радних маса с ове стране фронта, око...¹⁹⁸ двадесет милиона лица. Те су масе понешене неукротивим полетом. Огромна се армија може од њих створити. Али је то најмање важна ствар овог проблема. Његов утицај политички на душе војника и официра црвене војске, совјетске уније и народних маса, даће одлучујући прилог у корист органског нациналитета, јер је то једино средство да се преузме бољшевичка база и да се бољшевизам протера из царства стварности у царство историјских успомена.

Знам, господо, да ће ми се учинити приговор да предложена политичка стратегија не води рачуна о Јеврејима и њиховом несумњивом утицају с оне стране фронта. Ја знам, да Јевреји у овом рати играју улогу режисера једне драме коју сам и написао. Пре рата сам о томе учинио покушај у брошури „Драма савременог човечанства”...¹⁹⁹ националним супротностима и економским сукобима. Од тога су они сачинили огромну ломачу а Европа национална и хришћанска сагорева од пламена ове јеврејске ломаче. И баш то што сам далеко пре рата знао, омогућило ми је да схватим разједињавајуће или боље рећи разбијајуће дејство, које ће рат изазвати у недрина сваког народа који буде у њему учествовао. Али нису само Јевреји кривци. И ми носимо исто тако кривицу, јер благодарећи само нашој општој помоћи ова ломача је могла бити направљена. Сви смо је ми сопственим рукама изграђивали уносећи у њу нашу међусобну неодољиву мржњу, наше заједничко неразумеваше, а нарочито наше слепило. Без тога би Јевреји били немоћни. Сетите се, господо, да се у основи на превару добијеног благослова од стране праоца Јакоба, налази слепац, његов отац, Исак. Дакле, крајње је време за све нас да отворимо очи. Заиста је трагично, за наше сирото човечанство, да се као узроци тако великих несрећа налазе тако мале ствари: затворене очи. А други је знак наше слабости што се лек налази не на дохвату наших руку, већ наших трепавица: само их треба подићи да би се видело и разумело. Па ипак се то не чини.

Узео сам реч у име српских новинара, а исто тако као „*negocium gestor*” овога народа. У његовом срцу је избила први пут истина, да се овог пута не ради о националном рату, већ да је ово у ствари грађански рат.

Ја не верујем, да је историја случајно дала ово првенство моме народу. Иако су сто педесет година модерне историје рушиле његове моралне и духовне основе ипак је тај мали народ знао да сачува своје животне и органске функције. Зато он и данас реагира у првом реду духовно, затим политички, а тек на крају крајева економски. И чим се нашао у кобном рату од априла 1941. у околностима дотле несхватљивим и за његову тако бурну и трагичну историју јер се у извесним пределима Србије осећао потпуно изван закона, ипак је одмах јасно видео, па је тако већ у септембру 1941. ступио са жестином у борбу против комуниста, који су покушали да помоћу примамљивих речи оштрог национализма сакрију своје праве намере. Сигуран сам да ће историја застати пред овим неразумљивим приказом како је један народ поробљен, раскомадан, искрвављен, пошто је платио са...²⁰⁰

¹⁹⁶ Нечитко, (примедба приређивача).

¹⁹⁷ Нечитко, (примедба приређивача).

¹⁹⁸ Нечитко, (примедба приређивача).

¹⁹⁹ Нечитко, (примедба приређивача).

²⁰⁰ Нечитко, (примедба приређивача).

експерименте једног супротног национализма, могао наћи потребне снаге да увиди и под таквим околностима, да је једино комунизам његов смртни непријатељ.

Међутим, данас се он готово потпуно налази под комунистичким јармом: он трпи и пати али се супротставља. И ако би се цела Европа помирила са болшевизмом, сигуран сам, да то Срби не би могли учинити. Они су у данашњем времену сврстани под заставом органског национализма, од које очекују право ослобођење. Срби су дакле инстинктивно нашли свој пут, благодарећи својој судбини да се опредељују историјски.

Задатак овога скупа не би био испуњен, ако се у тренутку најоштрије борбе, јединствене у историји човечанства, не би изложили:

разлози који су овде сакупили једне поред других, разне народе, често историјски супротно једне другима у једну заједничку борбу и који разлози дају наде да и остали европски хришћански народи неће оклевати да се и сами истој прикључе; најцелисходнију методу политичке акције изнад и изван војних операција, која ће учинити да непријатељи нашег континента анархија и болшевизам буду сагледа-ни.

Да томе припомогнем био сам слободан да оволико задржим вашу пажњу.

МАЛИ ОДГОВОР ТИТУ ²⁰¹

У свом говору који је Јосип Броз Тито одржао пред митингом жена Србије, који је одржан о Светом Сави, рекао је између осталог: „А ја питам вас, другарице, кад су толико волели српски народ што су побјегли (Недић, Љотић и други). Ја не бих побјегао, ја бих остао овдје па бих се борио (бурно одобравање). Ја бих вас као добар син народа, зашта они себе представљају, позвао и рекао: „тјерајте уљезе”, који су дошли у нашу земљу.” Тако бих рекао народу. Али они то не могу рећи, они то нису могли рећи им онда кад су били овдје, јер су их чували немачки бајонети, јер су пред вама већ били омражени својим крвавим дјелима.”

На овај дио Титовог говора није ни мало тешко одговорити.

1) Броз је заборавио да није био у Србији од децембра 1941. године до новембра 1944. године, скоро пуне три године - све од пада комунистичке ужицке републике па до напуштања Београда. Па, пак, како за то време није био у Србији, он сад тврди да би остао и не би побегао као Недић, Љотић и други.

Интересантно је да не само да он заборавља то већ и читав митинг на те његове речи, у заборау плеска бурно, заборављајући да тиме подвлачи и осуђује Брозово раније бекство из Србије.

2) Ми смо под окупацијом за ред и мир и то због нашег народа.

Тако смо и сад за ред и мир - јер знамо да неред и немир има да послужи само на штету нашег народа. Због тога смо били тада против устанака лудих и још луђих саботажа.

Зато нисмо могли остати у Србији и тамо под Брозовом окупацијом водити борбу.

3) Али то не значи да нисмо за борбу против болшевизма и његове партизанске војске.

Ми је водимо и ми ћемо је водити, али тако да то што мање штете народу нашем донесе.

Лозинка Брозова је: „Што горе, то боље” и он јој је религиозно остао веран, јер је у погледу себе у децембру 1941. године борбу у Србији напустио и склонио се ван граница Србије где му је било погодније место за борбу.

²⁰¹ „Наша борба”, бр. 57, На положају, 24. фебруар 1945.

Наша девиза није Брозова девиза и ми смо јој доследни и верни и због тога за сад нисмо у Србији.

Али борбу водимо до победе која сигурно долази.

ЗАГОНЕТКА АМЕРИКЕ ²⁰²

Ових дана је новоизабрани Патријарх руски Алексије упутио посланицу у којој је напао Папу.

Напад је извршен на једном војнополитичком питању: Папа тобоже спречава савезнике да униште фашизам у Европи.

Ова посланица свакако не изгледа умесна, и то прво зато што је мало умесно да Патријарх напада Папу због једног војно-политичког питања, - а друго зато што није напад уопште основан. Нарочито пада у очи да то патријарх чини тек што је сео на патријаршијски престо.

Нама се чини да баш због свега тога можемо рећи: није то патријарх учино по својој иницијативи већ по наређењу Стаљиновом. Отуда неукусност напада и журба напада.

Али не напада Стаљин то Папу, већ напада Рузвелта, за кога се тврди да има неке нарочите везе са данашњим Папом и да је сад после Кримске конференције требао да има с Папом важан политички састанак.

Не може Стаљин да напада Рузвелта јер су још савезници. Зато напада Патријарх Папу за кога се верује да утиче на Рузвелта у погледу отпорности болшевизму.

Чудо је, и зато то називамо загонетком, али Америка заиста показује већу отпорност према болшевизму од Енглеске.

Требало би да ближа Европи, заинтересованија у Средоземљу, монархична, традиционална, аристократска Енглеска, покаже кудикамо већу отпорност од Америке. А оно баш обрнуто: Америка показује оно што би требала да покаже Енглеска. Не умемо данас одавде ту загонетку одгонетнути. Али се не варају ипак они који констатују да Америка данас далеко више показује такав антиболшевички став.

Ту скоро ухвате словеначки домобранци неке америчке падобранце. Обрадују се ови кад чују да то нису партизани и отворено ту радост показују. На ово ће домобранци да им кажу да се не радују толико, јер ће они морати да их предају Немцима. „Ништа зато”, одговоре Американци, „предајте нас Немцима, само кад нисмо код партизана.” То показује какво је масовно расположење у америчкој војсци, јер се радило о петнаестак елитних америчких авијатичара и сви су били у томе једнодушни.

Али има других јачих чињеница које говоре о том отворенијем ставу антиболшевичком Америке. Ево неколико примера о томе:

Кад је, после 18. јануара т. г., настао врхунац кризе у Лондону поводом споразума Тито-Шубашић, Грју, подсекретар министарства Спољних послова, дао је светским новинарима следећу изјаву: „Нажалост у погледу Југославије наша политика није истоветна са политиком Енглеске. Америка налази да изјаве Краља Петра (о споразуму Тито-Шубашић) нису нимало претеране.” Кад се пореди са овом изјавом говор Черчила од 18. јануара т. г. у ком је он безобзирно стао на страну „свог пријатеља Тита” (о чијим пријатељима у Грчкој он исто тако отворено и безобзирно говори да су разбојници), онда се тек може разумети сав значај ове изјаве Грјуове.

²⁰² „Наша борба”, бр. 58, На полагају, 3. март 1945.

Тај исти Грју пре неки дан опет је дао изјаву пред светским новинарима и ту рекао: „Да се не може рећи да слободу...²⁰³ народима Совјетске трупе, кад Совјетска влада у те земље не пушта представнике слободне светске јавности.”

Скоро истовремено са овом изјавом дали су представници најјачег америчког радничког синдиката изјаву: да не могу узети учешћа у раду светског конгреса радничких синдиката у Лондону кад су тамо присутни представници синдиката који нису изабрани слободно од радника, већ стварно наименовани од влада или партија које врше стварно диктатуру у тој земљи, чиме је очигледно циљано на Совјете.

Али у том погледу је можда најкарактеристичнији допис америчког амбасадора Балита у часопису „Лајф”, од пре шест месеци, допис под насловом „Свет гледан из Рима”. Важно је при том знати да је Балит пријатељ Рузвелтов и да је допис послао после више аудијенција код Папе. У том допису, Балит звони на узбуну због опасности большевизације Европе. Он ту не говори о потреби обарања Немачке, већ о потреби стварања једне коалиције западних народа ради спречавања большевизације.

Овај допис је изазвао највећу сензацију у светској јавности. А Москва је напала ове „дрско подметање једног окорелог представника капиталистичке реакције”. Ето то су чињенице којих се сећамо и поводом посланице Патријарха Алексија. Све то показује да позади разних конференција и декларација напредује полако али сигурно, отпор према большевизму и код оних који су толико учинили до сад за његово напредовање.

Не умемо објаснити откуд је то напредовање веће у Америци него у Енглеској, као што смо напред рекли.

Али разлога, иако их не знамо, мора бити. Могуће да они леже у личности Рузвелтовој (иако је...²⁰⁴ окружен и упливисан Јеврејима) односно у личности Черчиловој.

Што не знамо данас, сазнаћемо једног другог дана.

Главна је да напредује оно што треба да многим народима врати слободу - одузету под изговором ослобођења.

О УСТАВНОСТИ НАМЕСНИШТВА²⁰⁵

У чланку „За Краља!” изнели смо све разлоге који показују судбинску повезаност народну за краљевску идеју.

А ове недеље „решено је питање намесништва”. Тврди се да је сам краљ наш из Лондона објавио да је од предложених шест лица изабрао три лица и поставио их за краљевске намеснике. Сад ће дакле у Београду седети и дејствовати опет краљевско намесништво, само главни чинилац ће бити „Маршал Тито”, који је исто тако маршал колико је и Тито.

Потребно је да се осврнемо на питање законитости односно уставности овог намесништва.

Наше гледиште је јасно: ово намесништво је проста узурпација власти, и то путем изнуде. Нагнат је сам Краљ - изнуђена му је изјава - о намесништву. Према томе ово намесништво је неуставно. Оно ће сигурно, и поред ове неуставности, посто-

²⁰³ Нечитко, (примедба приређивача).

²⁰⁴ Нечитко, (примедба приређивача).

²⁰⁵ „Наша борба”, бр. 59, На положају, 10. марта 1945.

јати и дејствовати. Ово гледиште га у том неће спречити. Али Тито је хтео - и ту је перфидија сотонска - да покрије маском уставности ову...²⁰⁶ Из тих истих разлога из којих је он хтео да своје питање власти огрне тогом уставности, из тих истих разлога ми хоћемо да ту тогу смакнемо с његових рамена, а маску с његовог лица и покажемо да ту о уставности уопште не може бити озбиљног говора.

Узурпација власти! То разумемо и трпимо, док од узурпатора власт не преотмемо и законитом Краљу и Господару не предамо.

Али доле маску уставности, и ти, Тито, и твоји „намесници”, и сви твоји лицемерни велики пријатељи и мали помагачи!

Ево кратко наших разлога:

1) Узроци намесништва су по југословенском Уставу лимитативно набројани. Намесништво је, по уставу, изузетак. Нормално је да сам Краљ врши краљевску власт. Изузетак је да ову врши у краљево име намесништво. Зато се овај изузетак има најуже тумачити а не може се путем аналогije проширивати.

Садашњи случај није могао бити предвиђен у Уставу из простог разлога што је противустанован. Краљ је овде, на име, силом спречен у вршењу краљевске власти. Једна политичка група, користећи се ситуацијом и одсуством Краљевим из земље за време окупације (а та иста група је свесно пре тога бацила своју земљу у рат знајући шта је ту чека, само зато да би по том, под окупацијом, лако могла преузети власт) наоружала и себе и изванредан број осталих заведених грађана, па је по том путем одлуке једне своје самозване скупштине АВНОЈ-а коме се дрзнула предати и уставотворне одлуке, забранила Краљу повратак у своју Земљу. Ова иста група затим, потпомогнута из иностранства нарочито од две велике силе, Енглеске и Совјетске уније, дочепала се престонице Краљеве и извесних крајева у којима је прва окупација престала и ту је својом војном снагом спровела у дело одлуке оног самозваног уставног органа, АВНОЈ-а.

Као узурпација ова одлука АВНОЈ-а и његово спровођење у дело може успети и трајати чак извесно време. Али Устав Југославије ту узурпацију није могао не само предвидети, већ ни признати, да је и могао предвидети.

Отуда по Уставу за овај случај не може бити намесништва. Јер кад би Устав Југославије признао ово намесништво, онда би признао и разлог његов, насиље према Краљу, забрану вршења краљевске власти коју је једна политичка група, ослоњена на своју од иностранства помогнуту и створену силу, извршила. А то устав не може признати. Јер је то у противречју са словом и духом његовим.

2) Устав је тачно предвидео начин именовања односно избора намесништва. Тако важан орган уставни сасвим природно морао је уставотворцу бити велика брига па је зато Устав морао предвидети оно што је горе наведено.

Начин како је дошло до именовања овог намесништва не само да не одговара ономе што је Устав одредио, већ је тај начин у непосредној супротности са словом и духом Устава Краљевине Југославије.

Прво, о намесништву су се споразумели „Маршал Тито” и Господин Шубашић, председник Југословенске краљевске Владе. Функција првога, „Маршала Тита” није по Југословенском Уставу уопште предвиђена (да не говоримо што по југословенским законима не постоји чин маршала у војсци, и да не помињемо што по југословенским законима сваки човек носи своје име које се састоји из два дела, крштеног имена и породичног презимена, а не може носити лажна имена, која нити је добио на крштењу, нити је наследио од породице своје). Функција другог позната је Уставу, али овај не би могао о тако високом уставном органу правити

²⁰⁶ Нечитко, (примедба приређивача).

ма какав споразум противуставни, а најмање са тако проблематичном функцијом, чином и именом какву носи онај с којим је Господин Шубашић преговарао.

Друго, уставни фактор Скупштине народне и Сената о намесништву уопште нису ни консултовани. А кад је Краљ само мале резерве у погледу овог споразума покушао учинити (резерве које показују колико је мало у тако важној ствари био слободан), председник Владе оне државе у којој је Краљ привремено гост, јавно у парламенту своје земље, дозволио је себи да каже, да ће, ако Краљ и не буде пристао на овај споразум они (тај председник Владе са својим пријатељем Стаљином и Рузвелтом) сматрати (при чему се зачуло весело и одобравајући смејање у парламенту) „као да је пристао”.

Треће, Краљу је ограничена неуставна слобода избора чланова намесништва у корист лица које она иста група (која је Краљу забранила долазак у Земљу) сматра погодним за вршење ове функције. Другим речима, ова политичка група је у ствари противуставно узела себи право и именовања чланова намесништва. Краљ је ту присиљен да само од предложених шесторице изабере тројицу намесника.

3) Међутим, могу људи ипак рећи: „и кад би стајало што се наводи, по Уставу Краљ има право именовања намесништва, сасвим је унутрашња ствар, уставно ирелевантна, како Краљ чланове намесништва именује, главно је, да је Краљ, напослетку, овде намесништво ипак сам именовао. Према томе, за уставност намесништва испуњен је главни и пресудни услов.

На ово примећујемо (иако не стоји разлог да је уставно равнодушна чињеница како Краљ бира чланове намесништва, нарочито кад је тако јавно доказана неслобода и изнуда којој је Краљ био потчињен), да ово резонување није основано, јер је Краљ ово именовање учинио изван своје државе, а по Уставу Краљ не може чинити никакве нити своје власти док је изван ње.

Сасвим природно Устав је Краља...²⁰⁷ власти кад је у иностранству. Ово је Устав учинио, јер кад је Краљ у иностранству нема уставотворац гаранције да ли је Краљ био слободан у вршењу своје власти, и да ли Краљ довољно познаје ствари у својој земљи да би могао вршити правилно своју власт.

Према томе, све што Краљ учини у вршењу своје власти ван своје земље је неуставно, по Уставу је без дејства. Отуда није уставно и ово именовање.

Постоји огромно поље и огромна снага неправда. Нисмо ми наивни људи па да верујемо да ће ово правно разлагање убити неправу.

Знамо ми, као ретко ко, огромну снагу неправда, и знамо да ће се оно зацерекасти на ово наше излагање с висина, презриво, колико да покаже, колико му је мало стало до права.

Ништа против тога немамо. Нека га! Нека траје чак! Има и оно своју мисију! Било нам је стало само до тога да му скинемо ореол права и уставности, колико да се у даљој борби, случајно, овим не би покушали послужити.

А потребно је да и великим заштитницима ове дрске узурпације покажемо колико су њихове речи далеко од оваквих дела којима нас усређавају „у име демократије”.

Једног дана, Епископ Николај, говорећи о претпоследњем југословенском режиму, рекао је следећу кратку и дивну реч: „Ако је демократија, где су им закони? Ако је фашизам, где им је поштење?” Краће и истинитије се не може приказати суштина ова два облика владања народима: нема демократије без закона и законитости, - нема ауторитативног облика владања без поштења. Може се, додуше, један облик звати демократија, а не поштовати законе, а може други облик опет не

²⁰⁷ Нечитко, (примедба приређивача).

водити рачуна о поштењу. Све то може као што човек може бити на рукама место ногама, али зна да то не бива, и не може бити дуготрајно.

Поручују нам непрестано људи што су на себе узели да прописују законе који ће владати светом после овог рата, да ће главна одлика тог новог времена, бити демократија.

„Ако је демократија, где су им закони?” Усуђујемо се ми да им поставимо питање Епископа Николаја, и молимо их да се у светлости овог намесничког питања огледају и одговоре. Не нама. Није то потребно. Само својој савести. Само њој.

ТИТОВА ВЛАДА ²⁰⁸

Сасвим природно, после заузимања става према Краљу и намесништву, ред је да кажемо своју реч о Титовој влади.

Противуставно намесништво дало је Титу мандат за састав владе, пошто је Шубашић поднео намесништву оставку.

Тито је потом распустио НКОЈ, а сам образовао 7. марта своју владу од укупно 28 чланова.

После владе од 2. септембра 1931. године која је бројала 22 члана, ово би била најмногобројнија влада у Југославији (ако ову Титову смемо уопште рачунати у такву).

Противно очекивању господина Идна, израженом у британском Доњем дому пре него што је Титова влада образована, да у њој од 22 члана има само 5 комуниста, а остало су некомунисти, у овој влади од 28 чланова 19 су комунисти, а 9 нису комунисти, али зато од ових 9 тобожњих некомуниста, 7 су отворено и свом снагом сарађивали годинама с Титом, па су у најмању руку партизани, а тројица само (Грол, Шубашић, Продановић) нису били ни комунисти ни партизани, али су неки од њих поодавно и отворено пришли Титу (Шубашић и Продановић).

Према томе можемо слободно закључити из овога да је Тито (како се и могло очекивати, после добијања противуставног намесништва у своје руке) саставио један многобројни кабинет у коме ће несметано моћи да спроводи своју антикраљевску, комунистичку и антинародну политику. У влади ће он имати покоран инструмент за спровођење такве политике у потпуности.

По народности чланови владе су: 12 Срба, 9 Хрвата, 4 Словенца, 2 Мађедонца, 1 муслиман.

По покрајинама министри су: Србија 6, Хрватска 8, Босна и Херцеговина 5, Словенија 4, Македонија 2, Далмација 1, Санџак 1, Црна Гора 1.

Међутим све ово не игра никакву улогу. Главно је комунистичко вероисповедање, а све остало је споредно.

Шта ће ова влада радити?

Нећемо погрешити ако кажемо да ће се њен рад у главном протезати у следећим правцима:

- 1) Организација, снабдевање и спрема војске ради освајања целе територије;
- 2) Васпостављање чврсте власти и помагање на целој територији;
- 3) Спровођење комунистичких начела у пропаганди и народној просвети;
- 4) Спровођење комунистичких стремљења у народној привреди;
- 5) Обезглављивање и уништење сваког покушаја отпора или сваке сенке отпора;
- 6) Припреме за изборе и плебисцит како би „на демократски начин” путем гласања свргли дефинитивно монархију и успоставили свој чисто комунистички режим, потпуно, без маске.

²⁰⁸ „Наша борба”, бр. 60, На положају, 17. март 1945.

Могуће је да ће то довести до промена. Биће ту у влади људи који ће, може бити, покушати да учине нешто против тога. У то, с обзиром на искуство с бескичмењаштвом наших људи, у много мекшим режимима, много не верујемо. Али ако би се десило, такав ће излетети из владе, - а остали ће тим пре ћутати. Пре је могуће да ће такви, ако их буде било, поднети оставку - из здравствених разлога, колико да побегне, и „не одговара у ономе што се не слаже”.

Али то Тита неће зауставити. За њега се никад није могло рећи да не зна шта хоће и да не сме оно што хоће. У том погледу је то цео човек, само као Сотонин, а не божији. И као такав, он се неће дати зауставити, као ни његов господар, никаквим обзирима и полуобзирима.

Наивни су до невероватности људи с којима Тито ради. Он има право да их презире, јер они из кукавиштва праве с њим компромисе, јер немају храбрости да се боре.

Један од славних адвоката француских пре једног века употреби једну тешку реч према суду. На то га председавајући прекину и рече:

„И Ви тако говорите пред судом, у коме је члан и Ваш син!” (Син овога адвоката је на име био судија у истом суду.)

На ово славни адвокат рече:

„Кад би син мој био у стању да стоји (јер адвокати стоје у вршењу своје функције) ја га не бих пустио да седне” (јер судије седе у вршењу своје функције).

Ове речи би се могле применити на наивне људе који петљају нешто с Титом, у нади да ће тако заштити себе и своје интересе: кад би били у стању да се бори они не би ни седели с Титом.

Треба на пример прочитати само говор Сретена Жујовића пред АВНОЈ-ем у новембру 1944. године. Две су одлике њихове власти: прво, не мисле да је предаду другоме, политичарима на пример, већ сами мисле да је носе и врше, - и друго, нема опозиције њиховој власти, - свака опозиција је помагање Хитлера и окупатора, и као таква подлежи суђењу војног суда.

Треба на пример прочитати један чланак у „Борби” децембарској, у коме се опомињу они који проносе гласове о томе како је њихова власт привремена и како ће бити оборена акцијом са стране, - да се сете да њихова власт уме с таквима да се обрачуна. Сетите се уочи 14. новембра како су „пуне биле београдске улице оних које смо казнили”. Из чега се види да је уочи састанка АВНОЈ-а по улицама београдским било пуно „лешева” оних које су казнили.

Треба само прочитати говор Титовог досадашњег комесара привреде, а сада потпредседника владе, Ед. Кардеља, па запазити како он поручује да не може бити победе војне и политичке, ако се остави да „реакционари држе привреду народну”. И зато привреда народна мора бити потчињена извојеваној победи војној и политичкој. Треба само видети како он, паметно са свог гледишта, говори о трима секторима привредним, државном, задружном и приватном, и видети под какве картеле ставља приватни привредни сектор, па да се одмах закључи да ови људи неће презати од пуне болшевизације привреде. И пошто се позвао на Лењинову реч да је „најважније за политичара дочепати се оне карике у ланцу, коју кад држи рука да ће се дочепати читавог ланца”, он напомиње да је најважнија карика производња и трговина (а то значи скоро цео привредни живот народни).

Треба само, напослетку, прочитати овај приказ прославе црвене армије у Београду, па разумети да тамо не мисле нити могу да стану на путу болшевизације.

„Цео позоришни трг са околним зградама био је украшен совјетским заставама, са партизанским црвеним заставама и југословенским тробојкама на којима су биле петокраке звезде и срп и чекић.”

После извршеног дефилеа почео је митинг на коме је говорило више говорника.

За цело време дефилеа и митинга позоришни трг се проламао од познатих комунистичких парола: „Живела велика, славна и победоносна црвена армија”, „Живео велики маршал Стаљин”, „Живео друг Тито”, „Живели борци и рањеници”. Један од говорника је рекао: „Ми морамо волети црвену војску, јер она је наша и ми смо њени”. Затим „Тито или Краљ”, „Краљ се женио, Тито се борио”. Све ове пароле скандиране су непрекидно, да се многе реченице говора нису могле ни разумети.

У моменту највећег одушевљења узео је реч комунистички књижевник Радован Зоговић. Он је рекао између осталог, следеће: „Као што вулкан из утробе земљине незадрживом силом избацује лавину, тако из утробе наше земље, из слојева радника и сељака избачена једна нова друштвена сила, којој нико више као вулканској лавини не може стати на пут. Ова ће сила једина бити устању да створи нову, слободну, федеративну и демократску Југославију.” Чим је говорник изговорио реч демократску, зачуло се урнебесно: „Нећемо демократију! Доле демократија! Доле западне демократије! Тито или Краљ!”

Кад се поворка са позоришног трга упутила...²¹⁰ је било неколико хиљада отпочели су певати познате партизанске и бољшевичке песме. Баш у тренутку кад је радио-спикер објавио да се поворка појављује на Теразијама, „где први пут београдско грађанство манифестује своју слободну вољу и припрема терен за искрен, братски и демократски споразум” чули су се раздражени узвици комунистичке масе: „Доле буржоазија”, „Доле лондонска влада”, „Доле Краљ”, „Тито или Краљ”, „Доле демократија”, „Доле западне демократије”. За овим је маса продужила клицање Титу и црвеној армији „коју нико у остварењу њених циљева неће и не може зауставити” (чиме се свакако циљало на Англо-Американце), пошто је радио репортер већ у уводу констатовао да је с Немачком иначе свршено и да се она тобоже већ налази под ногама Црвене армије...²⁰⁹

Епилог овог београдског митинга, изгледа нам да је био чак у Доњем дому у Лондону - четири дана доцније Черчил је отворио дебату о Кримској конференцији и тражио је да Доњи дом одобри рад његов на овој конференцији. Излагао је због тога резултате њене. И сувише је при том пало у очи да Черчил ниједне речи није рекао о овом споразуму у погледу Југославије. Сама конференција је дала...²¹⁰ и баш зато било је чудновато што Черчил не говори о Југославији, кад је у том погледу ипак на Јалти нешто постигнуто.

Било је јасно да се нешто морало догодити после конференције на Јалти, нешто што је учинило да Черчил прећути баш споразум у погледу Југославије.

Изгледа, да је то нешто овај београдски митинг и дефиле. „Пријатељ Тито” је прекардашио. И то у време док је у Београду седео генерал Александар и мајор Рандолф Черчил! Господин Черчил је због тога сматрао да је најбоље да о Југославији и „свом пријатељу Титу” ћути - да би тако показао своју љутину.

Тито је то сигурно осетио. Али то њега нити што збуњује, а још мање га може зауставити. Кад је почео своју „пријатељску сарадњу” са господином Черчилом, он је знао да ће једног дана доћи до раскида. Зато се потрудио да све што може извуче из те сарадње, која му је била неопходно потребна да дође у престоницу Југославије. Тада већ може Черчил и да се наљути: Тито ће већ моћи даље и без њега.

Тако ће Тито и са својом владом. Неко време ће му требати и Грол, и Продановић, и Шутеј (мало али ипак), а после могу и да иду.

Главна је да сваки под неким брдом пристане да повуче Титова кола до на врх, а на врху већ више није потребно.

²⁰⁹ Нечитко, (примедба приређивача).

²¹⁰ Нечитко, (примедба приређивача).

РАЗГОВОР С ГОСПОДИНОМ ЧЕРЧИЛОМ ²¹¹

Одавно сам желео да видим господина Черчила. Али велике препреке су стајале на путу тој жељи. Прва је у томе што он ништа није знао о мени, а још мање о тој мојој жељи. А друга је, ништа мања од прве: што смо сасвим далеко.

Додуше, дешава се често да господин Черчил путује до господина Рузвелта, до господина Стаљина, у Париз или Рим, а ту скоро је имао састанак чак и са грчким политичарима, међу којима је било и таквих које је петнаест дана раније, јавно у Доњем Дому назвао разбојницима. Могао бих се дакле надати (и то не би нимало било смело) да ћу и сам имати прилике да га видим. Али прилике у свету су тешке и муњевитом брзином се развијају на горе. Отуда сам морао све да учиним да што пре дођем пред врло поштованог Председника Владе Његовог Британског Величанства, а не да стрпљиво чекам да он дође, рецимо, опет ради конференције са неким Балканцима у нашу близину.

Не питајте ме како сам успео да га видим. Услов под којим сам добио да господина Черчила видим јесте да не смем никоме баш то открити: могу рећи шта смо говорили, а не смем рећи како је дошло до тога да можемо говорити. Такав је услов и ја га морам поштовати, иако знам да ће баш због тога тешко ико поверавати да сам стварно говорио са Господином Черчилом. Пристајем и на то. Можете слободно сви ви, читаоци моји, помислити да је цео овај мој разговор производ само моје маште. Ништа ми то није криво. Само вас молим да га ипак прочитате. Чак ако и тако будете мислили, морате поверовати, убеђен сам, да ако и нисам сам ја лично са господином Черчилом овако говорио, онда је сигурно тако говорио са господином Черчилом неко други: његова савест. А онда је ипак овај разговор истинит, дубоко и трагично истинит. Јер тек нећете помислити да човек који поред свог узглавља стално држи Библију, нема савести и да је та савест тако заспала, да је ни овакви догађаји које преживљујемо не могу разбудити. Савести Господин Черчил има и она је будна. А кад је тако, она му и говори и сигурно говори баш овако.

Прелазим преко свију спољашњих детаља који су пратили разговор. За ону његову истинитост то су сасвим пролазне ствари. Изложићу сам разговор, непосредно, као да су се два духа а не два човека разговарала. Тако ће сам разговор живљи да буде, а тиме и природнији.

- Бићу сасвим кратак, рекох. Знам добро да имате мало времена, а много посла и још више брига. Свега два питања имам да Вам поставим.

- Молим, рече Господин Черчил.

- Сад кад изгледа да можете да кажете да сте близу циља, да спречите немачку превласт у Европи, молим да ми кажете: не изгледа ли Вам, господине Председниче, да у случају да се заиста Немачка сруши, превласт у Европи има да добије стаљиновска Совјетија?

- Не, рече господин Черчил. Ви треба да знате, продужи он, да смо се ми сагласили у нашим разговорима, не само у Техерану, већ нарочито у мојим московским разговорима (о чему смо господина Рузвелта стално у току одржавали) да ћемо све ствари споразумно уредити. И ја сам истински уверен да ће тако и бити јер би иначе заиста било све страшно.

- Опростите, господине Председниче, што се усуђујем позвати се баш на Ваше речи: „јер би иначе било све страшно”. Па ми смо (ако смем рећи) једномишљеници! Питање које Вам постављам, постављам из страха великог, а Ви ми у одгово-

²¹¹ „Наша борба”, број 61, На положају, 24. март 1945.

ру дајете скоро сасвим за право, јер велите: „јер би иначе заиста било све страшно”. Разлика је у томе што ја свој страх отворено, безусловно истичем, а Ви га изражавате у погодбеном начину. У ствари страх је и Вас исто као и мене, само Ви сте дужни своме месту да то страховање изражавате дискретније, мање упадљиво, да не би изазвали општу панику. А ја, Господине Председниче, ево већ десет година...

- Десет година... упаде господин Черчил с извесним неверовањем и чуђењем.

- Да! Десет година говорим са страхом о свему страшном што нам је већ дошло и што долази... немоћан да и за длаку тим својим говором спречим или умањим несреће.

- То ме се не тиче, господине, рече господин Черчил, као да се тргао, суво. Ви хоћете - и овде Господин Черчил не могаде да сакрије малу љутњу - да ми наметнете извесну, мени непотребну, заједницу осећања. То код нас у Енглеској није обичај, нарочито не међу људима који се први пут виде. Ви сте свакако интересантни са тим особинама злогукe Касандре и ја бих у другим приликама могао да с Вама о томе говорим, али Ви ћете разумети да данас не могу.

- Дакле! да пређемо на саму ствар. Мене није страх јер сам много говорио са маршалом Стаљином и ми смо се сагласили да ћемо не само заједничким снагама водити рат, већ да ћемо се и о свим другим стварима договарати. А ја сам само узгред рекао да кад не би било тако да би било страшно. Али пошто сам дубоко убеђен да тако неће бити, онда то само теоријско истицање (да би било страшно кад не би тако било) не значи да се ја плашим.

- Опростите, господине Председниче! Не знам енглески и први пут се налазим у Енглеској, али ипак сам знао толико шта је код Вас у Енглеској обичај. Али исто тако знам да се Енглези у туђој земљи понашају онако како су навикли понашати се у својој, отуда сам, противно навици енглеској да се душа човечија затвори под оклоп и показује споља само нешто од себе, хтео у неку руку да „будем Енглез”, па сам, по обичају своје земље, стао пред Вас као човечија душа пред другом човечијом душом, не стидећи се да откријем и своје недостатке, а све ради проналажења непосредног језика људског, како би се отклонило све оно што је белорусни хришћански род тако унутра разбило и довело до овог страшног рата. Али, видим, да је таква самосталност и оригиналност дозвољена само Енглезима. И зато ћу се повиновати. Продужимо даље.

- Дакле, Ви се, господине Председниче, ни сад још не бојите, а ја свој страх јавно исповедам већ пуних десет година. Нисмо дакле једномишљеници. Ви сте уверени, свакако, да Совјетски Савез нема никаквих офанзивних намера, да од њега не прети никаква ни духовно-морална, ни политичка, ни социјална опасност. А у колико би ипак тако нешто постојало, Ви сте савесно уверени да ћете то већ са маршалом Стаљином потпуно уредити. Према томе, моја бојазан да би на место немачке превласти, против које се Ви тако упорно борите, могла доћи превласт совјетска, отпада. Да ли је тако, господине Председниче?

- ...

- Опростите, господине Председниче. Не знам да ли сте што рекли, али нисам ништа чуо. А за тај сам одговор потегао толики пут, и то, уверавам Вас, не из прости радозналости. Потребно је да ми то кажете.

- ...

- Реците ми чисту, Божију истину. Убедите ме, молим Вас, да је заиста тако. Тако бих срећан био кад бих тако могао веровати.

Немојте мислити да Вас ово пита само један ништаван и незнатан човек. Кроз моја недостојна уста ово питање Вам постављају небројени милиони људи, нарочито они из Европе.

Пред комунизмом стоје толики милиони људи у Европи - са страхом. Они, са свим својим веровањима, љубавима, надама, тежњама - па и са оправданим природним интересима, стоје пред том опасношћу и питају Вас преко мене: да ли сте заиста сигурни да нећете, обарајући Немачку довести до большевизирања целе Европе, до апсолутне превласти Совјетског Савеза?

Ви међутим ћутите! Зар не осећате, господине Председниче, да Вам ово питање не упућује усамљена људска јединка из пуне радозналости? Зар сте тако заиста далеко и умом и срцем од нас сиротих Европљана, да Вас ово питање што Вам моје усне постављају, не гони да стварно, не формално, на њега одговорите? Јер кад Ви кажете: „Не, то није ништа страшно, јер смо се маршал Стаљин и ја споразумели да све споразумно радимо”, није могуће да Ви не осећате како је то само формалан одговор на једно трагично питање које постављају стотине милиона душа, - то је сувише слабо обезбеђење које Ви нудите преплашеним народима европским. Страх њихов је као без дна, а Ваш одговор је као паучина којом треба да се уста бездна затворе. Молим Вас, господине Председниче, одговорите: али не као што се говори пред посланичким клупама, нити као што се говори пред новинарским бележницама, већ стварно потпуно као што се одговара савести својој.

- ...

- Зар Ваше Господство ништа, Христа ради, од свог сувишка не милује бацити у шајкачу вапијућем просјаку? Ускликнух и запитах господина Черчила, који ме је ћутећи посматрао.

- Не разумем. Које просјак? Ви? упита господин Черчил као тргнут из сна.

- Мало пре сам Вас преклињао за одговор, а Ви сте изволели оћутати место проговорити. Онда ми се учинило као да сте велики, велики господин, пролазите, док бедни просјак преклиње да му милостиво уделите а Ви пролазите главе своје не обративши на њега. Смилило ми се то, јер тај просјак што моли за милост то нисам ја, господине Председниче, то су оне стотине милиона о чијој се судбини ради и који би хтели да знају шта ће с њима бити. Зато сам тако узвикнуо.

- Ви сте ипак вешт човек, рече господин Черчил.

- Не, господине Председниче, ја сам само човек.

- Добро. Не дискутујмо. Нагнали сте ме да говорим.

Ви хоћете да Вам дам сигурност да Европа неће бити большевизирана. Ја Вам то не могу дати. Ја се трудим. Али нисам сигуран да ћу у томе успети.

Једно је сигурно: Европа је била под Хитлером, а ако сутра буде под Стаљином може само да се жали да је променила господара. Она је имала једног господара, а сад је добила другог - рече Господин Черчил и заћута.

- Разумем шта сте хтели рећи, господине Председниче. Ви хоћете да кажете: „Нисам ја крив што је Европа под неком влашћу. Ја сам хтео да је тога ослободим. У најгорем случају, успео сам само да промени господара.”

Али ако ми то кажете, то значи, господине Председниче, да ничим другим немате да одговорите на постављено питање, већ само тврдите да Европа неће бити у горем положају под Стаљином него под Хитлером.

- Па да, одговори господин Черчил. Ја сам преко тога што Ви зовете бездно покушао да ставим мост који ми једино остаје: споразум са маршалом Стаљином. Ви то зовете паучином. Ја мислим да то није паучина. Али ако јесте, молим, онда остаје бездна без покроба, без моста. Прво је била бездна Хитлер, а сад може бити Стаљин.

- Ваше упоређење, господине Председниче, опростите ми, рамље у обе ноге. Ви бисте хтели рећи како ту бездну нисте ничим ни продубили ни проширили, већ је она остала истоветна са самом собом. Ви сте само покушали да преко ње поставите мост, али га комисија није примила, и Ви га просто примате натраг, сматрајући да је Европа „на својим парама”. А то баш није!

Прво, рецимо, да сте Ви у праву, да је објективно говорећи Стаљин раван Хитлеру. У том случају питање се поставља: зашто је требао рат? Јер Европа под Хитлером без рата, чак у случају да је Хитлер једнак Стаљину, није исто што је Европа под Стаљином после рата. Зашто су били потребни толики милиони мртвих, зашто толико десетина милиона разорених зграда и разорених огњишта, зашто оваколика беда и сиротиња, зашто оволике сузе и болести? Зар зато да сада место Хитлера, Европа добије Стаљина за господара? Па онда зашто је уопште требао рат са свом пустоши, бедом, боловима, мртвима и осакаћеним?

Друго, кад сте Ви почели рат, Хитлер уопште није био господар Европе. Он је чврсто држао Немачку, присајединио јој Аустрију, присајединио три милиона судетских Немаца, узео под протекторат Чешку, а огласио рат Пољској ради немачког Данцига и Коридора. Он није држао од остале Европе ништа више.

- Да! рече господин Черчил. Али он је имао намеру да је стави целу под своју власт...

- И Ви сте зато објавили рат да га у томе спречите? упиташ.

- Да! беше одговор.

- И да не би Хитлер ову намеру извршио, Ви сте гурнули Европу под власт Стаљинову.

Значи да сте осујетили намеру Хитлерову, на тај начин што сте испунили намеру Стаљинову. Чак и да је Хитлер раван Стаљину, за Европу није свеједно јер је тамо постојала неиспуњена намера Хитлерова, а место тога је дошла испуњена намера Стаљинова.

- Али Хитлер би сигурно испунио своју намеру, рече Господин Черчил љутито.

- То не знамо. То су претпоставке. Али овде су испуњене намере Стаљинове. А то већ није претпоставка. Ако је пак, као што велите, Хитлер раван Стаљину, онда је у сваком случају било непотребно да се ратом неиспуњене намере Хитлерове претворе у испуњене намере Стаљинове. И то чак да рат није донео никаква, а не толика пустошења, беде, болове несретној Европи.

Али остаје још трећи разлог, односно једно питање (а то је у ствари друго питање које сам хтео да поставим), зар је заиста Хитлер раван Стаљину? Зар је заиста за Европу свеједно?

- За Вас, рече господин Черчил, са нескривеним задовољним осмејком, сигурно није свеједно. Вама би лично под Хитлером сигурно било боље него под Стаљином. Али није тако са Србима и осталим народима Европе. Њима је боље под Стаљином него под Хитлером у много чему, али ја не правим питање од тога бољег и пристајем да је Хитлер раван Стаљину, то јест да је за Европу свеједно да ли је под Хитлером или под Стаљином.

- Ваш начин доказивања, господине Председниче могао би убедити свакога ко се не сећа како сте Ви у раздобљу од 1918-1939. године грмели, Ви лично, против болшевизма. Ви сте тада звонили на узбуну, позивали Европу на крсташки рат, најцрњим бојама (уосталом нимало претераним) описивали последице болшевичког режима у Русији. Нико међутим није могао, ни из Ваших уста, чути ни приближно тешких речи против Хитлеровог режима чак ни онда кад сте највећу кампању против националсоцијализма водили. И отуда би се могло из Ваших сопствених ранијих речи закључити да није Хитлер раван Стаљину, јер ипак оне несреће што носи Европи Стаљин то јој Хитлер не носи.

- Стаљин није више оно што је био. То сам се лично уверио. Он није више бескомпромисни комуниста. У самој својој земљи он је еволуирао много, па према томе, моје раније речи не односе се на садашњег Стаљина, - рече господин Черчил.

- Стаљин еволуира у тактици. Господине Председниче, али не еволуира у доктрини. Он је остао комуниста, па ради на остварењу комунизма, а сад би најмање

имао разлога да се разочара у комунизам, кад види како остварење његових планова помажу и они који су увек били томе противни.

- Господине, пресече ме господин Черчил љутито.

- Молим Вас, господине Председниче, да се не љутите. Нисам имао намеру да Вас увредим. Хтео сам само рећи да никако не могу видети из којих би разлога данас, кад су његове армије на Егејском мору, пред Цариградом, на домаку Јадрана, пред Бечом и Берлином, кад су избиле преко Норвешке на слободни Атлантски океан, и кад с друге стране под његовим утицајем стоје догађаји у Грчкој, у Италији, у Југославији, у Бугарској, у Француској, у Белгији, у Африци, чак на Блиском истоку, не видим зашто би Стаљин данас требао да се тако промени да сад одједном неће више оно што је хтео целог свог века и на чему је постојано радио.

Ваше тврђење о еволуцији Стаљиновој не може никога од оних који знају болшевизам и Стаљина убедити. Остаје дакле друго питање, баш оно које Ваш одговор и очекује, и на које нисам имао част да чујем Ваш одговор: да ли је заиста Хитлер једнак Стаљину по опасностима којима је свет био изложен. - При томе морате имати у виду, рече господин Черчил, позорницу на којој је радио Хитлер и ону на којој је радио Стаљин: Ако се и мање суровим методама ради нешто у срцу Европе, горе је, него кад се нешто горим методама ради на периферији Европе или Азије.

- Разумем Ваш одговор, али не изгледа ми да тиме одговарате на моје питање.

Јер овим одговором Ви, господине Председниче, као да признајете да је Стаљин нешто тврђи, суровији од Хитлера, али да сте Ви против Хитлера морали устати, јер је овај ближи Енглеској, па његове радње наилазе на већи одјек у Вашој земљи. Да ли сам Вас исправно схватио, господине Председниче?

- Сасвим тако, одговори суво Господин Черчил, при чему водите рачуна да нисам упоређивао методе Хитлера и Стаљина, већ само дозволио могућност да би Стаљинове методе могле бити суровије.

- Али ако је тако, господине Председниче, онда не разумем зашто сте овим ратом довели те суровије Стаљинове методе не само у срце Европе, већ и до краја, до саме обале Атлантског океана?

- Како то? упита Господин Черчил као заплашен.

- Па тако. Дозвољавате могућност да Стаљинове методе могу бити и суровије, али, онда не може човек да разуме зашто сте ратом, који је имао задатак да онемогући Хитлерове мање сурове методе у срцу Европе, довели целу Европу, све до обала Атлантског океана, под суровије методе Стаљинове? - Ја сам изрично рекао, господине, одговори господин Черчил, да ја нисам упоређивао методе Хитлера и Стаљина међу собом, - ја сам само дозволио могућност да прве могу бити и блаже од других.

- Немојте замерити, господине Председниче, али, кад Ви истичете стално да нисте поредили те методе, морам Вам привући пажњу на чињеницу да су стотине милиона душа у Европи приморани да упоређују и суде о тим методама јер се ради о њиховој сопственој кожи. Према томе, питања која је метода блажа, која суровија, - која праведнија, која мање праведна, - која пролазнија, која трајнија, није могуће више поставити без одговора једном практичном политичару. И зато и Вас молим да ипак те методе изволите упоредити, и не само методе, већ и саме циљеве, па и саме доктрине.

- Нећу, рече љутито господин Черчил. Хитлер је одређеног тренутка, био тежа и непосреднија опасност за Европу него Стаљин. У 1939. години Хитлер је притискивао нерве Европе, а Стаљин се није дао ни осетити. Зато је дошло до рата. Нисам ја никакав политички филозоф, па да изван времена и простора одређујем који степен у скали политичких врлина заузима Хитлер а који Стаљин. Ја сам, као

што сте рекли, политички практичар. Морао сам скинути ту претњу која је притискивала Европу 1938. и 1939. године и ја сам је скинуо.

- Ви сте у праву, господине Председниче, са извесне стране. Да се сад рат завршава, да је та претња Европи скинута, да се сад враћа ранија ведрина, - Ви бисте били сад у праву. Ко би могао и да Вас пита само о разлозима Ваше акције и Вашег рата? По плодовима би се судило о тој акцији и том рату.

Али ето, то што Ви називате „претња Европе” може бити и да ће се скинути. Па ипак не само да нико не осећа због тога радост и ведрину, већ су сви забринуте. Европа је напуштенија него што је икад била...

- Ви хоћете да кажете да је било боље оставити Хитлера, што, разуме се, с нашег гледишта, може бити и исправно, - рече господин Черчил раздражено.

- Не, господине Председниче. Ја сам просто замишљао да практичан политичар не може, трудећи се да уклони оно што сматра злом, довести до другог, већег, тежег и опаснијег зла.

- Рецимо, рече Господин Черчил, да сте Ви у праву. Ми смо хотећи да спасемо Европу од Хитлера, гурнули је под Стаљина. Рецимо да је све тако, и да ту нико ништа нема да примети.

Реците Ви, господине, шта бисте Ви у то време радили па да више добра а мање зла учините? говораше господин Черчил љутито.

- Прво бих се трудио да сазнам истину о томе што Ви зовете претњом. Потрудио бих се да сазнам заиста шта хоће, како хоће, и на основу чега хоће - то што хоће Хитлер.

- Ви мислите, рече господин Черчил, да ми то нисмо знали?

- Судим, господине Председниче, да сте се задовољили с тим мишљењем о томе и да сте то туђе мишљење само усвојили.

- На основу чега тако мислите? упита Господин Черчил.

- На основу резултата овог рата, одговорих.

- Молим, рече с висине господин Черчил.

- На основу тога свог испитивања бих морао доћи до уверења да Хитлер хоће да иде на Исток, а не на Запад.

- За сад! упаде господин Черчил, као прва етапа, а после ће се већ вратити на Запад.

- Молим, господине Председниче, да ми омогућите да Вам одговорим на постављено питање: шта бих сам радио?

- Видим већ, рече господин Черчил, куда идете. По Вама требало је пустити Хитлера да иде на Исток несметано. И тако омогућити тачно први услов његове стратегије: да увек има рат само на једном фронту. Прво да га пустимо да иде на Исток, па кад тамо победи, онда смо ми на Западу готови и без борбе.

- Али, господине Председниче, мој метод није да се крећем у претпоставкама већ у конкретном. А конкретно је ово: Ви сте оно што се каже на српском „потерали зеца, а истерали курјака”, хтели сте да отклоните Хитлера, а довели сте Стаљина. А то се управо унапред не само могло предвидети, већ се морало знати. Према томе, Ви сте конкретно имали само да бирате: или да радите оно што сте чинили и да место Хитлера доведете Стаљина, само већу, тежу и непосреднију опасност, - или да пустите Хитлера да удари на Стаљина.

- А ако га пустимо, рече замишљено Господин Черчил. - а он се врати опаснији него што је био?

- Прво, никад не може бити опаснији од Стаљина, који нам сад долази.

- Ух! рече господин Черчил, на крају стрпљења. Ама зашто не може бити опаснији по Богу човече?

- Из простог разлога што где год дође, у коју год земљу, по сили свог оружја, Хитлер долази само као освајач, као туђин, као окупатор. Стаљин на против, господине Председниче, долази као „ослободилац”.

Ту скоро је радио Лондон рекао да сте истина Ви, увек још, најпопуларнија личност у Енглеској, - али да је маршал Стаљин скоро исто толико популаран. Мало је дакле потребно да постане популарнији од Вас, господине Председниче.

Стаљин има један део Португалаца и знатан део Шпанаца за себе. У Француској много популарнији од Вас, - а чете оних француских трупа које би се бориле под његовом заставом изгледа ми да би биле по страсти коју би у борбу уносиле много оштрије од чета које би се бориле под тробојком. И тако је свуда по свима земљама. Стаљин је опаснији по томе што представља једну идеју која органску целину сваког народа претходног разбија, а затим баца своје припаднике с највећим жаром на оне друге њихове сународњаке који не мисле тако као они...

- Да! Ту сте у праву, видео сам то лично у Грчкој, одговара Господин Черчил.

- А затим кад дође у једну земљу, он хоће да промени веру, обичаје, све законе, све уређење. Хитлер, рецимо, покори један народ али нема ни воље да тако дубоко захвати, ни тако интимно да преобрази. Странац, туђин, Хитлер може да искоришћава економски, да тлачи национално један народ, - може, рецимо, при том да направи много штете. Али Стаљин није странац, није туђин, он упада у најинтимније и најдубље сфере народног живота. Пред њим нема тајне народни живот, пред њим не могу остати затворена врата ни једног олтара, ни једне светиње, ни једне дубине. Он све прожима и све обухвата и одмах тежи да заснује рад свој на вечности.

- Да! рече господин Черчил, и ту ми се чини да имате право.

- Ето, зато, господине Председниче, мени опет изгледа да никад није могла бити већа беда и опасност Хитлер него што је Стаљин био и остао. И због тога, и 1939. године, кад бих имао да решавам питање Хитлерово, не бих смео да га решавам, а да не водим рачуна о Стаљину.

Ви сте, на против, позвали у савез Стаљина против Хитлера и пуних пет месеци он се играо с енглеским и француским делегатима, као мачка с мишем, да 23. 8. 1939. године потпише пакт о ненападању с Немачком. То је требао и морао бити за Енглеску знак да ће Немачка ударити сад на неспремни Запад, да би се Стаљин на миру могао спремати за рат против Немачке и нарочито за освајање Европе.

Ви сте бар тада, место да задржите исти непријатељски став, морали променити држање и пружити руку Немачкој и омогућити јој да иде на Совјете? На тај би начин парирали прво маневар Стаљинов, који је Немачку гурнуо на неспремну западну Европу, и одвратити сву опасност која се заиста сручила на Норвешку, Данску, Белгију, Холандију, Луксембург, Француску, Енглеску, Албанију, Југославију, Грчку, па и на Пољску.

- Но, то бих волео да видим како би Пољску могао спасити, кад пут води на Исток баш преко ње, рече Господин Черчил са извесним задовољством.

- Пољска би свакако боље прошла у том случају, господине Председниче, да је Немачка уз Вашу помоћ ишла на Исток него овако што је.

- Мислите на Керзонову линију? упита господин Черчил.

- Мислим на све што је Пољска изгубила, а преко свега дошла под владу Совјета.

- Да! Та несретна земља, признајем, нема среће! рече Господин Черчил.

- „Нема среће” каже се често за једну операцију у коју се ушло без довољно обазривости.

- Хм! рече Господин Черчил и погледа ме оштро и зловољно.

- Прво бисте дакле имали да спречите маневар Стаљинов, који је опасност од немачког напада од себе пребацио на Западну и Југоисточну Европу. - а друго, - да

се у миру а не у рату спремате заједно са том истом Западном и Југоисточном Европом и да спремни чекате крај борбе на Истоку.

Ако Немачка у тој борби победи, не може бити опаснија него што је била 1939. године, јер прво, онда је била недирнуте снаге, а овде би изишла из једног тешког рата, - а друго, Западна и Југоисточна Европа је 1939. била неспремна, а сад би била далеко спремнија. Али, у сваком случају били бисте у добитку, јер иза Немачке не би стајало болшевичко страшило и евентуални рат с Немачком ни у ком случају не би водио болшевизирању Европе као што је сад угрожава.

Ако би се пак на Истоку десило да Немачка у том рату буде слабија, Европа не би била у оваквој беди, нити би се налазила са овако повољно постављеним болшевичким позицијама као данас, - и била би у могућности не само да противстане већ чак и да нападне и победи Совјете који су већ пре тога били у једном претешком рату.

- Да! Да! рече господин Черчил. Све је то врло рационално што Ви говорите и сувише рационално, али није практично било остварљиво.

Ратови се не воде, господине, по разуму већ по страсти. Свет је страшћу био увучен у рат против Хитлера.

- То ми је познато, господине Председниче. Али, ја говорим државнику - а то ће рећи разуму, и више него разуму - мудрости.

Страст је бура. Државник мора ако не буром да управља, а оно бар да чува државни брод да га бура не одагна тамо где ће се разбити. У тихо пристаниште да склони брод, ако му ништа друго не остаје.

Али државнику више него капетану лађе стоје на расположењу и средства за борбу против саме буре. Он мора да испита одакле и зашто „дува бура”, па да он, ако затреба, буру одува. Јер ако тако не ради, његово је присуство излишно: дуваће ветрови и буре и без њега, па ће брод државни гонити час лево, час десно по океану живота, и он ће моћи да каже: „страсти су увукле моју земљу на тај пут, разум је ту био немогућан”.

- И Ви мислите да бисте могли да се супротставите јавном мишљењу, клубовима, штампи, парламенту, једном речи свему ономе што чини енглеску демократију? - упита са видљивим омаловажавањем господин Черчил.

- Господине Председниче, у нашим крајевима где владају буре народ мисли да постоје места где се бура родила, друга где је ојачала, и трећа где се већ снажна појављује. Ово народно веровање ја бих сасвим практично применио. Кола се не заустављају кад добију највећу брзину на низбрдици, већ одмах у почетку се коче да такву брзину и не добију. Потражио бих „места где се бура рађа и ту прво не бих дао да се роди, - или ако не будем могао то спречити, ја бих се одмах с малом и нејаком бујицом у коштац ухватио, а не бих чекао док она порасте.

Нису страсти, господине Председниче, незаинтересоване. Потражио бих ко је то заинтересован да буру прави? А видело би се одмах да је заинтересован онај, код кога разлози разума немају никаквог утицаја. Значи да има разлога које јавно не сме да изнесе. Јер ми обарамо с његове стране све изнете разлоге, али он остаје код свога става, а друге разлоге не износи: значи ти неизнети разлози су главни разлози, али истовремено то су разлози које не може изнети, јер нису поштени. А има читавих организација, да не помињем никог више, које су правиле буру страсти.

- Ви мислите ту на Јевреје? - упита господин Черчил.

- И на њих, али овде специјално мислим на комунистичку странку. Да ли се сећате последњег конгреса Коминтерне од августа 1935. у Москви? Сећате ли се експозеа генералног секретара Димитрова, којим је дата комунистичким странкама у осталим земљама нова линија даљег рада, и то уз два раздела. Тај његов експозе је објављен одмах у свој европској штампи, и ако је одржан на тајном делу конгреса.

Први део задатка је био да се помоћу народних фронтова дочепају власти и разбију кадрове буржоаских држава. То би био, отприлике, као задатак који би црв добио да уђе под кору храсту и да га исцрвоточи.

Други део задатка је био, да потом доведу до новог светског рата како би га раздрузгани кадрови буржоаског друштва и државе у том рату стропоштали се, и на њихово место дошли бољшевички кадрови који би затим извели бољшевизацију света. То би био, отприлике, задатак буре која би требала да обори исцрвоточени храст.

- Да! Сећам се! То је изгледало као какав роман тада, рече господин Черчил.

- Али тај се роман испуњава на наше очи. Господине Председниче, рекох. Он је делом већ испуњен а још мало је остало да се испуни, и то углавном, ако Ви, господине Председниче, останете верни свом досадашњем ставу.

- Сигурно да ћу остати, одговори господин Черчил.

- У том случају је сигурно да ће се испунити оно што је 1935. године дато у задатак комунистичкој странци.

- Да! Али ми ћемо створити нову савршену организацију за чување светског мира. Већ сам - то Вам онако у дискрецији кажем - у живој преписци с маршалом Стаљином и Рузвелтом око основа те организације. Она ће бити далеко савршенија од Друштва народа. И нико ту мир и право неће моћи да погази.

- Хоће ли, господине Председниче, Совјети имати ту какву важну улогу? - упитих скромно.

- Апсолутно! одговори господин Черчил.

- Онда ће то бити као у једној загонетки нашој, где вук, коза и купус треба да се превезу у једном чамцу преко реке. Само у овој се загонетки решење ипак некако налази, - али у животу тешко да коза купус може да не поједе.

- Нема опасности! Односно, гаранције су велике, а сигурност изванредна. Три велике силе имају да гарантују мир и безбедност.

- Онда је готово с демократијом и слободом, господине Председниче, јер ако гарантују, оне морају, имати велика права.

- Сасвим, рече господин Черчил.

- Па и права мешања у унутрашњи живот малих и средњих народа.

- Да, али све три заједно! рече Господин Черчил.

- Док су сложне свакако. Али у том случају, збогом слободо! Мали и средњи народи ће живети под апсолутном диктатуром велике силе.

- Ви не разумете! Али пошто оне све заједно треба да се сложе, то се мора претпоставити да ће се увек сложити у ономе што је право, рече господин Черчил, очигледно пун добре воље.

- Да! треба претпоставити. Али зато без икакве претпоставке, по сили стварности, ми већ знамо да се оне могу погодити да код једне земље (као рецимо Грчке) комунисти не могу доћи на власт, а код друге (као рецимо Југославије) комунисти морају доћи на власт. А ту нема правде и слободе, већ има просто наметнутог решења путем диктата три велике силе.

А кад се не сложе три велике силе, онда нема решења, али има рата. И опет, само сигурно још крвавијег, још страшнијег него што је био овај други, господине Председниче.

- Па добро! застаде господин Черчил.

- Шта бисте Ви хтели управо? Да пружим ваљда руку Хитлеру? Да га извадим. Да спасем Немачку од наше казне? Да тако неумитну правду спречим у извршењу њене пресуде?

- Господине Председниче, нисам обожавалац демократије као Ви, али колико и Ви, ценим слободу и правду. Ви сте објавили рат Немачкој тврдећи да то чините за слободу и правду. Могли сте веровати заиста да је тако. Али „по плодовима”

треба ценити и то што сте радили, а не по етикетама или речима. Ето плодови су пред нама. Ето на хоризонту се даду сагледати. Где је ту правда а где слобода?

Оставићу на страну Немачку. Не тражим за њу правду и слободу, јер се бојим да ћу Вас наљутити, пошто јој Ви то у начелу не признајете ваљда.

Говоримо о другим земљама: о Француској, о Белгији, о Југославији, о Грчкој, о Холандији, и нарочито о Пољској! Да ли ће оне бити слободније него што су биле пре свог уласка у рат? Да ли ће код њих бити бар толико правде после овог рата, колико је било пре њиховог уласка у овај рат? То је питање. А оне по Вашем мишљењу нису овај рат скривиле јер су биле уз Вашу земљу?

Питате ме шта хоћу? Ето само то. Ако Ви можете, господине Председниче, по својој савести рећи да ће ове земље бити бар исто толико слободне колико су биле пре овог рата и да ће у њима бити бар толико правде колико је у њима било пре овог рата, - онда сте у праву: продужите даље како сте почели. Судаћи по њима, неће бити много горе ни другима.

Али ако то Ви, господине Председниче, не можете тврдити, и нарочито ако не можете разбити сумње које садашњи догађаји у тим земљама изазивају, онда не идите даље. Станите на путу којим идете. Не идите до краја. Јер крај може бити само гори него оно што смо до сад доживели. Застаните. Испитајте поново пут свој. Опомене Вам стижу са свих страна. Није разумно наставити пут под оваквим условима и са оваквим искуствима.

- Да! Али Хитлер и Немачка морају бити претходно кажњени! одговори господин Черчил устајући.

- Зар и по цену пропасти целе Европе, господине Председниче? упитав га, али одговора не добих, јер он лако климнувши главом изађе и остави ме самог. Одговор ће дати догађаји.

ЧЕТВОРОГОДИШЊИЦА ²¹²

Пишемо о 27. марту. Пре четири године освануо је овај дан пун сунца и ведрине. Нада и вера су испуњавале груди. Један народ, погнут над својим ситним пословима и бригама, утонуо као у неку чаму, одједном би се тог дана исправљао, пренуо, засијао, закликтао светим одушевљењем. Као развигорац што крилима својим развија лист који је дотле спавао, тако је вест једна, један народ дотле погнут, пунила одушевљењем.

А ипак је тог дана баш том истом народу сунце већ потамнело, почело још више и брже тамнети и он је пао у дубоку, густу и премрачну таму ропства. Велика ноћ је покрила његову земљу и из таме су се чули само крици, ужаснути, раздирући јауци и тешка уздисања.

И што је главно, то све још није престало, то још траје.

Шта се то збило?

3. децембра 1939. године већ при крају једне конференције у Српским културном клубу, на коју сам позван као председник једне политичке групе, имао сам такву...²¹³ предосећајући страдања свог народа, да сам свој говор почео овим речима од прилике:

„Не бих говорио, таква ми је тежина на души, да се не бојим да ће поштовани сазивачи овог састанка схватити моје ћутање као неко неприличну демонстрацију. И зато говорим.

²¹² „Наша борба”, бр. 62, На положају, 31. марта 1945.

²¹³ Нечитко, (примедба приређивача).

Али мој говор ће бити сасвим чудноват многима, врло многима. Јер сам ја овде присуствовао опелу свог народа и као на сваком опелу морам изговорити чудне речи оне црквене песме:

„О каква се то тајна с нама зби? Како се предадосмо труљењу? Како постадосмо поданици смрти?”

Те речи се могу поставити изнад мистерије 27. марта.

Толико снажног одушевљења и одједном такав дубоки пад.

Толика снага полета и одједном такво нагло сурвање.

Толика ведрина наде и одједном такво грозно доживљавање.

Заиста: каква се то тајна с нама „зби”?

Ко би могао оном Београду од пре четири године рећи и да буде схваћен - шта ће му доћи од тог ведрога мартовског дана за ове четири године, њему, Краљу и народу његовом.

Једног мог познаника пробудила рано ујутро госпођа у чијој је кући становао и саопштила му шта се десило. А он напола обучен стао иза жалузија и посматра реку народну што с Теразија креће Александровој улици и каже: „Револуција и њен закон” први дан, цвеће, - други дан, трње, - трећи дан, крв. у једном је погрешно мој познаник: не ни у првом ни у другом дану, већ у трећем. Јер овај трећи, није дан већ година. У револуцији се на дане мери цвеће и трње, а крв се лије годинама.

Али био је ово редак примерак: мој познаник је гледао рационално али живот се развија ирационално, нарочито у извесним стадијумима својим.

И тако је стихијски, ирационално блеснуо 27. март. Никакво логичко резоновање није могло да га спречи. Али то не значи да се догађаји развијају без своје логике.

Отуда је мој познаник и могао онако лапидарно изнети у девет речи унапред како ће се ствари развијати, јер има „смисла и у несмислу”.

Али пронаћи тај смисао није лако. Неко га види унапред, пре него што се филм догађаја развио. Неко, а број није превелики, не може га сагледати ни кад се догађаји већ збивају. Има их - а не мало - који га не разумеју ни кад је филм већ завршен и предат великој архиви људске историје.

Зато и опет постављамо оно трагично питање:

„Каква се то тајна с нама зби? Како се предадосмо труљењу? Како постадосмо поданици смрти?”

Унутрашњи живот - духовни и политички - оплићао био.

Живели смо по површини и на површини. Највећи број духом, понеко душом, је-два ко и духом и душом душе своје.

А то значи нисмо живели, животарили смо. Јер живот значи одуховљење, кајање, расветљавање и распламсавање. А у нама је живот животарио, чкиљила је и светлукнула светлост у нама, борио се живот и смрт, светлост и тама колико да се не угаси и да нас смрт не обухвати потпуно.

Некажњено се не може тако животарити. И то је грех који се не опрашта грех против „Духа Светога” противу Онога који „све испуњава, скровиште свега благог и давалац живота”. Јер је дат живот да се живи, а не да се животари. Нису дати таленти да се у земљу закопају, већ да се умножавају. Казна тешка чека онога који се оглуши о то: „Ко има уши да чује нека чује” вели Господ објављујући ову заповест Господара живота.

Али ето ми нисмо хтели да знамо за тај закон не само објављен у светим књигама већ уписан у самој природи нашој. Ми смо животарили. „Возили смо.” Састављали некако крај с крајем, дан с даном. Били смо сретни кад би дан престао, а ми се возили на једној нози место на две, жмурили место да гледамо, дремали место да бдимо, преживали место да живимо.

Душу смо затворили као „Пепељугу”. Хранили смо и мазали кожу коже своје, а душу смо осудили на тамновање и гладовање.

Веровали смо да тако и треба. Тужила је сиротица она у тамници својој али ко би чуо њен глас поред толике хуке и буке којом смо били заглушили живот свој? И то смо зато учинили изгледа да се не би чуо јецај њен.

Међутим ко не може да живи у одушевљењу тај иде у очајање. Одушевљење гради, очај разара. И душа наша утамничена тонула је у очајање, место да се вине у одушевљење. Јер тамне дубине очајања су само антитеза, супротност ведрим висинама одушевљења. Очајање води Сотони и вођено је њим, као што одушевљење води Богу и вођено је Њим. Очајање може узети лик одушевљења, као што сотона може узети на себе лик светлог ангела. Али и ту се по плодовима само цени.

А плодови су нам познати. Али још нису са тог кобног дрвета сви узабрани. Али сви су јад, туга, пустош и крв.

Не замери ми читаоче на оваквој психоанализи 27. марта.

Ти би хтео сигурно да ти ја говорим „јасније”, да ти говорим „политичкије”. Али ја сам мислио да тебе интересује дубља истина, она која изазива догађаје на површини.

Слушам синоћ радио Београд. Прослава четворогодишњице 27. марта. Прославља га Тито и партизани у Београду.

Ох, како је јасан у светлости те прославе 27. март. Трешти радио апарат од громогласних узвика комунистичке гомиле!

Пре четири године Београд је 27. марта кликтао са заносом: Живео Краљ! После четири године Београд је 27. марта урлао: „Живела комунистичка република!”

Како је могло доћи да један народ све кличући краљу из срца дође да у његовој престоници седи сад Тито и кличе комунистичкој републици - покушао сам да објасним.

Да ли би тај народ онако кликтао да је знао где иде, да је видео где иде?

Сигурно да не би.

Значи није знао и није видео.

А то незнање и то слепило морали су бити нечим проузроковани. Чиме?

Духовно: узрок сам напред описао.

Политички: није нас сигурно пријатељ водио да тако сами себи дом разоримо. Тај који нас је руководио да тако радимо, није нам могао бити пријатељ. Осим ако је и сам био слеп, па по оној светој: „Кад слепац слепца води, обоје падну у јаму.”

НОВИ РАТ ²¹⁴

Нови рат, тако га зовемо прво због оних, врло многих, за које се рат против Немачке завршава за који дан.

Кад прођу сви рокови и сви од њих постављени услови, а рат и даље буде трајао, онда ће видети да је рат далеко од краја, и да су њихове наде без основа.

Они заснивају своје наде на чињеници да су Совјети пред Бечом и пред Берлином, а да су Англо-Американци далеко оставили за собом Рајну и да лако продиру у срце Немачке, док ваздушне снаге уништавају могућности редовног саобраћаја, први услов за искоришћење стратегијских праваца који су до сада били немачко преимућство. Под таквим условима, заиста, није могуће дуго немачкој организованој војној сили по принципима класичне стратегије одржати се. Отуда је... ²¹⁵

²¹⁴ „Наша борба”, бр. 63, На положају, 7. април 1945.

²¹⁵ Нечитко, (примедба приређивача).

оних који чекају брзи крај рата на изглед оправдано ако је класична стратегија неизмјењива истина, онда је крај заиста близу.

Али већ догађаји од 1941. године на овамо у Југославији су показали да је могуће импровизовати на заузетој територији озбиљну војничку снагу...²¹⁶ борбу против завојевача. Југословенско државно и војно вођство је стајало на гледишту класичне стратегије, па је потписало капитулацију и тиме одузело своје народу правну могућност за даље вођење рата. Међутим живот је баш после тога показао много могућности које стоје на расположењу ономе који има интереса да отпор организује.

Немачко државно и војно вођство нема никаквог интереса да капитулира, јер му се не пружају уопште никакви повољни услови да би капитулацију могло прихватити. Има већ поодавно како је Гебелс тврдио у једном свом чланку да савезници продужавају рат, а не Немачка; тиме што захтевају безусловну капитулацију, чиме је сасвим јасно, с најмеродавнијег места немачког, речено да би немачко вођство под иоле повољним условима обуставило рат. Оно дакле капитулирати не може. Оно мора наставити рат. И оно ће га наставити, под условима који му остају.

Неко ће на ово рећи: али како ће га наставити? Где су му авиони? Где тенкови? Где простор? Ускоро ће се, ако овако буде даље ишло, састати совјетски и англо-амерички фронт. Где снабдевање? Где саобраћај? Где индустрија?

Да! Онај ко овако пита има право с гледишта класичне стратегије. Али Немачка не може да положи оружја, она мора да се бори и она ће се борити при чему ће да проводи и развија принципе нове стратегије, оне чије су се контуре указале од 1941. године у Југославији.

Услови, врло повољни, за то постоје, а први је услов да има и ко хоће да се бори.

Прво мора постојати вођство које хоће да се бори. Такво вођство Немачка има и у то нико не може сумњати.

(Имао сам прилике да говорим пре десет недеља са младим вођом једне балканске антикомунистичке борбене организације. Задивила ме је његова вера. Рекао ми је: „Само пет људи ако остане живо у нашој организацији, ми ћемо победити, победиће наша мисао.“ Осећала се таква снага из тих речи, да се уопште није могло сумњати. Ма како изгледало невероватно, било ми је сасвим јасно да заиста пет људи вођени оваквом вером морају победити.)

Друго морају постојати људи који хоће да се боре. Такве људе и у веома знатном броју има Немачка. Нема ниједан народ на свету толико број и таквих бораца као што их има Немачка. Она може рачунати на милионе таквих бораца, а толико их ова даља борба не треба: с далеко мањим бројем се чуда могу починити.

Треће, не сме се капитулирати, јер капитулација с једне стране обуставља борбу и у најмању руку ствара пометњу у народу, а с друге стране даје непријатељу извесна права: право да сматра рат свршеним и свако нарушење мира бандитизмом, противправним прекршајем па у вези с тим да може предузимати репресалије. А знамо да капитулације нема и неће бити.

Четврто, не сме водити борбу народ већ војска, јер и то даје право непријатељу на пустошења и одмазде, а с друге стране то Немачкој није ни потребно пошто има довољно бораца и више него довољно.

Пето, војска треба да има довољно лаког оружја и одговарајуће муниције. Признаће сваки, да Немачка може да довољно испуни тај услов.

Даље снабдевање војске вршиће се на рачун непријатеља.

²¹⁶ Нечитко, (примедба приређивача).

Зовемо ово новим ратом, оно због оних који мисле да се овај садашњи свршава, али и због тога што ће га водити један велики народ, у великим размерама, организован под вођством правог генералштаба а по овој стратегији.

Како ће се овај рат развијати?

Човек, у том погледу, добије утисак као да по плану источни фронт чврсто даје отпор, док западни прости пропушта непријатеља. То свакако боље одговора и интересу немачког народа, да што мањи његов део дође под Совјете будући да су услови живота под Англо-Американцима, далеко, бар по зверствима који ови углавном не чине над немачким народом, бољи од оних под Совјетима.

Можемо узети да ће најмање милион младих и здравих Немаца сачињавати нову немачку добровољачку војску која ће се склонити у шуме са својим одличним лаким пешадијским наоружањем и довољно муниције. Подељени у мале лако покретне јединице, они ће непријатеља (кога ће боље познавати него што он познаје њих), изненада нападати у кретању или на становању, дању или ноћу, и тако га узнемиравати, причињавати му губитке, па и уништавати га у мери у којој буду, скоро, то хтели.

Претпостављам да ће тај рат бити страшно суров; уништавајући према Совјетима, а блажи према Англо-Американцима. Према овима рат има за циљ да им покаже да није завршен, да положај Англо-Американаца уласком у Немачку није постао ни мало добар, да их напротив немачка војска држи тек сад за гушу, да се другим речима рат може завршити само...²¹⁷

Ако узмемо у обзир да Немачка може формирати неколико хиљада оваквих чета, да ће располагати са најпотпунијом обавештајном службом, да ће служба веза идеално служити, онда се може замислити какви се све покрети, какви маневри, каква изненађења могу причињавати противнику.

Англо-Американци ће доћи у положај да бране и оправљају немачке комуникације, немачка насеља, немачке творнице, немачке руднике. За снабдевања немачког народа морално ће договарати савезници. Веза између појединих савезничких гарнизона зависиће од добре воље немачког вођства. Надмоћност савезничка у авионима и тенковима не долази у обзир за овај начин ратовања: овде у првом реду долази у обзир сама вредност појединог борца, а ту немачки војник има мало премаца. Поврх свега, немачко народно јединство ће вероватно бити очувано и потврђено.

Међутим, политички сукоб између Совјета с једне и Англо-Американаца с друге стране је све отворенији. Сваког дана, нарочито од Кримске конференције, радиостанице нам дају за то доказа. Тај ће сукоб постајати све оштрији. Вероватно да ће још ове, 1945. године достићи своју највишу тачку. Из њега ће морати рат да избије.

Пре тога, Јевреји ће све учинити да до тога не дође, а прво на тај начин што ће одједном постати пацифисти. Дотле су били и јесу белицисти, за рат, - а од тад ће бити за мир: играће на умору народних маса, постаће одједном против рата. Све што је под њиховим утицајем, а то је огромно, почевши од штампе, забрујаће пацифистичким паролама. Пошто су претходно све учинили да Европа дође под утицај па чак и власт болшевизма, уз свесрдну помоћ Англо-Американаца, сад ће наједном доказивати Американцима и Енглезима да сви треба да „гледају своја посла...“²¹⁸ Европе и Европљана. Биће чудо ако тако не буде, - и још веће ако Англо-Американци успеју да се отргну испод њиховог утицаја.

²¹⁷ Нечитко, (примедба приређивача).

²¹⁸ Нечитко, (примедба приређивача).

Ако заиста до трећег рата, рата између Англо-Американаца и Совјета дође, долази моменат рехабилитације Немачке. Није могућ овај рат, ако уз Англо-Американце не буде Немачка.

Тај моменат ће чекати немачка војска. Зато она сад неће положити оружје. Зато ће водити овај нови рат, под новим, тешким али часним условима.

Сигурно је, у колико напред наведени услови буду испуњени, да Немачка овај рат неће изгубити.

ОСЛОБОДИЛАЧКА МАСКА ²¹⁹

Комунистичка странка је у окупираном делу Европе постала носиља идеје „ослобођења”.

Од једном, сваки грађанин који је по законима своје земље сматрао да је рат противу Немачке престао примирјем, од комунистичких дрекаваца проглашен је издајником свог народа и слугом непријатељским.

То није био случај само у Југославији, већ у свакој земљи европској која је водила рат противу Немачке па дошла под окупацију (Француска, Белгија, Југославија) а исто је тако било и у државама које су ратовале уз Немачку, па после отпале од Немачке а потпале под режиме њихова утицаја.

Да би ово држање комунистичке странке било сваком разумљиво, изнећемо ове чињенице:

1) Њен оснивач Владимир Илић - Лењин, 1917. године, док је његова отаџбина Русија ратовала против Немачке, да би у сред рата извео револуцију погодио се с непријатељем своје земље...²²⁰ пропустио у Шведску да би се одатле њеном помоћу пребацио у Русију.

Услед тога је његова отаџбина његовим радом у позадини фронта и на фронту, изгубила сваку борбену способност, па је потписала сепаратни мир с Немачком у Брест-Литовску, по коме је оставила своје савезнике, уступила огромне просторе руске земље и учинила велике...²²¹ Немачкој.

2) Кад је овај мир у Брест-Литовску требало закључити, онда су се против таквог мира побунили делегати као и остали чланови Врховног Совјета народних комесара, али мир је ипак потписан, као цена за изведену револуцију и као услов под којим се револуција бољшевичка може одржати.

3) За све време од 1918. године па на даље до 1941. комунистичке странке су радиле свом снагом против снаге и величине Југославије, Француске, Белгије.

Нарочито је то јасан случај са Југославијом и Француском.

Вођство југословенске комунистичке странке било је у прво време у рукама Срба. Срби комунисти били су против оних који су хтели разбити Југославију. Стаљин је међутим дао за право онима који су били против Југославије и наредио Комунистичкој партији Југославије да направе савез са свима који су против ње. Тако су морали одступити Срби о вођства странке и тако је на чело дошао Јосип Броз, маршал Тито, који је исто толико маршал, колико и Тито. То ваља сваки човек који је за Југославију - а то су нарочито партизани и њихови пријатељи - да зна.

У Француској је комунистичка странка учинила све што је могла против француске војске, ваздухопловства, морине и привреде, - убијала је свим средствима мо-

²¹⁹ „Наша борба”, бр. 64, На положају, 14. април 1945.

²²⁰ Нечитко, (примедба приређивача).

²²¹ Нечитко, (примедба приређивача).

рал француског народа разарала сваки његов полет. Тако је радила док је Француска била јака, а кад је постала слаба, онда је ту преслабу Француску комунистичка странка гурнула у рат против прејакe Немачке. Кад је пак била у рату онда су дефетизмом тако расули њену војску да је Француска била смождена 1940. године.

4) 1935. године, августа месеца, у Москви је одржан VII конгрес Коминтерне.

На том конгресу је дата од стране Г. Димитрова, генералног секретара Коминтерне нова генерална линија комунистичке странке.

Ту је објављено да комунистичка странка хоће да спроведе светску комунистичку револуцију. Ради тога потребно:

а) Да се комунистичке странке у свим земљама, које су дотле водиле борбу саме противу свију других политичких странака, промене тактику, удруже се левичарским буржоаским странкама у народне фронтове ради освајања власти, при чему комунистичке странке не морају саме на власт, али у коалицији у којој се налази власт ће бити под њиховим највећим утицајем...²²² овим утицајем комунистичке странке разбију, раздрузгају буржоаске државе, буржоаски живот и буржоаску привреду.

Али тиме неће још доћи до светске револуције. Тиме је она само припремљена.

б) Кад то буде припремљено доћи ће светски рат.

У светском рату ће буржоаске државе, раздрузгане пре тога и расклиматане, пропасти.

Тада с једне стране СССР са својом војском, с друге стране комунистичке странке са својим фанатичним борцима имају да поруше заостатке буржоаског живота и да спроведу болшевизацију свију овако у рат уплетених буржоаских држава.

5) Кад је светска криза 1939. марта месеца ушла у најоштрији облик, онда су Француска и Енглеска позвале СССР у војни савез против Немачке.

СССР је знала да не може бити рата, ако се том позиву одазове. Сам факт да СССР тај савез са Француском и Енглеском кочи онемогућава рат.

Али СССР хоће, али неће да уђе у рат, већ држане даље од артиљеријског огња хоће да други зарате, и то Немачка са Енглеском и Француском. А она чека па кад се ови измрцваре и уморе да скочи на готов плен и да...²²³ своју замисао.

Зато она зове Французе и Енглеze и себи и вуче их за пуних пет месеци. Све измишља из разлога за одлагање, док јеврејским утицајем европска штампа на првим странама...²²⁴ о томе пише као готовој ствари, не би ли Немачку више заплашила.

Кад је ова њена игра...²²⁵ она пред носом енглеских и француских генерала и дипломата...²²⁶ који су пошли да потпишу савез против Немачке, потписује 23. августа 1939. године пакт о међусобним акцијама и економској помоћи са Немачком.

Тек после тога...²²⁷ дана доцније, до рата с Пољском, а по том до рата с Енглеском и Француском.

6) У Југославији је комунистичка странка од априла до августа 1939. године била најратоборнија странка.

²²² Нечитко, (примедба приређивача).

²²³ Нечитко, (примедба приређивача).

²²⁴ Нечитко, (примедба приређивача).

²²⁵ Нечитко, (примедба приређивача).

²²⁶ Нечитко, (примедба приређивача).

²²⁷ Нечитко, (примедба приређивача).

На све стране је њена омладина држала митинге, којима је доказивала да је „Отаџбина у опасности” од Немачке и да је треба бранити.

Кад су Совјети...²²⁸ пакт 23. августа у Москви са Немачком, онда су отворено почели нападати Енглеску и Француску (...²²⁹ комеморација на Универзитету, а на зидовима градских зграда су се појавили натписи: „Доле рат!”, „Доле скупоба!” (први револуционарни натписи, јер су осећали да је благодарећи СССР и комунистичкој странци рат дошао).

Кад је извршен несрећан пуч 27. марта 1941. године, Комунистичка странка Југославије је узела улице београдске у своје руке и дала пучу искључиви спољно-политички и антинемачки карактер, знајући да ће тиме сигурно довести до рата, у најнепогодније време за своју земљу, а у најпогодније време за Немачку, која је имала већ знатну војску на јужним границама Бугарске.

Разуме се, кад је рат 6. априла 1941. године избио, комунисти су већ отпочели свој разорни рад и одмах пустили своју дефетистичку пропаганду, па нису презали ни од тога да у појединим местима изазивају панику у позадини фронта, пуцајући на трупе свог рођеног народа, док би тај исти факт у другим местима приказивали као дело „Збораша - издајца”...²³⁰ сарадници окупатора, све до 22. јуна 1941. године, - али су зато истовремено сипали уље на ватру иза леђа окупатора припремајући свој комунистички устанак, да већ 23. јуна 1941. године...²³¹

Поређасмо ове чињенице због тебе, читаоче.

Ако чињенице умеш да схватиш онда те комунистичка странка својим паролама о својој ослободилачкој акцији, не може збунити. Ти ћеш провидети да је цела та пропаганда заиста сама и чиста лаж. Теби ће онда бити јасно:

да странка комунистичка уопште нема права да говори о родољубљу, јер је с предумишљајем радила на слабљењу и унесређивању својих отаџбина, да би их тако унесређене могла у рат бацити;

да комунистичка странка нема права да говори о својој борби за мир, јер је рат с предумишљајем од 1935. године спремала и целом својом тактиком од априла до августа 1939. године учинила га неминовним јер јој је био потребан ради извођења револуције;

да комунистичка странка нема права да говори о својој ослободилачкој акцији, јер ко воли слободу, тај не гура свој народ у ропство, а то је комунистичка странка баш и хтела па је и извела.

Ето то говоре чињенице, које смо напред навели.

Те чињенице не може побити ни један комуниста. Оне су опште познате и историјски утврђене.

Зато је потребно да их и ти знаш и да их добро упамтиш, па кад чујеш комунисту или партизана или њихове пријатеље, да се хвале са својим родољубљем, својим миротворством, својом ослободилачком акцијом, а ти им ово реци.

Запенушаће се од беса. Покушаће да извитопере ствари. Али ти само остани миран: немаш потребе да се жестиш. Истина је с тобом. Неистина, злоба и пустошење на њиховој страни.

А истина побеђује.

²²⁸ Нечитко, (примедба приређивача).

²²⁹ Нечитко, (примедба приређивача).

²³⁰ Нечитко, (примедба приређивача).

²³¹ Нечитко, (примедба приређивача).

У последње време дешавају се тешки догађаји за добровољце. Погинули су нам до данас: 2 команданта батаљона, 3 четовође и око 50 војника и то не у борби, него углавном све изван борбе, у заседама, мучки.

Други ће вам говорити да се то десило услед недовољно опрезе старешина и војника. Ово што сад читате неће тако ствар поставити, већ ће вам рећи да те несреће нису дошле случајно, већ по Божјем допуштењу. Онај исти Господ, који чини да у борби добровољци немају ни десети део губитака својих противника, даје их у руке својих противника, изван борбе, да им покаже да су ништа без Његове заштите и помоћи.

Људи који не верују у бога, или верују да је Бог створио свет али да о њему не води рачуна, тако не мисле. Добровољци тако, као они, не могу мислити и свом снагом морају бити против такве мисли. Они знају и верују да нема брижљивијег домаћина од Господа сведржитеља и створитеља, који се и о травкама појединим брине а камо ли не о људима и народима. Добровољци су људи добре воље, а нема добре воље без чврсте вере у Бога, јер без ове свака воља или је зла, или мала, или слаба, или самовољна, а све то није добра воља.

Добровољац није самовољац, ни зловољац, ни слабовољац, ни маловољац, јер чврсто верује у своју веру прадедовску, веру Христову и православну, веру словенских апостола Ћирила и Методија и српских светитеља: светог краља Јована Владимира, светог Симеуна Мироточивог, Светитеља Саве, светог Василија Острошког, Јована Рилског, Георгија Кратовског, Прохора Пчињског, Јоаникија Девичког, Јоакима Осоговског, и Наума Охридског, са светим Лазаром Косовским, Стеваном Дечанским, Урошем Нејаким, Стеваном Високим, Стеваном Штиљановићем, светим Максимом Купиновским и његовом мајком светом Ангелином, - а ова вера зна само за једно: да се све што се дешава у свету, дешава или што тако Бог хоће или што тако Бог допушта.

Није достојан српске историје, није достојан српског имена, није достојан добровољачког имена ни добровољачког знака (на коме је вера у Бога на прво место стављена) онај добровољац који тако не верује. Тај дуго остати на своме садашњем месту неће. Али ако и остане, па нека је најхрабији иначе, већу ће штету далеко направити, него што ће користи донети. Јер од те његове невере мора бити штете. Није могуће да човек овако не верује, па да штете не буде. Јер ко не верује у Бога, или ако и верује у Бога а не верује да је Господ сведржитељ, те да ништа не бива што бива, него или по Његовој вољи или по Његовом допуштењу, тај нема страха Божијег, тај је тог страха ослобођен. А ко се Бога не боји, онда долази међу оне за које је наш народ по свом дубоком искуству рекао: да се морају плашити батина. По народом искуству човек се мора бојати - или Бога или казне људске (батина). Овај други значи, - да се одржи у добру мора имати над главом батину, тј. казну од људи, - мора правити зло. Такав ће човек чинити зло кад год мисли да ће проћи без казне људске, а то ће рећи врло често. Све ће то штетити наш народ и добровољачко име и углед. Зато и кажемо да неће дуго остати у добровољцима, али док ту буде од њега ће бити више штете него користи.

Тако ми верујемо, и не лажемо, да се све с нама дешава или по Божијој вољи, или по Његовом допуштењу, па и несреће које су нас тако тешко и погодиле. Тако морамо сматрати. Ништа није, дакле, случај. Све у крајњој линији има узрок у Богу. Уосталом, то прави добровољци знају из личног искуства. Зар нису у толиким тешким борбама имали прилика да виде, како у пркос неповољног положаја, мањег

²³² Наведено према: „Димитрије Љотић у рату и револуцији”, 1961. стр. 347-361.

броја, често лошијег наоружања, они побеђују противника, који по правилу има далеко теже губитке, док добровољци пролазе са минималним губицима.

Тако је било свугде у борбама тамо, где је било очекивати да ће љуте битке имати, тамо их је рука Господња чувала. А пуштала је без сваке заштите, у последње време, тамо где није било очекивати борбе, на путу. Други ће вам говорити о потреби опрезе, коју и ми не поричемо. Али ко затвори очи људима, па су неопрезни?! Ко, ако не Онај који све држи, Господ наш.

Несреће пушта или шаље Господ на људе, или као казну, или као опомену, или за неко друго наше добро, које ми и не видимо у том тренутку, а што ће нам тек доцније показати, - пошто ми сасвим мало па и то слабо знамо, а пред њим су десет хиљада година као један тренутак и један тренутак као десет хиљада година, па Му је све видљиво унапред. И отуда зна шта је добро а шта за нас боље. Него ми добро знамо, да невоље не пушта Господ на људе само због грехова, али у највећем броју случајева пушта их и због грехова. Нико није саветник Господњи, па да зна зашто се по Божјој вољи нешто догодило. Али морамо знати, да нас ретко кад Господ пушта у невољу без наше кривице.

Да бисмо у будуће искључили, или на најмању могућу меру довели несреће које долазе, због наших погрешака, хоћемо овде да изнесемо старешинама добровољачким оне случајеве који су нам познати, а где су поједине старешине учиниле оно, што нису требали или морали учинити.

При овоме треба да се зна, да често због погрешака старешина страдају потчињени. Зна се и из Светога писма да је Господ слао несреће због грехова старешина на читаве војске и народе њихове, те тако и невини страдају. Отуда је важно да старешине знају све то избегавати, да не би не само себи, већ и својим млађим друговима зло причинили.

Примећени су следећи грехови и погрешке старешина:

1. Поједине старешине псују Бога и остале светиње. Сама је псовка грдоба и гнусност која вређа Бога, јер долази од човека кога је Бог створио по својој слици и прилици. Човек је, дакле, земаљска икона Божија, јер му је Господ дао у ограниченом све своје моћи, учинио га творцем и Својим сатрудником, узео чак на Себе и тело људско, да би му тако човек што ближи постао, дао му је земљу, и све што је на њој и у њој на уживање. Сад та икона Божија, слика Бога живог, који је сав светиња и чистота, на своја уста пушта из свог запрљаног срца псовку за псовком. То већ вређа Господа, одвраћа лице Његово од Човека. А кад човек, поред тога псујући дрзне се и на самога свога Творца и Сведржитеља, и ако је и дах његов у зависности од Бога, онда се гњев Божији на овога одметника скупља. Нико нека се не извињава да он не мисли тако, већ онако не мислећи у љутњи псује, јер то није никакво извињење. Када си у љутини смео да псујеш краља, или да изговориш псовку као узречицу не мислећи? Па ваљда знаш да је краљ мањи од Онога од кога све власти на земљи, од искона па до конца света произилазе. Па како те је страх од земаљске казне и поштовање за краља научило да његово име не узимаш у своја уста погрдно, значи да си дао себи слободу, дрску према Богу, јер ту страха немаш ни од Бога (пошто не верујеш у Њега и у моћ Његову), ни од земаљских закона (пошто законе нико не извршује). Немој говорити ни то да ти верујеш у Бога у моћ и силу Његову, али ти знаш да је Бог сушто милосрђе, па се не обзире на твоје непромишљене речи, јер Господ зна да псовке излазе из уста, али извиру из срца. Тамо, у срцу, ти си дозволио да се зацари сатана и богоотпадник и тај отуда, твој им устима ружи Господа. А ти си му у томе саучесник, јер си престао да срцем својим славиш Господа, да му се молиш духом и истином, већ у најбољем случају само устима. Постао си површан, плитак, заборавио си на Господњу заповест по којој ће сваки човек одговарати и за сваку сувишну реч, а камо ли да неће одговарати за сваку погрдну.

2. Већина старешина не спречава и не искорењује у својим јединицама светогрдне или обичне псовке. То је, међутим, као да сам старешина псује Бога, па не на једна уста, већ на стотине труба то чини. Све што смо рекли напред о греху старешина који псују Бога или светиње, овде важи само још у појачаном степену. Јер није довољно да сам старешина не псује, већ је потребно да зло које сам не чини, не дозвољава да чине ни његови подчињени. Кад би један старешина био јунак па из борбе не би бежао, а пустио да његови подчињени беже у десетинама и стотинама, сам ништа не би чинио да то спречи, сви би видели да он није добар старешина. Јер која корист од његове личне храбрости, кад он изгуби целу јединицу која му се разбегне? Тако и овде његово лично уздржавање од псовке потпуно се не примећује ни пред Богом, ни пред људима, од гласне, јавне и хиљаду стостручне псовке, која се несметано од њега диже као најгори смрад пред Божији престо и људску савест.

3. Већина старешина не даје част Богу, не моли Му се, ни појединачно ни скупно. Зато псовке и навиру из уста, што она хвалу и молитву Богу не преузносе. Као и псовка што извире из срца, тако и молитва и хвала отуда извире. Чеге је срце пуно, оно и даје. Ако је у бурету смрдљиви расо, онда само он из бурета може и истећи, а ако је добро вино онда оно. Тако је и са срцем. Само буре може бити и празно, али срце људско не може. Или је тамо престо Божији или престо Сатанин. У томе је слобода наша: од нас зависи да ли ћемо престо Божији тамо поставити. Ако духом и истином желимо да тамо буде престо Свемогућег, онда ће молитва потећи Богу из душе, престо Сатанин ће се срушити, и Господ ће ући у „клијет срца” нашега. А кад је Он тамо, онда псовке наша уста, та славина нашег срца, не могу точити, већ ће напротив хвале Богу и молитве тећи, пошто „уста говоре од пуноће срца”, како то вели апостол Павле.

Немој говорити: зна Бог шта нам треба, па није потребно да му ми то кажемо, - немој тако говорити, јер та твоја реч показује да ти је срце хладно према Богу, да љубави немаш, да ти у срцу не гори Његова божанска светлост, да је већ Сотона успео тамо престо себи да припреми. Истина је да он зна и ништа ти њему не можеш открити што он не би знао. Али молитва теби, а не Богу, потребна је, јер Бог је пуноћа свију блага и ти Њему ништа ниси потребан, ни ти Њему ишта можеш дати што Он не би имао, већ од пре прапочетка времена. Али ти си празан и ништавило и ти се молитвом чистиш, спасаваш, браниш, освећујеш, изграђујеш, растеш, пуниш милошћу истине и разума и миром и радошћу, ти си као сијалица духовна, а Господ је духовна централа. Како ћеш ти светлети, ако се са Њим не вежеш? А ако не светлиш, шта ће радити домаћин са сијалицом која не светли? Скинуће је и бацити, или ће послати на претапање, јер она је направљена да светли, а место тога око ње мрак.

Тако ти радећи кршиш земаљске законе. По њима си дужан да одајеш хвалу Богу и молитве да чиниш, јер ова земља није земља неверника, него земља Христова - она је сва у сенци крста, осењена је од почетка своје историје и још и пре доласка наших предака она је то била, - а од када наши Христу приђоше, отада примише закон ове земље и никада ниједан њен владар није пропустио тај основни закон, закон земаљски непотврђен. Ми те, додуше, само на то упућујемо, јер не бисмо хтели да ти то не знаш. Али није нама циљ да ти то само усмено славиш Бога, већ да то чиниш онако како је то Господ рекао: духом и истином, јер само од такве хвале и молитве Богу може бити користи. Као што сијалицу са централом не може везати свака жица, тако не веже човека с Богом свака молитва, већ само она која искрено и истинито из срца тече; али ти немој рећи: да зато, то ја и не чиним, што не осећам ни у духу ни у срцу искрену жељу и потребу за молитвом - јер то опет само тебе оптужује. То показује твоје одступништво од Бога, - то да си створен да светлиш и осветљаваш друге, а ти си сијалица која си раскинула везу са центра-

лом, па си сада мрак. По жељи искрено и дубоко, дакле, ради тебе, да не будеш скинут са свог места и бачен као ствар без вредности, на ђубриште, већ хватај ве-зу за времена са централом васељене, која те је и створила, да изађеш на светлост, која никада не залази.

И немој рећи, да ти испуњаваш своју дужност према отаџбини, своме народу, сво-ме краљу и своме ближњем, јер да знаш да то није и не може бити истина. Ко не-ма љубави према Богу, коме је срце хладно према Богу, тај не може имати љубави према ближњему па ни према своме народу. Чак и када добро чиниш, то није из љубави него из неког другог рачуна, а такво добро ништа не помаже јер није пра-во и чисто, већ помрачено и упрљано неким прљавим интересом, који ако се у по-четку не види, после бива све јаснији.

Напоследку да знаш, да ако ти је у ово смутно време стало да твоји добровољци нађу место у срцу народном, да их народ не гледа попреко, да у њима види своју децу најбољу и своју одбрану, да никаква пропаганда не може код народа да успе против њих, потруди се и покажи са својим војницима да сте ви Христови, а не Антихристови, да вам је Бог у срцу и зато да је Његово име на уснама, да се бори-те баш зато да се слави име његово, да дође царство Његово и да буде воља Њего-ва, код нас, у нашој, гресима нашим, тако порушеној и опустошеној земљи. При-чају оне добровољачке старешине, које су тако радиле, да их ни у чему народ није схватио, прихватио, усвојио, заволео као у томе. И кад добровољци по том оду, па дођу шумски разних изгледа, назива, боја и памети, никаква пропаганда не пома-же, јер је народ наш Божији народ, и када осети искрену веру заструје и забрује звона, као велики празник у срцу његовом. И он никад никоме неће дати да упрља или осрамоти вас, а ако ипак неко покуша, тај ће себе осрамотити и упрљати у на-родним очима, а не вас, јер себе народ од Бога не може одвојити, и кад сте му ви пришли с Богом он вас је познао као своје и сад сте му у срцу, одакле вас не може нико потиснути.

4. Поједине старешине пијанче, коцкају се, блудниче, проводе се, играју сами, а многи не спречавају у томе своје потчињене. Тиме показују да су сасвим далеко од значаја духа добровољаштва, да не разумеју своју улогу, а још мање народну нам стварност.

Није данас време за весеље, било које врсте, нигде у Европи, а најмање код Срба. Срби су тако тешко настрадали и тако тешко страдају сваки дан, да показује вели-ко слепило онај ко се весели или проводи, вређа Бога, који је све те патње дозво-лио ради испаштања, покајања и поправке, а не ради провода и оргијања.

Нека нико не каже: „А како они други, код којих су те врсте занимања стална по-јава?” Не правдај се туђим злом и грехом, већ се старај да се сам таквога греха ослободиш. Ти ниси „тај други”, па да тако радиш и да ти то приличи. Ти си до-бровољац, ти си човек добре воље. Ти си од оног семена небеског, кога су анђели посејали по земљи ону ноћ кад се родио Исус, „Онај који је пре свега постојао”, певајући песму „Слава Богу на висини, а мир на земљи, међу људима добра во-ља”. Добра воља не може оргијати, јер је то поништава, а изазива оправдан пре-зир, осуду и бол код оних који то гледају. Како ти, имајући добре воље, можеш чинити весеље у пустоши и жалости садашњој свога народа, - јер добра воља сао-сећа са увређенима и жалоснима и испаћенима и прогнанима и осиромашенима и на пут беде материјалне и моралне гурнутима, и мисли стално како свему томе да помогне, како све то да заглади, па не може да стигне да се коцка, да пије, да блудничи, да се проводи, да се весели, да игра и пева и не може да подноси као старешина, да кад он то не чини, раде његови потчињени.

Нека нико не каже: „Па шта ћемо да чинимо од дуга времена”. То је већ доказ да старешина не чини што је дужан, јер иначе не би имао кад главе дићи од посла. Само да се упозна са сваким војником, да буде његов најближи и највољенији

друг, да буде највернији повереник сваког свог војника, да зна његове бриге, мисли, осећања, непрестано, - па то је посао који се никад не може свршити. А камо ли други посао, који ти као старешини припада, у јединици као домаћину и напредак чете. Јер и то се зна, да старешина који ради у својој јединици има стално посла, а онај други може увек да каже, да посла нема, али зато је код овога хаос на све стране, а код онога све одише највећим редом.

А шта тек да кажемо за онај други посао у самом народу? Зар ти мислиш да си све свршио, кад си данас, рецимо, обавио посао у батаљону, чети или воду? Зар не знаш да у револуцијама, а ово је једна, не побеђује онај који је освојио ово или оно село или град, већ онај који успе да освоји срце народно? Нема за тебе важнијег посла од овог. То је важније од сваке битке. Ту се ти мораш просто умножити, на сто места мораш стићи и у сваком добра дела и добру реч сејати. Па цела наша земља ти је рањава и порушена. Гдегод се окренеш, твоја добра воља се чека и тражи.

Наш ранији трећи одред стигао је у Леску да подигне звонару и набави и освети звоно, у време кад је гладовао у долини Ибра, а у Лазаревцу да поправи цркву ко-стурницу у коју је продрла вода, па поплавилa кости наших јунака из 1914. године. Наш први одред стигао је у Љиг да подигне звонару и набави и освети звоно, а у околини Љига да помогне народу у пољопривредном раду. Наш други батаљон је стигао ове године да у селу Осаоници сазида цркву за два месеца. Наш десети одред са својим, сада покојним командантом Милошем Војиновићем, подигао је много цркава спасавајући многе хиљаде босанских избеглица, често по смртну опасност своју и својих и организујући њихову исхрану данима и недељама, често остајући сам без хране, подижући болнице, организујући чишћење и прање, слушајући и као дадиља и нудиља деци и болесницима и као бранилац потлачених.

Разуме се да је онај други рад, који су извршили наши одреди и батаљони, обавештавајући народ, скоро по целој Србији, нарочито по селима, рад огроман, али плодотворан. Његови се резултати данас не виде довољно, зато што је данашњи систем оградe једне територије, па потом њеног напуштања и остављања незаштићеног народа у руке немилосрдних одметника, те резултате по нужди покрио. Али зато ће се ти резултати видети оног дана, кад влада буде имала довољно снаге да свет заштити од рада шумских. Ето, тај разнородни, али препотребни рад чека људе добре воље, чека добровољце, и то не само старешине, већ и војнике. Управо није добар домаћин, дакле ни старешина, онај који само сам може радити, а његови потчињени остају у том погледу незапослени или неспособни. Добар и прави старешина је онај који васпита много трудбеника, па макар он лично и не радио, већ само координирао и упућивао своје млађе.

Како према таквим старешинама, који тако схватају своју дужност, изгледају оне старешине, које раде све оно што смо напред навели, а на овом другом послу се не осећају. Откуд у њиховој јединици може бити ред? Откуд из њихових јединица да буде мало изласка? Како он може захтевати од својих војника аскетски војнички живот, а војска је увек почивала на простом и строгом животу, кад сам јавно води друкчији? Како он може одржати јединицу у високом броју? То све говоримо, какав ће изгледати пред његовим јединицама. А шта да кажемо, какав ће изгледати пред народом? Где је препород народног живота, који морају да носе добровољци? Где је нови дух и где су нове снаге, које наше песме обећавају?

Али шта да кажемо о томе, како такав старешина и његова јединица изгледају пред Богом? Јер то нам је овде најважније. Он вас чува и предаје вам у руке непријатеље у тешким борбама, - а диже своје руке од вас и предаје вас у руке вашим непријатељима онда кад нема борбе, као да хоће да покаже, да тамо где су сви разлози да ћете пропасти, ту пролазите лако и славно, а тамо где нема ника-

квог разлога да се плашите - тамо страдате, - те да вам тако буде јасно, да у првом случају Бог стоји уз вас, а у другом сте без Његове заштите.

Зато и питамо, како такав старешина изгледа са својом јединицом где се овако ради пред Богом? Окреће главу Свесилни од њих, јер у време које је Он наредио народу овом и земљи овој за испаштање и муке. Он не види покајана срца, у грешника. Он не види саосећање и самилост према невољама ближњих, - Он не чује покајничка уздисања и јецаје, већ напротив види оргијање и разврат, чује подврискивање и свегрдне псовке, види коцкање и пијанчење. Набраће се обрве Његове на таквог старешину и његову јединицу, пустиће их у руке непријатеља онда кад се најмање надају, сатрће их онда кад мисле да су далеко од сваке опасности, - јер нису оно што треба да су, јер нису Његова војска, војска добре воље, пошто о Његовој вољи не хају и не маре, а добре воље (праве, а не оне која само тако изгледа или се само тако зове) нема, ако се не приклања духом и истином, пред вољом Његовом и свом снагом душе своје не тражи заиста да буде воља Његова како на небу тако и на земљи, а прво и пре свега у њој самој.

5. Неке старешине не знају, па то не знају ни њихови потчињени да они нису дошли да им се служи, већ да служе. У време кад је настало зло највише земљи нашој, кад смо остали без краља, као стадо без пастира, без слободе, без јединства, без права, без пута, Господ је подигао добровољце и дозволио једном одиста малом броју људи силне вере, а малог искуства, да генералу Недићу буду подршка у његовом претешком задатку.

Дело добровољаца је дело љубави. Ви сте миротворци, јер мир браните. Мир је закључила југословенска врховна команда с немачком врховном силом и признала нас све обвезнике ратним заробљеницима, који су дужни да положе оружје, осим наших органа јавне безбедности, који с нашим властима, а сходно одредбама међународног права и овог уговора има да обезбеде миран живот у нашој земљи. У време кад је луда мржња шумских отпочела да диже устанке, а окупатор почео да врши репресалије, и кад је генерал Недић стајао немоћан да спасава животе српског народа, ви сте, из љубави, дошли да дело његово помогнете и да мир градите. Дешавало се при том, и дешава се, да улазите у потпуно од власти напуштена места, тако да сте често једина власт. Јунаштво вам је често у читавим крајевима повраћало ред, успостављало власт, враћало миран живот. Све је то истина, али не ваља да заборавите да ви нисте дошли да вам се служи, већ да служите. Кад неке старешине то забораве, па су надути, искључиви, охоли, горди, ташти, груби, они руше дело добровољаца и то не само живих, већ и оних палих, оних који нису више у животу да могу своје дело поправити.

Нека нико не каже: „Ми смо такви само према нашим „противницима јавним, а нарочито оним прикривеним”, - нека нико не каже тако, јер и ако је истина да противника таквих имате, - тај начин не доноси победу над таквим непријатељима. У том случају ко се тако понаша, тај се понаша како противник жели да вас прикаже. Пре него што сте се појавили, ти ваши противници су о вама причали неистине, сејали мржњу, страх и неповерење према вама. Чувајте се добро да њихова клевета не испадне истина, да заиста такви не испаднете као што вас они малају. Баш због тога што имате такве противнике ви се морате старати да се види да нисте онакви каквим вас они цртају, јер иначе глупо чините, наводите воду на воденицу својих противника.

Немој бити надут, охол, груб, свиреп, искључив, самохвалисав баш зато што имаш силу у рукама. Збунује се твоји противници кад знају да је твоја лавовска храброст изван борбе смирена и кротка као кротост јагњета. Обрадоваће се твој јадни народ, кад види да заиста ти ни мало не личиш на слику коју су о теби ширили твоји непријатељи и прићи ће ти свим срцем, као најрођенијем. Обрадоваће се небо и земља, јер нема лепшег призора, него кад је сила у рукама кроткога.

Охолог гордељивца Господ не подноси, народ мрзи. Мишљу срца њихових разара Господ гордељивце. Својом мишљу ствара Господ светове, а мишљу гордељивог срца разара гордељивце. Чувај се да не личиш на њих. Склањај се од сваког пута, који на то личи. Немој да заборавиш да је у рукама правог човека оружје последњи разлог, а не први, а још мање једини. На старим топовима стари владари дали су урезати речи: „Последњи разлог краљев”, што значи, кад сви други разлози буду исцрпљени, онда ће тек овај проговорити. Како су то дивне речи, и како је диван владар који заиста тако и поступа. Тешко ономе, пак, и народу његовом, који тако не чини. Ти не буди такав. Нека твоја сила буде у твојим разлозима на последњем месту, кад све друго не вреди, ни молбе, ни опомене, ни запрећивање. Тада ни Господ неће гњев свој на тебе и твоје потчињене имати.

Ако си кротак и смирен срцем, теби неће ни падати на ум да будеш ни охол, ни окрутан, ни надут, ни искључив, ни разметљив, - тада ће сигурно и без икаквог твог размишљања, само од себе, твоје оружје доћи на ред, кад ништа друго не помаже. Јер будући пун љубави ти се не можеш надимати гордошћу и охолошћу, јер то једно друго искључује, а одатле, из љубави твоје, доћи ће права поука шта треба да чиниш.

Не заборави, дакле, главно: ниси дошао да ти се служи, већ да сам служиш. Ти си већ свакако чуо ове речи. Ми ти их само понављамо. Пре тебе изрекао их је на близу двадесет векова Онај кроз кога је све постало што је постало, и који је постојао пре свега што је створено. Замисли: ни Он, дошавши на свет, који је створен кроз њега, није дошао да му се служи, већ да сам служи.

Како, дакле, да ти, црве земаљски, ставиш себи у главу и у срце, луду мисао, да теби има да се служи? Избаци (онима говорим којих се то тиче), избаци из срца такву мисао, која те завађа са браћом рођеном, због које ће те Господ дати, да се самелеш као пшеница и развејеш као плева. Узми ону обратну и владаћеш срцем своје браће, а Господу ћеш бити мио као син рођени, јер ћеш ићи стопама његовим.

Написасмо ову поруку из срца пуног љубави за вас. Ми знамо сав ваш напор, сву вашу муку, све ваше жртве, све ваше заслуге. Али знамо и ово друго што умањује ваше заслуге, а преотежава ваше муке, и нарочито навлачи на оне старешине и њихове јединице гњев Божји.

Рекли смо да свако пуштање невоље не долази због наших грехова. Може доћи и због потпуно туђих, а из других разлога, ради неког нашег сад невидљивог од нас добра.

Али зашто бисмо ми, кад нас тешке жртве погоде, мислили шта је то Господ учинио, због које ли је наше кривице ова несрећа дошла? Зар није много боље да унапред искључимо бар ове највеће и најтеже своје грехове и да тако знамо да смо све учинили пред Богом, да се на нас не гневи? Зар није боље да нам је бар од ових наших грехова савест мирна? Друкчије ће старешина погођене јединице стајати пред својим мртвим друговима и њиховим породицама, ако је избегавао све што напред набројасмо, а друкчије ако је који или све од ових грехова чинио и пуштао да се пред њим чине?

Силан је Господ и не знамо, ми људи, његове одлуке, али знамо шта Он милује да ми чинимо, а шта је пред лицем Његовим премрско. Зар на вашем претешком путу, старешине добровољачке, ви нећете самог Господа за помагача, већ мислите да је људска моћ важнија или ваша храброст пресудна?

Знамо да не мислите. Знамо да огромна већина од вас срцем и душом има један страх, а то је страх Божији за који псалмопевац каже: „Придите к мње, чада моја, и страху Божију научу вас!” - Дођите к мени, дечице моја, и страху Божијему ћу вас научити, - онај страх, који људе ослобођава од свакога другог страха. Труди-

те се, дакле, по страху Божијем, да се и ви владате, све ћете друго преко тога постићи!

Крајем године 1943.

Д. В. Љотић

ИЗ ПИСМА МИЛОЈУ МАРИНКОВИЋУ ²³³

Илирска Бистрица 10. јануара 1945. год.

Драги Милоје,

Хоћу одмах да ти одговорим на писмо, јер не знам кад ћу имати времена да усмено о томе разговарамо.

Главна је да си ти дошао до уверења да је главни задатак наш да се трудимо да у свом срцу Христу места нађемо. А кад си до тога дошао, ако се не окрећеш за собом као Лотова жена, нећеш се скаменити, већ ће та мисао, односно подвиг рашћења Христа у срцу твојем, учинити да разумеш и примиш све друго што ти је сада изгледало неразумљиво. Ти признајеш да за девет и по година ниси остајао код првобитне мисли. А ја опет признајем да нисам могао пре девет година говорити као што данас говорим, једно зато што тада вас не бих имао, а друго зато што у мени није било све зрело, као ни сада што није, већ се све усавршава и сазрева када му време дође. Тако ти је и питање организације о којој још толики другови, поред тебе, говоре и пишу а никако је на делу не остварују, мада их нико у томе није сметао. Мени то никад, од почетка, није био идеал, па се нисам трудио да га постигнем. Али се зато чудим вама, којима сам оставио потпуно одрешене руке у Белим Орловима и никад вам ни у чему сметао нисам и пустио вас да све што хоћете радите по цену само заједнице мисли са Збором и који сте се ту свакако и трудили па нисте показали никакве нарочите резултате. То је проблем о коме би требало да дате рачуна себи, па и мени. Ова разлика међу нама огледа се и у другим стварима, Тако ти сматраш да питање искорењивања погрешака је питање организацијско. А за мене то није, већ духовно. Не можемо у томе погледу учинити ништа без Христа и без наше сталне везе с њим. То ја говорим по искуству са самим собом. Док сам ја проблем искорењивања својих погрешака схватао организацијски дотле сам личио на Дон Кихота, тукао се са ветрењачама у својој души, а главног непријатеља нити сам видео нити сам могао спречити његово вршљање по мом срцу. А од кад сам разумео да без Христа не могу ништа учинити, апсолутно ништа, и да је потребно једино с Њим везу ухватити и имати је свако тренутно, од тада ми је посао много лакши и резултат бољи, јер Христос ради место мене.

Ти ми кажеш како си жалостан што се за три године искључило 190 младића из организације. Па ви сте радили организацијски. А ја баш овде, у овом писму, истичем сасвим супротан метод органски и унапред кажем да многи који су сада збораши неће то бити једнога дана али не са овог или оног ситног разлога већ са оног главног органског, испашће, или ће напустити или ће бити искључени, што су тим сасвим непобитно доказали да не верују довољно, те мисле да могу и без Христа нешто учинити. Кад бих ја поступао организацијски, ја бих још сада могао да направим списак и да им саопштим да иду а списак би био приличан. Али ја поступавам органски: пуштам и време и друге прилике, а нарочито Христос да утиче на њих, чувајући при томе да нам више штете не направе за то време него што

²³³ Наведено према: „Димитрије Љотић у рату и револуцији”, 1961. стр. 374-380.

нам пролазно могу донети користи и чекам. Лако ће се откинути оно што се показало да је зрело за откидање. Зато ја нисам тако искључивао као ви, па немам ни да жалим толико колико ви. Главна разлика између мене и вас у Белим Орловима баш је у томе. Ја сам непрестано ударао на духовну и органску страну а ви непрестано на организацијску и интелектуалистичку. Јер организам је видљива страна духа а организација је видљива манифестација интелекта. Задатак пак Збора и од мене и од вас схваћен је тако огромним да је заиста смешно претендовати на његово остварење са таквим slabим средствима као што је интелектуалистичка организација. Али ви мене нисте никад хтели или могли да разумете, а ја сам знајући немоћ своју предао ствар у јаче руке, у руке Онога, који једини може да отвори очи кад то за добро буде нашао.

Ти сад одједном налазиш да сам у свом писму (од 15. септ. 1944.) сувише оштар, што велим да збораш, који није збораш не може остати ни у добровољцима. Место тога ти истичеш да треба да подижемо пале, а не да их гурамо од себе. Зар сам ја то рекао?! И како бих могао то рећи! Кад бих ја радио организацијски онда би ово твоје пребацивање било оправдано, али ја сам ти сасвим јасно изложио како ја о томе мислим. А ту онда нема опасности неразмишљања у одгуравању људи. Ти, а и многи други с друге стране, замерате што нисам довољно чистио Збор. Ја сам ти напред рекао како ја поступах. То је врло спор начин, али мислим да у крајњој линији мора бити бољи него ваш организацијски метод.

Тачка друга твог резимеа, по коме треба ја да имам чврсто организоване помоћнике, да бих деловао на све збораше, опет ме враћа да код тебе видим исти организацијски поредак ако тако смем да кажем. Па зар ти ниси разумео да ја ни сам не могу ништа учинити од себе, а камо ли моји чврсто организовани помоћници? Ако је до организације, имамо просветаре, којима се као организацији нема шта пребацивати. Али ја непрестано говорим, ни ви без мене, ни ја заједно са вама, па да смо не знам како чврста организација ништа учинити не можемо. Сви ми заједно да узмемо да једног јединог човека обрађујемо нисмо у стању да га себи приведемо без помоћи Христа. А с друге стране ни ја сам нисам у стању да светлим ако нисам везан за извор светлости. А исто то важи и за моје чврсто организоване помоћнике. Надам се да ти је сада јасније оно што ти није било јасно. Када се пак вежете са Христом, онда смо сви заједно организам прожет љубављу међусобном и једномислијем.

Ви тражите стално нешто лакше (организација), а ја једнако мислим на нешто плодније (организам).

Трећа тачка твог резимеа о подизању палих добровољаца мислим да је после горњег објашњења јаснија. И моје писмо од 15. септембра је дошло због њих. А број њихов је много већи него што ти мислиш.

У погледу четврте тачке резимеа имам да кажем, да Врховно старешинство Белих Орлова нико није сметао да ради на васпитању и изграђивању својих чланова. Али не видим могућност да му се преда у руке васпитни део Корпуса. Оно би прво морало да схвати да ће мале резултате постићи радећи организацијски, па ма како у том погледу били велики, већ да мора себе прво духовно подизати, да би другима могли помоћи. Кад дође до тога степена онда неће ни тражити да Васпитни одсек дође у његове руке (организацијски), јер васпитна служба неће моћи да постоји без његовог утицаја (духовног).

Ти ми замераш што говорим о добровољачкој организацији а о²³⁴ зборашком организму. На ово ти могу рећи да та разлика долази отуда што Збор мора бити со добровољаштва и зато што се од њега више тражи, а од добровољаштва мање, мада је добро да и добровољци више постигну.

²³⁴ Као (примедба приређивача).

Предлог из тачке пете о чишћењу Збора мислим да ти је неумесан, а објаснио сам ти о томе своје гледиште напред.

У погледу тачке шесте трудим се колико могу да вршим своју дужност старешине налазећи снаге само у Божјој помоћи и ни у чему више.

Напоследку, ти као и остали који чине замерке сличне, правите исту грешку, мислећи да је између организације и организма само квалитативна разлика, јер тражите да Збор постане организација да би постао организам. А ја морам говорити о Збору као организацији само са гледишта закона, а стварно никад нисам у том погледу нити се трудио нити радио а напротив мислио сам да организацијски пут није пут Збора. Пође ли тим путем Збор ће остати само организација, то јест мртва људска творевина. Другим речима: неподобан инструменат за извршење великог Божјег дела коме је намењен. Од почетка сам, међутим, мислио само како ће Збор постати организам, унапред знајући да ако то постане има све користи које доноси организација, али има и других особина које има само организам. Разуме се да сам знао да стварати организме није људско дело, али зато нисам ништа намерно ни свесно хтео чинити што је против Божјег дела, остављајући Његовој светој вољи да она у том погледу створи себи, ако јој је угодно оруђе. Не знам нити ћу ја икад знати, да ли смо што у том погледу постигли, јер у сталној борби човек нема могућности да види многе ствари које би му биле потребне. Али, ето, ми већ више од девет година водимо огромну борбу какву још нико под сличним условима није водио, мој Милоје. Суди сам (пошто стално наричете и замерате да Збор није организација), зар би ту борбу Збор могао водити и издржати да није, мајушни као зрно горушичино, можда, ипак организам.

Захваљујући ипак твојем писму, јер ми је оно дало повода да могу и теби и твојим једномишљеницима (а имаш их доста) овако одговорити, надам се да ће овај мој одговор Божјом помоћи показати и у овом погледу прави пут.

На завршетку да те поздравим поздравом којим сам требао у почетку:

Христос се роди!

Твој друг,
Д. В. Љотић, с. р.

Наш пут

Просветар II. батаљона 3. пука, Славко Контић, упутио је у једном писму Д. Љотићу два питања: 1. Да ли бисмо ми при повратку у отаџбину боље учинили да једно време останемо ван власти, док нас прилике не позову; 2. Какве бисмо прве кораке и реформе предузели у земљи: у цркви, у школи, у погледу радничких односа итд. На то је писмо Д. Љотић у писму од 11. фебруара 1945. године - у Илирској Бистрици - одговорио следеће:

Твоје питање о доласку на власт после рата кад се натраг вратимо, мени за сада ни на ум не пада. Наша улога данашња ме тако апсорбује да немам времена, веруј ми, да мислим на тако далеку будућност. Наша улога је да служимо, као и сад што чинимо. А ми ћемо доћи на власт, по моме мишљењу, ако кадгод дођемо, кад нико на њу осим нас неће смети ни да помисли да седне, било зато што ће то изгледати једино природно и могуће, било зато што нико други неће имати смелости да се тога прими. Тако сам одувек мислио и говорио. Верујем да ће тако и бити. А за

власт треба и огромна снага и искуство и не би без тога било добро пети се, јер су прилике као бесни коњи: неугог јахача лако збацују са себе.

На твоје друго питање је још лакше одговорити: прво морамо себе реформисати па после друге.

Кад буде 300 збораша као три стотине светаца, упаљене Христове буктиње у земљи нашој, онда ће се у њој видети светлост, а тама ће одбећи у царства друга. По светлости тој ће лако бити свима да виде пут, и народ ће поћи и неће лутати. А онда ће бити све друкчије, и у цркви, и у школи, и у држави, и у градовима, и у селима, и у привреди, и у политици, и у породицама. Ових три стотине људи биће толики извор светлости, чистоте, снаге, разума и сваког добра, да ће цела наша земља замирисати небеским мирисом: грех ће побећи, као буљина у мрак, испред њих, а свако добро ће обасути земљу нашу.

Немој мислити да ја ово, недај Боже, пишем тако тек. Што код прве реченице, кад је било да напишем број 300, рука хоће да напишем 500, али недам јој, јер ми глас говори у души: довољно је, сасвим довољно 300, само нека да Бог да их буде.

Наша је мисија да то створимо, односно да покренемо људе да пођу тим путем, а тај пут је сам Господ наш Исус Христос, који је истовремено и истина, и живот, и врата, и пастир, а који ради сам у ономе ко љубављу к Њему приђе и чини те расте духовно семе до „пуноће раста Христовог”.

Ништа друго ни ти, ни ја, ни сви ми остали да немамо пред очима већ само ово, - а све ће нам друго бити дато преко тога. Ми само „царство Божије” да тражимо, - а остало што нам треба даће нам се, по обећању самог Господа.

Зато сваки други реформаторски рад да оставимо, а ми овом главном послу да се посветимо, па ћемо битку добити.

При овом ти морам рећи да свет може човек постати ако и не иде у пустињу. Није важно чиме се бавимо у животу, већ како живе душа и срце наше, с Христом или са „кнезом овога света”.

У првом случају, живот у Христу или са Христом води светаштву органски, као из горушичиног семена што се развије дрво на коме се птице небеске одмарају.

У другом случају нема ни заметка Христовог и човек је живећи овако пао на испиту овде на земљи.

Ето, то ти је мој одговор.

РЕГИСТАР ЛИЧНИХ И ГЕОГРАФСКИХ ИМЕНА

А

Абисинија, 192
Алексеј патријарх руски, 469
Америка, 133
Аћимовић, Милан, 19
Азија, 134
Арабија, 270
Арежина, Слободан, 442
Аустрија, 134, 193
Африка, 134, 193

Б

Бабић, Десимир, 442
Балкан, 340, 368
Бајина Башта, 214, 308
Белгија, 12
Берлин, 508
Београд, 4, 5, 8, 33, 49, 53, 62, 83, 111, 129, 130-132, 252, 254, 281, 467, 504-507
Беч, 459, 509
Бечкерек, 325
Благојевић, Милан, 186
Бојовић, Јефрем, 250
Борковић, Милан, 11
Босна и Херцеговина, 79
Бранковић, Ђорђе, 160
Броз, Јосип, 8, 385, 439, 456, 469, 478, 515
Булић, Драгутин, 250, 260
Булић, Даринка, 250
Булић, Миодраг, 250
Булић, Србољуб, 251
Бугарска, 236, 305

В

Ваљево, 339, 345
Васић, Драгиша, 111
Васиљевић, Милосав, 111
Вашингтон, 172, 368
Велика Британија, 477
Владић, Илија, 442
Војиновић, Милош, 317, 337
Вујиновић, Чедомир, 442
Вуча, 250
Вучје, 146
Вуд, Алан, 16
Вуд, Мери Скотон, 16

Г

Грбић, Небојша, 442
Грол, Милан, 51, 483
Грчка 53, 239
Грујић, Петар, 124, 146, 154, 285

Д

Далмација, 479
Делић, Никола, 442
Динић, Танасије, 325
Дожић, Гаврило, 10
Драгачево, 250
Дунав, 250
Душан, Јанез, 442

Ђ

Ђукић, Константин, 443
Ђуретић, Веселин, 12

Е

Европа, 7, 164, 229, 340, 448
Египат, 136, 157, 212, 270
Енглеска, 95, 242, 270, 297, 305, 346

Ж

Жестовић, Жарко, 442
Живковић, Петар, 319
Живковић, Раденко, 442
Живан, Велимир, 443

З

Загреб, 11, 83, 441
Западна Србија, 232
Зоговић, Радован, 482
Златибор, 308
Златковић, Крстан, 442

И

Индија, 329
Италија, 398-404
Иванић Стеван, 57, 383
Илић, Драгољуб, 442
Илић, Славко, 442
Илирска Бистрица, 535, 540
Ирак, 136, 157, 270

Иран, 136,
Италија, 340

Ј

Јакшић, Ђура, 257,
Јапан, 132
Јелић, Дарко, 232
Јонић Велибор, 186, 187
Јовановић, Небојша, 59
Јовановић, Слободан, 384
Југославија, 112, 364

К

Кавказ, 269
Карађорђевић, Александар, 86
Карађорђевић, Петар II, 376-382, 432-440, 473,
Канарска острва, 16
Квејн, Борис, 442
Клеопатра, 204-249
Колубара, 160
Контић, Славко, 540
Косовска Митровица, 237
Косијерић, 308
Коштуница, Војислав, 51
Краков, Станислав, 13
Краљево, 169, 242, 247
Крагујевац, 169
Крупањ, 169

Л

Лапчевић, Гојко, 442
Лапчевић, Милорад, 442
Лапчевић, Бранко, 442
Лапчевић, Минка, 443
Лондон, 129, 132-133, 142, 156, 368, 473
Лозница, 169
Лењин, 514

Љ

Љоља, Андрија, 374
Љотић, Димитрије, 1-59, 64, 75, 116, 124, 181, 185-186, 188, 281, 324, 325, 339-340,
345, 355, 364, 372, 379, 383, 408, 424, 459, 467, 534, 535, 539, 540
Љубичић, Петар, 442,

М

Мађарска, 249, 305
Мандић, Војислав, 374

Мачва, 169
Македонија, 479
Маљен, 169
Мартиновић, Васа, 442
Маринковић, Милоје, 535
Маринковић, Воја, 319
Марковић, Душан, 325
Масаловић, Милош, 356-361
Маркс, Карл, 428
Матејић, Матеја, 59
Мојић, Милорад, 442, 444-447
Москва, 142, 193, 269
Михајловић, Леп., 443
Михаиловић, Дража, 34-48, 101-115, 156, 161, 260-262
Мириц, Бранко, 442
Мирковић, Благоје, 154, 285
Миријево, 145
Милошевић, Благоје, 154
Миличић, Војко, 281-315
Минхен, 32
Митровић, Мирко, 247-249
Милић, Власта, 442
Младеновић, Трајко, 442

Н

Наполеон, Бонапарта, 167
Николић, Александар, 442
Недић, 5, 9, 10, 13, 15, 18, 19, 20-26, 100, 156, 158, 361, 366, 398,
Недељковић, др Душан, 111
Немачка, 136, 193, 194, 267, 270, 382, 448
Немци, 16, 281-318
Нови Бечеј, 324

Њ

Њујорк, 192

О

Олћан, Михаило, 64, 325
Осипаоница, 154

П

Павловић, Србољуб, 335
Павловић, Василије, 336
Паскал, Блез, 204-206
Палестина, 136, 157, 270, 305
Парежанин, Ратко, 55, 82
Пауновић, Душан, 285
Париз, 142, 192

Персија, 269
Перлез, 325
Перишић, Александар, 442
Петровац, 146
Петронијевић, Миле, 443
Подриње, 169
Посавина, 169
Подгорина, 169
Пожега, 296
Праг, 193
Продановић, Јаша, 51, 478, 483
Првуловић, Жика, 16
Праљани, 250

Р

Радојковић, Драгче, 442
Ратковић, Свет., 442
Рашковић, Милан, 154, 285
Рим, 204
Ристивојевић, 240
Ремсу, Винстон, 16
Рончевић, Радојица, 377
Рудник, 169, 250
Русија, 57, 153, 257
Румунија, 236
Рузвелт, Теодор, 382, 469

С

Санцак, 479
Сасумић, Срећко, 443
Савез совјетских социјалистичких република, 16, 18, 27, 229, 349, 366
Свети Сава, 69, 278
Севојно, 335
Сингапур, 136
Сирија, 157, 136
Совјетија, 96, 195, 260-269, 515
Соколовић, Мехмед-Паша, 159
Солун, 242, 243
Скопље, 243
Србија, 3, 6, 12, 16, 18, 19, 58, 59, 64, 140, 158, 215, 467, 479,
Средоземно море, 157
Сршкић, Милан, 319
Сталаћ, 245
Словенија, 59, 479
Сједињене Америчке Државе, 347
Сирија, 270
Скулић, Влада, 442
Сплит, 83
Стари Влах, 232
Стаљин, 22, 23, 29, 269, 303, 382

Станисављевић, Тодор, 325
Стојадиновић, Милан, 319
Стефановић, Љуба, 442
Студеница, 250
Смедеревац, Ђурђе, 188, 323
Смедерево, 52, 53, 55, 59, 124, 185-187, 188-189, 323-325, 372, 374
Сувор, 169
Суботић, Драган, 59
Суматра, 136

Т

Таут, Јован, 145-148, 154
Терзић, Велимир, 11
Тимошенко, 269
Тито, 22, 32, 46, 48, 50
Триполис, 136
Турска, 270, 305

Ћ

Ћосовић, Милован, 442

У

Узуновић, Никола, 319
Ужице, 111, 113, 305, 308
Ујчић, Марјан, 374

Ф

Финска, 12
Француска, 12, 96, 167
Фрушка, Гора, 250

Х

Хајделберг, 335
Хајдер, Али, 270
Холандија, 12, 53
Хрватска, 479

Ц

Цветковић, Драгиша, 319
Цветић, Живан, 443
Црна Гора, 479

Ч

Чавошки, Коста, 51
Черчил, Винстон, 133-137, 269, 484-503

Черчил, Рандолф, 483

Черепењкин, 149-152

Чехословачка, 193

Чулиновић, Фердо, 17

Ш

Шабаци, 169

Шарган, 308

Шпанија, 197

Шубашић, Иван, 50, 456, 475, 478

Шутеј, 483

Филенаме: кнјига10
Дирецторй: Д:ЂЗборЂЛјотиц
Темплате: Ц:ЂУсерсЂАндјелијаЂАппДатаЂРоамингЂМицрософ
тЂТемплатесЂНормал.дотм
Титле: ПРЕДГОВОР
Субјецт:
Аутхор: Алекса
Кейњордс:
Цомментс:
Цреатион Дате: 12.3.2002 13:52:00
Цханге Нумбер: 10
Ласт Савед Он: 21.7.2010 13:26:00
Ласт Савед Ђй: Андјелија
Тотал Едитинг Тиме: 567 Минутес
Ласт Принтед Он: 21.7.2010 15:52:00
Ас оф Ласт Цомплете Принтинг
Нумбер оф Пагес: 262
Нумбер оф Њордс: 145.654 (аппроц.)
Нумбер оф Цхарацтерс: 830.228 (аппроц.)